

1520

IHS

Archivo de Loyola

Sección 3.ª Serie 2.ª N.º 29.

Est. 13.

Plut. 2.

I. H. S.

Escritos de Maselli

Vista Vista episcopal de Maselli
Otra copia yegremente. A. S. L. A.

(Archivo de Loyola).

Archivo de Loyola

Estante

Plúteo

Edvyr. Jervi. Amnot. m. Erasmi. Jm. J.
Cax. J.

I. H. S.

Edvardi Leci varia opuscula
ca. Egidii Gourmont, Parisiens.

Año 1520.

(Archivo de Loyola).

Edvardi Leci varia opuscula

Vitruviana $\frac{D}{4}$

Nº 457

[Handwritten scribbles]

Nº 29

SVNT IN HOC

volumine.

Apologia Edouardi Leei contra
quorundam calumnias.

Index annotationum prioris libri.

Epistola nuncupatoria ad Desideriū Erasmū.

Annotationū libri duo; alter in annotationes prio-
ris æditionis noui testamenti Desiderij Erasmi;
alter in annotationes posterioris æditionis eiusdē.

Epistola apologetica Edouardi Leei: qua respon-
det duabus Desiderij Erasmi epistolis.

Prostant Parrhisijs in Edibus Egidij Gourmōt
sub signo trium coronarum: in via ad diuū
Iacobum sitis.

COLLEGIUM
PARRHISIENSE

APOLOGIA EDOVARDI

Leei ad diluēdas quorū
dā calūnias.

Edouardus Leeus florentissimę Academię
Louaniensis studiosis Salutē.

Ichabēt perditissimorū hominū p-
uerissima igenia: vt qđ pie alioq ac
christiane factū ē: ipi ad calūnias cri-
minatiōesq; nō sine suo quodā arti-
ficio: detorqant. Id qđ quū multis:
tū mihi ni fallor maxie oīm: & qđ ē
lōge dissimili ac alijs sorte: cōtigis experiri. Audi-
tū est aliquādiu Leeū scripsisse in Erasμū. Inde tu
mult' aliquis Sed quib' primū in itijs nat' sit hic
timor: postea diuagat' est. deide ad hāc trageegiā
veluti quibusdā gradib' puenit: pauci adhuc satis
itellegerūt: vt qđā i me sint paulo iniq ores añ tps
cōtra moseos pscriptū: quo cōmonemur audire al-
terā ptē. Id quū nūc res vrget: vt orbi declarē: tuo
fret' cādore: cādidiſſime lector: q̄ potero paucissis
explicabo. Statim a p̄cipis Caroli discessu ad Hy-
spanias: Erasμ' hāc florētissimā academiā cōcessit
meā domū descēdit: salutauit. Priā sic in ita est iter
nos noticia. Sermo (vt fit) post priās p̄faciūculas:
de multis habebat. Sed qđ ad hanc rē ptinet: is mi
hi institutū suū: de relegēdis/castigādīsq; suis āno-
tatiōib' in nouū testamētū: idicauit: simulq; quā-
tum cuperet ad hoc negocij libera amicorū iudicia

Nihil te-
mere cre-
dendū nō
dū audi-
ta altera
parte.

Leus in
uitat⁹ ab
Eras. ad
annotadū
si qd se of-
fenderet
in nouo il-
lius testa-
mēto.

Me vero cum primis obnixè hortatus est: vt hunc labore capescere monendi se: si qd me offenderet. Nā nescio quid de me sit. pra q̄ in me agnosco: tūc persuasit sibi. Respondi nihil tale esse in Leeo: vt monitor possit esse Erasmi. agnoscere me tenuitate meā. Itaq; recusauī onus tanq̄ impar humeris meis. Multa dehortabantur me ab hac re: & illud in primis: q̄ scibam vt male alter quidē in nō diffimili officio acceptus sit. Nec id tantū dehortabaſ me: verum etiā vt ingenue fatear: suppuduit prodere hanc infantia apud eloquentissimū virū. Sed nec tam stupidus eram: quin partim p̄ſagire poterā: quæ nunc secuta sunt. Cæterum quis nescit: q̄ sit mirus prestigiator: quum quid cupiat. Non cessat: quoad captus essem illis syrenibus. Sic demum reddo me: non audeo dicere in malā rem: nā sic forte deus voluit: cuius est abyssus multa & profunda sunt iudicia. Ingredior palestrā non cū quouis homine: sed cū deo prope (vt quidē putāt) hui⁹ ætatis. Nempe eo opinionis euasit apud quosdā: vt in literis quocunq; spectes: extra omnē ingenij aleā habeatur. Sed statim meritas do p̄enas tantę te meritatis. Nā p̄tin⁹ ab ingressu: p̄bet me spectatoribus ridendū. Habet vt scis palpones: q̄ illū solē vocant: & lunā: mercuriū & venerē. & si quid p̄terea est insignis syderis: q̄ nihil nō illi tribuūt & p̄ forte: q̄ ille aut cupit: aut boni cōsulit: oracula putātes ex tripode: q̄cqd ab illo ore p̄ficiscit. Hos cōſetaneū ē accitos fuisse a cōsilijs. p̄ferē mea chartula: nā chartulā iā dedi ānotationū plenā: q̄ me

offenderēt: aliquot nisi allucinor: grauis momenti. Illic nisi me coniectura fallit: diducto rictu rideor in confessu: stupidus vocor: qui audeam congregi cum tāto Achille: leuis: qui tam minuta notassē. Hæc haud multo secus habere: euentus probauit. In proximo congressu haud ita multo post disputationis exordium: non sine stomacho: bellum mihi indixit. Committere me voluit cum suis dialecticis: quorum verbis facialem agens: prouocauit me ad harenam. Iubent (inquit) ad se venias: & docebūt te dialecticam. Hic actutū sensi hominis erga me animum exulceratū: nec respōdentem officio meo: nec tam sancto suo pollicito. Nam pollicitus est: se omne quicquid id esset: qd monerem: equi boniq; consulturum. Et certe quod die primum me hortatus est: decem & octo locos quos tunc protuli: videbatur non diffiteri. Hesi-mus duntaxat in vno: nec id quidem magnopere. Nō vulgares p̄tulit debiturum se mihi gratias: si pergerem. Et quiddam pollicitus est: quod ego tūc deprecabar: & vsq; huc deprecor: potius q̄ hac ratione eueniat. Neq; vero statim primo hortatu: ingressus sum hanc operam: datis chartulis monendi hominem: sed multis: ac sæpe impensissime rogatus. Quoties nos inuicē inuiserem⁹: hic semper erat prim⁹ hominis sermo. Quando incipies nos monere: quando aliquid ad nos dabis tuarum annotationum? Nunq̄ cessauit obtundere: quoad impulisset prope inuitum. Nam tunc grauissimum mihi fuit: vel momētum auelli a grācis liter-

Le. contu-
meliose p-
uocat⁹ ab
Eras. ad
harenam
cum diale-
cticis.

ris: quas utcumque iam ante degustaueram. Et tamen non poteram hoc officium negare: etiam si recentis adhuc: amici tamen (ut putaueram) tam importunis precibus. At quum fucum esse: non synceram erga me amicitiam viderem: nec non primum officium tam inique retaliatum: poenituit me inceptis: ac prorsus habui in animo: eximere me ab hoc negotio: & nihil amplius habere commercij cum homine. Ille tamen non sic destitit. Denuo me adit nouis precibus. Conatur excusare utcumque rem. Scis enim quantus sit artifex: ut sciat nigra in candida vertere: & contra: candida in nigra. Id quod utrumque: hoc negotium vel indice prodit. Iterum me aggreditur suis mellitissimis verbis. Tendit illas suas pedicas. Ut semel dicam: denuo captus sum. Tam sum facilis ac simplex. Si demum iterum spondeo meam operam. Accingo me: diutim tempusculi aliquid suffuror ab utilioribus studijs: ut illi inferuiam. Annotationes a capite relego: simulque grecum cum translatione confero. Tam eram curiosus ac diligens: ut nisi quid pre inscitia me fugerit: nihil preterierim non exploratum: non versum: non excusum: etiam quantumuis minutum. Nempe id sedulo ac serio agebam: ne in secunda editione: quantum hoc tenue iudicium prestare posset: vel momo vllus ad calumniandum locus pateret. Quidni: sic meabis referebat: tu ne officio dormitasse viderer: tu ne si quid cessatum esset: hoc daretur inscitiae. Porro qualia hic porteta ex latibulis prodita: conatus sum deturbare: non preteripio tibi iudicium: quisquis es: opti-

V. denuo inuitatus ab Eras. ut pergat peragit.

me lector. Videbor tibi forte amicū egisse: & amicitij officium: quantum hoc negociū petiuit: omnibus numeris impleuisse. Certe malui in me desiderari iudicium: quam diligentiam. Singulo quoque tertio: quartove: aut ut multum quinto die: nisi aliquot annotationa. Produxi: si bene memor sum: rem ad centesimum & prope quinquagesimum locum: non dico paris momenti omnia: sed ut pramonui: nihil videbatur spernendum: ut ne vel pilum haberet: quo insolesceret nasutus quispiam. Chartatim illi trado. Interea mutua prestantur officia. Ego omnia syncere agi diu arbitrabar. Nihil fuci suspicabar. Non poteram simplicitate sincero animo: mel litum videre venenum. At is hominem idoneum nactus quem luderet: meris prestigijs agit mecum: clam ridet: cachinnatur: mordet: inscitij notat: annotationes meas minutias ac nugas etiam apud me vocat: eruditionem meam contemnit: fabulam me facit in conuiujs: hanc rem hactenus per me secretam: euulgat. Nec id quidem satis christiano oculo: sed ut mihi faceret inuidiam. Passim: nactus arrectas aures: in me latrat. Sic primum rumor natus est. Nec qui ad aures tot diuersarum gentium: que ad hoc nobile gymnasiū ex toto prope orbe christiano confluunt: increbuit: difficile postea propagatus est. Si quis testes desideret huius rei: vestram primum appello conscientiam. Erasmei amici: vestram deinde omnium huius celeberrimi gymnasij alumni: vel qui ab Erasmeis secretarijs: ceu fidei forsan credita accepistis: vel qui fama paulo

Erasmi gratitudo erga Lecum;

progreſſente: vulgo audiviſtis. In veſtro numero
haud pauci ſunt qui hæc ita habere vt recensui: te-
ſtari poſſunt. Ad me vero primum aliquandiu ſe-
creto hæc perferebantur. Deinde: levis partim ru-
mor fidem auxit. Poſtea Erasmus ipſe ac Erasmæi:
ex non vulgaribus indiſijs cõfirmaverunt. Nam is
videbatur reſpondendo quibuſdam meis annota-
tionibus: incaluiſſe: quum nulla prorsus a me præ-
bita eſſet occaſio: niſi occaſio ſit: amice: ſyncere:
ac ingenuè monuiſſe. Illi quippiam in me paſſim
murmurabant: ac garriebant in ventum. Nec ſine
hiſeo tumultus: ac tragœdiæ proceſſiſſet hoc ne-
gocium. Hic jam iterum mecum cogito. Quid me
frustra fatigo? Quid tam bonum ocium perdo? ni-
mirum perditum putabam: quod non referret me-
liore frugem. Quid a amicum officiũ: adhuc col-
loco: apud me gratum hominem? Cur non deſſo
hominẽ prouocare? Nempe prouocari ſenſi: quẽ
volebam hoc meo officio demereri. Interea dum
illi ſeruiui: potuiſſem nõ nihil eſſe in græcis literis.
Tã bonę horæ ifeliciter mihi gratis dilapſæ ſunt.
Sic ſtatuo nõ ampliꝰ perdere oleũ & impẽſam. Re-
uoco manũ. Detineo apud me annotationes: non
mea ſponte miſſurus: neq; denegaturus tamen ſi pe-
tiſſet. Erat etiam ab initio perpetuus mihi mos: ni-
hil mittere nouarũ annotationũ: priuſq; ille prio-
ribus reſponſiſſet. At tum forte habebat octo no-
uemve in manibus: quibus uſq; huc: poſt vnum &
alterum annum: nihil quicq; reſpoſum eſt. Ea par-
tim ratione nihil annotationum dedi: partim ve-

Le. manũ
reuocat.

ro: q̄ is nihil peteret. Potro cur nõ peteret: poſtea
mihi gnauiter excuſſum eſt. Habeo nõ leuiã indi-
cia: vnde vel ſtupido proclit eſt elicere: proditum
illi a quodam meo ſcriba: quicquid reliquarũ erat
annotationum. Non prodo nomen: nec tamen
tantum illi vt parcam: nomine abſtineo. Poſſim
nominatim citare duos: nec fide indignos: alterũ
theologie candidatum: alterum publicum profes-
ſorem: qui librũ annotationũ mearũ ſe vidiffe apud
Erasmũ sæpe teſtati ſunt: audientibus aliquot cõ-
terraneis meis. Caterũ q̄ illum librũ Erasmus ex
Anglia dicit ſe accepiffe: plane id fictũ eſt: ne pro-
ditorẽ pdat: qui huic tragœdię caput eſt & author
Sic meis furtim abuſus laboribus: concedit Baſi-
leam: denuo nouũ teſtamentũ cũ annotationibus
emiſſurus: ſed emẽdatius ac locupletius. Poſtq; ex
Baſilea Louaniũ redijt: expoſtulat meũ per lite-
ras: ſparſum eſſe rumorẽ de meis annotationibus.
Earũ copiã petit. De rumorẽ iã dixi quo pacto fa-
tus ſit: illius vitio non meo. Sed q̄ libri copiã
petit: quis nõ ſtatim videt hoc non ſyncere agi? Nã
cur nunc peteret: quũ non eſſet ſibi integrũ emen-
dare quicq; vt ipſe datiſ ad me literis teſtatur? Ego
tũ qui nunq; illi copiã negaui: profeſſus ſum tradi-
turũ me librũ meũ æquo cuipiã in vtrũq; cenſori.
Hortatus ſum etiã illũ: vt ſuũ traderet. Tandẽ cõ-
uenit inter nos de venerabili patre domino Ioãne
Atenſi: huius nobilis gymnaſij vicecãcellario: vi-
ro mea ſententia omnibus modis digno: qui de

BB

Proditũ.
Era. ab
ſcriba q̄:
qd reliq̄rũ
erat anno
tationũ
ab his q̄s
Le. ipſe cõ
mũcauſt.

Nõ ſynce-
re factũ q̄
Er. e baſi-
lea rediſſe
librũ pe-
teret

Utriuſq;
cõſeſu. D.
Jo. Aten-
ſis cenſor
electus.

vtroq; agat censuram: quantum ad theologia per-
tinet. Nam de græco: etiam sine arbitro: facile in-
ter me Erasmusq; conuenisset. Quippe qui nihil
prope aliud mihi sumam in græcis annotationi-
bus: q̄ vt moneam: vel sic haberi: vel non sic habe-
ri in exemplari Erasmi. Rogatus ab utroq; can-
dide suscipit negocium dominus Ioannes A ten-
sis. Meum librum tradidi. Erasmus in crastinum
suū se missurum pollicetur. Tandem diu expecta-
tus affertur: sed tam iniqua conditione vt statim
remitteretur. Nam prestauit: nisi mihi excidit:
octauum diem: vltra quem carere libro non posset
A ten-
sis respondit: vix suffecturos treis menses:
vt excuterentur tot annotationes. Postea tamen
ne tam pium negocium sic dilaberetur: significa-
uit se non recusaturum prouinciam: si liber apud
se esse posset vel duos menses: sed nec illos in-
pe-
trauit. Ego certe quum dolerem sic retrocedere
negociū: ne quo pacto deessem: moneo Eras-
mū: si vellet mihi vel duos dies: permittere secundam
æditionē: ita exploraturum me omnia: vt A ten-
si nihil superesset laboris: nisi vt censorem ageret:
censuramq; locis primū exploratis: posse per-
agi paucis diebus. Postea monui illum: si secun-
dam æditionem vellet mihi vel biduum commu-
nicare: ostensurum me illi omnia capita mearum
annotationum. Hec tempus quanq̄ satis erat an-
gustum ad conferendum tot locos: pacis tamē gra-
tia: nihil non subiisset laborum. Librū bis polli-

Er. censu-
rā subter-
fugere vt
datur.

citus est: nunq̄ tamen ad me misit: sed rescripsit
ita se dies noctesq; opus accelerare: quum quena-
dam nactus esset: qui intra quadriduum Basileam
abiturus erat: vt libro carere non possit. Deerant
enim adhuc secundæ æditioni præfatio & perora-
tio: reliqua omnia excusa: priusq̄ ille e Basilea disce-
deret. Addit etiam in suis ad me literis. (Quod
agere destinaueram: alas agetur per ocium). Ego
iam quid facerem optime lector: postq̄ ille me re-
iecerat ad suum ocium: nisi vt illud ocium expecta-
rem. Certe iam res illius agebatur non mea. Inter-
ea: dum hoc ocium expecto nihil suspicatus mali:
ille me odiose notat: tum verbis: tum literis per
orbem sparsis: contra christianam charitatem:
quum omnibus meum librum communicarem:
vni tantum sibi negare: quo ne copiam haberet
respondēdi. Qd̄ bis falsum est. De altero: q̄ librū
illi nunq̄ negauerim: iam satis antea dictum. Et
hic non satis miror hominis impudentiam: qui in-
ficietur se quicq̄ vidisse mearum annotationum:
quando apud me sunt responsiones quas fecit: ma-
nū illius scriptæ. Si quis mihi non satis fidat: per
me licet: quū volet: chartulas inspicere: modo no-
ica manum. Id omnibus permitto periculo fame
meæ: vt explorent: si vel verbum a me demu-
tatum sit: secus q̄ habet ipsum Erasmi authogra-
phum. Porro alterum de libro omnibus com-
municato: non minus falsum est. Nam ex Loua-
nensib⁹ theologis p̄ter a ten-
sem librū vidit nemo.

Er. Leeco
obtreccat
p̄ cp̄las.

Librū su-
um paucis
cōmuni-
cauit.

Universidad de
Cur ipm
volumen
A. nega
rit Eras

Et ex Anglicanis: quo tempore hæc primū ficta
erant: ausim affirmare ne quidē duos vidisse. Con
siliū videbatur non in eo tantū ingenio niti. Scio
me hominem esse: & iudicio labi posse. Sed q̄ il
le tantopere urgebat: vt librum ipsum: aut ipsas
meas schedas sibi permitterem: hoc æquus nemo
petisset. Nam annotationes non in hoc collectæ
sunt vt æderentur: sed vt ille moneret tantū. At
mihi liberum non fuisset: vel demutare quicq̄: vel
addere: nec prohibere quo ne æderentur: si ille li
brum nactus fuisset. Propterea iniquus fuerit: qui
me reprehendat: q̄ me & librum meū illius fidei
non commiserim. Sed ille pergit nihil non dicere:
aut scribere: etiam nullo non loco & indiscrimi
natim apud omnes: quo mihi inuidiā faceret: etiā
literis datis ad communes amicos in Angliā.
Quotidie ad me perferebatur a non dubie fidu
tibus: quid ille de me: nec vero de me solum: sed
& in mei odium: de gente anglica: & sentiret & di
ceret. Ego semper sperabam fore: vt aliquādo res
pisceret: vel saltem patientia mea mitigaretur. Tā
tum ingenue tutatus sum meas partes: si quādo de
hac re incideret sermo: nec tamen vnq̄ in homi
nem exacui dentem. Interdū etiā de illo honori
ce locutus sum. Et illas literas quibus orbi cōmen
datus est: semper in illo loco suspēxi: ac admiratus
sum. Testes sunt quibuscū interea versabar: nihil
ex me audisse vnq̄ in illum: nisi quod ad hanc rem
pertinet: vt calumnijs occurrerē: neq̄ vero id qui
dē: priusq̄ hic rumor passim oīmaures occupasset.

Er. pgit
maledice
re.

Le. Eras
mici nois
aliq̄ usq̄
preco.

In hominem nihil quicq̄ temere effutiui. Dum ru
mor de hac re in Angliā increbesceret: reuerendus
in Christo pater episcopus Roffensis: vir omnib⁹
punctis ordine suo cum primis dignus: pro amo
re quo me multos iam annos complectitur: graui
ac paterna epistola dignatus est cōmonefacere: vt
cum Erasmo redirem i gratiam. Ita sim beatus: vt
gausius sum oblatam hanc esse occasionem: me ci
tra notam eripiendi ab hoc tumultu. Nempe ea ra
tio videbatur mihi commoda iuxta ac honorifica:
vt parerē tanto pontifici: tam spectato omnibus
modis patri. Nihil moror. Statim significau
Erasmo: permissurum me q̄ libentissime rem om
nem iudicio reuerendi Roffensis. Is quum sit vtri
usq̄ paterne amans: & tam sit omnifarie eruditus
vt possit: tum etiam vt dignaretur hanc prouinciā
proferim tam piam suscipere: nihil poteram dubi
tare. Respondit Erasmus id sibi fore gratissimum:
sed certe labris tantum. Nam nihil iniquius audit:
q̄ de censore. Id quod successus rei docebit: & ego
iā tertio expertus sum. Arrepto tamē hoc respōso
(nēpe libēter arripimus qd̄ placet: nec poterā di
uinare: q̄ homini mēs esset: nisi ex successu) misi li
brū meū ad reuerendū Roffensem. Itaq̄ sperabā
omne inter nos dissidiū in compositum iri. Et cer
te ex animo videbar felix: q̄ siccessē a multis mo
lestijs liberatus. Nō pudet fieri: quiduis malui:
integro mihi hoc nomine: q̄ descendere cum illo
in certamen. Multa prorsus dissuadebant. Primū
opus per se tenue: inelaboratū: ac ieiunum: vt in

L. in Er.
nunq̄ pro
cap.

Leo q̄
cordi fue
rit exhor
tatio reue
redī Rof
fensis ad
pacem cū
Erasmo.

L. consen
tente era.
ad reuerē
dum Rof
fensez seu
censorem
brū mittit

Le. quo
noib⁹ dis
suasum sit
certamen

dignum ipse iudicarem: quod in publicum ædere-
 tur: quippe quod non accedat ad iustā disputatio-
 nem: sed nudas ac simplices tantum complectitur
 annotatiōes. Nempe satis mihi videbatur: homi-
 nem paucis vel monere in quo ab illo dissentirem:
 vel proponere quid aliud quispiā calumniari pos-
 sit: adiecta etiam mei iudicij breui quapiam ratiun-
 cula. Nam nec ipse omnia dāno: in quibus dissens-
 tio: sed tantum præsto illi occasionem calumnijs
 (si sic videbuntur) respondendi. Neq; tum cogita-
 re poteram: ad tantam tragœdiam rem euasuram.
 Alioqui (quantuli sunt) nostros intēdissemus for-
 tasse neruos: ac addidissemus seriores lucernas.
 Quin & compertum habebam: quantum esset pe-
 riculi: ad publicum orbis iudiciū opus proferre.
 Deinde hæc infantia opposuit se: quæ nihil pote-
 rat exhibere dignum: istorum temporum tam ca-
 stis ubiq; auribus: quū multo sit elegātissima pars
 disputationis: apposite ac ornate expromere: quæ
 intus sapis. Quumq; contra: quicum mihi certan-
 dum foret: hoc nomine vel maxime orbi suspicien-
 dus sit: q; tenuem per se causam: multæ eloquentiæ
 viribus exornare possit. Deniq; terruit me tumul-
 tus: qui non posset non sequi: vt sunt istorum tem-
 porum ingenia. Nam hodie classicum cecinisse vi-
 detur: q; ingenue monet. Simulq; me auocauit dul-
 cissimorum studiorum cessatio. Demū: quod non
 minimum apud me erat: quidam communes ami-
 ci videbantur egre laturi hoc meum factum: præ-
 fertim re nondum plene intellecta: nisi quod per-

ferebatur ex Erasmi literis: a quo non satis synce-
 re narrari: fas est putare. Quis miratur: quum tam
 iustis rationibus dissuasum sit certamen: si ex ani-
 mo gaudebam: tam foelicem nactus tollēdi inter
 nos dissidij occasionem. Sed sæpe deluditur sim-
 plicitas: sic antea bis: sic iterū. Labris (vt dixi) gra-
 tumerat: cordi non erat. Hoc indicat successus.
 Adidit apologiā in domini Iacobi Latomi dia-
 logum: in qua quiddam amarulentius: nescio in
 quem expurcatum: iam passim omnibus i ore est:
 in meum caput esse contortum. Quod vt credam:
 q; multa me dehortantur: tum q; nihil quicq; eo-
 rum quæ euomit: agnoscam ad me pertinere: tum
 q; nulla vnq; a me fuerit iniuriā laceffitus: partim q;
 ibi nulla sit contra me occasio: qui de hoc dialogo
 domini Iacobi Latomi: vix qdē v' verbū adiuerim
 priusq; prostaret. Partim q; antea vtriusq; cōsensu:
 omnis inter nos causa: reuerendi patris Roffensis
 arbitrio mittebatur. Sunt tamē qui duplici no-
 mine: iudicant illū non omnino carere culpa: tū q;
 prouiderit fore: vt oēs de me iterpretarent: quādo
 antea dissidium inter nos: omniū animos occupas-
 set: neq; alter quisq; esset: de quo tā opere: licet im-
 merito: apud omnes: & nullo nō loco quæreret: tū
 q; verbis meis a fratre meo germano monitus: hāc
 de me ferri interpretationē: rogat: recusauerit me
 eximere ab hac nota: qd breui apologia potuisset
 facile: vel alia quauis ratione: si illa sibi interpreta-
 tio displicuisset: imo grata nō fuisset. Sperabā hāc
 ab eo ciuilitatē: cum multis de causis: tū præcipue

Cur Le.
 non agno-
 scat viru-
 lētis i que
 dā i apolo-
 gia ad D.
 Iaco. la.
 in se fuisse
 cōtortam.

Erasmo
 qd pcti in
 lectū obij-
 ciāt qdā.

quod iam pridem placuisset rem omnem ad reuerendum Rossensem referri. Et quod respondit de me non sensisse: sed de omnibus indiscriminatim: quod quippiam in se molirentur: mihi tamen perinde est: ac si nominatim me notasset: quando quæ insedit in animis hominum suspitio: auelli nequeat: & iam consentaneum sit: eam interpretationem: ex multis postea ac vulgatissimis iniurijs: confirmatam esse. Neque tamen attinet ad me refellere: quod nulla ratione agnosco ad me pertinere. Liberabor ab hac criminatione omnium suffragijs qui me norunt. Etiam si incidat inimicus iudex: dum calor abest: nihil verebor. Tantum excipio illum ipsum: qui contra christianorum morum civilitatem: si non in hac parte: in alijs tamen: quod palam est: tam malam vicem repedit pro tam amico officio. Quod si de me sensit: quod non ausim dicere: pudet me nomine christiano: quod homo primum theologus: deinde monachus impudentissimis mendacijs: ac infamationibus: in fratris sui nomen debachatur: nihil de se male meriti: quin vero: si incidat æquus iudex: non vulgariter bene meriti. Neque tamen: si certum esset illum in me expuisse hanc virulentiam: fas esse arbitror: ut christianus homo: doctus a Christo: criminantes non recriminari: & a Paulo: malum pro malo non esse reddendum: conuitia retalliam conuitijs: nec odium odio: nec maleficium maleficio. Illi causam committo: qui iubet remitti sibi vindictam: & ipse retribuet. Quin & orabo deum: ut det illi mentem saniorum: quæ ne de quouis christiano homine: tam odiose scri-

Christiani non esse retalliare conuitijs conuitijs.

bat: etiam quantumvis male sentiat. Paulus monet maledicos non possessuros regnum dei. Ecclesia sancta docet: inanem esse salutis spem obtrectatori: nisi lesi fratris nomine restituto. Et quantum scelus sit: in veris criminibus: sed occultis: etiam apud unum tantum: & quidem clanculum: fratris famæ labem aspergere: quod graue est & vix refartum endum damnum: apud uniuersum orbem odiosissimis: ac mendacissimis criminationibus: innocentem fratrem traducere. Sed hic modus esto. Imperabo mihi modestiam: ac patientiam. Ipse iudicabis optime lector: perlecto toto hoc libello: (quæ nunc urgeor: ut edam: non tantum si velim mihi integram esse hanc innocentiam: sed etiam si velim vitare periculum: & vite: cui sunt: qui alioqui insidiantur: & conscientiam) meliora me meritum esse de hoc homine. Sed redeo ad narrationem. Rogatus ut meum nomen liberaret ab illa interpretatione quæ ferebatur: non solum recusauit: sed & addidit gratissimum sibi futurum: si meas annotationes vellem ædere. Hic ego aliquandiu cunctatus: quid consilij caperem: demum: quæ ea ratio commodissima videbatur: qua me aliquando eriperem ab hoc tumultu: libram parauim ad prelum: tradidi typographo. Iam characteres compositi erant pro prima forma: & nihil aberat: quin chartula traderetur prelo. Quid opus est multis verbis? Erasmus ipse negocium interurbauit: vel corrupto pecunia: vel minis territo typographo: ne ulterius audeat in hac re progredi. Præter indicia quæ habeo certissima: ipse

Difficile obtrectatori recitare vānū fame p̄sertim publicus lese.

Era. V. ipse hortatus ad edendum annotationes suas

Librum tradidit typographo. Typographus istigante. E. op. reijcit e prelo.

plane fassusest cuidam: dicens iam se penitere facti. Sic cogebat: frustra primū tentato altero typographo: (nam duo tantum Anduuerpiæ sunt: qui græcos characteres habent) re infecta redire domum. Postea redduntur mihi literæ ex Angliā a multis communibus amicis: a reuerendo patre domino Roffense: a Coletō: a Paceo: a Moro. Hi oēs ad pacē vtrumq; nostrum hortati sunt. Ego nec adhuc illibenter parui voluntatibus: tantorū præsertim/ & tot amicorum. Reuocauī manum: tantum id petiui: vt reuerendus Roffensis diguaretur causam capescere. Quod pollicitus sum literis: idem confirmauī verbis Paceo præsentī Anduuerpiæ. Nam is etiā tunc pacis inter nos intercessor erat. Vix dimissus a Paceo iam Angliam cōcessuro: Louanium redij: quum passim in omnium manibus haberetur dialogus bilinguū & trilinguū: in quo me pene nominatī greco vocabulo: ceu trium linguarum hostem/dētibus vnguibusq; lacerat: ac discerpit. Nec etiā pepercit homo nō satis caudatus: vulgato illi: sed ridiculo caudarum commati in gentem anglicam: meliora de se meritam. Tunc etiam simul proferuntur literæ ex Germaniā minarum plenæ: & meis aliquot conterraneis ostenduntur: quo me monerent: si vellem salutis meæ consultū: ne vel Luteciam concederē: vel Germaniam: nam esse illic qui meæ vitæ insidientur: nec alia ratione futurā pacem: nisi libro meo edito. Quin & Erasmus ipse me monuit per literas esse qui mihi minent acriora stilo: verbera in-

Uetus patret volūtatibꝫ amicitiorū horꝫ tantū ad pacem cū Era.

Le. odio: fissime taceratꝫ in libro bilinguū: cū trilinguū hostis. L. phibitꝫ a Germania et Lutecia.

Er. ipse veluti sub aliena per

terptatꝫ: quū a me corā interrogaret quid sibi vellet (acriora stilo). Quidā adiecerūt nō esse mihi tutū Louanij manere: si huc descēderet nobilis quidā & doctꝫ iuuenis: qꝫ nisi me fallāt illiꝫ ingenij specimina: quæ nunc orbis habet: probior est qꝫ vt tam grauiā moliatur: in virum nec sibi notum: nec vnqꝫ de se: aut de villo Germano male meritum. Nec diuersum sentio de cæteris Germanis. Si quidem consentaneum est putare: vt sunt omnium bonarum literarum principes: sic etiā esse honestatis ac probitatis. Ego si: quid fecerim tot prouocatus iniurijs: cupias audire lector: semper sperabam meliora fore: vt mea patientiā aliquando vinceretur. Factus sum cum propheta: velut homo non audiēs. Contempsi quæ cotidie ad me perferebantur / per duos tresue menses: de conuitijs: de minis: de sycophantijs quorū dā in me Erasmeorꝫ: quos quālibet credat: qꝫ ab eo ipso fuisse incitatos. Nam mihi cū illis nulla prorsus erat consuetudo. Visum est monere Erasmiū: ne vltius in me seiret: nihil se offendētē: ne verbo quidē. Respondit vt solet: sed etiā præstitit vt solet. Haud ita multo post: quū nihil minus cogitarem: affixæ sunt: vt seis lector: templorum valuis: (quis dubitat illo authore) infamatoris schedulæ typis excusæ: in quibꝫ ego noiatī sycophanticæ artis p̄fessor denunciabar. Accurrebat (vt intellexi) ad bibliopolā phacarte. Sic ego quātū in eo erat: publicitꝫ infamator: simplex lector qui in schedulas incidērat: dignā qꝫ discereēt artem ratus: ludibriō habet. Quod si malæ artes discuntur:

soa Leo verbera minatur.

L. Germanis qꝫ: tū tribuat.

Le. infamatoris schedulæ: noiatī publice tractatꝫ.

L. rector
to telo mo
net ex qb
lar'bulis
excuti po
sint syco
pbatica.

vt euidentur quæ inde proueniunt mala: nam sycophanta sycophantâ: & latro latronem propius discernet: si uoluisset sibi ipsi sumere hanc professionem hic infamator: illo vno: nemo omnium copiosius: aut accuratius: potuisset de hac re dicere. Ne ego tamen deero tibi: si quid ad me pertineat de hac professione. Si quidem libros plerumque enarramus: non nostros: sed alienos. Sic ego forte hanc professionem: non me ipso: sed illo auctore: suscepturus sum. Non frustrabor te spe tua: quod in me erit. Comonebo quid opus sit factum. Extant nouum testamentum bis iam ab eo versum: extant & in illud annotationes: etiam sancto emissa. Illic sagaciter adorare: sedulo venare: gnauiter explora: diligenter excute latibula: & nisi sparsim sycophantica inueneris: sim ego tibi perpetuo sycophanta. Id vero quo commodum ac facilius possis: ut in hac uario venator: meam tibi operam impertio. Quæ nostris studiis deprehendimus: ea tibi in manus tradimus. Porro qualia sint: tuum fuerit iudicium. Ego tantum demonstratoris officium mihi summo. Tuæ partes fuerint lector: ut æquus sis: ac gratus: boni consulens: etiam si quid uisum allucinati fuerimus. Errare præ incertitia potuimus: fallere te de industria: nullo pacto uolumus. Si quid ex nostris laboribus profeceris: deo sint gratiæ: nos tantum officio functi sumus. Iam quoniam sunt: qui mihi multa obijciunt: his respondendum censeo. Mirum (inquiunt) cur audeas grassari in opus pontifici: & omnibus ferme doctis probatum. Vide

rint qui id dicunt: an hoc uerum sit. Ego: non mea sponte: sed rogatus: auctorem communi: nec in uniuersum opus inuehor. Annotationes nec usquequaque proba: nec usquequaque damno. Meum institutum non est: reiicere quod bene dixit. Græcum hoc exemplar: quod palam est esse adulteratum: nec raro: quum & necessarijs aliquod fidei careat testimonijs: non est cur christianus homo probem: quantum est: meo iudicio prorsus damno: nec tam præiudico alijs: si secus sentiant. Viderint ecclesie proceres quorum interest. Si ecclesia probat opus: ipse etiam obuijs manibus suscipio ac veneror. Si pontifex gratum tantummodo habet opus: forte re plenius perspecta: mutabit sententiam. Porro an omnes ferme docti iudicio probauerint: hoc ut mihi non constat: ita non credo. Scio esse quod aperto ore illi reclamet. Et tamen aliud est opinione ferri: opusque estimare ab existimatione auctoris: quam iudicio probare. Ut accederet iudicium: opus fuerat in librum penetrare: nec obiter: nec indulgenter: & singulos locos uelut minutatim discutere. Sed qui miratur me esse ausum: minus forte mirabuntur: per lecto libro. Legant primum quis supercilij: deinde iudicium ferant. Ingenuè fateor me græce parum scire (nam id quidam obijciunt) sed non tam parum: quin quantum mihi summo: iudicare fas sit. Plerumque nihil aliud noto: quam hæc uerba haberi: uel non haberi in exemplari Erasmi. Erasmi exemplar appello: quod e regione lectionis latinæ oppositum est. Hoc quantum est iudicij: non pudet me arro

L. no vsq
quaq; da
nat anno
tationes
erasmi.
L. grecuz
exemplar
Erasmi
no probat

Quid sit
iudicio p
bare op?

Ueus pa
ru sibi su
mit in gre
cis literis

Quatum
vtrius sit
periculi si
ne arbitra
tu suo: sine
aliud secu
r' exemplar
Era. quof
da locos
demutauit
rit i poste
rie e edi
tione se
cus habet
te priore.

Lecei insti
tuto nihil
obesse: et si
oia poris
editionis
vitia sint
emendata i
posteriore

Operepre
tiu ee indi
ce addi p
ori editioi

gare mihi: quum nihil prope sit. Sed hic perconcta
bor Erasmus: quum secus graece habeat in aliquot
locis secunda editio: q̄ prima: arbitrato ne suo: an
aliud secutus exemplar: locos demutauerit? Si suo
arbitrato: nescio an christianae aures id ferre pos
sint: vt hominis arbitrio sacrae literae mutentur. Sin
aliud secutus exemplar: sic: si decem sint exempla
ria: licebit si volet: totidem nobis diuersa dare euange
lia. Si diuerso vsus exemplari: diuersam in secunda de
dit lectione: quo pacto fide asseret scd̄e: qua non p̄
stitisse in prima: ipsa secunda testat. Sed & vtraq; ia
dubie fidei erit: vt non sit p̄clue iudicare: qua cui p̄
feras. Q̄ si tertia posthac pdibit: tertio exemplari
innixa: & illa etia ex quo cu vtraq; priore: fide si
bi vdicabit. Sed adhuc qda obstrepunt. Cur aedis
annotationes in priorae ditione: quum secunda iam
passim in omniu manibus habeatur? Si priorae di
tione non esset in orbem sparsa: aut repeti posset a pos
sessoribus: vt irrita haberetur: nihil opus foret er
rata illius annotari. Sed quum iam orbem habeat il
lius editionis exemplaria: nec premantur: cur pre
mi debent errata illorum: si vel a me ipo: vel ab alio
quopiã studioso deprehensa fuerint? Cur librũ re
tractationũ edidit Augustin? nisi q̄ libri illi e ma
nib hoim reuocari minime potuerint? nec tamẽ
tam late sparsi: q̄ tũ proclue non fuerat: quum praeli
nullus esset vsus: exemplaria propagari. Alioqui sa
tis illi fuisset: denuo recognitis libris: omissis erra
tis: castigata aedere exemplaria. Si hoc imitatus ex
plũ beatissimi patris: Erasmus indicẽ errorũ fe

cisset: quo lector premonitus esset: ne incidere in
laqueũ: nec sua castigatione opus fuisset: nec sane
nostris annotationibus. Certe satis non est emenda
se in secunda editione: q̄ non cuiusuis sit: personata p̄
fertim tato fuco: explorare errata. Quin etia: si le
uis id negocij foret: non oes tamẽ arbitrandũ est po
steriore editione habituros: qui priorẽ habet. Sed
neq; his qui vtraq; habet: ingrati esse debet: si de
erratis in priore moneantur: quo cautius gradiatur
in posteriore. Forte premonitus a me lector: trepi
dantius ponet pedẽ: nec protinus verum putabit:
quicquid sub maiestate sermonis: veri specie vul
tũq; pferet: ac ostentabit. Scio multũ pdesse ad re
elucidandã mudiã: & ornatũ: sed multo plus ob
esse: & quasi prestigiosam re esse eloquentia: si q̄ ea
sinistre: ac veluti i veritatis p̄nigie: vtaur. Cæterũ vt
obstoperis his pl̄ satis faciam? q̄n vero in tuã ma
gis vtilitate benigne lector: addidim? & in secunda
editione nostras annotationes: q̄ b̄ cognoscere li
ceat: qd emendatũ sit i priore: qd mutatũ mitigtũ
ve: qd maneat: & demũ: si qd noui obit occurrerit
Preposuimusq; priori libro indicẽ: quo poteris: si
forte legedi te tediũ cœperit: breui quopiã tẽpuf
culo: annotamẽtorũ oim capita succinctim cõple
cti. Secũdo libro non adeo opus fuerit addi indicu
lũ: q̄ pauce sunt in eo noue annotationes: & q̄ reli
que sũt p̄ter nouas: ad prioris libri indicẽ p̄tineant:
Sũt etia q̄ p̄postere facere me iudicat: q̄ quũ nullũ
meũ opus antea emissem: ceo pro prima ingenij
mei foetura: tam curiosus in opus alienum ferar.

Quatum
oblit elo
quentia ni
si q̄ ea de
tre vtaur.

Uniuersidad de
Nec teme
re nec sine
exemplo fa-
ctū a leeo:
q̄ p̄ p̄ma
ingenij fe-
tura: op̄e
alienū ta-
rat.

Id scilicet in me damnāt: quod mihi commune est cum cæteris: nec his quidem plebæis. Ioannes ille cognomento quem diligebat Iesus: quod piaculū commisit: qui rogatus ab Asiæ episcopis: primum opus euāgelij scripsit aduersus Cerinthū: aliosq̄ hæreticos & maxime contra Ebionitarū dogma: qui asseruerunt Christum ante Mariam nō fuisse. Aut q̄d peccauerūt Quadratus: Aristides: Theopilus: Apollinarius: alijq̄ multi: quorum nomina habet catalogus Hieronymianus de uiris illustribus: q̄ aduersus hæreticos: & hæreses tunc insurgentes: prima præstiterint fidei sua monumenta. Quis Augustino uitio vertisset: si prima sua opera contra Manicheos: Arrhianos: & Pelagianos fecisset: aut Hieronymo: si aduersus Iouinianum & Eluidium: aut Origeni si contra Celsum: Si Christus moneat omnem plantationē: quæ nō plantauit pater suus: eradicandam: & in ignē mittendam: nihil uidetur absurdi: si eradicemus primum: & exherbemus inutiles hærbas: deinde: si sic datū fuerit desuper: plantemus. Ego maius quiddā puto: & deo acceptius: si quis tamen id præstare possit: asseruisse sacram scripturam a calumnijs: & restituisse: si quid temere ademptū sit: aut rescuisse: si quid male additum: q̄ novos commentarios etiam in euangelia mundo dedisse. Ibi laborandū est: ubi maius imminet periculū. Vt quid cudimus noua: si vetera contemnimus? Qualem gratiam meretur a ciuibus: qui flagrante incendio tota urbe: nouæ domus cōpagemerigit? Musica in luctu

importuna. Iam periculū vrget: & nos aliud q̄ de uitando periculo cogitamus. Iam sunt q̄ me corniculam uocant: venditantē se alienis plumis: quasi non nostro Marte deprehensa sint quæ annotam: sed aliorum industria. Itaq̄ tyrannidē mihi quandam exprobrant: qui inuaserū aliena: quæ ceu mea usurpem. His uti incumbit: ut vel vnum talem locum pungant: quo me furti reum faciant: ita etiā authoribus: si quia me iniuria hoc nomine affecti fuerint: licet suas singulis plumas repetere: ut ego nudus algeam: & frigidus: ac in glorius moriar. Certe nō puto tanti estimata iri doctis nostra: ut magni pensuri sint: si illis totam hanc gloriam: (si quæ sit nostrarū annotationū) concederem. Vt de me ingenuè fatear: puderet nostra esse fateri: nisi sic vrgeremur: quando quod nos emittim: alius nemo sit uēdicaturus. Non inficior uidisse me aliquot annotationes Martini Dorpij: quinq̄ forte aut sex. aliquot etiam & totidem Ioannis Eckij: sed quæ ad manū nostras peruenerunt: postq̄ prior noster liber utcumq̄ perfectus erat: & iam in Angliā haberetur. Sed q̄ hi aliquot eadem loca annotauerunt: quæ nos annotauimus: id certe munito nobis fuerit: q̄ tam docti uiri nobiscum cōsentiant. Imo nihil magis cuperemus: q̄ ut quæcunq̄ annotauimus: alij etiam docti annotassent. Nam nihil noui: si eadē de re in eandem prorsus sententiam multi incidant. Quid si etiam eorum rationes auctoritatesue usurpassem: num id mihi uicio vertendum: quando maiores nostros idem

Nec non
agnoscit
alienas
plumas i
hoc suo q̄:
li opere.

saepe fecisse / compertum est. Et tamen nihil agnosco ex Dorpianis aut Eckianis annotationibus a nobis mendicatum / mutuatumue. Quod si hi dignabuntur quicquid sibi e nostris vendicare: tantum abest ut repugnaturi simus: ut etiam nobis non nihil tributum arbitrari simus: quod doctissimi viri digna iudicauerint: quae ab se vendicentur. Preter hos: nihil adhuc quicquid intellexi ab alio quoquam annotatum. Et quod (inquiunt) si aliquoties errauit: ciuile erat dissimulare: & pro bene dictis gratiam agere. Et ego certe quae bene dixit libenter amplector. Verum quid dicas: si plus obfuerit vna annotatione: quam multis profuerit? Num hic ciuile putas dissimulare: quando in ecclesiae perniciem res vergit? Nescis quod sumus propensi ad noua? Et quae nam ea ciuilitas est: ut sciens & prudens patiatur prophanata ab haereticis exemplaria in ecclesiae sinu obrepere? Nec mihi tantum scelus est: quod errauit: humanum est labi. Lapsus est & Augustinus tam sanctus tam doctus: sed nihil illum puduit: libro edito multa retractare. Et quis aut ex recentioribus aut veteribus non aliquid quando lapsus est? Porro hoc vitio datur: si quis monitus lapsum non agnoscat. Nec aliud quicquid magis abrogat fidem auctori: quam errata defendere: ut nihil magis conciliat: quam agnoscere: ac emendare. Vel hoc vno nomine: quod recantauit quaedam: plus debet ecclesiae Augustino: quam quod tot insignia volumina addidit. Si quidem fidem fecit idem voluisse se prestare in caeteris: si male habuissent. Itaque retractando quaedam: caetera iudicio suo visus est com-

Id est: dissimulandum: quoniam in ecclesiae perniciem res vergit

Retractatio errorum: cum fide conciliat auctori: defensione suo abrogat.

probasse. Haec habui optime lector: quae quibusdam calumniatoribus meis responderem. Iam quod reliquum fuerit: tuum candorem quam possum impensissime iterum: atque iterum precor: ut aequi bonique consulas: benignaeque interpreteris. Nihil prorsus affirmabo: ut omnia donem tuo iudicio. Nec scilicet lapsus ero: (scio enim quod sit exigua haec a rudicio) grauatim auditurus sum aliorum censuram: modo ne sint in hoc albo: duae mihi maximae suspectae literariae pestes (ut inquit Policianus) inscitia & inuidia: & quam ego tertiam adiungo / adulatio. Si lapsus videbor monitus auscultabo: & agnito errato: christiane profiteor me recanturum: ut ne ecclesia ex meo lapsu scandalum patiat. Minus latini sermonis: qui hac tempestate vitio datur: & hic toties deprehendetur: crimen / non deprecor: quoniam in ea re nihil mihi unquam arrogauerim. Vsu lectionis ut cumque comparauit mihi: ut balbutire possim quod sentio: & id mihi quidem satis est. Non de futuros tamen scio: qui barbarissimos: & solocifimos: & caetera grammaticorum portentosa sedulo expiscabuntur. Egregia vero his ea laus fuerit: mihi ex probrare grammatica disputanti de theologicis. Exhibentur qui pro tribunali agunt extra causam. Sed hi sermonis fidem ex orationis cultu metiuntur: quasi vero non sit simplicissimus sermo sacrarum literarum. Et qui unquam perniciosius errauerunt: quam quod eloquentissimi fuerunt: Graecorum sapientia quantum exorbitauit a recto: Lactantius firmianus admirabili vir eloquentia: quam foede & quam saepe in sacro-

L. lectori iudicio oia pmittit.

L. si quid lapsus ut debet monit? ingenue recantabit.

Errare quod fide sermo: nis metitur ex orationis cultu.

De mode
sua polle
cess: il.
bertate pe
tit sibi co
derari.

rum disputationibus dilirauit? Sed tu equus sis
candide lector. Extra harenā non pugnabo. Non
est mihi cum grammaticis certamen: tractent fa-
brilia sua fabri. Nec ego tamen grammaticorum
decreta de industria desertur⁹ sum. A gā modeste
hāc causam: sine dente: sine naso: sine dicacitate: si-
ne libertate agi nō pōt. Nescio an videbor nimiū
mihi tēperasse q̄busdā locis: sed sic mihi visum est
decere christianā modestiā. Mihi cōtra sunt: q̄ mi-
nan^t fulmina: ac tonitrua: expecto tamē meliora.
Si disputationē ipsam tractabunt: mihi lucro fue-
rit si docebor: sin conuitijs & maledicentiā in me
grassabuntur: illis hoc damno fuerit: non mihi.
Quin vero dabo operam: vt christiano pectore
id feram. Et quantum patietur christiana charitas
vt lugeam insanientem fratrem: illorum insaniam
ridebo: nec vero sic quicq̄ profecerint. Nihil mihi
timeo a probis & doctis. Si: qui cum bonis literis
probitatem & virtutem non coniunxerunt: in me
furijs debachantur: ingenij eorum specimen erit
opus insanum. Spero fore: vt is quē hac factio-
ne putabunt se demereri: non sit immemor futurus:
cuius tam sæpe meminjt: christianæ modestiæ. Si
non vt mihi parcat: tamen vt suo honore cōsulet.
Qz si maledicendi studio obfirmat⁹: perget adhuc
me lacerare: tuæ prudentiæ fuenit benigne lector:
nullā fidē p̄bere odio: sed de me nihil deterius sen-
tire: q̄ si laudasset. Valete Louanij. IIII. Cal. Ian.

Index quo dinosci potest: cui⁹ generis sint an-
notatiōes: & quo quidq̄ loco inueniri queat.

Citat græce sic esse: quum sic nō sit in
exemplari suo. Annotationibus.
xxij. xxiiij. xxiiij. xxv. xxvj. xxxiiij.
xlx. lj. lvij. lxx. lxxxij. lxxxv. xc.
xvj. xcviij. cxxv.

Citat sic non esse græce: quum sic sit in exemplari
suo: Annotationibus. xxix. & cxxj. vbi oportere
sic esse sicut codices nostri habēt: locus ipse p̄bat.
Notat male habere lectionem ecclesiasticam: & te-
mere (vt videtur) mutat: quum diuersa sint exēpla-
ria: & ex his vnū astipuletur lectioni ecclesiasticæ
Annotatione. cxv.
Ecclesiasticā lectionē temere mutat: quū gręcū nō
patitur: etiam cū iniuria sensus. Anno. cxiiij.
Ex græco ecclesiasticam lectionem mutat: quū nō
tam bene quadret gręcū: vel sic esse non possit: etiā
si gręcis sic placet. Anno. l. liiij. clxxxj. ccxxxv.
Quiddam haberi in omnibus gręcis exemplarib⁹
istius tempestatis: secus q̄ ecclesia Romana legit:
quod nullus veterum interpretum: nec græcorum
nec latinorum interpretatur: vt & ipse fatetur: quū
lectionem nostram interpretentur: quod ipse pro-
bo ex veterum cōmentarijs. Annotatione. xxx.
Lectionē ecclesiasticam temere mutat: quum ver-
bum græcum sit anceps: & nostra lectio commo-
dior. Annotationibus. lv. cv.
Ex græco addit verba antiquæ lectioni: quæ illic

nō oportere esse: satis apparet: partī ex cōmētarijs
veterū: partim ex ipsi⁹ loci cōtextu. An. viij. liiij.

Nixus gr̄cis exēplariibus: aliquoties verbū detra
hit: qđ ecclīastica lectio habet: qđ q̄ ēt interdū plu
rimū momēti p̄fert: nec nō aliquoties: repugnāte
veterū īterptatione. Annota. xiiij. xv. ciiij. ccxxxv.
vbi sensus perit: delete verbo non.

Fatetur de suo addidisse: quod nec gr̄cum habet:
nec vetus aeditio: & id quidem cum damno sensus
vt ego iudico. Anno. cxciij.

Ex gr̄co lectionē mutat: cū qua veteres īuenio cō
tētos: etiā interdū ī cōmētarijs: sic īterptatos. An
no. ix. xi. xix. xx. xxxii. xlv. lxii. lxiii. lxxxiii. cii. cvi
clxxxii. clxxxv. clxxxvi. clxxxix. cxv. cxvi. clxvii.
clxviii. clxxv. clxxvi. clxxvii. clxxviii. clxxix. clii.
cliii. clv. clvi. clix. clxy. clxvi. cvii. cviii. cix. cxv. cxlij.
cxliii. ccii. ccvi. ccvii. ccviii. ccx. ccxvii. ccxix. ccxxv.
ccxxvi. ccxxvii. ccxxviii. ccxxix. ccxxxiii.

Latina nō respōdēt gr̄cis: in trāslatiōe. Anno. l.
lvi. lxvii. lxix. lxxxvii. c. cxvii. cxxiii.

Vacillātius q̄ par est: vidēt mihi sentire de sacramē
to matrimonii. Anno. clxxxviii. Itidē & de matri
monij indissolubili nexu. Annotatione. xii.

Fundamētū dogmatis ecclīastici de peccato pris
ginis: & ex apostolo desūptū vtcūq̄ conaꝝ alio de
torquere: id qđ conati sunt Pelagiani contra sen
tētiā veterū: nec sine calumnia. Anno. cxli.

Sacrę scripturę nō satis cōmoda īterptatio: vt mi
hi vidēt. Anno. iij. xvij. xxxj. lxj. lxxix. lxxxviij.
xcvij. cj. cxxxv. clxiiij. cxciij. ccij. cciiij. ccxv. ccxvj.

ccxxxviiij. cxljj.

Theologos modernos veluti cōtēpti sępe noiat:
& neotericos quos vocāt: prors⁹ vilipēdit. Anno.
xlviij. cxxxvj. cxviiij. ccix. ccxxiiij. ccxxxiiij.

Interptē veterē editiōis nō raro: nec sine dēte taxat
interdū iniq̄: interdū acerbi⁹ q̄ mereēt. Anno. liij.
lvj. lxxvj. lxxx. lxxxj. xc. xcix. cxxviiij.

Conatur elicere hēresim ex loco vt ille putat male
reddito ab īterpte: sed frustrat mihi vidēt. A. xvij
Augusti. mordet. an. cxiiij. carpit. an. lxxiiij. xciiij.
Liranū & hūiles cōmētarios īcessit: & qđ ē īmerito
plerūq̄. Anno. clxxij. ccxxiiij. ccxxxix.

Dicit sic esse apud authores: quū sic nō sit. Anno.
ij. vi. lxxix.

Dicit sic nō esse apud authores: quū sic sit. Anno.
iiii. xiii. xv.

Quę mihi vidēt hēresim Arrhianā sapere. An.
lxxii. xcii. clxii. clxxxiii. cxciij.

Oblique ecclīsiā notat: q̄ suscepit epistolā ad
hebr̄eos: quī dicit sapere origenicū. An. ccxviii.
semel manifeste adimere sp̄e lapsis. Anno. ccxxiiii
Lapsus. Anno. lxj. xciiij. cxviiij. cxxx. clx. clxxxiiij
Paulo q̄ par est petulāt⁹ qđ dā ab eo dictū de Chri
sto. Anno. xlvi. & de salutifero nūcio. An. xxxii.

Innuīt euangelistas potuisse memoria labi: forte
emendauit: censū tamen notandum: quia non vs
quequaq̄ mihi responsio illius satisfacit. An. xvi.
Notat euangelistam: aliquanto coacti⁹ adduxisse
authoritatem ex Esaia. Anno. v.

Mendicitatem carpit. Annotatione. xxxiii.

Carpit nomen fraternitatis: quo: vt mihi videtur
pie gloriantur quos vocant fratres. Anno. clxxiii.

Affirmat Orthodoxus quaedam addidisse in sacris
litteris: ad refellendos hæreticos: hoc est mendatio
hæresim sustulisse. Forte castigauit. Responso ta-
men non placet. Anno. cxcix.

Dicit: si resurrectio mortuorum qui Christo con-
surrexerunt proprie pertinuerit ad diuinitatem
Christi comprobendam: probabile esse: non hoc
cæteros euangelistas fuisse omisso: quod mihi
videtur non satis probabiliter: imo periculose di-
ctum. Annotatione. cxxxvii.

Mortuos qui surrexerunt post resurrectionem Chri-
sti: authore Mattheo dicit fuisse præcursores resur-
rectionis Christi. Annotatione. cxxxviii.

Innuat coitum conjugalem esse turpem: ac ford-
dum: quæ erat Marcianistarum hæresis. An. xx.

Non fuisse satis attentum in Hieronymianis com-
mentariis castigandis indicant. Anno. ii. xiii.

Citat quidam ex Chryostomo: titulo non ab resusce-
pto. Anno. vi.

Dubitatur an Ioseph & Maria fuerint de eadem tribu:
quod videtur mihi dubitare: an Christus fuerit de
tribu Iuda. Anno. ix.

Christum fuisse de aliagente: nescio cur interpretatur ad he-
breos quodam loco: & pro eo quod nos habemus: de alia tri-
bu: de qua nullus altario prelo fuit. Anno. ccxiiii.

Affirmat fratres non dici Iudeis nisi qui sunt eiusdem tri-
bus: & eiusdem familie: quod falsum est. Anno. vii.

Marcum dicit nihil aliud scripsisse: quam Matthæi com-

pendium. Annotatione. xxj. Deprauatiores esse codices græcos quam latinos: indi-
cat Annotationes. xxxj. cxxj. cxxvij. cxxxiii. cxxx-
iiii. cciiii. ccv. ccxxi. ccxxii.

Affirmat Nathan: per quem genealogia Christiana
serie Lucas deducit: fuisse filium David: Hiero-
nimo. post hæc rem diligentissime perscrutatam: apte:
nec vno tantum loco: contradicente. Annotatione. xxxv.
Dicit posteritatem Solomonis: defecisse in Ocho-
zia: quod non videtur. Anno. xxxvii.

Ait Ioas non fuisse filium Ochozie natura: repugnante
(vt mihi videtur) scriptura. An. xxxviii.

Elich in Lucæ Genealogia: eundem fuisse cum Ioaham præ
Mariæ: quod illic videor mihi refellere. An. xxxix.

Lucam christianæ genealogia naturalis serie secutum
esse: non legale: si quidem ad Christum respicias: sin ad Ioseph
referas: contra. Et hoc videor mihi refellere.
Annotatione. xl.

Somnum nisi ego admodum allucinor de iure Ahesa-
rim: ex fermento iudaico: turbas potius quam explicas
genealogiam Christi. Anno. xlii.

Nathan fuisse ahisar. i. regie stirpis instauratoris:
non videtur mihi satis colligere. Anno. xliii.

Terram tribus Benjamin pertinuisse ad Ahesarim:
quod vtille ait: erant de tribu Iuda: videbor forte ex sa-
cris litteris satis confutasse. Annotatione. xliiii.

Nasus. xliii. xlvii. cl.

Appellationi dei: quam patrem innuit: addi articulum:
quando filium: non addi: exemplis ex scriptura petitis:
videor mihi confutasse: nec mihi bene sapit illa tra-

ditio tam absoluta. Anno. lxx. cx. cxi.
Dicit verbū esse particeps diuinæ essentia: quā mihi videtur non satis theologice: ne dicā minus catholicum. Annotatione. lxxi.
Innuīt quiddā esse hæreticū authore Chrysostomo: quā ipse Chrysostomus sic legit: vt nos legim⁹. Sicutiā Hieronymus. Annotatione. lxxiii.
Emphasis articuli græci non videtur mihi vsquequaq; certa. Annotationibus. lxxv. lxxviii.
Dicit cum verbo pugnare appellationē principii: annotatione. lxxii.
Verbū nō esse absolute principiu. Annotatione. xcii.
Mutat lectionē quā Hierony. puocat⁹ noluit mutare: ne iterturbaret cōsuetudinē ecclē. An. cviii.
In Christum non competere nomē serui: nec puerum fuisse: quum afferret salutē: vtrūq; videor ostēdere falsum: ex sacris literis. Anno. cxviii.
Græcis deesse integros versus: quos nostri codices habent. Anno. cxx. cxxvii. cxxxiii. cxxxiiii.
Taxat vitium sermonis sacri: quem ego puto fuisse sermonem spiritus sancti. Anno. cxxii.
Dicit probabilius esse: apostolos sua lingua locutos: ab omnibus fuisse intellectos: quod forte videbor explosisse. Anno. cxxii.
Dubitat an tempus fuerit explicandi neminis Iesu: quum iam primum Paulus in opus ministerii segregatus esset. At fuisse tēpus videtur mihi scriptura satis aperte dicere. Anno. cxxiiii.
Dicit Iacobū existimasse seruādā esse Iudæis legē mosaicā, Ego in hac parte dissentio. Anno. cxxx.

De prædeterminatione quiddam nō satis theologice Annotatione. cxxxi.
Videtur mihi non satis excusare Paulum a mendacio: quum id conetur. Annota. cxxxii.
Putat nihil attinere: vt fruct⁹ spūs numerent: quia non numerentur opera carnis. Anno. cxl.
Hieronymum malle admittere vitium sermonis: quā sensum scripture non integre exprimere patet. annotatione. cxliiii.
Deesse græcis codicibus: quod nostri habēt & græci interpretantur. Anno. cxlv. ccv. ccxxi. ccxxii.
Ex latinis exemplaribus addit græcis. Annotationibus. cxxxiiii. cxliiii.
Origeni quiddam imponit dictum in commentarijs in epistolam ad Romanos: quā illic nec dicit nec sentit: sed plane contra. Anno. cxlvi.
Quædam esse in græcis codicibus: quæ nec nostra habent: nec græci interpretant. Annotationibus. cxlviii. cliii. clvii. cciiii.
Hieronymus sicuti nō veritati: ita nec consuetudini lectionis ecclēsiasticæ vult præiudicare: dummodo conueniat ædificationi. Anno. cl.
Hieronymus auctoritati græcorum non acquiescit quorum mendacia: ac perfidiam detestatur. annotatione. xxxj.
Græcorū exemplariorū diuersitas patet. An. cli. & in oibus locis qui sunt in primo titulo indicis. Testatur Ambrosium: in Deuteronomio scriptū: vt plagis triginta nouem emendarētur: qui commeruissent: quum in nostra translatione: & in he-

braico sit quadraginta. Annotatione. clxxiiii.
Videtur putare non dici mēdacium: nisi quod ore
committitur. Annotatione. clxxx.

Effici nos fratres: non filios Iesu Christi per ad-
optionē: sed tātum dei patris: mihi sapit Arrhiani
cum. Annotatione. clxxxiiii.

Qui proxime præcedente annotatione fatetur de
suo se addidisse (patri): miratur verbū (diuinitatis)
additum: quod nec græcum habet: nec vllus inter
pres. Itaq; se percutit gladio suo. Anno. cxciiii.

Cuiusdam dogmatis ecclesiastici: theologorū ve-
terum diligentia eruti e verbis Pauli: quod tamen
suo more ridet: causam conat⁹ reddere: seu ex Neo-
thericorum penu depromptam: eam affert quam
theologorum schola semp explosit. Et hic quidē
est aperta calumniā. Annotatione. ccxxiiii.

Videtur mihi periclitari: an mulieres virum semel
defunctum: denuo resuscitatum teneantur recipere.
Annotatione. ccxxiiii.

Periphrasis turbās ordinē sermōis. An. ccxxxvii.
Verbum esse absolute principium locus ex Apo-
calipsi docet: si articulus græcus tantam vim habet
quantam ille putat. Annotatione. ccxl.

In fine apocalipseos: fatetur græcis codicibus ad-
didisse se quædam ex latinis: quæ in græcis non in-
ueniebantur: sicq; vtrumq; ex altero reducit: & la-
tinum ex græco: & græcum ex latino. Annotatione.
ne. ccxliii.

F I N I S.

In signiora errata in toto opere. i. pag. vi. et
Folio. v. pagina. j. versu penultimo. expūge (inter-
pretantur.)

fo. vj. pa. j. ver. xiiij. lege Chrysostomus.
fo. vij. pag. j. versu ante penul. lege etiam.
fo. viij. pa. j. versu. j. lege possim.
fo. x. pag. j. ver. xvij. lege iterum.
fo. xiiij. pagina. j. versu. xx. lege ais.
fo. eodē. pag. ij. ver. xxv. lege *ri p̄ ar̄ iap. i. omnem.*
fo. xix. pag. ij. versu. ij. lege contumeliam.
fo. xx. pag. ij. versu. xxij. lege apostolos.
fo. xxi. pa. ii. versu. iiii. lege legatur.
fo. xxii. pa. i. versu. viii. lege habebat.
folio: pag. eisdem. versu. x. lege succedebat.
fo. pag. eisdem. versu. xxiii. lege filium.
fo. pag. eisdem. versu. xxv. lege esse.
fo. xxiii. pa. ii. ver. penulti. lege affertur de iure.
for. xxvii. pa. i. versu antepenultimo: lege pietatē
fo. xxviii. pa. ii. versu. xvi. lege o Valla:
folio. xxxiii. pagina. ii. versu. xiiii. lege cuius erūt
(& postea) cui erunt:
fo. xxxv. pag. i. ver. x. lege In his omnibus locis.
folio. pagina eisdem: versu. xviii. lege emphasim.
fo. xxxvi. pag. i. versu antepenulti. leg. per memet.
fo. xxxix. pa. i. ver. xv. lego iudicatus est.
fo. xl. pa. i. ver. iiii. lege Ioannis.
fo. xli. pa. i. ver. xxii. lege designetur.
fo. xlviij. pa. ii. versu. x. lege ad eum locum.
fo. xlix. pa. ii. versu. xxiii. lege de accessione.
fo. lii. pa. i. ver. xx. lege vtebar.

&

fo. lvi. pag. i. versu ultimo: lege redimus
fo. lvii. pa. i. versu. i. lege iudicium.
folio eodem: pag. ii. ver. i. lege capite. xii.
fo. lviii. pa. ii. versu. ix. lege magno.
fo. lix. pa. iii. ver. xx. lege magni diei.
folio. lxi. pag. ii. ver. xiiii. lege huc pertineat.
fo. lxiiii. pa. ii. ver. xiiii. lege christianismus.
fo. lxxi. pa. i. ver. x. lege Quod.
fo. lxxiii. pa. ii. ver. ix. lege.
fo. lxxviii. pa. i. versu. xvi. lege totam rei rationem.
fo. lxxix. pa. i. ver. xviii. lege liberam.
folio eodem: pagina. ii. ver. xxvii. lege pugnāt.
fo. lxxxiii. pa. ii. versu penult. lege quoduis.
fo. xc. pag. i. versu. v. lege.
fo. xciiii. pag. i. versu. xiiii. lege fateri.
fo. xcvi. pa. i. ver. xxiii. lege etiam si lumem.
fo. cvii. pa. i. ver. ante penult. post. clix. lege. ccc. cxxi.
fo. cviii. pag. ii. ver. i. post (prophetam) lege (vtiam
ponamus sensum loco verborum).
fo. cix. pa. ii. ver. xxi. post exodi lege & restitutioni.
fo. cxii. pa. i. ver. v. lege quia solus in comparabilis.
folio pagina eisdem. ver. xii. post (filius) lege. vt sit
deus verus.
fo. cxiii. pa. ii. ver. xxi. lege liberabuntur.
fo. cxxi. pa. ii. ver. i. lege verbi dei.
fo. cxxii. fo. ii. ver. xxi. lege volunt.
folio. cxxiiii. pagina. ii. versu. xviii. post crederetur
lege potius q̄ defensam.
fo. cxxvi. pag. i. ver. xxii. la. ambiguitate legētib?
fo. cxxxii. pa. ii. versu. xxv. lege in.

fo. cxxxiii. pa. ii. ver. i. lege fuisses.
fo. cxxxiiii. pa. ii. versu antepe. lege iudicauerit.
fo. cxxxviii. pa. i. ver. xxviii. lege votis.
folio eodem. pag. ii. versu. ix. lege forte posthuc.
folio/pagina eisdem. versu. xvi. lege callidissimo.
fo. cxxxix. pa. i. ver. antepe. lege meritam.
fo. cxli. pag. i. versu. xii. lege quodam loco in.
fo. eodē: pa. ii. ver. xix. post accideret: lege qđ deus
auertat: nec ego possum tuo mederi malo.
folio. cxliii. pag. ii. versu. ix. lege addidit.
folio/pagina eisdem. versu. xv. lege pacisti.
folio ultimo: pagina. ij. ver. vj. lege non sum vsus.

In Apologia.

Folio. CC. ij. pag. j. versu. xxij. lege scis.
folio eodem: pag. ij. versu. vij. pro Si quidem: lege
Siquidem.
fo. pa. eisdem. versu. xij. leg. testamentum.
versu. v. a fine Apologiae lege honori.
In indice. DD. iij. ibi. (Dicit sic non esse apud
autores quum sic sit) pro. vj. lege. lx.

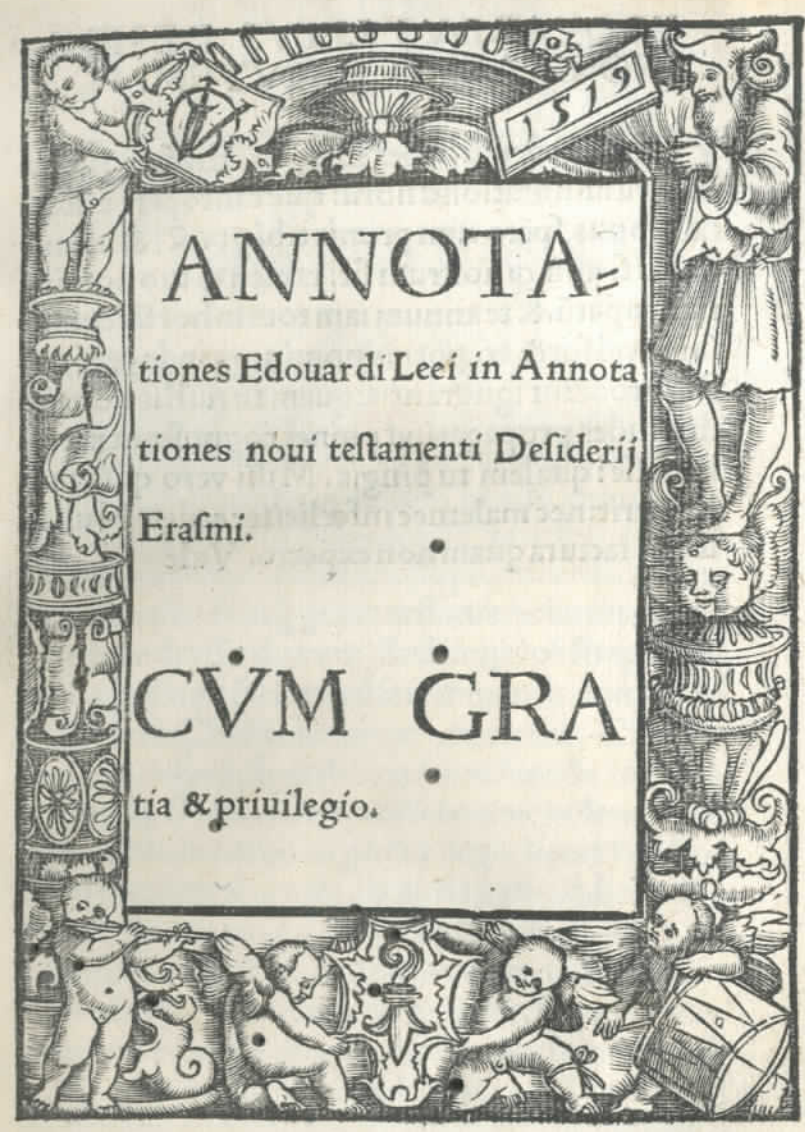
Egidius Gourmont studiosis. S. D.

HAbes cādidissime lector insigniora hui⁹ opis
Herrata: q̄bus si librū q̄ primū purgaueris: pri
mū nro: deinde authoris honori: & tuę demū vtili
tati cōsules. Si q̄ p̄trea sint i verbis: i lris: aut in di
phthōgis: aut p̄cipue i punctis (nā hoc postremū
nō raro reperies) tuo cādori diligētię atq̄ iudicio
corrīgēda mādā: obsecramusq̄: vt calchogra
phorum oscitantia veniam des. Vale.

& ij

Folio CC. iij. pag. i. verso. xxij. h. d. d. s.
 Folio eodem: pag. i. verso. iij. pro si quidem i. g. e.
 Si quidem.
 Folio eodem: verso. i. leg. testamentum.
 verum. sine. A. p. o. l. o. g. i. t. e. s. e. h. o. n. o. r. i.
 In indice D. n. i. i. d. i. c. t. i. c. i. n. o. n. e. s. t. e. s. p. u. b.
 a. u. t. h. o. r. e. s. q. u. i. n. t. e. s. t. i. p. r. o. v. i. l. e. g. e. x.
 E. d. i. t. u. s. G. o. u. v. e. n. t. i. s. S. D.
 H. A. b. e. t. c. a. d. i. d. i. m. u. s. e. s. t. o. n. i. l. l. i. g. n. o. r. i. a. h. u. i. e. g. i. s.
 L. e. t. e. r. a. s. p. u. b. l. i. c. a. p. r. i. m. u. p. a. r. t. e. r. i. s. p. r. i.
 t. u. i. n. i. s. p. a. n. d. e. n. t. u. s. c. o. n. o. r. i. s. e. t. e. d. e. m. v. e. l. i.
 p. u. b. l. i. c. a. s. i. p. e. r. i. t. i. v. e. r. b. i. s. i. l. l. i. c. a. u. t. i. n. d. i.
 p. i. s. t. o. r. i. a. t. u. r. p. a. r. t. e. s. i. n. h. o. c. p. o. s. t. u. m.
 n. o. t. a. r. e. p. e. n. t. i. n. o. c. e. d. o. r. d. i. l. i. g. e. n. t. e. r. i. n. d. i. c. i. o.
 c. o. n. t. r. a. m. i. d. e. m. i. t. e. r. a. s. p. a. r. t. e. s. v. e. c. a. l. i. p. o. r. t. e.
 p. a. r. t. u. m. e. t. a. n. t. i. a. v. i. d. e. n. t. e. v. a. l. e.

EDOVARDVVS LEEVS DESIDE
RIO ERASMO SALVTEM.

EN nūc demū habes Desideri Erasme: nostra
rū annotationū librū: quē tantopere efflagi
tasti: opus spero cum primis tibi gratū & iucun
dum: si non q̄ nostrum sit: tamen q̄ tuo nomine
nuncupatū. & te annum iam totum hortāte emis
sum: vel forte eo potius nomine q̄ inde orbī no
stra prodetur ignorantia: quam tu nullis non mo
dis studes propagari: vt omnes cognoscant me ta
lem esse: qualem tu pingis. Mihi vero quicquid
euenerit: nec male: nec infelicitur cadet. Nulla ē
fortis iactura quam non expecto. Vale

IN MATTHAEVM.

Fo. II.

ANNOTATIO

nes Edouardi Leei in Annotationes prio
ris editionis noui testamenti Desiderij
Erasmi.

Annotationes in Matthæum.

Annotationo. I.

CHRISTI GENERATIO Mat. j.

ificerat: Opere precium censeo in vesti
bulo operis huc citare: quod memi
ni abs te dictum quadā annotatio
ne in secundæ ad Corinthios caput
quartum: ibi (super mortificatione
Iesu Christi) Postq̄ græca testatus es: latinis exem
plaribus: de esse (domini) Sed inq̄s) obstrepet ali
quis: quid hæc faciunt ad sensum: an sit domini Ie
su: aut Iesu Christi: ac statim non minus Christia
ne q̄ vere respondes arbitrari: nefas esse in diui
nis literis: si vel vnum apicē sciens: ac volens: quis
mutet. Huius ergo neglectæ legis liceat mihi te
reum peragere: quoties aliquid abs te additū adē
ptumve inuenero. Id enim cum primis æquum vt
tuam ipsius legem feras: sed nec tuam tantum: im
mo ecclesie: quæ etiam decernit: tū in Deuterono
mio: tum in Apocalypsi: in diuinis literis nihil
quicq̄ mutandum: nec quidem ab re. Nam si cuiq̄
hominum: quantalibet etiam eruditione polleat:
permittendum sit: vt arbitrato suo quippiam mu
tet: sic passim cur non idem licebit alijs: præsertim

*nihil est in Deo
nisi sit mutandum*

que doctis. Itaque breui fatiscet/vacillabitque diuini
 norū librorū authoritas. Nā quum quisque suo sensu
 abūdet: vt dicit Paulus: atque tanta sit gręcorū codi-
 cū varietas: vt sensu inuicē nō raro diffideāt: alius
 aliā habebit lectionē sacrā: & pro suo quisque euan-
 gelio quod e pluribus elegit: summam putabit re-
 ligationē: veluti pro focis: ac aris: digladiari. Neque
 vero quod sic mutatum est: audendum erit dicere
 ad sacras literas pertinere: quum ex spiritu nō sit:
 quem habet authorem omnis scriptura: siue euan-
 gelica siue apostolica. Nō enim est spiritus dissen-
 sionis ac mēdacij: sed vnitatis ac veritatis. At quæ
 vnitatis: aut veritas in tanta interpretationum dis-
 sonantia: alijs aliud: singulis pro suo sensu: aut ad-
 dentibus: aut detrahentibus? Et quando sicut ipse
 fateris: nefas est quicquid mutari in sacris literis: por-
 ro quicquid spiritu authore sit: fas esse vt fiat: om-
 nibus Christianis fatendum sit: mutatio igitur in
 sacris literis ex spiritu esse nequaquam potest. Quod
 si ex spiritu non sit: tanquam spiritui aduersarium reij-
 ciatur. Nempe quod non est ex spiritu contra spi-
 ritum est dicente Christo. Qui nō est mecum: con-
 tra me est. Proinde postquam inter nos conuenit: ni-
 hil esse mutandum: expendamus an hic locus in
 capite annotationum obnoxius sit mutationi.
 In gręco legitur Iesu Christi generatio sic erat.
 τοῦ δὲ ἰησοῦ χριστοῦ ἡ γεννησις οὕτως ἦν. Cui etiam
 lectioni astipulatur Chrysostomus in commen-
 tarijs homilia quartā in caput primum Matthæi.
 (Iesu) neque in tua: neque in veteri inuenio transla-

tionē. Si bene habent gręca cur omisisti: quando
 nefas secundum te puto: vt non idem habeant lati-
 na: quod bene habent gręca: & eo magis nefas: quo
 est nomen sacratius: quod non ociose vsquam addi
 arbitrari cōuenit a spiritu sancto: si male habent
 gręca: male ergo & haberent latina: si adderetur.
 Itaque ex gręcis libris saltem hoc loco: vt ne simpli-
 citer dicam: nisi vbi talis locus occurrit: corrumpen-
 perentur potius quam castigarentur exemplaria latina.
 Neque hoc dixerim: quod cupiam verbum (Iesu) la-
 tinis codicibus addi: sed vt statim ab initio: vel grę-
 ca arguam verbi superflui: vel te ipsum verbi non
 cuiuslibet: sed sacri quod mysterium salutis conti-
 net omisisti: simulque te: donec a nobis disputabitur:
 perpetuo astringam: vt legem feras: quā catholica
 ecclesia sanciuit: tu ipse iudicio tuo comprobasti.
 Inde iam pergo ad alia.

Annotatio. II.

IN vtero habebit) Dicit Hieronymum legere Eodē.
 (habet) in presenti: non in futuro (habebit)
 Ego tamen inuenio apud Hieronymum (In vte-
 ro habebit) commentarijs in Mattheum. Pro eo
 (inquit) quod euangelista dicit (In vtero habebit)
 propheta posuit (In vtero accipiet) Et lib. iij. com-
 mentarioꝝ in Esaiam cap. vij. dicit Mattheum
 sensum magis quam verba secutum dixisse (in vtero ha-
 bebis). Sic etiam legit Chrysostomus: & si virgo in
 vtero erat habitura. R. ER. Hoc quod ait Hierony-
 mus nō pertinet ad (habet) vel (habebit) sed ad (cō-
 cipiet) pro quo posuit (habet) immo in locū Mat-
 thei.

thęi declarat (habet) esse legendum: licet hoc verbum sit deprauatum quod deprehendes ex verbis quę sequuntur. Qui enim habet nequaquam accepturus est. ED. Ostendo Hieronymum utroque loco legere (habebit in vtero) sicuti nostri codices habent: quum tu affirmes Hieronymum legere (habet) altero loco: scilicet commentarijs in Mattheum. Primum commentarijs in Esaiam sic legit: & dicit Mattheum pro concipiet posuisse: in vtero habebit. Sed dicitis verbum deprauatum: & oportere loco (habebit) poni (habet). Hic locus videtur mihi non posse hoc pati: ut sit (habet) quippe quod premissum sit. In multis testimonijs quę euangeliste vel apostoli de libris veteribus assumpserunt: curiosius attendendum est: non eos verborum ordinem secutos esse: sed sensum. Sequitur vnde & in presenti loco pro (concipiet) posuit (in vtero habebit) & pro (vocabis) (vocabunt) non verborum ordinem sequuntur inquit Hieronymus sed sensum. At quo modo sensum sequitur: qui pro concipiet ponit (in vtero habet) Num potest videri idem sensus (concipiet) de futuro: & (habet in vtero) de presenti? Ceterum si utrumque sit de futuro: plane est idem sensus: sed verbis mutatis. Deinde hic locus satis indicat etiam deprauatum esse quod elicis ex commentarijs Matthei: quum multo melius quadret quod abs te rejicitur quam quod recipitur. Et certe videtur mihi nulla ratione posse constare hunc locum in commentarijs Matthei: penes illam partem: cui ipse tantopere inniteris: scilicet ut legatur (habet)

Sic habent verba in commentarijs Matthei. Pro eo quod euangelista Mattheus dicit (in vtero habebit) In propheta scriptum est (in vtero accipiet) Sed propheta quia futura predicat: significat quod futurum sit: & dicit (accipiet) Euangelista quia non de futuro: sed de preterito narrat historiam: mutauit (accipiet) & posuit (habebit). Qui enim habet nequaquam accepturus est. Tale quid & in psalmis legimus. Ascendens in excelsum captiuam duxit captiuitatem: accipiet dona in hominibus. Hoc testimonium apostolus accipiens non dixit (accipiet) sed (dedit) de preterito: hic de eo narrat historia quam dederat: quod acceperat. Hęc Hieronymus. Vides hic nihil coherere. Primum dicit posuit (habebit) deinde dicit (euangelista quia non de futuro: sed de preterito narrat historiam mutauit (accipiet) & posuit (habebit). Hoc non quadrat. Nam si de preterito narrat historiam: potius dixisset (habuit) quam habebit. Nam qualis ista consequentia de preterito narrat historiam & propterea ponit (habebit)? Num (habebit) preteritum est? Postea sequitur. (Qui ei habet nequaquam accepturus est) hic deinde de presenti: quum nihil antea: nisi de preterito: & futuro. Incommodum hoc illatum est (qui enim habet) quum antea de presenti nihil sit dictum. Sed postremo loco: exemplum ponit ad hanc rem confirmadam: de futuro mutato in preteritum. Apostolus inquit narras historiam de preterito (dedit) dicit: quum propheta (accipiet) dixerit. hic confirmatio hęc de preterito est. vnde & consentaneum

est: modo hæc sint Hieronymi: & nõ ascititia: pro (habebit) & (habet) posuisse Hieronymũ (habuit) Sicut totus iste locus adamussim quadrat. Obuiat tamen loco: in cõmentarijs Esaie: sicut explicatũ est: quũ ibi nec (habet): nec (habuit) legi possit: sed tantum (habebit): vt idem teneatur sensus. Sed & (habebit) posuisse Hieronimum comprobatur ex epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi: vbi dicit Mattheum pro (in vtero accipiet) posuisse (in vtero habebit). Proinde consentaneum est hæc verba non esse Hieronymi in cõmentarijs Matthei: ab eo loco (sed propheta) vsq; in finẽ: quando nec conueniunt alijs locis in Hieronymo: nec ipse sermo in se quadrat: sed diffinitat prorsus. Et hunc locum restituisse: vel dissecuisses potius: dum Hieronymi cõmentarijs castigandis incumberes.

Annotatio. III.

Mat. v. **Q**uod his abundatius est a malo est. ER. Mire torquent hunc locum Theologi. (A malo est) alij interpretantur: a malo diffidentis: non a malo iurantis: alij a malo poenẽ: non a malo culpe: verum opinor Christum simpliciter sensisse de perfectis. Nam de his loquitur: omnino nõ esse iurandum: pro rebus hisce pro quib; vsulgo deierat. ED. Christus absokite loquitur: nec de hisce rebus: nec de illis: neq; vero de perfectis solum: sed de omnibus christianis: quorum tunc vitam ad euãgelicam normam instituebat. Id quod satis liquet bene perpendenti ipsa verba euãgelij.

Sicuti nec alij canones euangelici perfectis dati sunt: sed communiter omnibus quicunq; volunt pie viuere in Christo. Indiscriminatim ab omnib; exegit Christus: vt iusticia nostra abundet plusq; scribarum & phariseorum: quibus hoc permissum est in lege: vt iurarent per deum: ne per idola iurarent. Ita quidem & iudeis iurare per deum a malo erat: & si nõ malum. A malo quidem: quia vbi vere est simplicitas christiana: illic nullo opus est iuramento. Sic mihi videtur bene posse stare interpretatio theologorũ: vt tribuatur infirmitati quod iuramentum exigitur. Et in hac sententia magni sunt Theologi: vt nominatim Augustinum citem. R. Era. Hic idem dico quod tu. Nam perfectos voco pure christianos: inter quos non est opus iurare. Rãtio Erasmi rando. Et ab infirmitate est: quod iuramus. Quid quod his schematis Christus nihil aliud docet: quod summam fidem ac simplicissimam veritatem. Edo. Si Confutatio. idem dicis quod ego: quid est quod perfectos feceris a vulgo. Num & in vulgo sunt aliqui pure christiani: nisi forte pure christianos vocas quibus nihil deest ad verũ christianissimũ: sicq; recidis in id quod contra te annoto: quod dum de perfectis dicis christum simpliciter sensisse: perfectos innuis qui sunt cõsummate iusticie. Itaq; tibi mecum nõ cõuenit: sed dissidemus. Etiam quid est quod postquam narraſti hũc locum mire torquere theologos: quorum alij interpretantur a malo diffidentis: non a malo iurantis: alij interpretantur a malo poenẽ nõ a malo culpæ: statim subdis (verum) cõiunctioẽ

aduersatiuam: quasi horum sententias reijceres: tuam pones. Nam si horum sententiam reijcis: nō mecū sentis: vt ex ipsa mea appeat annotatiōe.

Annotatio. iiii.

Matth. vj.

Rñsio Erasmi

Confutatio.

SCis hanc coronidem. (Quoniam tuum est regnum: & potentia: & gloria in secula seculorum amen) que in omnibus græcorum exemplaribus habetur. a nullo prorsus interpretum exponi: præter recentem vulgariū. Edo. Inuenio apud Chrysostomū cōmentarijs in Matthæum expositam. Re. Er. Apud vulgariū esse fateor: qui est ab breuiator Chrysostomi. Sed malo fateri additum q̄ fateri tot viros: & totam ecclesiam romanam/ hactenus caruisse magna parte orationis dominice. Edo. Non statim quicquid est apud Vulgariū est apud Chrysostomū. sicuti nec e conuerso: quum non ita sit abbreviator: quin aliqua habeat sua. id quod alicubi annotauī Vulgariū habere quod nec habet: nec admittit Chrysostom⁹. Sed qđ maioris fateri additum: q̄ fateri tot viros: & totam ecclesiā romanā hactenus caruisse magna parte orationis dominice: minus mea sententia periculi est: si quis fateatur subtractum q̄ si fateatur additum: quando plus detrahitur sapientia spiritus: si quis addendum putat: quasi minus iusto sit dictum: q̄ si per imprudentiam quicq̄ subtrahat: quasi minus potuisset dici. Sed quod tantum defers auctoritati sanctorum & ecclesie catholice: valde probo. Vt nam idem semper fecisses. Sic non toties mutasses lectionem ecclesiasticam.

Annotatio. v.

EDo. Notas euangelistam aliquāto coactius adduxisse auctoritatem ex Esaia. Hieronimus reuerētius loquitur: & quoties talis locus occurrit tribuit id apostolice cuidam auctoritati: vt est videre passim in cōmentarijs. Neq; vero puto coactius locutum: cuius ille spiritu scripsit.

Annotatio. vj.

EDo. Annotationibus in Matthæi capitulū nonū: aliquoties Chrysostomū citas: qui in nonū capitulū latinus nō habet. Ref. Er. Habebā exemplar græcū Chrysostomo inscriptū. hoc itelligit: q̄a cito verba græca καὶ ἐστὼς ὁ ἱεροῦσα. sed alicubi noto mihi suspectum titulum. Edo. Inde etiā mihi suspect⁹ erat titulu⁹: qđ interpret Chrysostomi hoc capitulū omiserit: qđ cōsentaneū est non fuisse omisurum: si vllus codex græcus quo is utebatur: habuisset. Nam nihil dubito: habuisse illum diuersa exemplaria græca: quum interpretaretur.

Annotatio. vii.

ET fratres eius. Er. Cœterum illud obiter de miror: cur idem Hieronimus hunc enarrans locum scripserit. (Miraris si errāt in fratribus: cū errant in patre)! Nam in patre vere errabant existimantes illum filium esse Ioseph: & in fratribus quoniam errabant nisi forte cognati erant Ioseph nō Marię: vt illorum affinitas nihil attinuerit ad Christum. Edo. Chrysostomus cōmentarijs in Matthæum imperfectis: dicit ita fuisse Iacobum & Ioānē fratres domini. vt Ioseph erat pater. Idē

Hieronymus aduersus heluidiū. Neq̄ tamen nihil attinebat illorum affinitas ad Christum: si Ioseph erant cognati: quū & Ioseph ipse cognatus esset Marię: ex eadem tribu: & eadē familia. Rñ. Era. Hieronimus ibidē dicit hos fuisse cognatione fratres &c. An eiusdem tribus fuerint Ioseph & Marię: adhuc sub iudice lis est. Et tamen nō continuo fratres dicuntur Iudeis: qui sunt eiusdem tribus: sed eiusdem familie ^{πατριᾶς}. Quod si aliquo modo vere fratres fuerunt: qui consistite eos non aliter dici fratres q̄ Ioseph dictus est pater Iesu. Ed. Cur nō inuicē constet: vt fratres sint domini cognatione: & tamen non aliter fratres sint domini q̄ Ioseph dictus est pater. Vtrūq̄ dicit Hieronimus. nec repugnāt. Vnde quū Hieronymus vtrumq̄ affirmet: elicio contra te: Ioseph cognatum fuisse Christi: & iure cognationis Marię vxorem duxisse: sicq̄ adeptum nomen patris Christi. Sed in hoc pari erant conditione: qđ sicut Ioseph putabatur pater Christi natura. ita & isti putabatur fratres domini natura: qđ fortiter oppugnat Hieronymus. Et hac ratioe nihil dubitauerim Ioseph vere patrem appellare Christi: quod & iure & facto vere vir eēt Marię vere matris domini: sed nolo noui sermonis author esse: etiam si sensu nihil sit noui dogmatis.

Adhuc (inquis) sub iudice lis est an Ioseph & Marię fuerint eiusdem tribus. (Non negas Marię de tribu Iuda fuisse: alioqui & christū negaueris) de Iuda fuisse. Porro fuisse de iuda dicit Paul⁹ ad he-

breos. Sed & Ioseph fuisse de tribu Iuda euangelica autoritate confirmo Luce. ij. vbi de Ioseph dicit quia erat de domo & familia Dauid ^{ματριάς}. Hoc vero vocabulo significari paternitatē quādo ex vno patre multa generis turba diffunditur: dicit Hieronimus cōmentarijs ad ephesios. Et sub hoc vocabulo dicit disputatione contra Eluidiū: Abraam & Loth fratres fuisse: quū Loth filius esset fratris Abraę. Fratres (inquit) hoc est eiusdem patrię: quam latini paternitatem interpretantur: (addis). Et tamen non continuo fratres dicuntur iudeis qui sunt eiusdem tribus: sed eiusdē familie ^{πατριᾶς}. Hoc primum verum non est fratres nō dici iudeis nisi qui sunt eiusdē familie. Legis in Deuteronomio. Si emeris fratrem tuū qui est hebreus: vel que est hebręa seruet tibi sex annis &c. Et in eodem. Constituēdo cōstitues super te principem quem elegerit dominus deus tuus: eum qui ex fratribus tuis sit. Nō enim poteris super te hominem alienigenam: quia nō est frater tuus. Ecce hic vides frātes appellari: qui gēte tantum fratres erant. Neq̄ tamen facit contra me. quod dicitis: nō nisi q̄ eiusdē familie sunt: fratres dici. Nā propinquitate frātes fuisse domini: dicit Hieronimus: propinquitate vero qui erant fratres: nisi eiusdem erant familie.

Annotatio. viij.

Vade post me sathana.) Dicit etiā totidē. & Matth. ijsdem verbis repulsum fuisse tētorē. quū xvj. Orige. Homilia prima in Mattheū dicat dyabo-

tentanti non esse dictum (post me) sed tantum
 vade sathana. Sed nec nostra trāslatio habet (post
 me) in libris quos ego vidi. Re. Eras. Imo in om-
 nibus etiam antiquis. Edo. In antiquis quibusdā
 legis (vade retro sathana). Sed in nullo adhuc an-
 tiquorum potui legere. (vade retro me.) vel (post
 me sathana). At illud annotavi non totidem &
 eisdem verbis repulsum fuisse tentatorem. Ori-
 ginem enim affero: nunc addo Hieronimum: q̄
 dyabolo tentāti: non sit dictum (vade retro me sa-
 thana) sed hoc tantum Petro dictum sit his verbis
 monito: vt non suam: sed domini sui sequerē sen-
 tentiam. Et miror te dicere (Imo in omnibus) nisi
 me putes cęcutire: quum a me additum sit (quos
 ego viderim). Nam certe libri quorum mihi tum
 copia fuit tantum habebant (vade sathana) postea
 in duobus vetustissimis codicibus bibliothecę
 martinensis apud Louanios comperi (retro) addi-
 tum: sed non (retro me). **Annotatio. IX.**

Eodem **E** Ras. Quid dabit homo quo redimat animā
 suam. Edo. Ecclesiastica lectio est. Quam da-
 bit homo cōmutationē p̄ animā suā: quā Hiero-
 nymus cōmentarijs in amos prophetam confir-
 mat dicēs ἀμαρτία gręce significare preciū. Itaq̄
 reddit eisdem prorsus verbis hūc locum: sic. Quā
 dabit homo commutationē &c. Idem verbum ha-
 betur commentarijs Origenis in Mattheum in-
 terprete eodem Hieronimo. Putabis forte hec mi-
 nutiora esse q̄ vt debzant annotari. Si tu minutio-
 ra non putasti q̄ que velles mutare: liceat mihi etiā

si sint minutissima: si quo modo possum: restitue-
 re. Hieronymus non ausus est verbum (clarifica)
 in Ioannis euangelio expungere: quū tamen non
 conueniat gręco. Nam monitus a sunia & fretela
 de ἡσάσζα quod glorificare significat. respondet:
 Noluimus qđ ab ātiquis legebatur mutare: quia
 manet idem sensus. Sed & interdum vbi non ma-
 net prorsus idē sensus: nō vult inturbare cōsue-
 tudinem ecclesię veluti patet in cōmentarijs Ori-
 genis i auctario Hieronymi: ibi. (Necessitatibus
 sanctorum). Quin & libentius profiteſ se admit-
 tere vicium sermonis q̄ mutare quicq̄: modo pos-
 sit stare citra iniuriam sensus: vt eisdem cōmenta-
 rijs patet. Magno numero tales minutias in qui-
 bus notauī te veterū iudicio ecclesiasticam lectio-
 nem temere mutasse: iussi dare locū: ne lectorē re-
 morentur. **Annotatio. X.**

VT nemini dicerent quia ipse esset Iesus chri-
 stus. Dicis in gręcis exēplaribus nō haberi
 (Iesus) sed nec in emēdatis nostris. Ed. Origenes
 vno loco tantum legit: quoniam ipse est: omissis
 (Iesus christus) quū tamen declarando postea ad-
 dat (quoniā ipse est christus). Quin & sepe incul-
 cat: vt non confiterentur Iesum esse christum. Vn-
 de & apparet vtrumq̄ posse stare vt ita legamus.
 Ne cui dicerēt: quoniā ipse Iesus esset Christus: nō
 ita: quoniā ipse esset Iesus Christus.

Annotatio. XI.

VEstimenta eius sicut nix. ER. Sicut lumē Matth.
 ex gręco. ED. Origenes cōmentarijs in xvij.

Eodē.

Matthæū vtrūq; legit: & sicut lumen: & sicut nix.

ANNOTATIO. XII.

QUoniam Moses ad duriciem cordis vestri: p
misit vobis dimittere vxores vestras.) ER.
Quum par pene sit duricies in nobis: cur non idē
nobis conceditur: quibus conceduntur & lupana
ria? ED. Propter magnū sacramētum in Chri
sto & ecclesia ad Ephesios quinto. Ecclesiam quip
pe Christus desponsauit. neq; aliquando repudia
turus est eam. Vnde Augustinus de nuptijs & cō
cupiscentia ad Valerium cap. x. Sane non tantum
fœcūditas) cuius fructus in prole est: nec tantum
pudicitia cuius vinculum est fides: verum etiam
quoddam sacramentum nuptiarum commenda
fidelibus coniugatis. Vnde dicit Apostolus: Viri
diligite vxores vestras: sicut & Christus dilexit ec
clesiam. Cuius proculdubio sacramenti res est: vt
mas & fœmina connubio copulati: q̄ diu viuunt:
inseparabiliter perseuerent: nec liceat excepta cau
sa fornicationis coniugem / a cōiuge dirimi. Hoc
enim custoditur in Christo & ecclesia: vt viuēs cū
viuente in æternum nullo diuortio separetur. In
eandē sententiā idem Augustinus ad Pollentiū.

Annotatio. XIII.

Verebuntur forte filium meum.) ER. (for
te) nec est apud gr̄ecos: nec in vetustis latino
rum exemplaribus: nec apud Hieronymum. Ad
ditum apparet a quo piā: qui verebatur: ne deus
aut mētitus videretur: qui futurum dixerit: quod
non euenit: aut inscius futuri &c. ED. Num

eadem ratione (forte) deleueris: quoties in dei vel
prædictionibus: vel iudicijs occurrit in sacris li
teris: ne mentitus videatur: aut inscius futuri? Præ
stat iudicio meo explorare apud veteres interpre
tes: quantum momenti habeat: q̄ adimere: præfer
tīm cū id verbi frequens sit: vt patet maxime apud
prophetas. Hieronymum si consulisses de pote
state illius (forte) docuisset te ad arbitrij libertatē
oportere referri. Sed quod dicis apud Hierony
mum non haberi (forte) certe cōmentarijs in Mat
thæum: nescio a quo falsario sit erasum: quū illic
fuisse satis appareat ex glossemate: quod (forte) de
clarat. At cōmentarijs in Hieremiam plane di
cit Hieronymus ī Matthæo haberi: edisserēs hūc
locū Hieremię (Si forte audiāt & cōuertant.) Li
bertatem inquit arbitrij nostri designat dñs: quū
dicit (si forte) nostro loquitur affectu: vt liberum
homini seruetur arbitrium: ne ex præscientia eius
necessitate facere quid: vel non facere cogatur. Ta
le quid in euangelio. Mittam filium meum: forsitan
verebuntur eum. Hæc Hieronymus. Etiā Lu
cæ. xx. habetur idem iste locus cum (forte) in gr̄eco
ἵσσο τοῦτο πιδόπτει εἰτε κἀπιστοιται: forsitan cum hūc
viderint: verebuntur. R. ER. Testantur vetusta Rñsio.
exemplaria non addi (forte) hoc loco. Imo Hie
ronymus enarrans: & verba hæc semel atq; iterum
repetens non addit (forte) nec interpretatur. Pro
inde ex quo glossemate nobis falsarium istum pro
feras: non intelligo. Quid sit apud prophetas nō
disputo: de hoc loco affirmo. Hieronymus nō re

tulit verba euāgelij: sed quod sentit suo arbitratu explicuit. Cæterum de græco sermone nulla est disputatio. ED. Miror te adeo cęcutire: vt tam claram lucem nō videas. Hieronymus (inquis) nō interpretatur (forte). Diligētius relege locū apud hieronymum. Quod vt facilius possis describo tibi verba Hieronymi: ex quibus simul ostendo & falsatos commentarios hieronymianos: & illum (forte) interpretari. Dicit hieronymus. (Porro quod iungitur: verebuntur filium meum: non de ignorantia venit). Hic primum plane vides huic loco deletum (forte) alioqui nulla est hæc interpretatio: nisi (forte) addas. Nam hac ratiōe videbat hieronymus apud quosdā posse periclitari certā præscientiam dei de futuris: quia (forte) addidit: ideo dicit: non hoc de ignorantia venire: deinde sequitur (Quid enim nesciuit pater familias: quod hoc loco deus pater intelligitur? Sed semper ambigere dicitur deus: vt libera homini voluntas referuetur.) Quid est quod dicit: sed semper ambigere dicitur deus: vt libera homini voluntas referuetur? Nisi addas (forte) vbi legis verbum ambiguum in hoc sermone (verebuntur filium meum) Nunc applica interpretationem. Semper ambigere dicitur deus: vt libera homini voluntas referuetur. Et sentis statim: quid sibi velit hic sermo: & causam habes: cur additur: vt libera voluntas homini referuetur. Eadem profus explanatio de (forte) quæ & in prophetis: sicuti in annotatione. Adhuc apud hieronymum sequitur: (Interrogemus Arrium:

& Eunomium. Ecce pater dicitur ignorare: & sententiam tēperat). Vbi hoc temperamentum? Nisi (forte) addideris nihil hic est temperamenti: sed certa sententia. Itaque sequitur (quantum in vobis est probatur esse mentitus) scilicet si certa sit sententia & nō temperata. Vides nunc ex quo glossemate prodidi falsariū. Quid sit apud prophetas (inquis) nō disputo. de hoc loco affirmo. Credo. nō iam affirmabis. Expende quid cōsequatur ad verba tua. Apparet (inquis) additum a quopiam: qui verebatur ne deus aut mentitus videretur: qui dixit futurum quod non euenit: aut inscius futuri. Num idem posses dicere quolibet loco apud prophetas aut alibi in sacris litteris vbi legis (forte:) (additū apparet a quopiam qui verebatur ne deus aut mentitus videretur aut inscius futuri). Postremo dicit Hieronymus non retulit verba euāgelij: sed quod sensit: suo arbitratu explicuit.) Iterum replico. Postquam Hieronymus commentariorum in Hieremiam quodam loco: vim verbi (forte) enarrasset: addit. (tale quid in euangelio forsitan verebuntur filium meum). Et tu tamen dicitis arbitratu suo explicuit. Quid apertius tale quid in euangelio? Quin & hoc diuerticulum tibi obstruunt: quæ paulo ante annotaui ex commentarijs in Mattheum. Nihil ergo reliqui est nisi vt restituas locum: & in codice græco: & in antiquis exemplaribus & in Hieronymo non satis diligenter antea abs te castigato: in hac parte dico.

ANNOTATIO. XIII.

A DOMINO FACTVM EST ISTVD

Era. (istud) siue (hoc) non pertinet ad totum hoc quod præcessit: sed vel ad caput: vel ad angulū: quod vtrumq; sit generis foemini. Similiter & illud quod sequitur (& est mirabile) *δαυμασ* id est admirandus angulus: siue admirabile caput anguli. Edou. Hieronymus commentarijs in Matthæum refert ad totum hoc quod præcessit his verbis. Hij cementarij: quomodo & vinitores acceperunt vineam: sic acceperunt lapidem: quem vel in fundamentis ponant iuxta architectum Paulū vel in angulo: vt duos parietes: hoc est populum vtrumq; cōsociet: qui reprobatus ab eis: factus est in caput anguli. Et hoc a domino factum est: non humanis viribus: sed dei potētia. hec hieronymus Et tamē vt ingenue fatear postq̄ hucusq; scripsissem: cōsului hebraicam lectionem: quæ tecū facit *אבן מאסו הכנים היחה לראש פנה מאת הוה יאת הוה נפ לאת כעיסו*

quum illa duo pronomina *יאת* & *הוה* sint foemini generis: sicuti & *אבן* substantiuum quod significat lapidem. Et quum apud nos lapis sit generis masculini: oportet etiam respondeant pronomina genere masculino: q̄q̄ in genere neutro habet illa interpretatio quæ Hieronymi dicitur secundum hebraicam veritatem.

ANNOTATIO. XV.

SPONSO ET SPONSAE. Dicit sponsæ non haberi in græco: nec apud Origenem, nec

apud Chrysostomum. Ed. Apud Chrysostomū inuenio etiam declaratum homilia. liij. i. capitulū xxv. Matthæi. Etiam apud Origenem homilia. xxxij. in Matthæum. R. ER. Immo contrarium est. Ed. Sic respondisti mihi coram: ita vt cogeres me digito ostendere tibi locos & apud Origenem & apud Chrysostomum quos & nūc ascribo. Apud Origenem locus est homilia. xxxij. in Matthæum his verbis. Et dicunt clamantes in sensibus omnium dormientium. Ecce sponsus venit: surgite in obuiam ei. (Et suggestionem quidem oportere in obuiam ire sponso verbo: & ecclesiæ immaculatę: omnes quidem audierūt: & surrexerūt) Et antea legis eadem homilia: ecclesiam immaculatam sponsam esse verbi. Apud Chrysostomum homilia. liij. in capitulū. xxv. Matthæi. Hec sunt verba. Nec mireris quia dixit ire obuiam sponso & sponsę: quum ecclesia inter nos habeatur sponsa. Sicut enim Christus: quum sit inter nos: tamē venturus dicitur vt appareat in gloria sua: sic & ecclesia quæ sit inter nos: tamen ventura dicitur quum apparuerit in gloria sua. Propterea dicit Apostolus. Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quum autem Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. hec Chrysostomus. Sic vides apud vtrumq; legi & declarari (& sponsę.)

Finis Annotationum in Matthæum.

Consequēter incipiūt Annotationes in Marcū.

SUB ABIATHAR PRINCIPE SACERDOTVM. Postq̄ ex sentētia Hieronimi ostēdisti Abiathar positum pro Abimelech: addis: siue id acciderit lapsu memorie: siue vitio scriptoris &c. Ed. Vt hoc concedā fieri potuisse vitio scriptorū vel alio modo iuxta Lyranum ad consonantiam posse reduci: ita: vt tribuatur lapsui memorie in Euangelista grauati audio. Qui si spiritu sancto inspiratus scripsit memoria falli nō potuit: nisi & ille etiam falli potuerit quoductore scripsit. Dicit mihi Ezechiel. quocunq̄ ibat spiritus illuc pariter & rote eleuabantur sequentes eum. Re. Er. De lapsu memorie iam desio Erasmi. Id enim malui q̄ tueri. Certe Hieronym⁹ nō explicat nodum: sicut & alias de nomine Hieremie opinor: & prope modum hic lapsum in nomine fatetur. Hoc quoniam sub distinctione proposui: liberum est reijcere quod non placet. Mihi videtur non esse contra fidem christianam: si quis dubitet an alicubi more hominum lapsi sunt apostoli in his que ad fidei summam nō faciunt: quos etiam post datum spiritum sanctū passus est multa ignorare. Neq̄ nostrum est definire quomodo spiritus ille suum temperarit organū. Ed. Laudo qd̄ delesti. Quod dicis (non est nostrū definire) quō spiritus ille suum temperarit organum: verum quidē est sed spūs ipse in Ezechiele definiuit Rote non eleuabantur nisi sequentes spiritum.

Respō:
 sio Erasmi.

Confu
 tatio.

COGNOSCENS VIRTUTEM QVE DE ILLO EXIERAT. Eras. Queso qd̄ Mar. v sermonis dedecus. Num quæ virtu serat illi incognita? (Et postea) nec ei ferendū erat de illo qd̄ nostra editio habet. Ed. Quasi vero inde elicere possis aliquam virtutē christo esse incognitam, Si cognouit virtutem quæ de se exierat. Num tibi videtur consequi: si cognoscam polum qui ad septentrionem est: vt igitur non cognoscam polum ad austrum est. Ecclesiam vero catholicā hactenus legisse nullo repugnante nec admonente qd̄ ferendum nō est de christo: quis audeat dicere? Sed nec in hac lectione quicq̄ est absurdi: sicuti nec in illa (nouit dominus qui sunt eius) quasi periculū sit inde sequi non posse dominū qui non sunt eius. Hic locus si tam impius esset putas tot seculorum censurā euasisset? R. Er. Hic de stomacharis absq̄ causa. Nihil a me ridetur nisi forma sermonis. Eā ecclesia tulit rem intelligens. Ne ego calumnior impietatem sermonis: sed fidem interpretis requiro qui participium græcum debuerat vertere in verbum. Quod autem nego ferendum (ex illo) p̄ (ex se) quid ecclesia velit ferre: videris. Certe nego ferendum grammaticis: cum quibus & hic nobis res est. Quorsum autē hic mentio dialecticę consequētis de qua argutaris: quū ego de cōmuni modo loquendi agam. Qui dicit vinū qd̄ effluxit perijt: nonne videtur sentire vinū quod nō effluxit nō perijisse. Ed. Nihil hic stomachi Erasme

Mar. v

Respō:
 sio Erasmi.

Confu
 tatio.

libere monui vt putavi amicum. qđ decuit in re tā graui. Nam sic visa est mihi etiam si tu nunc alio detorqueas q̄ ego intellexeram: q̄q̄ non magno pe repugno quum satis sit mihi quod aliquo cunq; te tuearis. Nam id certe malo q̄ referre ex te triumphum. Impendio vellem nihil esse in annotationibus tuis: quod a me expungi posset. Q̄ amice te monuerim vt hanc occasionem preriperes omnibus nullum adhibeo testem preterq̄ te ipsum. Operas meas pollicitus sum: & prestiti diligenter ac amice quoad intellexi p̄ nugis habere te quicquid annotaueram: Nec sic refriguissem si vel amice accepisses amicum officium: vel saltem non contempsisses. Et nunc inuitus certe descēdo in hoc certamē tecum q; tu sic vrges omnibus modis: nihil nō dicens ac faciens quod extorquere possis editionem/ gratius habēs vt orbi prodantur lapsus tui qui sic mihi videntur: q̄ vt velis tertio amice inuitat⁹ amicum cōmonitionē accipere: quū contra p̄ officio reddas perpetuo nihil preter calōnias: minas: ac publicas infamationes: vt non mirer te tam oblitum: tū christiane: tū modestiē: tū ciuilitatis. Ceterum iam paucis tractemus hunc locum. q̄ ego (de illo) ad christum retuli: plane falsus sum amplius bo logia sermonis tui. Quod (de illo) vt dixi osceretur materialiter poni debebas aliqua ratione lectore cōmonere. At mēni imposuit qđ antea quasi impium ex interpretis sermone eliceret aliquam virtutem christo esse incognitam. Et hoc putabā esse qđ dicebas (non ferendum). Sed & vehemētia ver-

bi (non ferendum est) aliquod fidei periculum sub esse monebat. Magnum quiddam portēdebat (nō ferendum). Porro nunc sensi perturisse montes: sed natum ridiculum murem: proditum hoc sermone tam vehementi non theologicum/ sed grammaticum: & quidē leue apud plerosq; erratum. Iam de dialectica consequentia cur contra te afferatur: vides. Sed q̄ ad cōmunem modum loquēdi fugis: parum pro te facit. Primū qđ expectare nō debueras. vt interpres moderetur sermonem suū ex cōmuni modo loquēdi/ quippe qui plerumq; ineptus est. Nec quod affers exemplum satisfacit. Non enim statim significat vinum quod non effunditur non perisse: qui dicit vinum quod effunditur perijt: quum sepe & in vasculo vinum pereat aut male imbuto aut alās infecto.

Annotation. XVIII.

QUID INTER VOS CONQVIRI- Mar. ix.
TIS. Er. Obiurgat ergo phariseos: quod disceptarēt cum turba de resurrectione. Edo. Miror vnde nam id colligis obiurgatos fuisse quod disceptarent cum turba de resurrectione: cum nihil tale pręferat euāgelij cōtextus: qui sic habet. Quid conquiritis inter vos: vel vt tibi placet. Quid disputatis cum illis: vnde intelligi non potest fuisse obiurgatos qđ disceptarēt cū turba de resurrectione. R. Er. Aut illud ex Vulgario sumpsit: aut ea coniectura memouit qđ phariseorum est resurrectionē defendere. Edo. Facile est conijcere quid disputarent si quis quę sequuntur diligentius legat. Nam

Rñsio
Erasmi.
Cōfuta
tio.

interroganti Christo quid disputarent respondit
se vnum e turba narrat euangelista. Preceptor ad-
duxi filium meum habentem spiritum mutum.
Et sequitur. Et dixi discipulis tuis & non potue-
runt eijcere. Hoc videri potest disputatū cur non
potuerint eijcere.

Annotatio. XIX.

Mar. x.

ETERVNT DVO IN CARNE VNA
Er. Nec est in carne vna: qđ sordide quidam
interpretatur de coitu. Edo. Hieronimus in Mat
thæum. & in capitulum quintum ad Ephesios le-
git (in carne vna): nec quicq̃ annotat: quod solet
sicubi incidat varia lectio. Neq̃ vero video cur de-
beat sordidum videri: si id (in carne vna) de coitu
interpretetur: quum thorum sanctum & immacu-
latum vocet apostolus & communis sit Petrus.
Quod deus purificauit tu commune ne dixeris.
Omnia munda sunt mundis. Nec Hieronimus
veretur ita interpretari commentarijs ad Ephesios
Sed & apostolus idem innuit ad Chorynt. Qui
adheret meretrici: vnum corpus efficitur. Et mu-
lier non habet potestatem corporis sui: sed vir. Et
vir non habet potestatem corporis sui: sed mulier.
Hunc errorem taxauit Augustinus in marcianis-
tis in libro qui inscribitur contra aduersarium le-
gis & prophetarum. Nam & ipsi coitum coniu-
galem putauerunt esse turpem. R. Er. Non facio
coitum coniugalem spurcum aut immundum sed
voco sordidam interpretationem que coniunctio-
nem illam ea parte metiatur que infima est. Et als

Rñsio
Er. smi.

docuimus Hieronimum legisse (in vnam) non (in
vna). Atq̃ id sane palam est. Qz si ille putat alicu-
bi ad corporū quoq̃ coniunctionē pertinere: con-
tra me non facit. Edo. Si illa coniunctio sordida
non est cur tibi interpretatio que eam coniunctio-
nem qua parte sit narrat: sordida videtur. Quanq̃
nec si coniunctio sordida sit interpretatio hāc no-
tam meretur: modo vera sit & bene respondens.
Nam quod viciū interpretationis si rei ipso no-
mine turpi respondeat. Cum hoc stoicorum pla-
cītum sit multa re honesta nominibus videri tur-
pia: vt filios procreare: inflationem ventris crepi-
tu digerere. Sunt & re: & nomine honesta: sed no-
minibus videntur turpia quum nō sint. Hoc scru-
pulo notat Hieronymus laborasse. lxx. interpre-
tes interpretaturos in Esay. vocabulum hebrai-
cum לפרה quod mulieris verenda signifi-
cat quum nulla sit turpitudine humani corporis
membrum vocare nomine suo monēte Hierony-
mo. Et quod ais alibi legere Hieronymū in car-
nem vnam: satis mihi fuerit vindicare interpretē
nostrum & lectionem nostram a calumnia dum
doceo Hierony. nihil abhorreere a lectione nostra
etiam eo loco quo maxime conueniebat cōmone-
re si falsa esset lectio: scilicet cōmentarijs ad Ephe-
sios. Addis postremo (contra me non facit si Hie-
rony. putat alicubi ad corporum coniunctionem
pertinere) Imo contra te facit nisi & Hieronymi
audes interpretationē vocare sordidam. Nam il-
le de corporū cōiunctione hunc locū interpretat.

Cōfuta-
tio.

ANNOTATIO. XX.

DICTVM A DANIELE PROPHE-
TA. Er. Apparet ex Mattheo huc adiectū
q̄q̄ & illic ab alio quopiam additū apparet. Edo.
Origenes ita legit homilia. xxix. in Mattheum.
Quod dictum est a Daniele propheta &c.

ANNOTATIO. XXI.

Marci
xiiij.

NUNQVID ERGO &c. Dicis Marcum
nihil aliud scripsisse: q̄ Matthei compediū.
Ed. Marcus quędam habet quę in Mattheo non
habentur/ vt docet Augustinus: quędam etiam si
verba respicias prorsus contraria: ita vt negocium
fecerit Augustino dissonantia dum eos conciliat.
Addo etiam quędam in marco addita/ verbis/ quę
in Mattheo sunt: & quę plurimū habent momen-
ti. Hoc etiam habes apud Hieronymum ad Da-
masum: in decimo canone. Propria quicquid/ quę nō
habentur in alijs/ addiderunt. hæc Hieronymus.
Si numerabis canones apud Marcum proprios:
habentur viginti.

Loci aliquot in Marco in quibus citas gręce
sic esse: quum sic non habeat exemplar tuum.

ANNOTATIO. XXII.

Marci.
v.

IBI OMNEM VERITATEM. Dicis grę-
ce esse πάντων τῶν αἰτιῶν: id est omnē causam: quū
in exemplari quo ipse vteris sit πάντων ἀληθειῶν id est
omnem veritatem/ sicuti ecclesia legit.

ANNOTATIO. XXIII.

Marci.
viiij.

CONQVIRERE CVM EO. Er. Lau-
rentianum exemplar (vt videtur) secus habuit

meum ad hunc modum καὶ ἤρξατο συζητοῦντες παρὲς
αὐτοῦ σημεῖον: id est cœperunt simul ab eo querere
signum. Ed. Sic non habet exemplar tuū: sed sic
habet vt sequit̄. καὶ ἤρξατο συζητεῖν αὐτῷ ζητοῦντες
παρὲς αὐτοῦ σημεῖον. Annotatio. XXIII.

ET SI IN VICVM. Er. Meus codex ha-
Eodem
bebat: (& si in oppidū ingressus fueris ne cui
dixeris ne in oppido quidem.) Ed. Sic non habet
exemplar tuum sed id quod Laurentianus codex
habet. Et neq; in vicū introieris: neq; dixeris cui-
q̄ in vico. μὴ δὲ εἰς τὴν κώμην εἰσεέλθῃς μὴ δὲ εἰπῇς τινὶ
ἐν τῇ κώμῃ. Sed vetus translatio prope respondet
gręco quod dicis haberi in codice tuo.

Annotatio. XXV.

ET Cœpit.) Dicis gręce addi ἀπὸ τότε id est ex Eodē.
tunc) quū illud ἀπὸ τότε in exemplari Erasmi
non sit: sed tantum καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοῦς.

Annotatio. XXVI.

ET TRANSFIGVRATVS EST. Di-
Marci.
cis gręce esse (& dum orat illi/ transfiguratus
ix.
est.) Ed. Illud (dum orant illi) in exemplari tuo
gręco non est. Annotatio. XXVII.

ERa. Sufficit ἀπέχθαι τὸ τέλος etiā si τὸ τέλος in q̄
Marci.
busdam codicibus non reperitur. Ed. Ita in
xiiij.
nuis in tuo codice esse quum non sit.

Annotatio. XXVIII.

ET TENVERVNT EVM. Er. Nō nul-
Eodem
li gręci codices sic habebāt: haud scio an ppe-
ram. καὶ κρατοῦσιν αὐτοὺς οἱ μαρτυροῦντες. i. tenēt eum ado-
lescētes. Ed. Posses dicere meū exemplar sic habet.

PAtrem Alexandri & Rufi.) Notas coniunctionē (&) græce non haberi: sed ita legi patrē Alexandri Rufi siue Rufi filium. Ed. In exemplari erasmico est (& Rufi)

Sequuntur annotationes in Lucam.

Annotatio. XXX.

Lucę. ij

QLoria in excelsis deo: & i terra pax: hominibus bona voluntas.) Ita interpretaris ex græco. Sed Origenes Chrysostomus: & Hieronymus legunt nobiscum. Et in terra pax hominibus bonę voluntatis. Origenes homilia prima in Mattheum. homilia. xiiij. in Lucam: declarando: & contra Celsum lib. primo. Chrysosto. homilia secunda in caput secundum Matthæi: opere imperfecto: & homilia. xxxv. de natiuitate Christi: declarando (bonę voluntatis) Hieronymus commentariorū in Esaiā capitu. ij. & sepe alibi. R. Er. Et ipse fateor nusq̄: inueniri apud Hieronymum aut Chrysostomū. Ed. Ad de nec apud quemcūq̄ aliū. Sed miror q̄ tanto opere fidis græcis exemplaribus tuis: quę habent: quę nullus veterum legit: nec interpretatur.

Annotatio. XXXI.

Lucę. ij

Hominibus bonę voluntatis.) Er. Græce est in terra pax: in hominibus bona volūtas: vt intelligas tria distributa: ac singula singulis red- dita: gloriam vni deo tribuit: idq̄ in altissimis: ter- rę pacem: hominibus bonam volūtatē: siquidē

homines veluti tertios ac medios ponit inter cœ- lum & terram. Ed. Quid est in terra pax: nisi in hominibus pax: Cui enim terrę pacem nūciat: nī si hominibus qui in terra sunt: Ista ergo distribu- tio non est accommodata: siquidem homines & primo habes loco & secundo: & bona volūtas pa- cem implicat. Non enim potest nō esse pax inter homines bonę voluntatis. Ego puto signāter ad discretionem esse dictum (Et in terra pax homini- bus bonę voluntatis.) Pax inquam hominibus q̄ pacem volunt recipere: nempe Christum qui fecit vtraq̄ vnum: vt dicit Apostolus. Quum Iudæis Christum recusantibus recipere: adhuc nō sit pax Non est pax impijs dicit dominus. Id quod dixit de Hierusalem Christus stens. Si cognouisses & tu: & quidem in hac die tua: quę ad pacē tibi. Nūc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Tantū dē & illud Ioannis significat. In propria venit: & sui eū non receperunt. Iudæi inquam non receperunt pacem. Quotquot autē receperunt eum: dedit eis potestātē filios dei fieri: hisq̄ credunt in nomine eius. Quid est hoc nisi quotquot bone volūtatē erant vt reciperent pacem: dedit eis potestatem vt filij pacis fierent. Sic enim & alio loco apud euā- gelistam. Et si ibi fuerit filius pacis: requiescet su- per eū pax vestra. Hūc sensum pbat Hieronym⁹ in hūc locū pphetę Iohelis. Cōfusus est gaudiū addit Hierony. q̄ gaudiū noluerunt recipere. de quo angel⁹ loq̄t ad pastores. Annūcio vobis gau- diū magnū. (Deinde ais) Quū ita cōstanter sit in

omnibus gręcis exemplaribus & ad eum modum exponat vulgari^r: mirū est nūq̄ hanc lectionē nec apud Hierony. deprehēdi: nec apud Ambr. Ed. Quum nec apud Hieronymū: nec apud Ambrosium: nec apud Origenem: nec apud Chrysostomum hec lectio secūdu gręcum codicem inueniatur: sed ea semper quę habet nostra editio: nec etiā apud aliquem istorū annotatio sit varię lectiōis: quum in hac parte soleat diligentissimus esse Hierony. mirum est hanc lectionem quam ex gręco ponis: in gręco haberi. Et mihi suspiciūculam facit a nouatore aliquo deprauatum esse hunc locū vt sunt homines nō quarum rerum studiosi & glorię auidi. Et reuera quantum ego iudicare possum deprauatiores sunt codices gręci q̄ latini. Quod mihi sepe videor cōspexisse: ita vt prope superuacaneum & p̄posterum iudicem emendare euan-gelium latinum ad codices gręcos: qui in emendatiores sunt q̄ latini. Et hanc puto fuisse causam vt diceret siue is Origenes sit: siue Hieronymus se non ausum reducere nouum testamentum ad concordiam: q̄ apud ipsos fontes tantam videret cordium discrepantiā. R. Er. Mihi tantum studio Respō- sio Eras- mi. fuit distiguere quomodo gręci legant. Nec ad me pertinet an idem sit pax in terra & in hominibus. Quanq̄ mihi gręcorum lectio nōn probatur. Sed cur (inquis) sequeris quod non probas? Non est meum emēdare gręcorum codices p̄sertim quū omnes cōsentiant. Nec ego propono hanc editio- nem: tanq̄ per omnia probandam: sed responden-

tem ad gręcorum codices: & plerūq̄ ad gręcorum interpretationes. Neq̄ enim meum est pronūciare quę lectio sit syncerissima: p̄sertim cum alijs alia arrideāt. Quod autem ais superuacaneū esse: emendare euangelium ad codices gręcos. Memineris olim longe maximam fuisse latinorum codicum dissonantiam: & hodie nōnullā esse. Erat & apud gręcos id temporis exemplariorū varietas: & tamen ex his multa corrigit Hierony. multa explicat. Iam illud negari non potest multa loca ex gręcis: vel restituta: vel explicata. Quod si quid sit apud gręcos quod non placet: manent nobis nostra meliora: donec pontifex ex omnibus: quę sunt probatissima delegerit: si ita videatur. Postremo vel ex mendoso exemplari licet quędam restituere: quod errata sæpe non incidāt in eūdē locū. Porro a quo locus sit deprauatus nescio. Certe nemo testatur se apud gręcos secus legisse. Ed. Cui⁹ Confu- hęc verba sunt (vt intelligas tria distributa &c.) Si tua sint: ad te pertinet: vt distributionē agnoscas non esse accōmodam: sin alterius cuiuspiam sint: nomen eius cita: quo is ferat culpam. A is nō probari tibi gręcorum lectionem. vides tamen eā passim gręcorum codicibus insertam: magno oīm consensu. Et cur nō alibi etiam deprauatos putes codices gręcos: nihil impediēte eorum consensu. Dicis neminem testari se apud gręcos secus legisse. (Imo ipsa interpretatione & ipsi gręci: & qui gręce calluerunt: testantur se secus legisse) quum eorum interpretatio nequaquā accedat huic gręco.

Quippe quod diuersum sit (hominibus bonæ voluntatis) quod ipsi interpretantur: & declarant: & (hominibus bona voluntas) Quod dicis non esse tuum emendare codices græcos: præsertim cum omnes consentiant: cur non æque licebit emendare codices græcos: atque latinos: præsertim pro lectione codicum latinorum: interpretantibus ipsis græcis: & lectioni græcæ refragantibus saltem interpretatione? Satis tibi est interdum: ut damnes interpretationem nostræ additionis: quia in græco tuo aliter legis: etiam cum lectionem nostram probet græcorum interpretatio. Id quod aliquoties annotaui. Sed quod negas tuum esse emendare codices græcos: ego certe assentior: ut hoc liceat mihi addere: nec etiam latinos. Non proponis inquis hæc additionem tanquam per omnia probandam: sed respondentem ad græcorum codices: & plerumque ad græcorum interpretationes. Credo non eo animo proponere te: neque certe (pace tua dico) meretur: quod interdum nec respondeat græcorum codicibus: nec græcorum interpretationibus. Intellectum vero nulla ratione constare possit: etiam si sic græcis placet. Quibus non tantum tribuo: ut oraculum sit quicquid ipsi dicunt: præsertim iam olim a nobis aliquot ecclesiasticis dogmatis dissidentes. Sed nec Hieronymus tantum tribuit: qui commentarijs in Ezechielem: græcam fidem sic ostendit. Probare possumus multa dici facta in scripturis sanctis: quæ in græcis voluminibus non inueniuntur. Nec debemus nos auctoritati eorum acquiescere: quorum

perfidiam & mendacia detestamur. hæc Hieronymus. Non pronuncio ais quæ lectio sit sincerissima: præsertim quum alijs alia arrideant. Non pronuncias? Quid ergo emendas latinos codices ad græcos: & vicissim græcos ad latinos? Quid etiam (quod alibi notauimus) ex sensu tuo reddis græcum: & in contextum ponis: qui nec græcanicæ lectioni: nec nostræ: nec ipsi veritati respondet? Tollerabile erat ut annotares quid tibi videretur: sed ut in contextum referres: nulla nixus auctoritate nisi tua: hoc ego tam intollerabile puto: ut parum abesse putem ab impietate. Et quum alia (ut dicis) alijs arrideant debebas adhuc aliorum expectare iudicium. Dixi superuacuum esse emendare euangelium latinum ad codices græcos. Non muto sententiam. Sed memineris (inquis) olim longe maximam fuisse latinorum codicum dissonantiam: & hodie nonnullam esse. At hodie quum nulla pene sit codicum latinorum dissonantia: græcorum codicum multa est. Quod vel te annotante disco. Sed hac ratione fiet si cuius græce sciendi licebit additionem antiquam mutare ex sensu suo: ita inquam fiet ut huiusmodi varietas: in latinis codicibus superiorum temporum varietate longe superata sit. Itaque factioes & tumultus erunt in ecclesia. Nihil erit sacrum in sacris literis: nihil certum: nihil stabile. Nostri ingenia hominum ut sunt auida nouarum rerum: ut sunt gloriosa: ut sibi placet: quum possunt inaudita dicere. At (inquis) si non placet nobis græca: maneat nobis nostra: donec potestis ex omnibus quæ sunt probatissima: delegerit: si ita videatur. Bene addis (si ita videatur.)

Epist. Hieron. Annot. in Primam part. 1. 2. 3.

Nam deum obtestor optimum maximum: ne me
superstitem inueniat illa dies. Præcogita tecum:
etiã vt donē doctos & ecclesiasticos boni cōsultu-
ros: quid immurmurabit rudis & indocta plebs?
Nouatã fidem. Quid clamabūt hæretici: inique
actum: quod contra se ex ea scriptura hæctenus p-
nunciatum sit: quæ nunc rejicitur. Postremo ais
ex mendoso exemplari licet quædam restituere: q̄
errata sepe non incidant in eundem locum: nō in-
ficiabor quidem ni periculū sit: ne q̄ colligit rosas
īter spinas: simul colligat & spinas: ac ledat manū.

An notatio. XXXII.

Lucę. ij **Q** Vē cum audisset) Pro (audisset) ponis (vidis-
set) ἢ δὲ ἡ 2 οὐρα deinde post citatas aliorū sen-
tentias: inquis: Nam ipse puto euāgelistã sic esse
locutum: vt ostenderet virginem duplici nomine
turbatã fuisse. Primum: quod videret iuuenem
ad se ingredientem: deinde q̄ audiret salutationē
amatoriã: & nescio quid procorum præ se ferentē
Ed. Consentaneum est audiuisse prius: q̄ vidisse:
& ex eo magis fuisse turbatam: velut solent: quib⁹
subitanea vox auditur. Propterea mihi magis pro-
batur quod habet vetus editio (quę cum audisset)
præsertim cum sic legat Chrysostomus: sermone
quodam de natiuitate Iōānis Baptiste. Origenes
dicit: eam peregrina fuisse salutatione territam:
his verbis. Si scisset maria ad alium quempiam: si
mitem factum esse sermonem (habebat quippe le-
gis scientiam: & erat sancta: & prophetarum vati-
cinia quotidiana meditatione cognouerat) nunq̄

quasi peregrina eam salutio terruisset.
Sic videtur origenes etiã legisse (quę cum audis-
set), nam non videtur sermo: sed auditur. At qđ se
quitur (deinde qđ audiret salutationem amatoriã
et nescio quid procorum præ se ferentem) videtur
mihi de re tam sacra & tam sublimi nuntio reuerē-
tius ac castius fuisse loquendum. Quę aures hoc
ferant de hac tam salutifera salutatione? Quid
hic amatorum? quid non sincerum? non castum?
Aue gratia plena. Amatoris fuisset: aut proci no-
men primum compellare virginis & blando quo-
piam vt exordiolo. Quid his verbis reuerentius:
Aue gratia plena dominus tecum. & quod sequit̄
Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus
ventris tui. Non hæc amatorum verba: sed miram
et nouam gratiam explicantis. Nihil hic amato-
rium: sed totum sanctum: totum venerandū. Vir-
ginem verovt tam humile quicq̄ cogitaret: noluit
pati: spiritus qui ī ea erat: noluit pati benedictus
fructus ventris eius. Hanc cogitationem maxi-
me alienam fuisse vere credo a corde tam sancto
in quo iam erat spiritus sanctus. Respon. Eras. Respō-
Ostendo duplicem lectionē. Miror te hic toma- sio Eras-
charī de amatoria salutatione: quasi proci nomen mi.
aut amatoris turpe sit. Plane Gabriel pronubus
erat inter deum & virginem: inter quos nouus (vt
ita dicam) coitus fuit: accedente consensu (fiat mi-
hi scđm verbum tuum). Hanc enim per spiritum
sanctum complexus: grauidam fecit deo & homi-
ne. Nec est gratia plena: sed κεχαριστωμένη hoc est

Confu-
tatio.

IN
gratiosa & vnice dilecta. Obsecro te quam contu-
melia facio nuntio cœlesti: si de nuptijs dicturus
cœlestib⁹: verbis pronuborum vtor. Quod ais de
spiritu sancto: eadem ratiōe nec omnino turbari
debuīt maria. Edo. De duplici lectione nihil dico
sed sentiā tuam exploro. Non sum stomachatus
doli verius: q̄ stomachatus sum: quod tam la-
sciuis. Quibus verbis vis te moneri in re tam seria
si hic stomachus est? Sed ad rem: vt permittā tibi
personas. & schemata: dum rem ipsam vt gerebat:
veluti ostentas ad oculus: quo ipse modus rei ge-
ste alioqui obscurus: sit manifestior: ita nō permit-
tēdum dum veritatē historię sectaris: vt quicq̄ sin-
gas preterq̄ qđ vere gestū est. Et secus facere in hi-
storia sacra: etiam impiū iudicauerim. & eo magis
impiū quo est turpius: & a sacris mysterijs magis
alienū qđ fingitur. Ipse vero hoc loco non iam re-
thoricanis: aut fingentis more: sed ipsam histo-
rię veritatē declarantis: dicis. Nā ego puto euāge-
listā sic esse locutū: vt ostēderet virginē duplici no-
mine fuisse turbatā. Primū q̄ videret iuuenē ad se
ingrediētē. Deinde q̄ audiret salutationē amato-
riam: et nescio quid p̄corū pre se ferentē. Si pu-
tas hoc nomine turbatā: putas ergo salutationem
fuisse amatoriā: et p̄corū quiddā pre se ferentē. Et
quo sniam tuā oñdas: dicis (Ego puto). Et q̄ hoc
putas: id est qđ dāno: et puto hoc oib⁹ dānatū iri.
Sed vt cōprobes sentiā tuā: quiddā scilicet inter-
cessisse amatoriū. dicis nō dixisse angelū (Aue gra-
tia plena) sed (Aue gratiosa) v'l (vnice dilecta). Nā

græce esse (κεχαριτωμένη) Hoc parū p te facit. Nā
(χαριτώ) in lexico meo est (gratia impleo). De-
inde quid tu mihi obijcis græcū vocabulū? An pu-
tas angelū græce locutū? Ego puto potius hebrai-
ce: q̄ virginē alloquereē hebręā. Q̄ si græcū nō re-
spōderet: scias me citasse put ecclesia legit: cui plus
tribuo q̄ græco tuo: p̄serti astipulāte huic lectio-
ni Hieronymo in epistola ad principiā: cuius ver-
ba subscribo. Maria: quia cōceperat eū in quo om-
nis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter:
plena gratia salutatur. Hęc Hieronimus. Postre-
mo dicis. (Quod ais de spiritu sancto: eadē ratiōe
nec turbari debuīt Maria.) Verba mea hęc sunt.
(Virginē vero vt tam humile quicq̄ cogitaret: no-
luit pati spirit⁹ qui in ea erat). Tu infers ergo nec
debuīt pati: vt turbareē. Hoc nō consequit: vt tur-
bari nō debuerit: si nihil humile cogitauerit. Ne-
gare nō debes seruatam fuisse semper ipsam virgi-
nem: ne quicq̄ humile cogitaret: quippe futurā sa-
crariū spirit⁹ et habitaculū vnigeniti filij dei. Por-
ro euāgeliū testatur ipsius animā gladiū pertrāsisse:
quū hoc predixerit futurū sanctus senex Simēō
Et dubiū nō sit quin eueniret in passione filij sui.
Vides ergo quo pacto inuicē cōstant: imunē pror-
sus fuisse virginē ab humili cogitatione: nec tamē
fuisse imunē ab angustia anime.

Annotatio .xxxij.

INVOLVTVM PANNIS. Er. Si Christo
tantopere placuisset mendicitas: vt quidam pu-
tant in ptochodochio nasci poterat. Edo. Si men-

Epist. Luc. Annot. in Epist. p. 2. 20

Confu-
tatio.

IN
dicitatis argumētū fuisset nasci i ptochodochio:
quale erat nasci in stabulo inter stercore. vt dicit
Chrystomus. Nec puto tantopere abhorrēdū
vt dicatur christus fuisse mēdicus: iuxta illud. Ego
autē mendicus sum. Quod de Christo dictū qui-
dam sancti putant: quū & alia quecūq; in eo psal-
mo sunt: ipsi Christo conueniant. Re. Er. Quasi
vero non idem & ditissimis contingat per occasio-
nem vt in stabulo diuersentur. Imo mihi contigit
cū archiepiscopo sancti Andree i itinere publico
Certe non legimus Christum mendicasse: ne apo-
stolum quidem. Sic autem dictus est mendicus vt
dictus est vermīs. Quāq; πτωχός græcis & pau-
perem significet & mendicum. Edo. Idem tibi cō-
tingere potuisset vt in ptochodochio fuisses diuer-
satus. Maluisses enim vel in ptochodochio diuer-
sari q̄ sub diuo: p̄sertim prohibentibus plauis
aut alio quouis incommodo. Dicitis nūq; legi chri-
stum mendicasse. Sed memineris multa vera esse
de Christo: & inter ecclesiastica dogmata cenferi:
que nūq; legis in sacris literis. Quāq; illud po-
test esse argumētū mendicationis Christi q̄ apo-
stolos tantopere inuitauerit ad mendicādum. Nam
mittens ad euangelizandum monebat eos. Nolite
(inquit) possidere aurum neq; argentū neq; pe-
cuniam in zonis vestris: non peram in via: neq;
duas tunicas &c. Et alibi dicit. Qui vos receperit
in nomine meo me recipit. Videtur ergo oportuis-
se vt hospiciū emendicaret in nomine Christi.
Sed de hac re tecum non digladiabor: q̄ alij sunt

qui possunt hanc pugnam strēnue gerere. Sed qđ
dicit sic dictum mendicum: vt dicitur vermīs. Nō
assentior q̄ hoc prorsus sit metaphoricū & transla-
ticiū: neq; alia ratione in Christum: vt dicatur
vermīs conuenire possit q̄ metaphoricē. Et quod
iterum dicitis (πτωχός) etiam pauperem significa-
re non solum mendicum. Vt hoc loco pauperem
possit significare: non patitur qđ sequitur (πένης
pauper) ne bis pauper dicatur. Ego sum pauper
& pauper.

Annotatio. xxxiiij.

ET NON COGNOVERUNT PA- Eodē.
RENTES EIVS.) Er. Græci codices ha-
bent (Et non cognouit Ioseph & mater eius). Ed.
Exemplar erasmicū habet (οἱ γονεῖς αὐτοῦ id est pa-
rentes eius) sicut et in nōnullis exemplaribus ha-
beri ipse testaris. Re. Eras. Quid noui si id sequor Respō-
quod mihi magis probatur p̄sertim si vtrumq; sio Eras
apud græcos reperiam. Edo. Non sequeris hanc mi-
lectionem quam dicitis in græcis codicibus haberi. Confu-
Nam in cōtextu iuxta græcum reddis: & parētes tatio.
eius. Et in annotatione huius loci credis imutatā
a quopiam hāc lectionē: q̄ timeret Ioseph vocare
patrē Iesu. Quid ergo dicitis te sequi qđ magis tibi
pbatur quā hanc lectionē (Ioseph & mater eius)
nec sequaris nec probes. Nec vlla ratio est cur ma-
gis pbare debeas: quū prius legis vtrūq; (& paren-
tes) (& pater & mater). Et hoc loco vides quomo-
do græca dissident. Sed hoc annotaui: q̄ quum di-
ceres græcos codices sic habere. Primum mihi vi-

debatatur esse ut diceret quid tuum exemplar graecum ex quo latinum reddis haberet. Nec placet mihi illa citatio tam absoluta (graeci codices) quum varie legitur in graecis codicibus quod non raro contingit. Quod si quisquam timens Ioseph patrem Iesu vocare mutauit hunc locum: cur adhuc bis passus est eadem verba legi in eodem capite. Nam vno loco habes. (Et pater & mater eius). Et altero. Ego & pater tuus. **Annotatio. XXXV.**

Luc. iij **C**Aeterum quod Mattheus.) Er. Nonnulli nimis quae ridicule volunt hunc Nathan non fuisse filium David &c. (sequitur). Et in hac quidem sententia video prope modum fuisse diuum Hieronymum. Edo. Non prope modum: imo prorsus sic sentit. Et sentiteo loco quo de industria his rebus: hoc est genealogijs explicandis impense studet: scilicet ubi quaestiones hebraicas tractat admirabili diligentia. Et id quidem non semel: sed iterum atque iterum varijs locis. Vno loco his verbis. Ioel & Ionathā & Nathan propheta: fratres fuerunt filij Sāmaa fratris David. Quod vero in paralipomenon Ioel frater Nathā & in regum filius Nathā scribitur: haec causa est. Illic ponitur pro educatione pater: hic pro natura frater. **Hec Hierony.** Vides diligentiam vides ut nihil omittit quod ob stare possit huic sententiae. Alio loco sic. Et percussit eum Ionathan filius sammaa fratris dauid. Ionathan ipse est nathan propheta: qui habuit duos fratres Ioel & Ionadab. Idcirco ei hic nomen patris ponitur: quia inter praelatores describitur. Vbi vero de prophetia eius

scribitur: non ei annotatur pater: quod pater eius propheta non fuerit. Postea adhuc tertio loco hoc modo. Ionathan autem patruus dauid: consiliarius? ipse est Nathā propheta: patruus vero honoris & propinquitatis causa vocatur. **Annotatio. XXXVI.**

ERa. Lex erat si quis sine liberis discessisset: ut **Eodem** huius frater instauraret posteritatem defuncti. Ita quod qui sic natus erat duos habet patres: alterum naturalem: ex quo natus erat: alterum legalem: in cuius nomine & progenie succedat: nempe defuncti. **Ed.** Lex tantum iubet ut in nomen filij succedat: scilicet ut defuncti appelletur filius: non ut defuncti nomine vocetur. Hoc olim opinatus est Augustinus: sed recantauit. **Annotatio. XXXVII.**

Dicis posteritatem Solomonis defecisse in ocho **Eodem** zia refragante historia regum. Na. iij. Regum. xj. sic scribitur. Athalia mater ochozie videns mortuum filium suum: surrexit & interfecit omne seminem regium. Tollens autem iosaba filia regis Iorā soror ochozie: Ioas filium ochozie: furata est eum de medio filiorum regis: quod interfecerant: & nutrice eius de triclinio. Hic plane vides appellari Ioas filium ochozie. Sed dicis non natura: sed iure ahesari. Si non natura filius: cur tam diligenter puulum adhuc in cunabulis in domo ochozie enutrit inter filios regis naturales: quum nec adhuc deesset illi spes futurae sobolis ex corpore suo. Qui etiam superstitite ochozia: longa spes erat futuri regni filij ahesari. Miror apud patrem non fuisse enutritum nec patris nomen scriptura explicatum: si ochozie filius non erat. Sed aptius adhuc quiddam est in paralipomenon vbi confirmatur
f ij

marí possit: Ioas naturalem filiū fuisse Ochoziæ. Ibi sic scribit. Nec erat ultraspes aliqua vt de stirpe quis regnaret Ochozię. Siquidem Athalia mater eius vidēs q̄ mortuus esset filius suus: surrexit: & interfecit omnem stirpem regiam domus Iorā. Porro Iosabet filia regis: talit̄ Ioas filium Ochozię: & furata est eum de medio filiorum regis quū interficerentur &c. Quid clarius: nullam fuisse spem vt de stirpe quis regnaret Ochozię: nisi Iosabeth furata fuisset Ioas filium Ochozię. In quo significatur illum de stirpe Ochozię fuisse. Deniq̄ haud quā consentaneum est: nullum de his qui Ahesarim appellantur: viciniorem fuisse regno hoc cunabulario puero. Q̄ si hic primus esset de Ahesarim: quum noua plerumq̄ tumultū pariāt: mirum est Ioíada sacerdotem: quum iam illi traderet regni diadema: non prius indicasse populo titulum noui regis. Vt pote qui primus exorbitaret a linea Solomonica: quæ eis antea semper imperauerat. Quin & mirum est populum non commotum fuisse nouis rebus: vt plerumq̄ fit: sed incunctāter paruisse Ioíadę: quum produceret Ioas ceu filiū Ochozię: & ceu filiū regis: iam pridem fui. Si iam persuasum erat nullum ex Ochozia filium superstitem esset: periculum erat ne tanq̄ suppositius aliquis reijceretur.

Annotatio. XXXVIII.

Eodem **R**a. Quum posteritas Solomonis defecisset in Ochozia: ex Simeon cognominato Ioas: qui prognat⁹ erat ex stirpe Nathan: filij Dauid:

instaurata est posteritas solomonica. Et postea (ne q̄ is erat filius Ochozię natura: sed successione dū taxat &c.) Ed. Tota hæc deriuatio inanis est: nisi Nathan fuerit filius Dauid: at non fuisse grauissima Hieronymi autoritate cōprobatū est. Itaq̄ infirmum est: quod dicitur: Ioas ex Nathan stirpe prognatum. At cōtra fuisse prognatum ex Solomone: & Ochoziæ filium natura fuisse: præter apertissima sacræ historiæ testimonia: quę iam pridem citauí: Iosephus narrat atq̄ Hieronymus.

Annotatio. XXXIX.

Ra. Elich idem est cum Iehoiachin quem cor Eodē. Crupte vocant Ioachin. Ed. Hoc stare nō potest. Nam quum Elich teste Africano: quem sequunt̄ Hieronymus & Augustinus: mortuus sit sine liberis: nō Iehoiachin potest esse Pater Marię. Itaq̄ nec per eum colligis hanc lineam esse naturalem: sed contra. Nam quum Elich mortuus esset sine liberis: Iacob frater Elich vterinus suscitauit fratri defuncto semen: iuxta decretum legis: & genuit Ioseph: qui sic erat legalis filius Elich. Hoc pulchre Nazianzen⁹ i carmīe genealogico.

Annotatio. XL.

Ra. Atq̄ hinc colligere licet: Lucā Christiā Eodem neq̄ genealogię naturalem seriem secutum esse non legalem: siquidem ad Christum respicias: sin ad Ioseph referas: contraerit &c. Ed. Et hoc etiā illi fundamēto innititur: vt Nathan filius sit Dauid. Quod etiam si concedatur non tamen colligis hanc lineam ex luca esse naturalem. Nā Elich

vt ostensum est: non erat pater mariae: quum mortuus sit sine liberis. Etia Maria et Ioseph erant de eadem familia: & cognatione propinqua: iuxta decretum legis. Alioqui non licuisset vt communis fert opinio: inuicem coniungi matrimonio. De eadem vero familia & cognatione propinqua non fuerunt: si linea Lucæ sit naturalis ad Mariam: & Matthæi ad Ioseph. Nam Ioseph quadragesimus est a Solomone: quum sint etiam tres reges omitti in ea genealogia. Maria vero a Nathan: si Elich filia erat: vigesimum sextum: aut septimum tenet locum. At mirum est quomodo conuenirent in tam remotis gradibus Maria & Ioseph. Nec id vt videtur pateretur lex: quæ in libro Numerorum præcepit: vt omnes ducant vxores de tribu & cognatione sua: vt hereditas permaneat in familijs: nec sibi tribus misceantur. Etiam & hic dissentit a te Nazianzenus q dicit Matthæum naturalē lineā explicasse: Lucā vero legalē. **Annotatio. XLI.**

Eodem **E**D. Non probas: vt dicatur: Nathan illum: per quem stirpis seriem deducit Lucas ad Dauid: fuisse prophetam illū ipsius Dauid obiurgatorē. Nec dissentit Augustinus. Origenes tamen palā dicit illū Nathā fuisse: q Solomonis arguit patrē sup morte Viriæ: homilia. xxviij. in Lucam. Idem Hieronymus. **Annotatio. XLII.**

Eodē. **D**icis Ioas non fuisse filiū Ochozię natura sed successione iuxta ius ahesarim. Ed. Nisi qd afferet iure Ahesarim somniū sit: mirum est nihil quicq Hieronymo dictū de ea re. Qui tā pertinaci

fuit diligentia vt nihil omitteret qd ad explananda scripturę loca: vt cūq; videre id idoneum. Ita: vt passim videre sit cōmentarios suos Hebręorū traditionibus resperfos. Quos & consulit quoties in literis sacris inexplicabilis nodus occurrebat. At hic locus genealogię Christianę q mire torserit oim veterū ingenia: vel hoc argumēto sit: qd aut nihil de ea ausi sint dicere: aut si dicerēt: id parum erat: & id quidem inquirendo potius: q definiēdo: ita vt quosdā videas ceu fatigatos: non ad literam explicare: sed alio torquere. Origenē nomino. Hieronymus credo repressus oraculo Esaię (generationē eius quis enarrabit) aut commonitiōe Pauli (interminabiles genealogias deuota) de hac re parum. Quū tamen solit⁹ sit (etiā si nō probat) Hebręorum traditiones referre: Id qd de Ahesarim pcurdubio fecisset vno aut altero loco: præsertim de qstionib⁹ hebraicis: si hoc audisset ab Hebręis suis: quos ille ea ætate habebat doctissimos præceptores. Sed nec doctissim⁹ vir Paulus Burgen. in synagoga educat⁹: quū i explicāda genealogia multum exudauerit: de Ahesarim vsq; vel verbū facit.

Annotatio. XLIII.

Addis propemodū colligi posse Nathā fuisse **Eodem** Ahesar institutū: hoc est regię stirpis istauratorē: ex libro regum tertio: capite. iij. Sic enim & illic appellari filium Nathan Ahsar. Ed. Ita putas filiū Nathan qui illic præpositus dicitur Ahsar appellatum: quasi illud dignitatis vocabulum sit: hoc est instauratoris: quum Philo Hebręus ex

hebreo interpretatur (ארישר frater principis) etiam
is scrupul^o sit de puncto i dextro cornu (Sin) literę.
Porro fuisse fratrem principis testatur Hierony.
qui dicit eum fuisse filium fratris David. Nam is
modus est frequens in hystoria sacra: vt qui sangui-
ne iuncti sunt fratres vocentur: etiam si non descē-
derint ex eodem parēte vt docet Hierony. de que-
stionibus hebraicis. Vel forte minore negocio cō-
pingem⁹ hunc locum: vt dicamus zabud fuisse fra-
trem principis Azarię qui etiam fuit filius Na-
than & prefectus simpliciter: vt dicit Hieronym⁹
Porro eā pręfectura simpliciter excellentem quen-
dam principatum portendit. Hoc postremū ma-
gis mihi arridet.

Annotatio. XLIIII.

Eodem **E**R. Ad ahesarim pertinebat tribus Beniamī
Rñsio Edō. Christus de Iuda erat: nihil ergo illi cū
Erasmī. istis ahesarim. Ref. Er. Non dico ahesarim fuisse
Confu- de tribu Beniamī: sed terram tribus Beniamī per-
tatu. tinuisse ad ahesarim. Edō. Multa mihi argumēto
sunt: non hoc te sensisse cum hec scriberes: sed po-
stea cōmonitū forte ab aliquo amico diligentius
relegisse locum apud ipsū authorē. Primum q̄
post annum q̄ acceperis hanc annotationē respon-
disti tē hoc sensisse. Nā alioqui quid opus erat vt
cunctareris tā diu cū hec aptissima sit satisfactio:
& statim parata: vt posses respōdere: nec amplius
differre. Neq̄ vero op⁹ erat si hoc sensisti: vt ad an-
gliam hanc annotationem mitteres consulturus
quendam illic in sacris literis summatē. Quod te

fecisse ipse mihi fassus es. Hic labor cassus erat: si
sic vere sensisti eo tempore. Preterea quid facit ad
genealogiam explicandam vt doceas que prędia
ahesarim sortiti sint. Hoc mihi imposuit quod su-
spicarer nihil illic dictum qđ non pertineret ad eū
locum. Demum quid quod alias videris mihi peric-
litari an Christus fuerit de tribu Iuda. Hęc dixe-
rim qđ nolim videri calumniator: quo nomine (vt
audio) tu me notas nominatim p̄ presentī annota-
tione. Iam expendamus sententiam authoris tui.
que mihi videtur sapere iudeorum fermentū qui-
bus puto in hac parte minime fidendū: Quum
Hierony. commentarijs in Micheam dicat ab his
multa erasa: ne Christus de tribu Iuda ortus vi-
deatur. Et sic nescio quid veneni subsit. Nam idē
ipsum videor mihi posse elicere ex dicto autho-
ris tui. Dicit ad ahesarim pertinuisse possessionē
tribus Beniamin: sed quum ex sacris literis in li-
bro numerorum non licuerit transferri possessio-
nem a tribu in tribum: nam pręcipitur vt heredi-
tas permaneat in familijs: nec sibi misceantur tri-
bus: consequens igitur fuerit Ahesarim fuisse de
tribu Beniamin. Ex illo loco in numeris probat
Anneus Mariam fuisse de tribu Iuda. Nec con-
sentaneum est Beniamin fuisse sine possessione
Quin & satis erat Ahesarim. si erāt de tribu Iuda
vt gauderent possessione tribus suę que multo am-
plior erat q̄ cęterarum tribuū. Itaq̄ vt videtur al-
terum necesse est sequi vel Ahesarim de tribu Ben-
iamin fuisse vel ad Ahesarim terram tribus Ben-

Erasm. in Lucam. p. 1. 2. 3.

iam in non pertinuisse : quum vnus tribus terram in aliam tribu transferri: contra legis preceptum esset.

Annotatio. XLV.

Vbi vetus translatio habet (Erat incipiens Iesus annoru &c.) hunc sensum esse dicis. Et ipse Iesus ingressus erat annum trigessimu. Origenes vero Homilia. xxviii. in Lucam: illud verbu (incipiens) aliquam vim habere putat. Quin & declarat quum in graeco sit (αρχόμενος incipiens) participium praesentis temporis. Et ipse in textu ita vertis.

Annotatio. XLVI.

Porro quod sequit (Et dimisit illam.) Er. Mas luisse reddi: ea reliquit illam: ne Christus videatur reliquisse puellam: vt ne cauiller. Ed. Mi ror si putes quemq tam impium esse: vt posset tam obscena cogitare de Christo. Cōsultius fuerit sapere ad tēperātiā. R. Er. Rursum hic nihil video cause: cur in me stomacheris: si ostēdi ex verbis interpretis aliud potius intelligi: q̄ quod sentit euāgelista. (Stans super illam Christus imperauit febris: & dimisit illam.) aut repetēda erat (febris) aut (ea) addēdum. Et obsecro te Edouarde quē est hic impietas si volo sermonem euāgelicū carere hoc incommodo: Aut quod sacrilegium si Christus dicat depulso morbo dimisisse puellam? Quam hic temperantiam in me requiris? Sed vidēdū est nevt Diogenes Platonis fastum calcabat: sed alio

fastu ita tu meam intemperantiam infecteris: sed alia itēperātia. Gratissimū est admoneri a tali amico: sed meminisse cōuenit q̄ vt hominē mones: ita Confu mones homo. Edo. Nullus erat stomachus Eras tatio. me: sed tantum amice monui te quid mihi videretur. Neq̄ vero quicq̄ asperius æquo vt ipse puto: q̄ mihi lasciuire videreris i re tam sacra. Nam qualis illa sermonis castitas (ne Christus videatur reliquisse puellam vt ne cauiller?) Quis non statim videt: nisi is talpa cecior sit: quid tu tibi velles his verbis? Nihil opus erat q̄c̄ hic annotares. Nam vtro referas: nihil habet momenti: nihil est periculi: sensus bene habet: siue dicatur christus dimisisse puellam: siue dicatur febris: imperante Christo: dimisisse puellam. Et quod addendum putas vel (febris) vel (ea.) Quid addis quod non inuenis in graeco: etiam cum calumnia: quum sensus sit anceps: vt vtrouis referri possit: siue ad febrem: siue ad Christum. Nec tamen quod explicasti sensum tuum: hoc damno: sed quod immiscuisti illam verborum lasciuiam (ne Christus videatur reliquisse puellā vt ne cauiller.) Id scilicet est: quod damno in te praesertim: primum. homine theologo: dein de iam olim sanctam religionem professso. Hic reuocarem oculos tuos: illam plusq̄ cēsoriam castigationē: qua nootericos pcutis: ne p̄ theologia: mataeologia capessant. Et q̄ nam est intēperantia mea erasme: q̄ te amice monui: quo alijs preperere hanc ansam. Sed q̄ asperi solito: ea rō fuit: vt te tibi exhibere q̄ videbaris mihi ab alienat. Quippe

Lucam. Appre. in Erasmo. p. 7. g. 5.

qui tractans sacra animo tñ versareris in sordibus
 Et nihil dubita: satis eram memor: quē monui &
 qualis monui. Porro quod dicis gratissimum fuisse
 tibi admoneri a tali amico: si gratū erat: cur me-
 cum expostulas? Sed nunc plane scio me hominē
 monuisse: quum hoc sit vere hominis grauatim
 agnoscere culpam. At difficile diluītur: quod spe-
 ctante toto orbe perpetratur.

Annotatio. XLVII.

Lucę. v. **T**avt pene mergerentur.) Er. Lector aliquis
 Inolens illic perire apostolos: addidit pene. Ed.
 Rñsio. Et hoc nasutū. R. Er. Quid hic nasi est si rideo le-
 ctorem: qui de suo addidit pene præter euāgelicā
 Cōfuta veritatem. Ed. Quid est: ni nasus sit (lector aliq̄s
 tio. nolēs perire apostolos: addidit pene?) Satius fue-
 rit abesse hæc verba q̄ grauem virum non decent:
 præsertim ad iudicium orbis sua verba proferentem.
 Vellem scire: quem tibi proponis ad imitandum:
 dum hac ratione scribendi vteris. Non Origenem:
 non Chrysostomum: non Hieronymum: non Augustinum:
 non Ambrosium: & vt semel dicam: neminem profus ex
 veteribus theologis: sed nec ex neotericis. Et qui scis
 an exemplar græcum interpretis habuerit (pene) aut an
 liber tuus græcus male careat hoc verbo: quod videtur
 bene quadrare sensui.

Annotatio. XLVIII.

Luc. vj. **B**eatī pauperes. Er. Hęc demū sunt: quæ red-
 dunt vere Christianos: non argutiæ scotistarum:
 aut occanistarum. Ed. Nī iniquus esses in

neotericos: & ipse confitereris hoc nō suo loco dici.
 Neq̄ vero illi tā male meriti sunt de ecclesia catholica:
 vt hac inurantē nota. Habet & Scotus prætet argutias:
 quę nihil mali continent: quin admodum sunt necessarię:
 si cum philosophis decertetur. Habet (inquam) sanctas &
 vtilis doctrinas ad pietatem. Et sepe vsu venit: vt citra
 Neoterico rum decreta: nihil prope habeant: imo vere nihil
 habeant: qui sibi videntur summates theologis: qđ
 respondeant consulti de re christiana. Neq̄ satis
 parati sunt reddere rationem omni poscenti de fide.
 Scotus nullo loco contra religionem errat. R. Era. Ingens
 flagitiū si hanc Christi doctrinam: quę nunc a plerisq̄
 theologis vt crassa negligitur: scotistarum argutijs
 præfero. Neca me Scotus dā natur: sed scotistarum
 argutię postponuntur huic philosophię Christi. Adime
 Scoto quod alienū est: hoc est a veteribus sumptū:
 & vide an quod super est: meretur cum hac doctrina
 conferri. Edo. Recense annotationem meam: diligentius
 inspicere: an hoc tibi imputauerim: qđ scotistarum
 argutijs præferas doctrinam Christi. Annotauī te
 captasse occasionem contra scotistas & neotericos
 in tempestiue: hoc est loco non suo. Nec doctrinā
 Christi postpono argutijs neotericorum: sed tantum
 assero eorum doctrinam ab hac calumnia qđ non sit
 impia nec abhorrens doctrina Christi quin potius
 vtilis ad pietatem. Hi nulla parte desiscunt ab
 institutis fidei christianę: nec a decretis veterum.

Eodem **S**ecundū hæcenim faciēbant prophetis.) Er. Græci legūt ψευδοπροφῆταις id est falso prophetis &c. Ed. In exemplari tuo est (prophetis) non (pseudo prophetis) R. Er. Tam emēdarā quanq̄ et in latinis antiquis ostendā tibi pseudo pphetis

Annotatio. L.

Eodem **S**i sit sicut magister eius.) Annotas græce esse (perfectus autem omnis erit sicut magister ei?) Ed. Hic sensus e græco non nihil habet ambigui: quū noster sensus: & apertior sit & magis quadret **Q**uā nec puto tantum tribuendum græcis codicibus: vt nullibi mendosi sint. Et quum ita habeant græca: vt citas: relinquis tamen textum æditionis antiquæ. Itaq; nō correspōdent græca latinis: nec latina græcis. Suffragatur etiam veteri lectioni illud Matthæi decimo. Sufficit discipulo si sit sicut magister eius: quod sic etiam græce legitur.

Annotatio. LI.

Luc. vij **S**apientia a filijs suis.) Er. Apud Lucā additur omnibus πάντων. Ed. In libris meis inuenio (omnibus) ὅτι non inuenio in græco tuo: nec apud Matthæum: vbi eadem habetur sententia citra illud (omnibus) Hieronymus dicit legisse se in quibusdam euangelijs. (Justificata est sapiētia ab operibus suis.) Et in eum sensum addit. Sapiētia non querit testimonium vocis: sed operum. Ref. **Rñsio** Er. Quomodo omissum sit (omnibus) nescio. sed **Erasmi** tamē in scriptis exemplaribus reperio. Vellem indicasses locum apud Hieronymum: quo legit ope

ribus suis. Edo. Locus est commentariorum in Confu-
Matthæum capitulo. xj. tatio.

Annotatio. LII.

Eodem **L**achrymis cœpit rigare.) Er. **Interpres** omisit duas dictiones græcas. ἢ ἴσασα παρὰ τοῦ σὸ δασ αὐτοῦ ὀπίσω κλαίονσα ἤρξαστο βρέχῃ τοῦ δάκρυον. Et stans iuxta pedes illius a tergo flens cœpit rigare lachrymis. Ed. **Interpres** sic reddit. Et stans retro secus pedes eius: lachrymis cœpit rigare. Itaq; deest tantū vna dictione (flens) Ea; sensu non deest sed implicatur. Nam si lachrymis rigauit: fleuit. Et hic non videtur imputandum ei: si omisit: quū alio verbo explicauerit: nisi forte verbū omissum archani aliquid præferret.

Annotatio. LIII.

Eodem **C**vidam foeneratori.) Er. ἀπειθήν qđ nō solū foeneratorē sonat: verum etiā creditorem: hoc sane loco magis quadrabat creditori: quandoquidem de officio loquit. Alioqui quis vnq̄ audiuit foeneratorē cōdonasse cuiq̄ æs alienū. Ed. Hieronymus cōtēt⁹ est hac lectiōe: quā citat cōmētarijs in Ezechielē. ca. xlij. Scis etiā parabolā hanc esse nō historiā: ita vt nō sit necesse oīa quadrare. Deinde nihil abhorret: vt Christus hoc loco sit foenerator: quē & alibi legis expetisse vsuram. Iterū qđ magis cōueniat in mēse illi⁹ in nos misericordiē q̄ vt simul cum peccatis: etiam peccati vsuram peccatoribus condonet. Deniq; quis tam crudelis foenerator: vt non condonet his qui non sunt soluendo. Quales fuisse hos duos debitores: euan-

Rñsio
Erasmii
Confu-
tatio.
Universidad de De...
Biblioteca

geliū parabolice describit. Re. Er. De fœnerato-
re liberum facio quid quisq; velit legere. Tantum
ostendo quid mihi magis probetur. Edo. Id ego
ostendo minus probandum quod tu magis pro-
bas quādo Hierony. nobiscum legit: nec sententiā
tuam ipse confirmas idoneis rationibus.

Annotatio. LIII.

ET obstupuerunt parentes eius quibus prece-
pit: ne cui dicerent qđ factū erat.) Er. Hic ar-
gutatur valla nō conuenire parentes solos obstu-
puisse: si turba aderat illa tota cuius ante facta est
mentio. Pręterea quorsum attinebat interdicerē:
ne cui dicerē: si res tot testib⁹ acta est. Ob hęc ne-
cesse putat adijci hęc verba quę sane ī gręcis exem-
plaribus cōstanter visuntur (eiectis oibus). Edo.
Quid tu nodum in scirpo Valla? Num ex euāge-
lio clarum est non affuisse turbam illam totam?
Num illic legitur? Non permisit intrare secum
quemq; nisi Petrum Iacobum & Ioannem & pa-
trem & matrem puellę. Proinde plane vides illic
non fuisse turbam. Vnde nec necesse habes argu-
tari si turba aderat &c. Et qđ addis (quorsum atti-
nebat interdicerē ne cui diceretur: si res tot testib⁹
acta est). Quibus inquam testibus. Si turbam in-
quis: ipse euangelij textus aduersatur. Si aposto-
los tres: patręq; & matrem puellę tot testes vocas:
hic numerus non est tantus: vt propalandū time-
as pręsertim monitis parentibus: ne cui dicerent:
quom de apostolis nulla sit suspitio phibente ma-
gistro. Qz vero hac argutia ductus necesse putas

addi hęc verba (eiectis omnib⁹.) Si necesse sit hęc
addi: etiam & ea superiora tolli necesse est: quibus
ipse textus palam dicit omnes eiectos pręter Pe-
trum: & Iacobum: & Ioānem: & patrem: & matrē
puellę. Nam ibi patet Petrum cum duobus socijs
& parentibus: affuisse Qui si affuerunt: affuisse au-
tem certum est: quū hoc dicat euangelium: quod
tu non negas: inde consequet non omnes eiectos
fuisse. Qui enim inuicem cōstant: omnes eiectos:
& hos tamē affuisse? Sic etiam legitur Marci quin-
to: Eiectis omnibus assumit patrē & matrē puellę
& qui secū erant. Idem Origenes homilia in Mat-
thæum. xxxv.

Annotatio. LV.

Permitte mihi primum renunciare his quę do-
mi sunt.) Er. Sed gręce legitur: Sed permit-
te mihi vt dicam vale his &c. Ed. Verbum gręcū
ἀπό ταῖς αἰαῖ commune est vtriq;. Nam ἀπό τὰ ττα
renuncio significat & valefacio. Et Hieronymus
renunciare interpretatus est homilia nona Orige-
nis in Matthęū. Idem verbū in gręco Lucę. xiiij.
(Sic ergo oīs ex vobis q nō renūciat. (Quo in lo-
co: idem verbum gręcū (renunciare) etiam ipse
interpretaris.

Annotatio. LVI.

IN testimoniū supra illos.) Quęso cur nō po-
tius aduersus illos? A deo nō studio fuit corru-
pte dicere? Ed. Quid si non latine reddit: nū me-
retur incessi? Cui vni tantum debet ecclesia latina
quantū post Hieronymū: nulli alteri. Quippe p
h

Epist. ad Rom. App. m. Erasm. p. 7. g. 5.

quem habet euangelium latinum: & habuit multos iam annos. Quisq; is erat: præstitit quod potuit: & ea forte ætate: plusq; quisq; alter: potuit. Nam tunc rarus erat græcitatæ affectator in ecclesia latina. At hic quum tam pie impartitus sit officium sanctæ ecclesiæ: num exhibendus est ut impostor aliquis: & non magis meretur gloriam: nullo sæculo intermorituram? Hieronymus si non semper subscribit interpretationi: nusq; tamen dentem acuit in interpretē. Sed nec respuit interpretationem vsq; adeo: quin citet si quando ex usu venit: etiam num eam: cui non subscribit. R. Er. Sic tu eris sacrosanctum interpretem: quasi illi debeamus euangelium latinum: iam milies versum. At Faber audet hunc etiam impietatis reum facere. Ego tantum linguam emendo. Neq; quisq; ita tuebatur hunc: quin fateatur fuisse hominem supinum. Nec vllum fuit sæculum tam indoctum: quin habuerit hoc eruditiores. Quis ab Hieronymo non respuit interpretationem huius: multis locis secus habet in quibus palam damnat ac reijcit. Tam & si Hieronymus nec hunc videtur secutus. Et a me sane nusq; explodit: ut impostor: imo sepe defenditur aduersus calumniatores. Ed. Hic placet tibi ridere interpretem: dum sacrosanctum appellas. Euāgelium dicis milies versum. Hoc ni tu probes: ego prores nego. Sed dem' tibi sepe fuisse versum: etiam si centies versum sit: hanc tamen interpretationem: quæ hodie passim legitur in te

Rñsio
Erasmi

Confu
tatio.

plis: suo (quisquis is erat) debemus interpreti per quem ut dixi habemus euāgelium latinum. Tam etsi velleo prohibeor credere sæpe fuisse versum: q; nulla hodie extant exemplaria aliorum interpretum. Neq; antiquissimi canones: aliam citant lectionem: q; quæ in hac interpretatione habetur. Ut hoc etiam argumēto sit hunc interpretem præcessisse Hieronymum aliquot sæculis. Fabrum dicis impietatis hunc notare: te vero tantum linguam emendare. Num tu etiam impietatis notas quum dicis? (Num aliqua virtus erat illi incognita?) in annotatiōe quadam Marci quinto. quasi hoc posset elicere: ex loco (ut putas) male verso ab hoc interprete. Consentaneum est emendasse Hieronymum: quantum faterat. Neq; post illum puto par esse: ut quicq; emendes. Qui si interdum simplicitatis: nusq; tamen impietatis notat interpretem. Et non satis miror qua fronte audes: post tot sanctissimos ac doctissimos viros: linguam ecclesiæ emendare: quum audias Paulum sermonem suum profitentem esse in simplicitate: non in sublimitate: & malle quinque verba sensu suo: q; decem milia verborum in lingua. Si sensus bene habet: quid linguam emendas? Periculum est ne mutato verbo: mutes & sensum. Id quod annotavi te fecisse: & non emendasse: sed corrupisse potius quædam. Homine dicis fuisse supinum. Ut illū non eximo a cōmuni hominum sorte quin interdū labi poterit: ita non audeo dicere supinum fuisse in re tam

Epist. Lxxi. Appnt. m Erasmi. p. 7. g. 5.

sacra: quam prope impium est tractes: ni totus incumbas. Malo illi imputes ignorantiam: q̄ supinitatem. Neutrum ego audeo imputare. Nullum sæculum fuisse dicis tam indoctum: quin hoc habuerit eruditiores. At tu me cogis: vt credam illū eruditionem præter ceteros egregiā habuisse: q̄ illius interpretationi palma delata sit: quum millæ (sicenim dicis) præter eum interpretes fuerint. Imputas mihi q̄ dixerim Hieronymum interpretationem non respuere. Hoc non dixi. Extat annotatio mea. Recense. Dicis nusq̄ abs te explodi: sed sæpe defendi. Hęc an ita sint: iudicent qui legunt annotationes tuas.

Annotatio. LVII.

Eodem **D**ilianians'eum.) Er. ἡ μόγις ἀποχορεῖ ἀπ' αὐτοῦ συμπίπτουσα αὐτῶν id est **E**o vix discedit ab illo lacerante se. Ed. In exemplari tuo non est (συμππίπτουσα lacerāte) sed (συμππίπτω lacerans.) Nec bene cohæret αὐτῶν cum συμππίπτω: sed esset σεαυτῶν. Respō. R. Er. Iam deprehenderam lectionem variam: & sio Eras emendaram. Cæterum placet q̄ etiam græce nos mi. doces: dicendum fuisse σεαυτῶν non αὐτοῦ: nisi qd̄ αὐτῶν prima aspirata idem pollet qd̄ σεαυτῶν. Ed. Confu Monui: & quidem sæpe abs te rogatus: nō docui. tatio. Nec id contra me est: quod me doces de αὐτῶν prima aspirata. Nam αὐτῶν hoc loco non habet primam aspiratā: q̄ q̄ & ipse alibi doces: hoc de αὐτῶν prima aspirata: a græcis scriptoribus nō perpetuo obseruari. Id quod ante te: monet Valla: in libro quem scripsit de reciprocatione.

Annotatio. LVIII.

Hic maior est.) Ex græco sic legis (qui enim mi Eodē. nor fuerit inter vos omnes: hic magnus erit) Ed. Ex alijs euangelistis potest liquere: hunc locū græce esse deprauiatum. Nam id sedulo egit Christus: vt non magnifice de se sentirent: nec mundanos honores curarēt. Et quia eo vidit inclinatos: accito paruulo: humilitatis formam proposuit. Quicunq; humiliauerit se: sicut paruulus iste: hic maior est in regno cœlorum. Nō dicit maior erit. Sed apud Marcum: Si quis vult primus esse omnium: erit nouissimus: & omnium minister. Hoc omnibus modis egit: vt affectationem præcellentię tolleret. Sic videtur mihi: magis conuenire sensui euāgelico (est) presentis temporis: q̄ (erit) futuri. R. Er. Profus idem sentis: quod ego: de maximis & minimis. Ostendit enim viam qua quis vere maximus esse possit. Nec hic video quid aduersus nos disputes. Ed. Lōge diuersum videtur mihi: si quis ambiētibus præcellentiā: id quod apostoli in presentia fecerunt: respōdeat (Qui minor est: hic magnus erit.) q̄ si respōdeat (qui minor est inter oēs vos: hic maior est.) Nam carnales adhuc apostoli: qui & tēporale regnū expectabāt: illam de futuro pollicitationem: statim referrent ad mundanum factum: nempe sic (vt verisimile est) Christi dictum interpretaturi. Sperate aliquando fore: vt omnes sitis magni: etiā qui minimus est inter omnes vos. At vanam hanc cogitationē profus præripit: qui respondet de præsentis: (qui minor est in h iij

Handwritten marginal note in Greek script on the right edge of the page.

ter omnes vos: hic maior est:) ac si dicat. Hæc in animos vestros cogitatio irrepfit: quis vestrū maior est. Ego pronuncio illum maiorem esse: qui minor est: id est qui se humiliat sicut paruulus iste. Eo maior est e vobis quisq; cæteris: quo est paruulo similior.

Annotatio. LIX.

Luc. xj. **S**I perseverauerit pulsans.) Er. Hoc in plerisq; Græcorum codicibus nō repperi. Ed. Sed nec in erasmico exemplari sunt hæc verba: quum tamē cōtextus latinus habeat: quod possit græce nesciētib; imponere. Satius fuerit abesse latina: q̄ ea regione poni: quæ non respondent græcis: aut quibus nō respondent græca. R. Er. Quasi vero poterim vnus: omnium vel errata vel iudicia præstare. A Ede tu librum: in quo nusq; cessatū sit: & pro virili imitabimur. Ed. At nō debueras præcipitare: tantæ (vt tu forte putas) gloriæ opus: inconsummatum. Hic accuso supinitatem tuam. Q̄ inexplabile est tractare res sacras negligenter. Hortaris vt ipse edam librum in quo nusq; cessatum sit & pro virili: polliceris te imitaturum. Ego mecū statui: non prius docere alib; q̄ ipse didici. In quo (inquis) nusq; cessatum sit: quasi vero raro: & non sæpenumero cessatum sit in annotationibus tuis. Decet milles olfieri: quod ad iudicium omnium proferendum sit.

Annotatio. LX.

Eodem **L**ucerna corporis tui.) Er. (tui) non additur a græcis. Et sensus magis quadrat eo amoro,

Fit enim catholica sententiā: vt superius iudicauimus. Edo. Refers forte ad annotationem huius loci in Matthæo: quam statim citabo. Sed de hac primum. Sensum dicis magis quadrare: si nō addatur tui. At si quis loci consequentiam notet: videbit oportere addi: & tui & tuus. Nam sequit̄. Si oculus tuus fuerit simplex totum corpus tuum lucidum erit. Ibi addita sunt pronomina (tuus) & (tuum) quæ explicant superiorem sententiā. Et postea. Vide ne lumen quod in te est tenebræ sint. Et iterum. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit &c. Ista satis declarant sententiā nihilominus esse catholicā. si addatur (tuus) & (tuū) pronomina. In Matthæo itā annotas. Non additur in græcis exemplaribus (tui) sed tantum (corporis.) Et sententiā plusculum habet dignitatis: si omittat̄ vt sit absoluta. Quod lucerna est in domo: id est oculus in corpore: nō in tuo solum: aut meo: sed in quouis hominis: aut animantis corpore. Nece est oculus tuus: sed tantum oculus. Atq; ita legit diuus Chrysostomus. Atq; ita citat Hieronymus scribēs aduersus luciferianos &c. Ed. Quid prohibet & hanc sententiā esse absolutā (lucerna corporis tui est oculus tuus.) Peride atq; illam: lucerna corporis est oculus: quū vtrob; indiscriminatim ad omneis sermo sit: non ad hūc aut illū. Atq; hic modus loquendi: cōmutata persona frequēs est: & in literis sacris: & apud emēdate loquentes: vt ipse melius scis: Sed q̄ additur. Q̄ est lucerna in domo: hoc est oculus in corpore:

Erasm. in Lucam. p. 7. 8. 9.

non in tuo solum: aut meo: sed in quouis hominis aut animantis corpore: nihil facit ad sensum euangelicum. Id quod me tacente dicit Chrysostomus: qui & (tui) & (tuus) addit: etiam declarat: contra annotationem tuam: cuius verba subscribo. (Lucerna corporis tui est oculus tuus) Prius commemorare debemus: quia non de corporali oculo loquitur sermo: nec de hoc corpore: quod videtur a foris. Alioqui dixisset: si oculus tuus sanus fuerit: aut infirmus: nunc autem dixit simplex: & nequam. (Post ea: quibusdam intermissis.) Postquam ergo dixit (Thesaurizate vobis in celo: quoniam ubi thesaurus tuus fuerit: ibi erit & cor tuum.) conuenienter subiunxit (lucerna corporis tui: est oculus tuus. Hæc Chrysostomus. Vnde patet & ex Chrysostomi sententia (tui) & (tuus) oportere addi: & ex literæ circumstantia. Nam præmissa sunt (thesaurus tuus: & cor tuum.) Sed & Hieronymus contra Iovinianum libro. ij. sic citat: lucerna corporis tui: est oculus tuus. R. Era. Quid facies si sic consentiunt? Quod ais mi. Chrysostomum secus legere: scias in initio secutum me grecum Chrysostomum: & ab eo volumine destitutum: namerat imperfectus: secutus sum interpretem. Primum: oculum sentit animantis: & quod est veritatis ponit καθολικῶς. Deinde quo demonstrat efficacius: quod est allegoriæ: accommodat ad personam (oculus tuus.) Ed. Conferant: qui legunt annotationem meam cum responsione tua. Legant etiam ipsa Chrysostomi verba: ne pluribus tecum

Respō-
sio Era-
mi.
Confu-
tatio.

agam in re tam clara.

Annotatio. LXI.

IN sublime tolli. Er. *μὴ μετεωρίζεσθε* quod non Luc. xij proprie pertinet ad tumorem: quod greci vocant *μεγαλαφροσύνη*: sed magis ne curemus ea quæ supra nos sunt: *μετέωρα* enim vocantur ea quæ sunt in nubibus: & in sublimi aeris regione. Vnde Metæorologica scripsit Aristoteles. Consentit cum doctrina Christi dictum illud Socraticum: (Quæ supra nos nihil ad nos.) Ed. Satis perspicuum est hoc loco *μετεωρίζεσθε* translaticium esse: & spectare ad affectatam æstimationem. Nam quod hoc loco Lucas habet: (nolite in sublimi tolli) Matthæus quæ cætera conueniunt: habet: (& quomodo operiamini.) Sequitur in utroque. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Nolite (habet Matthæus) solliciti esse: dicentes: quid manducabimus: aut quid bibemus: aut quo operiemur. Hoc vltimum (quomodo operiemur) respondet illi sententiæ in Luca. Nolite in sublime tolli: quasi diceret. Hæc cura tenet animos gentium: quomodo operientur: ut procedentes in publicum: estimari possint: & honorari a videntibus. Sed hæc vos cogitatio non sollicitet. Nolite in sublime tolli: hæc enim gentes inquirunt: Neque hoc monuit Christus quæ supra nos sunt: ne curemus: qui antea per Solomonem præmonuit: ubi mirabilia in firmamento enarrat. Vide (inquit) arcum: & benedic qui fecit illum. Et sepe in scripturis commemoratur contemplari opera dei. At illud Socraticum quod longe dissentit a doctrina Christi: probe ostendit

Handwritten marginal note on the right edge of the page, partially obscured by the binding.

dit Lactantius: diuinarum institutionū libro. iij. his verbis. Ex Socraticis puerbijs vnū eligam: qđ ab omnibus sit probatum celebre. Hoc prouer- bium Socrates habuit. Quæ supra nos: nihil ad nos. Procumbamus igitur in terram: & manus no- bis ad præclara opera datas: cōuertamus in pedes. Nihil ad nos cælum: ad cuius contemplationem sumus excitati. Nihil ad nos deniq; lux ipsa perti- neat. Certe victus nostri causa de cælo est. Qz si hoc sentit: non esse de rebus cœlestibus disputan- dum: ne illorum quidem rationem poterat cōpre- hendere: quæ sub pedibus habebat. Quid ergo? Num errauit in verbis? Verisimile nō est. Sed ni- mirum id sentit quod locutus est: religioni mini- me seruiendum. Qz si aperte diceretur: nemo pate- retur. Hęc Lactantius. Vnde apparet: voluisse So- cratem: his verbis tollere religionem.

Annotatio. LXII.

Eodem **C**onfessus fuerit me.) Er. Græce est ἐρ ἐμοί / id est in me: Sic non est: confitebitur eum: sed in eo. Ed. Hieronymus interpres Origenis in Lucam habet (cōfessus fuerit me) & cōfitebor eum.)

Annotatio. LXIII.

Eodem **C**uius erant.) Er. τῶν ἐσάν. id est cui erant. Ed. Hieronymus in Ezechielē legit: cuius erunt.

Annotatio. LXIII.

Lucæ. **C**libri græci (Multi enim sunt vocati: pauci ve- ro electi) qđ id non reperiatur in oibus exēplarib⁹ Ed. In exemplari Erasmi non est.

Annotatio. LXV.

Iturus committere bellum. Er. ἀπέχεται σομβρα Eodem λέειν εἰς πόλεμον / id est abit vt conflagat siue con- grediatur in bello. Ed. Hoc verbum (ἀπέχεται. i. abit) non est in exemplari Erasmi: sed πορευόμε- ρος participium.

Annotatio. LXVI.

N Vnchic consolať.) Ed. In græco illud (hic) Lu. xvj. græce est ὧδε quod significat (hoc loco) Et mi- rum qđ nihil hic annotas: quum (ὧδε) non videatur conuenire huic loco: sed (hic pronomen) quod ap- parere potest per pronomen sequens cum aduerfa- tīua coniunctione (tu vero) Ibi (plusq̄ Salomon hic) annotasti ὧδε ibi esse. Ego tamen puto: vtroq; loco magis conuenire (hic pronomen) & sicut hoc loco: ita & altero: deprauiatum esse codicem.

Annotatio. LXVII.

D E sub cælo in ea quæ sub cælo sunt.) Er. ἐκ Lu. xvij τῆσ ὑπὸ οὐρανὸν εἰς τὰν ὑπὸ οὐρανὸν. E regione q̄ sub cælo est: in eā quæ sub cælo est. Hoc est ex vna cœli plaga in aliam. Ed. Idem prorsus est sensus in antiqua translatione: & in Erasmi annotatione: qđ in translatione contextus alius sensus est: qui non respondet græco. Nam ibi est: e regione super cœlesti in eam quæ sub cælo est.

Annotatio. LXVIII.

V erebūtur forte filium.) Ed. Sic græce. Nū Lu. xx. hic etiam dicitis (forte) græcis additum a quo- piam: qui verebatur: ne deus mentitus videretur: aut inscius futuri

Handwritten marginal note on the right edge of the page, partially obscured and difficult to read.

ET facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa die. Nam antea inimici erant inter se. Ed. In græco post (ipsa die) sequitur μετ' ἀλλήλων: quod Erasmus nec reddit in contextu: nec annotat quicquid de his verbis.

Sequuntur annotationes in Ioannem.

Ioan. j.

ET Deus erat verbum. Er. Hoc loco (deo) non additur articulus: quum tamen vere ac natura: deum significet. Verum id facit coactus: alioqui non poterat simul explicare diuinam essentiam: cum tribus communem personis. Nam si utriusque addidisset articulum (ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος) iam confudisset personarum proprietates: atque hic fuisset sensus. Et ille deus: nempe pater: erat illud verbum: nempe filius. Rursum: si deo addidisset articulum: non verbo (καὶ ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος) iam duo significasset verba: & sensus fuisset. Et ille deus nempe pater: erat & ipse verbum quoddam: & si non idem verbum quod filius: tamen aliquid quod verbum. Nunc quoniam verbo addidit articulum: & deo non addidit (καὶ θεὸς ἢ ὁ λόγος) christianam expressit sententiam: sic ut alio deo torqueri non possit: nimirum hanc. Et illud idem verbum: quod modo dixi in principio fuisse apud deum. erat deus: hoc est particeps diuine essentiae. Ed. Quoties legis sub appellatione dei: articulo addito ὁ θεὸς comprehendi naturam: non tantum unam p

sonam: sicut nihil periculi fuisset in christiana veritate: si ita dictum fuisset (ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος) quum etiam articulo addito: saepe sit appellatio naturae: non personae: quod subscripta loca monstrabunt. Ro. iij. (γινώσκω δὲ ὁ θεὸς ἀληθῆς. i. Sit vero deus verax.) Philipp. ij. (ὁ θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπεργαζῶν ἐν ἡμῖν: καὶ τὸ θέλει: καὶ τὸ ἐπεργεῖται. i. Deus enim est qui operatur in nobis: & velle: & perficere. Et actuum. x. Deus non est acceptor personarum. Et ibi. ij. Petri. ij. Si deus angelis non pepercit. In his omnibus est articulus: quum tamen appellatio sit communis naturae. Quin raro inuenies appellationem dei: ut natura est sine articulo. Vnde colligo articulum non personam dicere: sed veritatem potius insinuare dei de quo sermo est: contra falsos deos. Id quod notasse mihi videris ipse Philippi. iij. quum (τὸ θεὸν) interpretaris (deo vero) Quod nec id perpetuum quidem ut articulus hanc ephasim habeat. Etiam si articulus personam patris explicat: quum ineptum est illud Pauli (ὁ θεὸς καὶ πατήρ.) Nam implicatur primo loco: quod additur secundo: ut hoc sit: si reddatur (deus qui est pater: & pater) quum nihil plus significet (pater) primo loco quam secundo: nempe personam patris: si eam vim habet articulus. Quid etiam: quod interdum tibi fit mentio de patre sub nomine dei: non additur articulus: sicut ibi Ioan. xx. (Ascendo ad deum meum &c.) græce. καὶ θεὸν μου: καὶ θεὸν ἡμεῶν) & alibi saepe. Non videtur ergo articulus: notio patris: tum quod preponatur communi nature: & filio: tum quod sine articulo fiat mentio de patre. Sed & ar

Ioan. j. Er. in Ioan. j. p. 7. 5. 5.

ticulus additus verbo: nota est æterni verbi: quo & discernitur a verbo creato: vt notat Chrysostomus his verbis. Et ne omnino quispiam verbū ipsum: id esse quod profertur: aut quod intra hominē est: arbitraretur: per articulum eam amouet suspitionē.

Annotatio. LXXI.

Eodē.

ER. Erat verbū: hoc est participes diuine essentiæ.) Edo. Hęc locutionem non admittunt theologī nec veteres nec neoterici: quū eadē sit singularis natura in tribus personis. Neq; in tribus vt ipsi loquuntur plurificatur: sed eadem numero est. Participatio vero: communicationem essentię diuisæ: hoc est plurificatæ: importat.

Annotatio. LXXII.

Eodem

OMnia per ipsum facta sunt.) Er. Rectius vertisset (per illud) nisi maius pronomen ipsum referre ad deum patrē. Verū huic sensui refragat præpositio (διὰ per) quę pugnat cum ratione principij. Ed. Capite euangelij Ioannis. viij. negas competere in verbum absolutam principij appellationem. Quam ibi vt mihi videtur plus fatis: sed hic multo magis adimis verbo. Nam præpositionem (διὰ per) quam verbo tribuis: quum non audeas tribuere patri: dicis pugnare cū ratione principij. Hinc protinus sequitur: vt etiam dicas: cum verbo pugnare appellationem principij: vt prorsus sit repugnantia: si verbum dicatur principium. Contra hoc annotatione quadam in ca. Ioannis viij. non nihil diximus: confirmantes verbum esse absolute principium: & id quidem: tum ex sacris

litteris: tum ex veterū autoritate: quo loci remittimus lectorem. Hic dicis præpositionē (διὰ per) pugnare cum ratione principij. Sic amoues a patre: vt ne quicquid dicatur factum per illum. Sed hic tibi os obstruit Paulus: quum inquit. Fidelis deus per quem vocati estis in societatem filij eius. Per quem (inquit) vocati estis. Illud (per quē) scio nō referes nisi ad deum patrem: ne duos illi facias patres. Sed & alio loco (per voluntatem eius) quid nisi ad patrē refertur: Hac fretus autoritate Chrysostomus commentarijs in Ioannem: dicit quosdam hereticos sensisse præpositionem (διὰ) diminutionem filij a patre significare. Contra quos perbat singula hæc (ex ipso) (per ipsum) & (in ipso) singulis personis diuinis cōpetere: vt etiam (ex ipso) quod hæretici seu dignum quiddam & præcipuū patri attribuūt: de filio comprobet dici: in epistola ad Colloceñ. ij. ibi. (Ex quo totum corpus per nexus: & coniunctiones subministratum & constructum: crescit in augmentū dei.) Illud (ex quo) hic apud Paulum de filio dicitur. Et antea capite primo. (Omnia per ipsum: & in ipso creata sunt.) Eadē fretus autoritate Hieronymus cōmentarijs in Amos prophetā: nō vere dicitur. Oīa per patrē facta sunt: siquidē ibi refert (per ipsum) ad patrē: quod proprie facit cōtra hęc locū. Et quæso te: quoties legis ipsi simplicissimę essentię tributam præpositionē (per) Vt infinita loca prætereā: ibi. (Per met ipsum iuravi.) Et i Paulo. (Oīa ex ipso: per ipsum & in ipso) vt oēs hęc præpositiones ad naturā dei referantur.

Epistola ad Colloceñ. ij. ibi. (Ex quo totum corpus per nexus: & coniunctiones subministratum & constructum: crescit in augmentū dei.)

Et cur timeas dicere: per deum factū esse hunc mū-
dum: id est per illam naturam æternam. Nam præ-
ter singularum personarum notiones quas vocāt:
quid personę das quod nō audeas dare naturę: ni-
si singulis psonis singulos distribuīs administrā-
di modos: qui sic sunt personarum: vt nec sint sibi
inuicem: nec naturę communes. Sic periculum est
diuidas: illam simplicissimam vnitatem. Hoc sum-
mopere cauerunt theologi: & veteres: & neoterici
ne opera trinitatis separarent: in creaturarū dispē-
satione. Porro si per illam dei essentiam fateberis
quicquid factum: per patrem hoc negare factū: aper-
ta fuerit repugnantia. **Annotatio. LXXIII.**

Eodem

Sine ipso factum est nihil.) Testaris Chrysosto-
mum: hereticos quosdam distinguere ad hunc
modum (sine ipso factum est nihil.) Atq; hic inter-
posita diastole: subiiciunt. (Quod factum est in
ipso: vita erat:) interpretātes spiritū sanctum: quē
creaturam faciunt intelligi: in eo quod dicitur (quod
factum est.) Ed. Plane heretici sunt qui spiritum
sanctum putant creaturam: & qui ad hunc modū
interpretātur. (Quod factum est &c.) sed non ita
qui legit (sine ipso factum est nihil) interposita dia-
stole. Nam sic interdum reperio apud Hierony-
mum legi: vt vnum locum citem ex commentarijs
in Hieremiam. Sic & apud ipsum Chrysostomū
homilia. xvij. in Ioannem.

Annotatio. LXXIII.

Eodem

ER. Cæterū quod quidam interpretant (nihil) pec-
catum: aut malitiam: etiā si Hieronymus nō

reijceret: tamē per se friuolum est: & argutum ma-
gis: quod theologicum: quod ad eum modum interpre-
tatur Augustinus. Ed. Quo loco Hieronymus
reijciat: nescio. Vbi (nihil) peccatum ipse interpre-
tatur: locum profero ex commentarijs Ozeę super
hunc locum prophetę. (Conuersi sunt in nihilū)
Quicquid contrarium est veritati (inquit Hiero-
nymus) mendacium est: & nihil.

Annotatio. LXXV.

ER. Mox cum peculiari modo ipsum verbum **Eodem**
vitam appellat (vita erat lux hominum) appo-
suit articulum: veram illam & ineffabilem vitam si-
gnificans (ὡς ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ψῆσ.) Ed. Si verbum vi-
ta appellatur: addito articulo: cur non etiam deus
appellatur: addito articulo: Quod doceri cupio: si
articulus additus: facit vitam illam veram: ac ineffa-
bile significari: quid sibi vult articulus additus
in epistola Iacobi? Quæ est vita vestra: ἡ ζωὴ quā
statim respōdeatur: vapor ad modicū parens &c.

Annotatio. LXXVI.

Cui nomen Ioannes.) Er. Ex græco (nomē il- **Eodem**
li Ioannes) & mutauit non nihil latinus inter-
pres: & addidit de suo: id quod nulla compulsus neces-
sitate: ne quis nobis succenseat: si quid forte muta-
uimus alibi: vel ad acti necessitate: vel inuitati
commoditate. Ed. Non est hic locus tam grauis
(etiā si mutauerit interpres) vnde depreceris cri-
men: si quando sententiam mutaueris. Nam quod
hic notas leuiculum est.

Annotatio. LXXVII.

k

Eodem **R**asmus. Nec est simpliciter missus: sed ἀπε-
σαλμέρος participium eius verbi: vnde dicti
sunt apostoli. Edouar. Idem verbum est in Lu-
ca: ἀπεσάλη ὁ ἄγγελος: vbi ipse interpretaris: mis-
sus est angelus.

Annotatio. LXXVIII.

Eodem **R**. Quando cūq; veram illam & suapte natu-
ra lucem significat: articulum addit: τὸ φῶς καὶ
τὸ φωτῶς. Hic item: quum negat Ioannem esse lu-
cem: non dixit ὄνκ ἢ ἐκείνος φῶς: hoc est non erat il-
le lux: sed ὄνκ ἢ ἐκείνος τὸ φῶς: nō erat ille lux illa:
non erat illa vera lux. Ed. Quid ergo dices de il-
lo loco Matthæi quinto: quo ipsa lux vera aposto-
lis dicit: (ὕμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.) Et postea eodē
(λαμψατέ τὸ φῶς ὑμῶν.) In vtroq; loco addit articu-
lus. (vos estis lux mundi.) Et postea (luceat lux ve-
stra.) Etiam cur non dicatur verbum ὁ Θεός sicut
τὸ φῶς: quum sicut est deus ex deo: sic est lux de lu-
ce? Postremo si τὸ φῶς significat illam veram lucē:
hoc faciente articulo: quid opus erat addi (ἀληθινὸν
vera?)

Annotatio. LXXIX.

Eodem **Q**ui post me venturus est: ante me factus est.)
Er. ἐρχομέρος a verbo ἐρχομαι: quod ad vtrūq;
tempus solet accommodari. Quā hoc loco verten-
dum erat per præteritum: propterea quia adhæret
verbo præteriti temporis γέγονεν ad hunc modum
(Qui quū post me venerit ante me factus est) vt in-
telligamus Christum & serius natum fuisse: & se-

rius prædicare cœpisse: sed tamen autoritate an-
teuenisse. Et in hanc ferme sententiam ædifferit
Cyrillus. Chrysostomus altiora quædam mauult
sectari: verum haud scio an ad huius loci sensum
accommodatiora. Nam (factus) positum est: pro
eo quod est (cœpit esse.) Qui post me veniebat: cœ-
pit esse ante me: hoc est qui sequebatur: iam præ-
cessit: & prior me erat: (prior) positum est pro po-
tior: ac potentior. Edouar. Chrysostomus nobis
cum legit: (qui post me venturus est: ante me fa-
ctus est) & interpretatur. Cuius verba subscribā.
Quod autem dicit (qui post me venturus est) hoc
est: prædicaturus: non futurus: hoc & Matthæus
significat dicens: post me venit vir: cuius genera-
tio: non ex Mariā: sed ex aduentu secundum præ-
dicationem. Nam si de generatione dixisset: non
præterito vsus esset tempore. Na-
tus namq; erat Christus: quum ita locutus est Io-
annes. Quid autē significat: (ante me factus est?
Clarius videlicet ac honorabilior. Nolite enim
inquit: & si prior venerim ad prædicandum: ideo
me illo maiorem arbitrari &c. Quod his verbis
Matthæus ostendit. Non sum (inquit) dignus sol-
uere eius corrigiam calciamenti. (Et quibusdam
intermissis.) Sed quum de honore disputetur: nō
ab re apparentem soluit dubitationem. Etenim
credibile erat multos dubitasse: qua nam gratia:
qui posterius venit: ante factus sit: hoc est honora-
bilior. Huius igitur quæstionis mox causam af-
fert: quia prior me erat. Hoc est: prior me erat

Fol. 101. Annot. in Erasmo. p. 1. 55.

(inquit) quibus posterior venerit. Hęc Chrysostomus
Primum: ex hac interpretatione patet: Chrysosto-
mum contēdere ut (venturus est) legatur. Deinde: quod
nude & simpliciter aperuit sententiam euangeli-
cā: nihil sublime secutus. Postremo: quod illud (prior
me erat) non ad dignitatem referat: sed ad tempus
vel potius ad æternitatem.

Annotatio. LXXX.

Eodem **Q**uia non sum ego Christus.) Er. Aut vertē-
dum erat: omiſſa coniunctione &c. Verū ad
huiusmodi minuta sæpē numero sciēs ac prudēs
cōniueo ne lectori moueam nauseam. Ed. Quis
tam delicatus erit? Quin reputabit secum potius
benignus lector: quanti debeat esse interpres hic:
apud totam ecclesiam qui tam pie impartitus est
quod potuit.

Annotatio. LXXXI.

Ioan. ij **Q**uid mihi & tibi.) Er. Græce reddit. Nam
latine dicendum erat: quid mihi tecum. Ed.
Bella cōditio interpretis: si latine interpretatur:
accusatur nō explicasse græca. Si græce reddit: hoc
vitio dat nō satisfecisse latinis auribus. A Equior
est in interpretem Hieronymus.

Annotatio. LXXXII.

Eodem **Q**uod ipse nosset omnes.) Er. (omnia) est græ-
ce (τὰ πάντα) Ed. In exemplari erasmico est
πάντας omnes.

Annotatio. LXXXIII.

Ioā. iij. **N**isi quis renatus.) Er. γεννηθῆ / id est genitus si
ue natus fuerit. Ed. Chrysostomus renatus

legit: & interpretatur.

Annotatio. LXXXIII.

Qui est in cælo.) ὁ ὢν ἐν οὐρανῶ. Participium Eodem
verti poterat per præteritum imperfectum.
Qui erat in cælo: videlicet priusquam descēderet. Ed.
Et postquam descendit: iam versatus in terra: nūquid
tum etiam erat in cælo? Descēdit quippe verbum
non locum mutans: sed semper manens in sinu pa-
tris. At quod dicit: filius hominis qui est in cælo:
cōmunicatio est idiomatum: id quod notat Chri-
stostomus.

Annotatio. LXXXV.

Sed ira dei manet.) Er. μερεῖ / id est manebit. Eodem
Sed. In exemplari Erasmi est μερεῖ manet: &
magis quadrat: quum eodē loco legatur. Qui nō
credit: iam condemnatus est.

Annotatio. LXXXVI.

Non enim contunē.) Er. Quis vnquam dixit con-
tū &c. Ed. Interpres Chrysostomi: vt hoc
verbo: & Hieronymus quæstioe quinta ad Algasia.

Annotatio. LXXXVII.

Descendit in piscinam.) Er. In piscinam nō
est in græcis &c. Ed. Verum quidem est in
exemplari Erasmi non esse: reliquit tamē in la-
tino. Sed quis tam iniquus: ut suspicari possit: ad-
diturum fuisse interpretem nostrū: nisi sic habuis-
set græcus codex: quo utebatur.

Annotatio. LXXXVIII.

Et quærit in palam esse.) Er. ἐν παρήνοια / id
est in libertatē esse: hoc est libere & audacter
loqui. Ed. Hęc interpretationem: sensus ipse nō

k iij

Erasmio in Erasmi p. 7. 8. 9.

patitur. Quæ enim sermonis consequentia? Nemo in occulto quid facit: & quærit ipse in libertatem esse: vel libere & audacter loqui. Volebāt apostoli vt fama de eo spargeretur. Videant (inquiūt) discipuli tui opera tua. Et consequenter: postq̄ dixerunt: nemo in occulto quid facit: & quærit in palam esse: manifesta (inquiunt) te ipsum mundo. Ita volebant eum palam esse: vt mundo manifestaretur. Quare Chrysostomus dicit hæc verba (in palam esse) vanæ gloriæ suspensionem habere.

Annotatio. LXXXIX.

Eodē. **N**ON enim volebat in Iudeam ire. Ita nos legimus. Sic & habet græcū Erasmicum. Sed Chrysostomus legit (Non enim habebat potestatem in Iudæam ambulare.) Quod & declarat. Vnde elicio varia esse exemplaria.

Annotatio. XC.

Eodem **I**AM die festo mediante. Er. Vtinam tam foeliciter: q̄ audacter: interpres expressisset vocem græcam (μεσοσθη) id est mediante.) Ceterum latine dicendum erat: (quum dimidium festi peractum esset aut circa medium festi.) Ed. Si reddidisset latine: iam patuisset alteri calumniæ: latine reddidit: sed non reddidit græce. Interpres Chrysostomi legit (mediante.)

Annotatio. XCI.

Eodem **N**ONDUM erat spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus.) Dicit (datus) non haberi in græco: sed græce esse sanctus: Origenes tamen homilia tertia in Ioannem hæc verba habet. Neq̄ enim venerat super aliquem ipsorum credentium in Ie-

sum spiritus sanctus: sicut testatur Ioannes: quia Iesus nondum fuerat honorificatus. Chrysostomus (datus) legit & declarat homilia quinquagesima in capitulum septimum Iānis. Sic Hieronymus ad Principiam. Annotatio. XCII.

PRincipium qui & loquor.) Augustinianam Io. viij. interpretationem refellis: ratus non competere in verbum: absolutam principij appellationem: quum proprietates verbi vt tu dicis: sit esse ab alio. Ed. Hoc quod est esse ab alio: (etiam si proprium sit filio: quod non est: quum sit commune & spiritui sancto) nihil prohibet: quo minus verbum dicatur absolute principium. Alioqui absurdissimum consequetur: q̄ non sit absolute deus: quum fides catholica teneat q̄ sit deus de deo. Qd̄ si sit deus de deo: & nihilominus absolute deus: cur non sit similiter principium de principio: & tamen absolute: hoc est simpliciter principium? Sed meministi dixisse: quum de hac re coram disputarem: non esse parem rationem: de appellatione dei: & de appellatione principij: quum alterum scilicet deus: sit absolutum: alterum vero: id est principium sit relatiuum: vt sic innuas vim relatiuam in principio obstare: quo minus conueniat verbo absolute. Si accipias absolute: vt significet (simpliciter) vis relatiua nihil impedit: vt dicat absolute principium id est simpliciter: quum nec in alijs relatiuibus impediatur: q̄n dicat de verbo simpliciter. Non negabis puto verbum esse simpliciter dominum: ac creatorem. Sin absolute capias: vt distinguatur contra relatiue: sic nec

Io. viij. in Principiam. p. 7. 8. 9.

pater est principium absolute. Sic etiam nihil dixeris ad hunc locum. Proinde reliquum fuerit: ut negaueris verbum simpliciter esse principium: itaque consequenter: & simpliciter esse deum. Id quod patrum abest. ut dicas alio loco: ut postea indicabim⁹. Si sic gradus ponem⁹: ut pater sit simpliciter deus & principium: quia a nullo: filius non simpliciter quia ab alio: id est a patre: iam spiritus sanctus plus aberit adhuc: ut simpliciter sit deus: aut principium quia a duobus est: hoc est: a patre: & filio. Sicque nescio quantum absumus ab heresi Arriana. Aliam fidem inuenio apud sanctos. Chrysostomus capitulo primo commentariorum in Ioannem. Quum dicit (inquit) euangelista. (Hoc erat in principio apud deum:) suadet ut filium sine principio intelligas. Hæc Chrysostomus. Si sit principium sine principio: certe est absolute principium. Sic & Hieronymus commetarijs in. ps. cix. his verbis. Hoc erat in principio apud deum. Pater principium: sed & filius principium. Principium enim non habet principium. Si enim habuerit principium: iam ipsum desinit esse principium. Quicquid ergo patri damus: damus & filio. Si enim pater in filio: & filius in patre: & omnia patris: filij sunt: & omnia filij: patris sunt: & principium patris: principium filij est. Hæc Hieronymus. Idem Augustinus contra Maximinum hæreticum. Et Origenes in principio commentariorum in genesim. Et cur facim⁹ tam insignem iniuriam verbo: ut nihil sit absolute: quia omnia habet a patre: quum in creaturis ver-

bi non tollatur absolute appellatio nature qua participat: quum filius nihilominus quam pater sit absolute homo. Et verbum si non sit absolute æternum non est æternum. Quod si sit absolute æternum: est etiam absolute principium. Insurrabit forte aliquis patrem esse principium deitatis Esto. Sic dicit Augustinus. Sed quod dicit sane intelligit: etiam si Chrysostom⁹ & Hieronymus ægre hæc locutionem admittant: ne hanc ansam ut cunq; præbeant Arrianis. Sed satis sanum est: si sane intelligas. Cæterum caue credas: filio quicquid esse commune: cum appellatione huius principij. Nam plane filius hoc modo principium nec simpliciter est nec non simpliciter. Hoc est: pater a nullo est: nec fact⁹: nec creatus: nec genitus: sed a quo est filius: & spiritus sanctus. Hoc est patrem esse principium: ita ut solus sine hoc modo principium. Porro alia est ratio principij: qua & filius & spiritus sanctus sunt unum principium cum patre: sicut sunt unus deus cum patre. Et de filio hoc testatur Ioannes in Apocalypsi. Ego sum alpha: & ego sum principium. Ibi græce (τὸ ἀ) ut si tanta sit potestas articuli: desineat esse absolute principium. Quod si in euangelio Ioannis: non patiaris verbum dici principium: cur patris hunc locum stare in Apocalypsi?

Annotatio. XCIII.

Dicis (τὸν ἀρχαῖον) quod vetus æditio interpreta Eodem tur principium: ibi (Principium qui & loquor) aduerbij loco poni p (primo.) (Addis) Deus bonæ: quot verbis hic agit Augustinus: dum persua

Handwritten marginal note on the right edge of the page, partially obscured by the binding. It appears to contain the text: "Ego sum alpha: & ego sum principium: p. 7. 8. 9."

dere conatur principium sic accipiendum: quasi dixisset: credite me esse principium. Ed. *Q* Christus se responderit esse principium: habes apud Hieronymum commentarijs in ps. xxxix. ne Augustinus solus hanc culpam ferat.

Annotatio. XCIII.

Eodem *O*ctavo Ioannis capitulo: dicitur Augustinum edifferenter euangelium Ioannis: nullam: historię de adultera: mentionē facere. Quod non est verum: quum commentarijs in Ioannem hunc locum enarret. Quin & de verbis domini in Ioanne. Sed & de vera & falsa pœnitētia: hūc locū citat

Annotatio. XCV.

Eodem *A*vdientes autē hoc.) Er. Græca dissonant *οἱ δὲ ἀκούσαντες ἢ ὑπο τῶσ συμφθέουσι ἐλεγχόμενοι ἐξήρχοντο εἰς καθέτω.* At illi cum audissent & a conscientia redarguerētur exierunt singillatim: Ed. Hęc verba gręca: *ἢ ὑπο τῶσ συμφθέουσι ἐλεγχόμενοι.* non habentur in exemplari Erasmi.

Annotatio. XCVI.

Eodem *A* Senioribus.) Er. Addunt hic gręci *ἕως τῶν ἑσχατῶν* id est vsq; ad postremos. Ed. Ne hęc verba habentur in exemplari Erasmi.

Annotatio. XCVII.

Eodem *Q*uia patrem eius dicebāt deum.) Er. Sensus autem videtur: non intellexisse Iudęos: quū Iesus de patre loqueretur: quid vocaret patrem. Ed. Ne hic sensus est: nec videri potest: si qs hūc locum bene perpendat. Præmittuntur huic loco: (Multa habeo quę de vobis loquar & iudicem. sed

qui me misit verax est: & ego quę audiui ab eo hęc loquor in mundo.) Iam sequitur. (Non cognoverunt q; patrem eis diceret.) Hoc est non cognoverunt: q; patrem significaret: quum diceret: (qui misit me.) (& quę audiui ab eo.) Quare restituendus est locus in contextu. Et pro (quid) Erasmi: restituendum est (q;.) Chrysostomus in hanc sententiā dicit. Illi vero de patre: haberi sermonem non intellexerunt.

Annotatio. XCVIII.

In honorastis.) Er. *ἀτιμάζετε* id est contumelia afficitis. Antiqui habent (in honoratis) consentientibus & gręcis. Ed. In exemplari Erasmi co est (*ἠτιμάζετε. i. in honorastis*) sicuti legit ecclia.

Annotatio. XCIX.

Peccatores deus non audit.) Er. Quod hic Ioā. ix. transtulit audit: idem mox vertit exaudit. Ita libuit interpreti ludere in re plusq; seria. Ed. Qui scis an interpretes secundo loco gręce legerit (*ἔισακούει* vel *κατακούει* exaudit.) Debuisses hoc suspicari potius: q; tam serio reprehendere interpretem: in re nequaq; seria.

Annotatio. C.

Quia non estis ex ouibus meis.) Er. Hic ad Eodē. *Q*uod dunt gręci (*καθὼς ἔπαρ ὑμῶν*) id est (quę admodū dixi vobis.) Ed. Gręce sic est i exemplari Erasmi: sed latinus contextus non respondet.

Annotatio. CI.

Et non potest solui scriptura.) Er. Diluci Ioā. x. ad quos sermo dei factus est: & non potest solui

Cod. Vat. Lat. 1099. f. 42. r.

scriptura: vt hic sit interrogatio. Ed. Interrogatio in fine: nulla interposita diastole: accommodatior erit: sicut legit ecclesia. Sic explicat hunc locum Chrysostomus. Nonne scriptum est in lege vestra Ego dixi dii estis: Si illos dixit deos: ad quos sermo dei factus est: quo modo vos dicitis quia blasphemus: quia dixi filius dei sum: Hoc est: si ij q gratis hoc acceperunt: non possunt accusari: si seipsum deos appellant: qui id natura habet: quomodo iure accusari poterit: Hec Chrysostomus. Idem Augustinus sic. Si sermo dei factus est ad homines: vt diceretur dii: ipsum verbum dei: quod est apud deum: quomodo non est deus? Hec Augustinus.

Annotatio. CII.

Ioā. xij **Q**uoniam exaltatus fuero: omnia traham &c.) Er. (πάρασ omnes.) Ad eum certe modum constanter habent exemplaria græca. Ed. Hieronymus in Osee legit omnia.

Annotatio. CIII.

Io. xiiij **Q**uod cumque petieritis patrem. Er. (patrem) non additur in græcis: nec in antiquis exemplaribus. Ed. Chrysostomus legit (patrem) etiam addit (meum) Sed & sermo indicat illic oportere esse (patrem.) Nam sequitur: (vt glorificetur pater in filio:) quod non comode sequeretur: nisi præcessisset (quodcumque petieritis patrem in nomine meo: hoc faciam.) Si hoc præcedat: apte sequitur (vt glorificetur pater in filio.) Etiam secundo loco pronunciat de se: (si quid petieritis in nomine meo: hoc faciam.) (Neque videri debet eadem prorsus esse sententia

tia cum priore: at eadem est: si deleatur (patrem) primo loco.

Annotatio. CIIII.

ET alium paracletum.) Er. At hoc loco com Eodem modus erat vertere consolatorum: ne quis duos paracletos imaginaretur. Ed. Si quid sit periculi: non effugit: si quis duos consolatores dicat. Nam nullum est discrimen: nisi quod alterum verbum græcum est: alterum latinum. At tantum abest: vt aliquid sit periculi: vt ex euangelio doceamur alium paracletum dicere. Et scite Chrysostomus, ex hoc loco occasionem arripit contra Sabellianos. Pudeat inquit Sabellianos: & quod de spiritu non recte sentiunt. Etenim hoc mirum est: quod diuersas e regione hæreses vno ictu deicit. Dicendo enim (alium) personæ differentiam: dicendo (paracletum) substantiæ cognitionem monstrat.

Annotatio. CV.

Vado & venio ad vos.) Er. ἰπάγω ἢ ἔρχομαι Eodem id est abeo & venturus sum ad vos: hoc est: discedo mox rediturus. Ed. Latina videntur bene habere: quum vtrumque verbum græce sit presentis temporis. Nam licet alibi meminisse te annotasse ἔρχομαι verbum: in presenti voce: significationem interdum habere futuri: ego tamen puto magis conuenire huic loco: vt vtrumque sit presentis significationis. Nam quod mox sit rediturus: proprius significabit venio: quod venturus sum: nisi ἔρχομαι sub voce presenti: etiam significationem habeat mox futuri

Annotatio. CVI.

Handwritten marginal note on the right edge of the page.

Mittetur foras.) Er. (ἐσπλάσθη / id est missus est foras: vel potius: eiectus est foras.) Item (& arefcet) (ἐξηράσθη / id est exaruit.) Edo. Chrysostomus legit (mitte & arefcet) & declarat his verbis. Mit-
tetur (inquit) foras: neq; amplius ab agricola cura-
bitur. Et arefcet: hoc est: si quid habuit a radice: si
quam gratiam: amittet: & omni inde auxilio & vi-
ta spoliabitur: & tandem in ignem mittetur.

Annotatio. CVII.

Io. xvj. **D**ocebit vos omnem veritatem.) Eras. Græce
non est (docebit) sed (ducat ὁδηγήσει) & (in om-
nem veritatem.) Ed. Chrysostomus legit: docebit
vos omnem veritatem: & declarat.

Annotatio. CVIII.

Io. xvij **C**larifica me tu pater apud te ipsum clarita-
te.) Er. Verbum clarificandi toties repetitū
græce est (glorificare δόξαι) & (claritate: δόξα: id
est gloria.) Ed. Hieronymus tantum detulit le-
ctioni antiquorum: vt nec prouocatus hunc locū
mutare voluerit: cuius verba subscribo in epistola
ad Suniam & Fretelam. Vbi in græco legimus. καὶ
πῦρ δόξαζον: & in latino scribit: & nūc clarifica &c.
Nolumus mutare: quod ab antiquis legebatur:
quia idem sensus erat.

Annotatio. CIX.

Eodem **P**riusq; mundus fieret.) Ed. Erasmus in con-
textu reddit: (priusq; mundus esset:) & id qui-
dem: iuxta græcum suum: quum exemplar Erasmi
cū habeat: πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι παρὰ σοι. At Hie-
ronymus commentarijs in Ionam: & alibi sepe le-

git (priusq; mundus fieret.) Sic etiā legit interpres
Chrysostomi. Annotatio. CX.

Ascendo ad patrem meum: & patrem vestrum Ioā. xx.
deum meum: & deum vestrum.) Edo. Ibi in
græco καὶ θεὸς μου καὶ θεὸς ὑμῶν sine articulo: quum
patrem innuat. Annotatio. CXI.

Dominus meus: & deus meus.) Edo. Græce Io. xxj.
ὁ κυρίος μου καὶ ὁ θεός μου. Ibi cum articulo
ὁ θεός quum de Christo loquatur.

Annotatio. CXII.

Et illa nocte nihil prendiderunt.) Et iterum. Eodem
(Afferte de piscib; quos prendidistis.) Era.
In nōnullis habebat (cœperūt) & (cœpistis.) Græ-
ce est ἐπιάσατε & ἐπίασαν. Ed. Hic opus erat addi
(prendiderunt) & (prendidistis) ne quis putet in-
terpretem male reddidisse: id quod procliuē erit
nescienti græce. Annotatio. CXIII.

Sic eum volo manere.) Er. Inter vetustiores so-
lus legisse videtur Augustinus. (Sic eum volo
manere) vir ille quidem (quod negari non potest)
sanctus: integer: acuto præditus ingenio: verū im-
pense credulus: ad hæc: destitutus præsidio linguarū:
sine quibus hæc vt par est: tractari nō quæūt. Is quū
iuuenis ascitus esset ad munus episcopale: ac pene
neophitus: id quod fieri vetuit Paulus: ne licuit quod quæ-
rere nescire: doctoris locū occupati. Proinde docedo
didicit: quod doceret: & scribendo didicit: quod scribe-
ret. Profecit tñ: p̄sertim vbi se cœpit ad Hierony-
mi cōferre emulationē. Nec est insectandus vir tā pi-
sicubi nō assequitur quod affectat: sed tollerandus magis.

Io. xv. Hieron. in Ionam: p. 1. c. 1.

At diuerso non sunt audiendi: qui illum nemini non anteponunt: ipsi etiam Hieronymo. Quo sacrarum literarum scientia: tanto fuit inferior: ut impudentissimum sit alterum cum altero conferre. Ed. Qui scis Erasme an consuluerit Augustinus grecos codices: ac (sic) non (si) inuenerit. Quando dubium non est diuersa: etiam Augustini aetate: fuisse exemplaria: & hodie vsq; adeo diuersa: ut sepe sit legere apud Hieronymum: Origenem: & Chrysostomum: quae in nullis grecis exemplaribus habeantur. Quod ut vnum locum citem in (bonae voluntatis) Lucae primo: tu ipse confiteris. Quin & consentaneum est consultos fuisse ab Augustino grecos codices: tum q; in (principio tuo) Ioannis octauo: dicit principium graece foemini esse generis: tum q; sepe citat: & interpretatur prout graeca habent: relicta lectione quam latina habent exemplaria. Nec puto te hoc de Augustino sentire: q; penitus ignorauerit graece: q; destitutum dicitur praesidio linguarum: quum ipsum graece scisse testetur opera eius multa. Sed & ipse testatur se: grammaticam graecam didicisse: adhuc puerum: & Homeri carmina cecinisse: in ludo literario. Inuenio etiam: versus aliquot grecos Chrysostomi: ab eo versos. Sed & locutiones quas appellat: in veteri testamento: emendat ad veritatem graecam. Addo etiam: q; cathedras Aristotelis: ex grecis latinis reddidit. Haec declarant illum potuisse discernere (εαρ) ab (ουρος) nec praescientia hanc lectionem secutum. Mirum vero: cur dicas: tam impense credulum.

Quo vno: quem alium inuenias: qui libentius ingenio cesserit? Qui prope solus: quod probe tueri potuisset: ne quod offendiculum daret veritati catholice: sponte sua recantauit. Qui neminem indignatus est preceptorem: a quo quicq; discere potuisset. Hieronymum quem illi tanto interuallo anteponis: consuluit. Nec dignus habitus est responsione. Facilis est coniectura: cur Hieronymus siluit. Non inuidebat illi eruditionem: sed plane vidit: nihil potuisse accuratius dici de ijs rebus de quibus consultus est: q; scripsisset ille qui consulebat. Nam ne conferam alterum cum altero: qd tu studio magis q; iudicio facere videris: quantus esset Augustinus: facile agnoscunt qui disputationes eius cum Hieronymo expendunt. In quibus si non superior: certe nihilo est inferior. Neq; vero in vnius Erasmi iudicio ea res sita est: ut suus: vel Hieronymo: quem omnes probi colunt: vel Augustino: quem nemo sanus contemnit: tribuatur locus. Sed quod dicit: scribendo ac docendo didicisse: quod scriberet ac doceret. Hoc ego neutiq; illi vitio tribuendum puto. Quod si vitium sit: commune est illi cum ceteris. Nam quotusquisq; est omnium: qui id non facit? Hieronymus: num scribendo: ac docendo didicit: quod scriberet ac doceret? Nisi forte tibi placeat quorundam hominum precocitas: qui docent & scribunt: qd nec scribendo nec docendo didicerunt Augustinum ab hac nota eximo. eximo & Hieronymum. Nec pudet confiteri Augustinum (qd tu scribis) profecisse: postq; ad Hieronymi emulationem

Hieronymus in Hieronymo p. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

ne se cepit cōferre. Nō qđ ab Hieronymo quicq̄ didicerit: sed quod illa scribendi exercitatione: & ad Hieronymum: & ad alios: etiam contra hereticos instructa disputatione: semp̄ euaserit doctior: & in dies se ipse superauerit: vsq̄ illum diem: quo hac vita functus est. Atq̄ id illi etiam cum Hieronymo cōmune. Hoc vero quod obijcis: iuuenē adscitum ad munus episcopale: ac neophitum: qđ Paulus vetat. Obijce & Ambrosio: adhuc cathecumino ad eam dignitatē enecto. Qui probe causam tuebitur suam: quippe paratus: & instructus: q̄ prius hoc fecerit contravercellēs. Erat (audeo dicere) in vtroq̄: cānicies fidei ea que digna erat episcopatu. Dicis non infectandū: sed tollerandum: sicubi non allequitur quod affectat. Sed tu tamē infectaris: & ita infectaris: vt̄ minoris facias: q̄ vlla hominum opinione hactenus habitus est. Ita ingenium tribuis: vt̄ eruditionem adimas. Ita sanctitatem predicas vt̄ ambitus prope accuses: q̄ neophitus susceperit episcopatum. Nō affecutū innuis: qđ affectabat in reliteraria: vt̄ donem non affecutum quod affectabat: num̄ satis est affecutū esse quantū nemo penē alius? Sed quantum ipse affecutus es (venia tua loquor) vt̄ censorem agas tanti viri: cuius tum sanctitatem: tum eruditionem: totus orbis christianus multis iam seculis admiratus est: veneratus est: & prope adorauit? Vellem Erasme: & quidē ex corde vellem: vt̄ sicut iam olim illum prelegisti patrem cui nomen dares: ita hac etate grandior natus factus: grandeuū illum imite-

ris. Obsecro per Christi charitatem relegas diligenter: ac iuste expēdas que scripsisti. Et sicubi more hominum lapsus te inueneris: non pudeat te ad exemplum beatissimi: atq̄ ad miraculum vsq̄ eruditissimi patris recantare: vbi male cecinisti. Itaq̄ videbis quantū ipse egeas censore potius q̄ tanti presertim patris censorem agas.

Annotatio. CXXXIII.

D Er spūm sanctū preceptis. Er. Hūc locum quoniam alioqui videbatur obscurior: paulo fusius explicuimus ad hunc modum (ad eum vsq̄ diem quo postq̄ impartitus in hoc ipsum spiritum sanctum mandasset apostolis quos delegat: sursum assumptus est). Edo. Si vetus interpret sic reddidisset: dixisses nō opus esse periphrafi. Quanq̄ certe hęc periphrafi non est: que explicat quod nequaq̄ habent græca. Si quidē græca ad verbū cum ecclesiastica lectione cōcordant: & alium sensum preferunt: q̄ tu explicasti. Et plane illa interpretatio (postq̄ impartitus in hoc ipm spiritum sanctum) ex nullis verbis in græco elici potest. Porro illum sensum (quos elegit per spiritum sanctum) Paulus in actis confirmat. Quos (inquit) spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam dei. Quod vero refert illud (preceptis) ad mādātū predicandi munus videtur mihi reijci posse: si quis finem euangelij luce iungat cum exordio actorum. Sic videbit quid sit quod lucas dicit: hoc loco preceptū. Precepit quippe vt̄ sede-

Actoz
i.

Fol. XLVI. Annot. in Erasmo. p. 7. 8. 9.

rent in ciuitate: quoad usq; induerentur virtute ex
 alto: vt habet finis euāgelij lucę. At hoc esse quod
 dicit (preçipiens) ordo rei: & consequentia sermo-
 nis declarant: quādo inde orditur acta: vnde finis
 uit euangelium. Quin & ipse Lucas: seu sui inter-
 pres recēns in hoc capite finem superioris libri
 subinfert. Et conuēscēs preçepit a Hierosolymis
 ne discederent. At de mandato apostolis preçedi-
 candi munere a Christo: post resurrectionem Lu-
 cas videtur nihil referre. Sed neca primo die: quo
 multis apparuit in Hierusalem: vsq; ad vltimum
 diem quo assumptus est: quicq; narrat Lucas: vt te-
 statur Augustinus de concordia euangelistarum
 his verbis. Lucas autem (pretermisiss omnib⁹ que
 per quadragita dies agi ab illo cum discipulis po-
 tuerunt). illi primo diei resurrectionis eius: quan-
 do in Hierusalem pluribus apparuit: conitngit
 facile nouissimum diem: quo ascendit in cœlum.
 Hęc Augustinus. Quum mandatum esset preçedi-
 candi munus apostolis nouissimo sermone: quem
 habuit cum apostolis suis. Id quod idem videtur
 colligere Augustinus ex verbis marci. Nouissime
 autem recumbentibus illis vndecim apparuit &
 exprobrauit incrudelitatem eorum: & duriciam
 cordis: quia his qui viderant eum surrexisse: non
 crediderunt. Et dixit eis. Euntes in mundum vni-
 uersum preçedite euangelium omni creature.

Annotatio. CXV.

Eodem **E**T conuēscens preçepit. Eras. Quisquis vel
 medio cetera attenderit: facile coniectabit ab

interprete scriptum fuisse (conuersans) non (con-
 uescens). Id famelicus opinor quispiā nihil nisi
 cibum somnians: vertit in conuescens: q̄ in huma-
 num putaret Christum suos relinquere: nisi pri⁹
 habita cum illis compotati uncula: quemadmodū
 hodie vulgus nostratiū facit. Edo. Hunc locum
 bene habere duo videntur comprobare. Alterum
 quod *συμβαλιζόμενος* (q̄d verbum fateris in quibus-
 dam exemplaribus haberi) non solum cohabitare
 sed & conuēsci significat. Si Aleandrino lexico
 credimus. Alterum q̄ euangelium monet conue-
 scentem Christum hoc apostolis mandasse: ex
 Hierosolymis ne discederent &c. Lucę vltimo.
 Christus postq̄ vidit apostolos turbatos: ac dubi-
 tasse an vere resurrexisset: habetis (inquit) hicali-
 quid quod manducetur? At illi obtulerunt ei par-
 tem piscis affi: & fauum mellis. Et quum mandu-
 casset corameis sumens reliquias dedit eis &c. Sic
 etiam legit Hieronymus. q. vij. ad hedibiam. (Et
 conuēscēs) &c. Imo cur iam adderet (conuersans)
 postq̄ conuersationē eius cum apostolis multis
 antea verbis declarasset. Nempe premissit. (Vide-
 te manus meas & pedes: & palpare: & sumens reli-
 quias dedit eis) quanq̄ hoc vltimum miror deesse
 exemplari tuo gręco. Ista satis preçerūt Christū cū
 eis conuersatum: nec nuncio: nec literis vsū: vt
 non sit necesse sequi (& conuersatus preçepit).

Annotatio. CXVI.

Liceat audenter dicere. Eras. *πάρεσθαι* libere
 Edo. Ego puto hoc loco potius conuenire Act. ij.

Codex Bezae Cantabrigie. Apert. in Erasmo. p. 7. c. 5.

palam: si verbum græcum pateretur: quum nunc
declaret prophetiam. quasi dicat. liceat mihi apud
vos exponere: quid his verbis ppheta Dauid sen-
serit: vt clare intelligatis.

Annotatio. CXVII.

Actoz
iiij.

MOses quidem dixit. Dicitis græce addi (ad pa-
tres) & quidem verum est: sed latinum non re-
spondet.

Annotatio. CXVIII.

Actoz
iiij.

ADuersus puerum tuum Iesum. Er. Stoma-
chatur hoc loco Valla: q̄ Iesu filio dei: serui no-
mē attribuerit interpres: q̄q̄ & puer apud latinos
filium significat: sed infrequēter: seruum frequen-
tius: frequentissime: ætatis primæ hominem. At
Christus quum salutem afferret: puer nō erat. Et
serui appellatio in hunc non cōuenit: etiam si obe-
diuit: & subditus fuit patri: iuxta assumptum ho-
minem: sed vt filius: non seruus. Proinde vētēdū
erat hic ^{uā dē} filium: non puerum. Ed. Nil mirum:
q̄ stomachatur Valla: quippe homo rhetori-
cus: non theologus. At mirum est: te in hanc par-
tem inclinari: qui toties legis Christum in Esaia
seruum appellatum: in his locis: in quibus alio de-
torqueri non potest: nisi vt ad Christum referatur
Quod & monet Hieronymus in commentarijs:
non semel. Et vt res clarior sit: afferro huc testimo-
nia ipsa ex Esaia. xli. ca. Seruus meus es tu: & ele-
gi te. xliij. ca. Ecce seruus meus suscitabo eū. xliij.
ca. Vocauit te nomine tuo: seruus meus es tu. xlix.
ca. Parū est vt sis mihi seruus ad suscitādas tribus
Israēl &c. Quæ omnia de Christo dicunt. Addit

Hieronymus nō solum seruum: sed & vermem: &
germinatū de terra: ac creaturam appellari. Nec
id verum est: q̄ Christus puer non erat: quum af-
ferret salutem. Et miror excidisse tibi illud Esaia.
Sume tibi librum grādem: & scribe in eo stylo ho-
minis: velociter spolia detrahe: cito prædare. Et
postea. Voca nomen eius: accelera: spolia detrahe:
festina prædari. Addit causam propheta huius no-
menclaturæ (festina prædari.) Quia anteq̄ sciat pu-
er vocare patrem: & matrem: auferetur fortitudo
Damasci: & spolia Samariæ &c. Nec obstitit pue-
ritia: quo minus afferret salutem: quum idem ad-
huc in vtero matris suę vir esset: dicente Hieremia
Nouum creabit dominus super terram: foemina
circundabit virum. Et quid est: q̄ q̄ primum nato
domino: cecinerūt angeli. Gloria in excelsis deo:
& in terra pax hominibus bonæ volūtatis? Et qd
iterum quod Simeon: suscepto in vlnas puero di-
xit. Nunc dimittis seruum tuum domine: secūdū
verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei sa-
lutare tuum.

Annotatio. CXIX.

NON cessat loqui verba. Erasmus. ῥήματα
βλάσφημα / id est verba blasphema: siue ma-
ledica. Qz̄ opinor (blasphema) additū. Quor-
sum enim opus: quum sequatur: aduersus locum
sanctum. Edouardus. Nec nostra æditio (blas-
phema) habet. Sed nec Erasmus posuit in la-
tino: etiam si habent græca e regione. Quan-
q̄ non probatur mihi ea ratio (quorsum opus)

Actoz
vi.

Handwritten marginal note in Greek script, likely a reference to the text or a commentary.

in eadem ratione: etiam idem verbum aliquan-
to superius: eodem capite dempseris: vbi dicitur:
(verba blasphemie in Moſem: & i deū:) vbi nihilo
minus præcedit (blasphemie) licet ſequat in Moy-
ſem & in deum: tum q̄ non tantūdem prorsus ſit:
loqui verba blaſphema aduerſus locum ſanctum:
& loqui aduerſus locum ſanctum: quum hoc po-
ſtremum poſſit eſſe citra verborum blaſphemiam.

Annotatio. CXX.

Actoz̄ viij. **E**rasmus ait (ſi credis) vſq; ad hunc locum (Et
iuffit ſtare currum) non reperiri in græco co-
dice. Ed. Ex hoc loco & multis alijs liquet: multa
eſſe in noſtris latinis codicibus: quæ in græcis ijs
exemplaribus quæ hodie habentur: non inueniū-
tur. At nemo eſt tam iniquus in interpretē; vt eū
putet voluiſſe: latinavertere: quæ non inuenit græ-
ca. Quid ergo ad hæc exemplaria cōfugimus: quæ
corrumpere poſſunt emēdatos libros: corruptos
emendare non poſſunt? Nī inueniatur aliud legif-
ſe: q̄ noſtri codices habēt: Hieronymus: aut vnus
aliquis ex veteribus græcis his exemplaribus: ne-
quaq̄ innitendum puto.

Annotatio. CXXI.

Actoz̄ ix. **D**urum eſt tibi.) Erasmus. In græcis codicibus:
id non additur hoc loco: quum mox ſe-
quatur: (ſurge) ſed aliquanto inferius: quum nar-
ratur hæc res. Edouardus. Græcum Eraſmi
habet hoc loco. Sed & latinum. *Σκληρόν σοι πρὸς
κέρτεα λακτίζειν*. Durum eſt tibi contra ſtimu-
lum calcitrare. Et tremens: ac ſtupens dixit. Do-

mine quid me vis facere. Et dominus ad eum.
Surge & ingredere ciuitatē: & ibi dicetur tibi quid
te oporteat facere. Oportere vero hoc loco poni:
confirmat ipſa Pauli narratio: actoz̄. xxvi. Quo
loco narrat quid ſibi acciderit in via: ſic. Quum
cecidiffemus in terram: audiui vocem loquentem
mihi hebraica lingua. Saule Saule quid me perfe-
queris. Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare
Sic adamiſſim quadrat narratio lucę cum narra-
tione Pauli. Qd̄ ſi præteriſſet hæc verba non ple-
ne narratſet verba dei ad Paulum

Annotatio. CXXII.

Quomodo vnxit eum). Er. Apoſtoli gręcita-
tem ſuam non e demoſthenis orationibus: Actoz̄ .x.
ſed e vulgi colloquio didicerunt. Edo. Imo nec e
vulgi colloquio: ſed a ſpiritu ſancto edocti: qui ſe-
dit ſupra ſingulos eorum: & eis dedit linguas di-
ſpartitas: ita vt in virtute multa: euangelizarent.
Chriſti paracleſis ad apoſtolos erat. Non vos
eſtis qui loquimini: ſed ſpiritus patris veſtri qui lo-
quitur in vobis. Quod ſi ſpiritus loquebatur: ni-
hil erat quod deſiderari potuit ad gratiam. Con-
ſummata erat locutio: quæ ille ſpiritus inspira-
bat. Quid erat quod licaonij tantopere mirarent̄
in Paulo & Barnaba audiētes eos loquētes lica-
nice: niſi qd̄ ex ſpiritu ſancto conſummate loque-
rentur? Nam loqui licaonice hoc erat illis com-
mune cum cęteris: qui licaoniam frequentabant.
Quum vero ſpiritus gratiam adderet loquelę &
venuſtatē: venuſtatē ſpūs (inquā) deos putabāt li-

LXXV. Actoz̄. m. Erasmi. p. 7. 65.

caonij qui loquerentur. Et quid aliud pollicetur dominus per Ioel? Effundā inquit de spiritu meo Effusio largitatem: ac veluti quandam exuberantiam designat. Idem sonat quod dominus pollicetur. Baptizabimini (inquit) spiritu sancto &c. R. Eras. Hunc locum annotarat & dorpius. Non constat an omnium linguis locuti sunt apostoli. Probabilius est sua lingua loquentes: ab omnibus fuisse intellectos. Nec id sepius quā in initio factū legim⁹. Quod si volumus eos hanc græcitatem a spiritu sancto nactos: cuius opera perfectissima sunt: cur in ea lingua balbutiunt apostoli: sic græce loquentes: vt non nisi ab hebræis possint intelligi? Cur Origenes toties quæritur de vicij sermonis in Paulo? Cur Hieronymus toties fatetur Paulum non calluisse græce? Cur Petro scribenti addit interpretem? Imo verisimile est palestinos plerumque etiam græce scisse. Nam cilicia tota græco sermone utebatur. Fuit hoc consilij diuini vt apostoli in condito essent sermone: ne quid ex ipsius gloria: sibi vendicaret humana eloquētia. Quam obrem puto me nulla contumelia apostolorum arbitrari illos græce nescisse. Ed. Annotarat (inquit) hunc locum & dorpius. Gaudeo de accessu alteri⁹ testis præsertim tam docti: ne solus sapere videar. Vellem & quæcunq; alia annotauim⁹ doctorum etiam testimonio confirmari. Nam non tantum mihi tribuo: quin iudicio labi possim: quippe qui agnoscam: quā sit mihi curta suppellex. Ne cātū estimo mea: vt illibenter subiturus sim aliorum censu:

ram. Sed ad rem. Probabilius dicis: sua lingua loquentes apostolos ab omnibus fuisse intellectos: quā omnium linguis locutos. Nescio quid sit probabilius: quum quod dicis nullū habeat fundamentum: vnde confirmes ex sacris literis. At diuersis linguis locutos: aperte testatur scriptura. Nam apostolus affirmat eos accepisse genera linguarum. Lucas dicit. A paruerunt illis dispartitę linguę: & cœperunt loqui alijs linguis. Audis locutos alijs linguis: non sua lingua loquentes: ab hominibus diuersę linguę fuisse intellectos. Hieronymus. questione nona ad hedibiam videtur dicere: non omnibus linguis singulos locutos: sed accepisse genera linguarum: vt tunc agnosceretur qui apostolorum quibus deberent gentibus nunciare: Hęc sunt verba Hieronymi. Et consequenter apud eundem. Denicq; apostolus Paulus qui de Hierusalem vsq; ad Illiricum prædicauit: & inde per Romam ad Hispaniam ire festinauit: gratias egit deo/ quod cunctis apostolis magis linguis loquatur. Idem adhuc apertius. Acceperunt diuersitatem linguarum omnium gentium: vt annunciaturi Christum: nullo indigerent interprete. Comprobat hoc ex verbo christi. Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex his verbis Hieronymi discis: vel omnium vel earum saltem gentium accepisse linguas apostolos: quibus essent predicaturi. Si sic fuisset vt tu dicis: plane erat memorabile miraculum dignum quod aperte

Quare caue dicas. Sic fuisset loquēdū græce. Nā paulo satis est: & si sit imperitus sermone: vt non sit imperitus sciētia: faceffant sermonum decreta. Spiritualis sit oportet: qui profūda dei sit indica-
 turus. Nam spiritus hęc verba sunt: non sunt hominum verba: vt dicit Petrus. Sed respondebis. nihil hęc cōtra te: qui idem dicas. In hoc dissentimus. Tu sermonem a decretis linguę exorbitātē vitij notas: ego nihil vitij patior dici: in opere dei. At sermo apostolicus opus dei est: quem qualiscūq; sit veneror prę maiestate.

Annotatio. CXXIII.

Quatuor in itijs.) Eras. Gręci legunt (Quatuor in itijs alligatum ac demissum a cœlo.) Edouardus. Verum est: sed ita non interpretaris. Etiam in græcis est (reptilia) sed non habes in textu latino.

Actoz
x.

Annotatio. CXXIII.

Saluatorem Iesum.) Er. (Iesum) nō addit apud Gręcos in nonnullis exemplaribus: sed tantum saluatorem. Et fortasse nondum erat tempus explicandi nominis. Ed. Tempus fuisse explicandi nominis: vel hoc probat: q̄ Petrus a principib⁹ sacerdotum prohibitus: ne in hoc nomine loqueretur: & doceret: responderit. Si iustum est in conspectu dei: vos potius audire: q̄ deū: iudicate. Nō enim possumus quę vidimus: & audiuius: non loqui. Sed & quum postea apostoli educerentur de carcere: commoniti erant ab angelo. Ite & stantes loquimini in templo plebi omnia verba hęc.

Actoz
xiiij.

Sequitur. Ibant apostoli a conspectu concilij gaudentes: quoniam digni habitū sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Sed & hoc loco: quid magis conueniebat q̄ hoc nomen exprimi: pręsertim ab eo qui electus erat: vt illud propagaret: Vas (inquit dominus) electionis est mihi iste: vt portet nomen meum: coram gentibus & regibus: & filijs Israel. Pręterea Pauli erat institutum: hoc sermone declarare Iesum saluatorem: non vage ac incerte quemuis saluatorem: alioqui nihil contra Iudeos diceret. Nam & saluatorem ipsi expectant: Quare in quibus exemplaribus non est: addendum puto. Responsi Erasmi. Scis Origenem alio
 quot locis hoc eleganter docuisse: apostolos de Christo initio quędam tacuisse: pro captu auditorum. Nec dico nō nominandum Iesum: sed in hoc sermone apud rudem fortasse populum: non fuisse tempus proferendi nominis: donec pręparatiores: doctrinam efficacius acciperent. Exemplaria quib⁹ tum vtsbar: nūc nō adsunt. Et in consensu quod adest: (Iesum) non additur. Nec tamen hoc confirmo: sed addo fortasse. Edouardus. Scio Origenem & alios annotare: aliquoties ex verbis euāgelij: monitos apostolos: ne passuri ad huc Christi deitatem diuulgarent: donec resurrectionis gloria: suā ipse Christus diuinitatē cōtestaret: ac cōprobaret. Postea vero q̄ resurrexisset Christus: nusq; lego prohibitos: vt Iesum saluatorem prędicarent. Nec si id diceret Origenes: illi crederem: quū aliud me doceat scriptura: missos scilicet

Rñsio
Erasmi

Confu
tatio.

In Actibus apostolorum. Cap. 16. v. 17.

ut in hoc nomine predicarent: & hoc nomine virtutes facerent. Quid est: Ite: predicare euangelium omni creature? Numquid ite propagare nomen meum apud omnes gentes: nisi aliud quod finxerit euangelium quam Christum Iesum predicare. Erant forte mysteria aliquot: in intimis penetralibus fidei: que non conueniebat ab initio statim rudibus adhuc spargi: presertim his: quorum animi iam diu superstitiosis ritibus aut inutilibus ceremonijs preoccupabantur. Sed ni primum Iesum predices: quid superedificabis? Si quidem fundamentum aliud nemo potest ponere: preter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Ut donem tibi: decuisse quibusdam claudi penetralia: ita non donabo: decuisse ulli claudi hostium fidei: Christum: imo Iesum: quum aliunde non sit aditus ad fidem: nisi per illum. Sed placet mihi quod non confirmas.

Annotatio. CXXV.

EDuxit Israel saluatorem.) *Erasmi*. ἡγάγε τὸν Ἰσραὴλ σωτήριον | id est adduxit Israel salutem. *Edouardus*. Non est in exemplari *Erasmico* (σωτήριον salutem) sed (σωτῆρα saluatorem:) sicut nostra editio habet.

Actoꝝ
xiiij.

Annotatio. CXXVI.

Erasmus. (Iesum non additur apud grecos in nonnullis exemplaribus.) *Edouardus*. Est in exemplari *Erasmico*. Rationem vero cur non debeat addi credo superius explosam; Annotatio. cxxiiij.

Eodem

Annotatio. CXXVII.

EDO. Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum: Paulus autem & Barnabas literis morabantur). Hec in greco *Erasmico* non habentur: nec in latino contextu. Nihil tamen quicquam annotat: vel quod desint grecis: vel quod nostris supersint. Ego nihil dubito grecis deesse. Et inde arripio argumentum non esse grecis his codicibus fidendum.

Annotatio. CXXVIII.

VT que celeriter). *Erasmi*. Vt quod adeo ne placet *Barnabe* loqui: ut hac gratia putemus recedendum a verbis grecis: ne latine loquamur. Si quidem grece (que celerrime). *Edouardus*. Vt auide arripis occasionem: etiam pro re leuicula contra interpretem. Potuisses monere citra hanc contumeliam.

Actoꝝ
xvij.

Annotatio. CXXIX.

Erasmi. περὶ τὴν ὁδὸν. id est de via siue de via hac.) *Nā* articulus additus facit: ut certam viam accipiamus. *Edouardus*. Sed hoc non permittis interpreti *Ioanni*. primo. In hunc mundum (εἰς τὸν κόσμον) ubi & addit articulus. que que scio plus que centies mihi lectum: ubi articulus nihil certum monstrat.

Actoꝝ
xix.

Annotatio. CXXX

NEque secundum consuetudinem ingredi). *Erasmi*. Atque ex hoc sane loco *Iacobus* existimabat Iudeis seruandam esse legem mosaicam. *Edouardus*. Non plane hoc existimabat: qui sciebat filium hominis dominum esse: etiam sabbati: qui sciebat noua esse facta omnia: & nouum mandatum se suscepisse: & velum templi scissum: & consummatas esse ipsa Christi

Actoꝝ
xxj.

Actoꝝ xxiij. Appert in Erasmi p. 7. 5. 5.

morte veteres ceremonias: legemque iam olim permittebat: datam in cordibus. Proinde non seruanda existimabat: sed seruari posse infirmis adhuc iudeis: ne scandalizarent. Infirmis iudeorum hanc permisit libertatem: quo ne via occluderet volentibus ingredi: necessitate vero nullam imposuit. Nam si iudeus aliquis spiritus legalibus tanquam mortuis: se christi libertati voluisset insinuare: num fuisset repellendus: & non potius obuijs vlnis excipiendus.

Annotatio. CXXXI.

Actoꝝ **E**R. ^{μενο επισημο} id est preparauit &c.) Ne hic xxij. agit ananias de predestinatione diuina: sed de ruina & cecitate Pauli: quibus iam agebat: & aggrediebatur: ut hac occasione agnosceret euangelij fidem. Edo. Quid hoc aliud est quam predestinare? Quippe hec media predestinata sunt: quibus traheretur ad fidem. Nam ut predestinatio eterna est ita media ad salutem predestinata: in tempore sunt etiam predestinato. Id quod sciunt neoterici. Sepiam (inquit dominus per prophetam Osee.) vias tuas spinis. Sepit quotidie. Sed quod predestinauit se id facturum: hoc erat ante mundi constitutionem.

Annotatio. CXXXI.

Actoꝝ **P**ercutiat te deus paries dealbate). Edo. Prolixitas annotationis tuę prohibet me: quo minus scribam. Quam tamen in multis probo: tamen dum conaris excusare: videris mihi inurere mendacij notam Paulo: quod negauerit se scire ananiam pontificem esse: & tamen pontificem esse non po-

tuerit ignorare: ut ipse declaras. Neque vero hoc est declarare non mentitum: quod tyrannum agebat ananias: non pontificem. Nam quantumcumque tyrannus erat: si tamen pontifex etiam erat: quantum indignus: mendacij reus est Paulus. Quum & ille dicat mendacium: si quod verum est: negaueris: etiam si quod dicis verum sit aliqua ratione: sed non ad sensum communem. Inuenio alia ratione Paulum a mendacio esse liberatum. Forte nihil absurdi fuerit: si dicamus Ananiam pontificem non fuisse. Si quidem iam cessauit Pontificatus Mosaicus: postquam pontifex secundum ordinem Melchisedech intrauit semel in sancta: eterna redemptione inuenta.

Annotatio. CXXXIII.

TImuit enim ne forte raperent eum &c. vsque (accepturus pecuniam). Edo. Dicis hec omnia deesse in graecis quę ipse videris. Et quid nos tantopere confidimus in graecis exemplaribus. Etiam si editio nostra non bene habet: quomodo emendabitur ad codices interdum mutilos: interdum plane falsos.

Annotatio. CXXXIII.

SVperueniens autem tribunus vsque (ad te veniet). Edo. Hęc omnia dicis deesse in exemplaribus graecis: nisi quod in vno reperisti ascripta in marginem. Vnde dicis te adiecisse: presertim quum hic locus nihil offederit Laurętiũ. Edo. Si addi non oportuit: periculo tuo: & quidem non leui adieceris. Ceterum ipsa loci consequentia satis declarat illic oportere esse: vel hec ipsa: vel alia eiusmodi verba.

Id quod palam est intuēti. Quomodo enim apte consequetur (a quo) his verbis omissis. Sic habet locus in actis. Inuenimus hunc hominem pestiferum: & concitantem seditionem omnibus iudeis in vniuerso orbe: & auctorem seditionis sectę nazarenorū: qui etiam templum violare conatus est: quem & apprehensum voluimus secundū legem nostram iudicare. Superueniens autem tribunus lysias: cum vi magna eripuit eum de manibus nostris: iubens accusatores eius ad te venire. A quo poteris ipse iudicans: de omnibus istis cognoscere: & de quibus nos accusamus eum. Et hic iterum desideratur fides grecorum codicum.

Annotation. CXXXV.

Eodem **Q**uidam autem ex asia Iudei). Eras. Nō est absolutus sermo: nisi subaudias aliquid (postea idem). Ego puto e proximo sartiēdū quod deest. Nam quum modo dixerat se fuisse purificatum in templo: sed citra tumultum: subiicit. Ceterum quidam asiani Iudei (subaudias) suscitauerunt eum tumultum: non ego. Edo. Minore negotio & quidam aptius sarcies e verbo magis vicino. Pręcedit enim hunc locum. Et apprehenderunt me clamantes: & dicentes. Tolle inimicum nostrum. Iam sequitur. Quidam autē ex asia: quasi diceret. Qui apprehenderunt me (inquam) v̄ hoc etiam scias: erant ex asia: quos oportuit adesse & accusare &c.

Annotation. CXXXVI.

Actoz xxvj. **O**Mnia que apud nos sūt cōsuetudines & quęstiones). Eras. Ceu theologis fas sit ita loqui

omnia consuetudines & quęstiones.) Ed. Pergis adhuc maledicere theologis: quos & sepe veluti cōtemptim nominas. Quid si male hoc interpretat⁹ est interpres (quisquis is erat): non in hoc male meriti sunt theologı. Quid si etiā: aliq sunt ex theologis: qui doctrinę spiritus studeāt: eloquētię nō studeāt: meliorib⁹ occupati: atq; interdū eueniat: vt nō satis latine dicāt: qđ si profus barbare: & cōtra grāmatorū decreta: modo id nō studio faciāt sed ignorātia: nū propterea incesses: & nō potius dabis veniā? Tales erant illi primı ecclesię patriarchę: qui profus incūbebant in doctrinā spiritus: & ostēsiōnē virtutis: nō in sublimitatē eloquētię secularis: sed diuinę: vt dij pp̄putarent. Nō plane callebāt eloquētiā mūdānā: nec e Demostenis orationib⁹: aucupati sunt verba: aut sentētiās: sed intus ardore spiritus inflāmati: verba mirifica eructabāt. Quibus & laxa molliuerāt: & mōtes trāsulerāt: qđ nulla arte potuisset Demosthenes: aut si quē aliū mihi nomies: ex oratorib⁹ seculi. Quid ergo theologis obijcis barbariē: qđ & interpres possit hoc loco excusari qđ p̄cliue sit (oīa) a librariis ascriptum esse: pro (omnes.)

Annotation. Enigne triduo habuit.) Er. Miror qđ tā elegās verbū i mētē venerit interpreti. Ed. Nusq̄ euidit nasū iterpres. Proxia ānotatiōe barbariē obijcisti. Hic miraris: qđ tā elegāt dixerit. Vide qđ lısis erasme: hō vnq; cōposit⁹ ac parat⁹ ad male dicēdū iterpti. Hęc ānotatiō nihil facit ad istitutū tuū: vt emendes euāgelıū latinum ad veritatem gręcā.

Actoz xxvj. Appr. in Fram. p. 7. 8. 9.

Bi (Ex resurrectione mortuorum) indicans solum Matthæum de his mortuis narrasse: qui cū Christo surrexerunt: addis: probabile esse: si ea res proprie pertinuisset ad diuinitatem Christi cōprobendam: cæteros euangelistas rē tanti momenti non fuisse omīssuros: præsertim cum nusq̄ fuerint diligentiores: q̄ in resurrectionis argumentis. Edo. In his quæ certa fide tenemus: sicuti de iis quæ scripserūt: vel non scripserunt euangelistę: quod verum non est: nec ego puto probabile esse. Nam quod probabile est: nō nullam habet rationem: qua defendatur. At vero scripsisse euangelistas: quod non scripserunt: tantum abest: vt defendi debeat: vt plañe impium sit defendere. Præsertim cum ecclesia: plenā nobis ac veram euangelistarum narrationem: iam olim tradiderit: vt impium sit vel addere quicq̄: vlt adimere. Quod si quisq̄ audebit dicere: probabile esse: hoc scriptum euangelistis: quod euāgelistę non habent: vel nō esse scriptum euangelistis: qđ plane in ipsis euangelijs continetur: quid potest dici apertius: pro hæreticorum decretis: qui euangelium infestant: **H**acianua aperta: tollēt cristas. Nihil protuleris ex euangelio tam forte: quod ipsi non retorqueant. Quippe clamabunt: probabile esse: non hoc scripsisse euangelistam: sed falso a nobis confictum. Deinde quod dicis probabile

esse: non fuisse omīssuros cæteros euangelistas: si ea res proprie pertinuisset ad diuinitatem Christi comprobendam. Imo vero nec ea ratio: q̄ ad diuinitatem Christi comprobendam hæc narratio pertinet: hoc facit p̄babile quod dicis: si quis suum cuiq̄ euāgelistę titulum dederit. Nam hoc prope peculiare erat aquilę Ioanni: vt diuinitatē Christi comprobaret. Id quod vidit Ezechiel: quum de eo dicit. Et facies aquilę desuper ipsoꝝ quatuor. Et multa video Ioanni dicta: ad diuinitatem Christi comprobendam: quę cæteri ne quidē attigerūt: q̄ nathanaelem sub fico viderit: q̄ aquā in vinum mutauerit: q̄ cæco nato visum restituerit: q̄ in probatica piscina: triginta & octo annos morbo grauatum: liberauerit: q̄ Lazarum resuscitauerit. Hęc nulli euangelistę: præterq̄ Ioanni dicta sunt. Non tamen (credo) dicis probabile esse: hæc non fuisse omīssuros: si ita haberent: vt refert Ioannes. Alioqui fiet: vt pene nihil certū sit apud euangelistas: quū non omnes omnia dicāt: & quæ dicunt: alio modo dicunt: & si non alio sensu: si q̄s christiane intelligat. Nam quatuor facies vni.

Annotatio. CXXXVIII.

VT ne dicā iteri: q̄ ex Matthei verbis: horū re **Eodem** surrectio videt: Christi resurrectionē p̄cessisse. (Et postea.) Neq̄ vero clā me est: Hieronymū: cūq̄ hoc cōplures iterp̄tes: i hæsnia eē: vt dicant monumēta dūtaxat apta fuisse: moriēte christo: verū nō r̄surrexisse: nisi post pactā illi⁹ resurrectionē. Et facile credim⁹ authoritati: q̄q̄ si q̄s expēdat ipa

In fine. App. in Prim. p. 7. 8. 9.

Mathæi verba: deprehendet hanc interpretatiōnem: non nihil esse detortam. Edo. Superius aliquanto hanc sententiam probas: vt dicatur egressi de monumentis ipsa Christi morte: sed non apparuisse nisi post resurrectionē. Sic etenim refert (post resurrectionē) qđ habetur apud Matthæum (addis) vt quemadmodum Ioannes prædicationis & passionis Christi: ita hi resurrectionis: *περόδομοι* id est præcursores fuerint. Sed rogo te. Qui surrexerunt: vbinam vsq; Christi resurrectionem fuerunt: si nusq; apparuerunt? Et quales hi præcursores erant: qui postea apparuerunt: q̄ is quem præibant? Etiam si præcursores erant: cur in sancta ciuitate tantum visi sunt: quo post resurrectionē nō erat venturus Christus: nisi clanculum: vt se manifestaret discipulis: propter metum Iudæorum congregatis? Proinde ego verius puto: testes fuisse resurrectionis: q̄ præcursores. Et sic resurgēte Christo: surrexerunt: & postea apparuisse in sancta ciuitate: vt testes essent resurrectionis Christi: cui cōsurrexerunt. Id quod dicit Matthæus: & interpretantur & Hieronymus: & alij sancti.

Annotatio. CXXXIX.

Eodem **E** Ra. Illud propius ad rem nostram pertinet. Paulus quum obiter: & in trāscursu voluerit asserere diuinitatem: & virtutē Christi: magis debebat ipsius adducere resurrectionem: q̄ aliorum. Ed. Sed amplius quiddam dixit: & vehementius: ad diuinitatem Christi comprobendam: ex resurrectione mortuorum. Nempe maioris virtutis

iudicium: q̄ generalem fecit resurrectionē: & mortem prorsus destruxit.

Annotatio. CXL.

A Varicia). Eras. Quorsum attinet numerare fructus spiritus: quum opera carnis non numerentur. Edo. Virtus in angusto est: vicium late regnat. Vna linea itur ad vitam: infinitis ad mortē. Nec id ignorauit Aristoteles. Sed & dei opa omnia in numero & mensura sunt: quum dyaboli cōtra extra mensuram sint & numerum.

Annotatio. CXLI.

I N similitudine &c.) Eras. Et hoc vidēdum est theologis: ne plus satis oderit pelagium: & peccatum originale nimium libenter amplectantur: siue q̄ in eo libeat arguari: siue quemadmodum astrologi per repertos epicyclos: ita hi per peccatū originale a multis sese difficultatib; expediāt. Nec hoc dixerim q̄ negem esse peccatū originis: sed q̄ nolim vllam vim fieri scripturis diuinis. Quin potius ex ipsa disputationis consequentiā expendamus: quid senserit Paulus: & an consentaneum sit hoc gentibus aperire voluisse. Quod hodie quoq; magis creditur: q̄ intelligitur: nimirum communi sensu reclamante. Ed. Viderint hireneus: Cyprianus: Reticius: Olympus: Hylarius: Innocētius: Basilus ille magnus: Ioannes episcopus: Hieronymus: Ambrosius: Gregorius: quos tantam diuino loquor coronam citat Augustinus de peccato originis. Hunc locum apostoli interpretantes in ope qđ inscribit contra Iulianū pelagianū. li. j.

In Rom. App. in Praem. p. 7. 8. 9.

Et eiusdem disputationis libri sexti capite secundo
 Augustin⁹ Iulianum: & complices: hereseos no-
 tat: & apostolicum sermonem alio detorqueant.
 De illis (inquit) apostolicis verbis: in quibus im-
 pudencia mirabili: imo dementia resistitis funda-
 tissime fidei: ubi ait: per vnum hominem peccatū
 intrauit &c. frustra sensum alium nouum: atq; di-
 stortum: & a vero abhorrentē moliris exculpere.
 Hęc Augustinus. Neq; vero consentaneum est:
 profundo rei sensu prohibitum Paulum: quo mi-
 nus Romanis hoc aperiret. Quę enim mysteria
 his conferri queāt: quę illic proclamat: dei filiū
 ex Dauid semine natū: mortuum ex mortuis re-
 surgentem mortem triumphasse: legem dei ore
 populo hebreo datam: nihil illi contulisse: Iacob
 deo dilectum: Esau odio habitum: vtrumq; pri-
 usq; natum: & multa quę illi cerui possent: atten-
 to lectori. Et quid est in fide catholica: quod non
 abhorreat a sensu communi. Etiam si non diceret
 Esaias. Nisi credideritis: non intelligetis. Imo
 quid magis conueniebat a Paulo dici: presertim
 eo loco: quo sedulo cōmonebat Iudęos & gręcos
 omnes egere gratia dei. Quippe & nulla alia ratio
 ne magis egeant: q̄ quod contraxerint a p̄thopla-
 sto genitalem maculamā qua liberari non possent:
 nisi per fidem mediatoris dei: & hominum Chri-
 sti Iesu. Hoc est q̄ gratia saluos factos dicit: natu-
 ra vero filios ire. Quid magnificētius dici potuit
 ad gratię p̄coniū: q̄ q̄ ea sola est: quę innatū nobis
 ex parētibus viciū prorsus tollit: & tale viciū

qđ solum etiam si aliud non insit: ad inferos pessū
 dat. Num hoc pertinebat ad eorum salutem: vt sci-
 rent q̄ essent a prima natiuitate inutiles: nec vero
 possent digni deo esse: nisi secunda natiuitate re-
 generarentur. Id quod aliquousq; tangit Paulus:
 quum dicit. Cōsepulti cum Christo in baptismo.
 Et quum monet: veterem hominem exuendum.
 Quin hoc etiam serio egit Paulus: vt suam pro-
 fus imbecillitatem: diuinę vero gratię: diuitias: ac
 superabundantiā agnoscerent. Ref. Eras. Ho-
 rum sententiam non reijcio. Edo. Hic locus non
 est tam leuis: vt reijci posset. Sed tu videris qđ sen-
 tias: quum theologos mones: ne plus satis oderit
 pelagiū (& subinde) ne peccatū originale nimium
 libenter amplectantur: & quum innuis hoc pecca-
 tum originis inuentum esse theologorum: vt sese
 expellant a multis difficultatibus: quemadmodū
 inuētū sunt astrologis epicycli. Et qđ postea expē-
 di vis ex disputationis cōsequētia: an hoc senserit
 Paulus: & an consentaneū sit hoc gentibus aperire
 voluisse: hęc verba an non præferunt te dissen-
 tire ab his theologis: nec quicq; iuuari theologos:
 vt peccatū originis dogmatizent ex Pauli verbis
 hoc loco: et q̄ vim nolīs fieri scripturis sacris.
 Num qui deprecatur qđq; malū: id timet ne insit: vel
 ne immineat. Sed dicis: non hoc dixerim: q̄ ne-
 gem peccatum originis. Si tones ecclesiasticum
 dogma de peccato originis: nihil quicq; opus est
 timeas: ne inuētum sit theologorū: quum theolo-
 gi ab ecclesia sancta hoc dogma susceperint. Sed

parum abest quin neget peccatum originis: qui hunc gladium eripis ecclesie: quo maxime hacten⁹ depugnauit contra pelagianos. Imo hanc interpretationem. cui constanter innituntur theologo- gi omnes: etiam veteres: quam eliciunt ex verbis Pauli. Nonne quum prope dicas extortam esse hanc interpretationem: tot veterum nomina: male notas? Qui vt in annotatione nominatim citauit tam magno consensu: ita interpretati sunt: nemine prorsus omnium huic interpretationi refragante: nisi is pelagianus fuerit. Sed & origenes: cuius nomen antea non citauit in hanc sententiam differit ex verbis Pauli in hac epistola. Non reicio inquis horum sententiam. Plus satis est dissentire etiam si non possis reiscere. Dissentis ab his theologis quos mones. Porro hi secuti sunt veteres: quos nominaui: quibuscum ni prorsus sentias: male sentis. Si prorsus sentias: quid opus hac calumnia contra theologos: nescio quos: quum eodem simul atramento respargas & veteres. Credo te bene sentire de peccato originis. Sed huc tendit disputatio tua: quod nolis vim fieri scripturis: quasi id timeas. Si id times: non bene sentis de veteribus: & malum suscipis patrociniū: pro pessimis pelagianis. Et vide Erasme an hoc equum sit: vt tu solus sapias contra tot patrum grauissima testimonia. Per Christi charitatem obsecro: atque obtestor te Erasme: vt nolis inferre in ecclesiam sanctam: hoc nouum genus tractandi sacras literas: cum calumnia veterum.

Annotatio. CXLII.

ERa. (Peruasit.) Ed. Hieronymus commen Eodem tarius Origenis in hanc epistolam reddit (pertransijt.) Quin & Origenes mire declarat: dicēs: nullam syllabam superfluum esse: aut vacuam.

Annotatio. CXLIII.

SI enim vnus delicto: multi mortui sunt: multo Eodem magis gratia dei: & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi: in plures abundauit. Ed. Notas in græco non esse (in plures) sed in multos (πολλοι.) Hieronymus tamen (plures) interpretatur: & Origenes dicit mysterium esse aucti numeri.

Annotatio. CXLIII.

ERa. Supra modum peccas peccatum καθ' ἑαυτὴν Ro. vij. ἑαυτὴν ἀμαρτωλὸς ἀμαρτία: quod ita sonat: quasi dicas: scelestum scelus. At nos dilucide potius: quod latine vertimus: (peccaminosum peccatū.) Nā quod vertit (peccans) græcis non participium est: sed nomen adiectiuum. Ed. Hieronymus legit: vt fiat supra modum ipsum peccatum peccator: ex occasione mādati. Addit. Quod autem diximus (peccatū peccator): malumus vitiū sermonis admittere: quod sensum Apostoli non integre exprimere

Annotatio. CXLV.

ET non misericordiam consecutam misericor Ro. ix. diam consecutam. Er. Id in græcis codicibus non habetur ascriptum. Ed. Origenes legit: & declarat: sicut & ecclia legit. Annotatio. CXLVI.

Qui est in omnibus deus. Ibi. Loquens de cō Eodem metarius Origenis in epistolā ad Romanos:

dicis. Item reperies in his commentarijs: insperfa de diabolo redimendo &c. Ed. Inuenio hanc opinionē explosam in his commentarijs. Neq; puto (nisi me fallit memoria) quicq̄ illic esse quod Origeni obijci possit de demonibus redimendis. R. Era. Cap. iij. super illud (vt omnis mundus subiectus fiat deo.) licet subodorari tale aliquid fuisse: licet interpres correxerit vtcumq;. Ed. Nullum est indicium eius rei eo loco. Legat qui volet. Tantum disputat: an angeli etiam legi naturali sint obnoxij. De demonibus redimēdis nullum prorsus verbum. Quin potius: quod pro cōtraria sententia facit: obiter affert sententiam Iudæ: qua confirmatur nunq̄ esse redimendos: qui non seruauerūt principatum. Vnde elicit & legi naturali fuisse obnoxios. Hæc sunt verba Origenis. Nisi hac lege tenerentur: nunq̄ de eis diceret scriptura diuina: angelos quoq; qui non seruauerunt principatum suum: sed dereliquerunt propriū domiciliū: deus ad iudicium magni dei: æternis vinculis in tartarū constrictos: sub caligine referuauit. (Subdit) Vnde constat inesse his legem: qua nō obseruata: passi sunt hæc: quæ scriptura superius testata est. Hæc Origenes.

Annotatio CXLVII.

Ro. xj. **I**N captionem.) Er. Non est accipienda hoc loco (captio) pro decipula: vnde captiosos dicim⁹: sed pro venatu quo capimus feras: *διήρυξ*. Ed. Hieronymus tamen dicit. Potest & captio huius mensæ videri: qua dominus eos cœpit: quum dixit ad eos. Quid vobis videt̄ de Christo: cuius filius est?

Annotatio. CXLVIII.

ERa. (Post ea verba. Alioqui gratia: iam non Eodem est gratia) desunt in nostris codicibus hæc. (Si vero ex operibus: iam non est gratia: quādoq; dem opus iam non est opus.) Ed. Origenes nō habet hæc verba. Puto addita a quopiam græco commentarij vice: q̄q̄ etiam sunt subobscura.

Annotatio. CXLIX.

Domino seruiētes.) Hieronymus. Scio in Ro. xij. nonnullis latinorum exemplaribus haberi (tempori seruiētes) quod mihi videtur incōueniēter insertum: nisi quis forte ita dictum putet &c. apud Hieronymū: in commentarijs Origenis. Et sic non vsquequaq; damnat. R. Eras. Iam addideram annotationibus meis.

 Rñsio
 Erasmi

Annotatio. CL.

Necessitatib⁹ sanctorū cōmunicātes.) Hiero. Eodem legit (vsibus) sed addit. Memini in latinis exemplaribus magis haberi (memorijs sanctorū) verū nos nec cōsuetudinē turbamus: nec veritati præiudicamus: maxime quum vtrūq; cōueniat ædificationi. Ed. O Hieronymianam modestiam.

Annotatio. CLI.

Quæ sit volūtas dei: accepta & pfecta.) Ita eras Eodem mus i cōtextu: iuxta exemplar quo vsus est. At Hieronym⁹ dicit in græco haberi (Quæ sit volūtas dei bona: & bñplacita & pfecta.) In cōtextu habet (Quæ sit volūtas dei: qđ bonū: & bñplacitū & pfectū.) Erasmus (bona) nō habet: & pro (bene placita) habet (accepta.) Annotatio. CLII.

Ro. xiiij

DAmnationem acquirunt.) Er. ἀψύχται: id est accipient futuri temporis. Ed. Hieronymus in cōmētarijs Origenicis interpretatur in cōtextu(acquirunt)declarando(conquirunt.)

Annotatio. CLIII.

Roma. xiiij.

ASsumite. (Er. προσλαμβάνετε: id est vobis adiū agite. Ed. Origenes Hieronymo interprete (assumite)declarando. Annotatio. CLIII.

Eodem

ET qui non sapit: domino non sapit.) Ed. Hoc quod dicis græce haberi: Origenes non habet. Annotatio. CLV.

Ro. xv.

NOs firmiores.) Era. Græce: Nos q̄ potētes. Ed. Hieronymus interpretat̄ (firmiores) & Origenes declarando sic legit. R. Er. Sed latine: nō græce. Ed. Nō puto Hieronymū aliud latine legere: q̄ inuenerit græce: virū præsertim ea diligētia: vt nūq̄ non moneat: si vetus editio a græco disfidet. Hoc satis est illum sic legere: & interpretari: & de varia lectione nihil annotare. Quum Hieronymum toties testeris: indica mihi locum: vbi cetas græce loquentem?

Annotatio. CLVI.

Eodem

SVscipite inuicem.) Er. Græce: assumite inuicē. Ed. Origenes interprete Hieronymo: suscipite declarat.

Annotatio. CLVII.

Eodem

IN abundantia benedictionis Christi.) Edo. Ex græco addis (euangelij) In abundantia benedictionis euangelij Christi. Origenes (euangelij) non habet.

.j. Ad Corinthios.

Annotatio. CLVIII.

D

Rioris ad Cor. ij. (Quam nemo principū.) Era. Non hic demones sed philosophi oratores & alioq̄ docti: qui olim in re publica regnabāt: itelligūt: authorib⁹ Chryso- mo & Vulgario. Edo. Sed his principibus postea imputat̄: q̄ Christū occiderūt: quum ex philo- sophis: oratorib⁹: aut doctis: non essent qui in ei⁹ ne- cem cōsenserūt. Et tñ Origenes in Mattheū dicit: per principes demones significari.

Annotatio. CLIX.

QVia oculus nō vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: quę preparauit de⁹ his qui diligūt illū. Ita Origenes Hieronymo inter- prete declarat in Homelia. ix. super numeros. Er. ascenderunt.

Annotatio. CLX.

LIgnū fcenū (stipulā). Er. Illud obiter annotat̄: q̄ dixit aurū: argētū: & lapides p̄ciosos p̄tinere ad p̄ios: lignū: fcenū: & stipulā ad impios vt palā est ex. j. li. Hieronymi aduersus Iouinianū. Trib⁹ enī duraturis ī igni: tria opposuit peritura. Si ignis īciderit: id est exacta exploratio opeꝝ de- trimētū patiet̄: id est dāno afficiet̄. veniā cōseque- tur vtcūq̄: verū nihil auferet p̄mij. Ed. Si ignē vo- cas exactā explorationē operū: quō p̄ ignē veniā cōsequēt̄: q̄ ipij sunt: quos dicis in ligno fceno & stipula designari: quū exacta exploratio: non illis

peccatū minuat: vt venia donent̄: sed ea poti⁹ pec-
 catū discernitur quale sit: & qua dignū pœna. Sed
 neq̄ peccator ex eo veniā consequitur: q̄ peccatū
 explorat̄: sed q̄ deplorat̄. Et quis nā ille dies dñi est
 qui reuelabit: vt idē Paulus dicit: Nonne ille iudi-
 cij extremus? Conueniūt ergo & dies: & ignis: qui
 eo die scripturis testantibus: futurus est conflagra-
 tionis: quo purgabunt̄: qui nondū plene purgati
 lignum: fœnum: & stipulam superedificauerunt.
 Et mūdi totius facies exuretur. Impios vero quis
 dixerit superedificare: & non poti⁹ amoliri funda-
 mentū? Re. Er. Facta pereunt: non homines. Ed.
 Diu mecū hēsitaui quid sit qđ dicis (facta pereunt
 non homines). Semel atq̄ iterū recēsi annotatio-
 nem meā: & nihil in ea potui inuenire: cui obuiet
 hęc tua responsio. Nam nec de hominib⁹ pereun-
 tibus: nec de factis: quicq̄ ibi dictū est. Demū suc-
 currebat: vt hunc locū apud Paulū legerē ppen-
 surus an illic eēt occasio desumpta. Peruenio ad hęc
 verba (vniuscuiusq̄ op⁹ quale sit ignis p̄babit). Si
 cui⁹ op⁹ māserit: qđ superedificauit: mercedē accipi-
 et. Si cui⁹ opus arserit: detrimētū patiet̄). Hęc vbi
 lego: hinc scilicet (in q̄ ille scrupus. Nō q̄ agnosce-
 re q̄c̄ meę annotatiōi respōsū: sed q̄ huic p̄tneat
 qđ r̄ndisti (fctā ne: an hoies p̄eāt). At te facta p̄ire
 dicis: nō hoies. Ego vero illa meā ānotatiōe nihil
 q̄c̄ dixi: qđ ad hęc disputationē detorq̄ri posset.
 Sed quia id placet: paucis excutiam⁹ hunc locum
 ceu impertinētē. Facta perire dicis: non homines
 Quū (perire) dicis: in igni perire sentis: quo exa-

minantē facta: alioqui nihil ad hunc locū dicis: de-
 inde: quum facta dicis: necesse est alterū signifi-
 ces: vel ipsum opus: vel reatum. At in igni illo exa-
 minatorio: perire opus: non dicis (credo). Qui-
 pe quod iam olim perierit: quum perpetratum est
 Sed nec reatus vnq̄ abolebitur: in his quos notas
 ligno: fœno: & stipula significari: in his scilicet
 qui ad eterna supplicia damnati sunt. Sed q̄ ho-
 mines dicis non perire. ego tecum sentio: quos cre-
 do eternum mansuros: siue ad pœnam: siue ad glo-
 riam. Qz si mitigabamus verbum tuum (perire) &
 vtemur verbo apostolico (ardere) (quasi dicas ope-
 ra ardet: nō hoies). (Sic enī dicit apl's. Si cui⁹ op⁹
 arserit) & c. expēdam⁹: an hoc possit dici. Sed ne di-
 cat̄ statim repugnāt verba apostolica. Ipse aut̄ sal-
 uus erit: sic tamē quasi per ignem. Ipse (inquit apo-
 stolus) saluus erit per ignē. Hoc ad hominē referē
 non ad opus. Id quod ante me annotauit Hiero-
 nymus. siue is quisquis est: haud dubie vir doctus:
 cuius feruntur cōmentarij: in priorem epistolā ad
 Corinthios: sub nomine Hieronymi. Cuius hęc
 verba sunt: Qz autem ait. Si cuius opus arserit: dā
 no affectus erit. non hic: vt quidā putāt: in ignis
 flāma arsurā sūt opera: sed homines: qui ita opera-
 ti sunt: vt mereant̄ incendio deputari. Si autē ope-
 ra: id est crimina p̄nientur: saluo eo qui perpetra-
 uerat: non erit ei damnum: sed d̄u crum. Vnde ma-
 nifeste ostendit̄: sicut supra comprehensum est: ho-
 mies eē aurū: argētū: lapides p̄ciosos: lignū: fœnū
 stipulā. hęc ille. Itaq̄ si vi hui⁹ verbi (perire) tenes:

nec facta pereūt: ne hoīes. Sin mitiges apostolico tēperamēto: vt loco (pereūt) (ardēt) supponas: nō facta ardēt: sed hoīes. In hāc sententiā nō nihil scribit Hieronymus. li. ij. contra Iouinianū.

Annotatio. CLXI.

j. Co. xv.

R. Ex græco. Oēs quidē nō dormiē⁹ / sed oēs ēmutabimur). Ed. Origenes cōtra cellū legit (oēs qdē resurgem⁹): sed nō oēs imutabimur. Etiā si oēs imutabūt: qd est qd sequit: (& nos imutabimur) quasi se & sui filēs: discerneret a ceteris: Id qd videt dicere Origenes. Hieronym⁹ nobiscū legit: alter⁹ sensū citat. R. E. Quid ni discernat viuos a mortuis? Ed. Si nobiscū legeres (nō oēs imutabimur) bñ forte quadfaret qd rñdes (qd ni discernat viuos a mortuis?) Sed quū vt⁹ q⁹ legas: & nos imutabimur: & etiā oēs immutabimur: nescio quo pacto discernis viuos a mortuis: quū oēs dicis imutādos: Nā si oēs imutabuntur vbi est hoc discrimē.

Annotatio. CLXII.

ij. Co. ij.

Christi bon⁹ odor sum⁹ deo). Er. Et deū rursū appellat patrē suo more. Quoties eī absolute hoc vtitur verbo: deū patrē intelligit. Ed. Hoc nō ita habere: aliquot loca dēmonstrāt: q̄ supra citauim⁹. Nec q̄c̄q̄ hīc phibet: quo minus referri possit ad deū absolute: id est ad totā trinitatē. Nā xpī hypostasis duas cōplectit naturas. Et cur nō etiā christo debebāt grās: q̄ xpī bon⁹ odor erāt: xpō qdē vt deo: q̄ in xpō triūphauerāt: & deo: & hoīe. Et verbū: nisi sit absolute de⁹: de⁹ nō est. Qz si absolute sit de⁹ quomō p̄ absolutā appellationē dei: sol⁹ pater

intelligit. Annotatio. CLXIII.

IN faciem.) Era. εἰς τὸ τέλος: id est in finē. Ed. ij. co. iij. In faciem lego apud Origenē: interprete Hieronymo in Exodū: quo loco hęc verba habet. (Et non sicut Moses ponebat velamen supra faciem suam: vt non intenderent filij Israel in faciem vultus eius.) Hic vides nō solum dicere (in faciē): sed quo magis explicet rem: addere (vultus eius.) Sic etiam habet textus Exodī. vnde sumptus est hīc locus. (Viderūt cornutam faciem Mosi: & timuerunt.) Qz q̄ (vt ingenue fatear) lego apud Hieronymum: commentarijs in secundam epistolam ad Corinthios (in finem) sed in alium sensum: q̄ ipse ponis. Et subdubito an aliq⁹ nouator: hoc de capite suo apposuerit: quia vidit ita haberi ī quibusdam gręcis. Qz q̄ in omnibus non ita habere: satis declarat lectio Origenica: quā ceu magis quadrantem imitari par est. Nec (qd scio) vsq̄ legi (in finē) apud Hieronymum: pręterq̄ hoc vno loco: qui ni fallor: nouatus est. Annotatio. CLXIII.

ERa. Et quod euacuatur.) Sonat: quasi dicas: (eius qui euacuatur: vel aboletur:) vt referas ad Mosē: aut absolute: in finem eius rei: quæ euacuatur. Ed. Expende locum hūc in contextu: & statim videbis: quo referri debeat relatiuū (qd) Locus sic habet. Habētes igit talē spem: multa fiducia vtimur: & non sicut Mosē ponebat velamen super faciem suam: vt non intenderent filij Israel: in faciem eius: quod euacuat. Sed obtusi sunt sensus eorum: quasi diceret. Nos multa libertate vti

Eodem

mur in Christo: & non sicut Moses ponebat velamē filijs Israel: sic nobis ponit: sed abolet: quū Iudaeorū adhuc sensus sint obtusi. Nos vero oēs: reuelata facie gloriā dominī speculātes &c. Domin⁹ aut spiritus est. At vbi spirit⁹ domini: ibi libertas: & nō velamē. Vides hoc relatiuū (qd̄) referri ad velamē. Et sic refert Hieronym⁹. Sed qd̄ applicas: vt nō intēderēt in finē ei⁹ rei: quæ euacuat: nescio an possit stare. Ego magis puto: velamē cōmonitos esse: vt intēderēt in finē eius rei: q̄ euacuat: id est in Christū. Cōmonitos inquā: q̄ q̄ glorioſus esset vultus Moſi: tñ velatus erat: & obūbratus: & q̄ vera gloria filie regis esset abintus. Et propterea: nō illic sistendū: vt vultus Moſi gloriā contēplent: sed penitus introspectiendū: eruendū ex mysterijs: quē lex & prophetę prenūciabant: abolēdam gloriā vultus Moſi: nūq̄ finiendam gloriā eius: q̄ a Moſe multis sacramētis preſignabaſ. Gloria vultus Moſi erat: q̄ in heremo bibebant de petra: sed velata filijs Israel: q̄ obtusi sunt sensus eorū: at reuelata apostolis: q̄ bibebant de ſpirituali cōsequēte se petra. Petra vero (ait reuelata facie Paulus) erat Christus. Hūc sensum videtur mihi confirmare: qd̄ sequit̄. Quū cōuersus aut fuerit ad deū: auferet velamē. Quid est: quū conuersus fuerit ad deū: nisi quū intēderit in finē legis: id est christū: auferet velamen. **Annotatio. CLXV.**

Eodem **O**btusi sunt sensus eorum. (Erasmus. Id est excæcati sunt: & (cogitationes) potius q̄ (sensus) Ed. Nostra lectiōne cōtētī sunt: & Hieronymus

in cōmentarijs: & Origenes in Exodū: Hieronymo interprete. **Annotatio. CLXVI.**

Oculta dedecoris.) Eras. Aptius (probrī.) ij. Cor. Edo. Hieronymus declarat dedecoris. **iiij.**

Annotatio. CLXVII.

Dominū nostrū. Era. (Nostrū) redūdat. Ed. Eodem Hierony. legit. **Annotatio. CLXVIII.**

Per Iesum.) Er. (Prop̄ Iesum.) Ed. Hieronymus legit (p̄ Iesum.) **Annotatio. CLXIX.**

In faciē.) Er. (In facie.) Ed. Sic legit Hier. (i facie) & iterptat̄: & sic habet i cōtextu. Ex quo adducor vt credā & emēdaturū fuisse pxime precedētia loca: si sic habuisset codices Hieronymiani: vt habēt Erasmi. **Annotatio. CLXX.**

Semp mortificationē Iesu Christi.) Era. Græce Eodem Sest (dñi Iesu.) Sed obstrepet aliq̄s: qd̄ ista faciūt ad sensum: an sit dñi Iesu: aut Iesu Christi? Primū arbitror esse nefas i diuinis literis: si v̄ vnū apicē: sciēs ac volēs mutēs. Ed. Nihil hic mutat Hiero. qd̄ tñ facit: quū res monet. Sed laudo: qd̄ dicis i diuinis literis nihil mutandū: ita tñ vt te stringā tua ipsi⁹ lege. Nā quoties: ex eo q̄ nimis impēse credis codicib⁹ tuis græcis: mutat̄ loca: alioq̄ incertus: an codices græci bñ haberēt? Certa snia plerūq̄ damnas iterptetē: si aliud iuenias i tuis græcis: q̄ habet codex latin⁹: quū iterdū & græcis: diuersa reperiāt̄ in diuersis exemplarib⁹: interdū nullus habeat interpres: q̄ habēt tua græca: & tamē incūctāter mutas. **A** Equū ē sequaris legē: quā ip̄e tuleris: ne vox tua vox Iacob sit: manus autem/manus sint Esau.

Annotatio. CLXXI.

Eodem

Huiliamur sed non confundimur.) Er. Hec non habentur in græcis codicibus: nec in lectione Ambrosiana. Ed. Nec apud Hieronymum: ut ita intelligas Hieronymum: & alia fuisse prætermisurum: quæ superius annotantur: si ita habuissent exemplaria.

Annotatio. CLXXII.

ij. co. xj

Edou. Erasmus de Lyrano loquens: q̄q̄ (inquit) nō est huius instituti discutere quid huiusmodi scriptores senserint: quos constat veterum ignaros literarum: tumultuario studio: hinc atq; hinc cōsarcinatis glossematis: sacras tulisse literas. Cū antiquis: nobis potius res est. Ed. Et tamen his etiam agendæ sunt gratiæ: qui pelles & pilos caprarum: intulerunt in tēplum domini. Quum & hi etiam humiles ac sordidi ut tu putas commentarij: veterum sententijs nituntur: ac sæpe exactius catholicam veritatem explorant: q̄ qui sibi videntur plus sapere. Annotatio. CLXXIII.

Eodem

In falsis fratribus. Er. Sæpius iā admonui: fratres absolute dici omnes Christianos. Quod quidem cognominis: nunc a paucis occupatum est: velut ad illos solos reciderit christianissimus. Ed. At hi mihi videntur hoc nomine laudandi: quum fraternitatem profiteantur: arctiore quodā nodo q̄ habet hæc cōditio in Christo fraternitas: etiā fratrum cognomine: ceu pia quadam: & vere christiana ostentatione glorient. Nā sicut nō nullū specimen est veri christiani: christianum se profiteri:

& velle vocari: ita vere fraternitatis argumentum est: pia in fratris cognomine gloriatio. Sed & hi institutū fraternitatis susceperunt: altiore quodā modo: q̄ qui sæculares appellantur. Quippe ut simul habitent vnanimis in domo: ut idem sentiāt: eadem faciant: omnia sua sibi inuicem communicent. Hæc vero omnia ad amissim quadrant ad veram fraternitatis normā: quæ in apostolis primū inchoata est. Ipsi vero viderint: an nomini suo respondeant: ut charitatem fraternitatis diligant.

Annotatio. CLXXIII.

Quinquies quadragenas &c. Er. Ambrosius Eodem dicit præceptum in Deuteronomio: ut plagis triginta nouem emendarentur: qui cōmiserunt. Ed. In Deuteronomio sic habetur. Pro mensura peccati: erit & plagarum modus: ita duntaxat: ut quadragenarium numerum non excedant. Sic hebraice נמספר ארבעים וכו' לא יסור In numero quadragenario percutiet eum: non addet. Responso Eras. Accusa Ambrosium. Ed. Ambrosium veneror: cuius & authoritatem libenter suscipio: ut tamē præferam verba sacra. Tu ex Ambrosio profers. Ego profero ex sacris literis. Iam partes tuas sustineo: ut authorem defendas: si quomodo possis. Is si adesset quem citas (nihil dubito) haberet quod se vtcunq; tueretur. Nam & ipse forte inuenio: qd possit pro eo dici: etiam si nulla ratione probari queat: ceu vera. Quod facile deprehenditur ex ipsi loco: nec ipse repugnans: & plane sic habet hebraicum: ut nos legimus: Certe quū sumpseris

Rñsio Erasmi Confutatio.

Eodem

Eodem

tibi hanc anuotandi prouinciam in sacras literas: non debuiſſet tibi imponere citatio Ambroſiana aut queuis alia. Quum alterum par ſit: vt aut non ignores; aut ſaltem locum quem citas: vel tuo ſenſu: vel alterius cuiuſuis diligenter explores. Sup̄nitas impietas prope eſt in literis ſacris.

Annotatio. CLXXV.

.ij. Co. xiiij.

AN experimentum queritis). Era. Non eſt (an) ſed quandoquidem. (Et poſtea) quorſu opus erat interpreti addere (eius: qui in me loquitur Chriſtus). Quod primum non eſt apud græcos: deinde non citra ſolœciſmum acceſſit orationi. Edo. Hieronymus commentarijs in ſophoniam legit nobiſcum (An experimentum queritis eius qui in me loquitur Chriſtus). & ſepe alibi.

Ad Galathas.

Annotatio. CLXXVI.

Gal. j.

Cui eſt gloria) Eraſmus. (eſt) non eſt in græco: ſed tantum (cui gloria). Edo. Hieronymus in commentarijs legit (Cui eſt gloria.)

Annotatio. CLXXVII.

Eodem

Modo enim hominibus ſuademus). Eraſ. Ex græco: nunc enim homines ſua deo an deum? Edo. Hieronymus nobiſcum legit.

Annotatio. CLXXVIII.

Eodem

Neq; didici). Eraſ. Apud græcos non eſt (didici) ſed (doctus ſum). Edo. Hieronymus legit (didici).

Annotatio. CLXXIX.

Post annos. xiiij.) Er. Græce (per annos. xiiij.) Edo. Hieronymus poſt & c.

Annotatio. CLXXX.

IN faciem reſtiti) Ibi dicit: Petri ſimulatio: q̄ vt i debaſ noxia fore gētib⁹: ſimulata reprehēſione corrigebaſ. Et hęc vtriuſq; hypocriſim: diſpēſatio nē vocat Hieronymus. Quāq; hęc interptatio nō p̄baſ Auguſtino. Et hinc mota eſt illa magnifica de mendacio inter illos diſputatio: quu hic nullū ſit mendacium: quod oratione committitur: ſed diſſimulatio tantū: & ſimulatio facti. Edo. Num p̄pterea non eſt hęc ſimulatio mendaciū: q̄ nō eſt mendacium: quod ore committitur? Quō ergo mentitus eſt Anania ad quē Petr⁹ in actis dicit. (Anania cur tētavit ſatanas cor tuū: mētiri ſpūi ſanctō). (Et poſtea). (Non eſt hominibus mentitus: ſed deo): quum nihil legas locutum Ananiā: ſed tantum facto ſimulaſſe: nihil ſibi relictum de precio p̄dij. Et quoties legis in prophetis mendacium dici: quum nihil ſubſit veri re ipſa: vel facto. Hinc Paulus. Coluerunt mendacium. Sed hinc argumentum ſumit mendacij Auguſtinus contra Hieronymum: q̄ Paulus dicit Petrum reprehēſibilem: quum Hieronymus conetur oſtendere Petrum non fuiſſe reprehēſibilem. Vnde & neceſſe eſt ſequi Paulum fuiſſe mentitum: vel ſaltem dixiſſe mendacium: ſi Petrus non eſſet reprehēſibilis.

Annotatio. CLXXXI.

r ij

Eodem Quoniam reprehensibilis). Er. Ex græco quoniam reprehensus erat. Edo. Hieronymus (Quoniam reprehensibilis erat) legit: etiam in commentarijs: quum tamen egeat hac interpretatione ex græco tuo: contra augustinum. Nam si reprehensus sit: non reprehensibilis. Inde dissolui potest vnus nodus: quo Hieronymum stringit Augustinus. Et nihil minus credo: quod Hieronymum fuisse omissurum hanc interpretationem. si illius græco respōdisset. Sed nec bene quadrat (quonia reprehensus erat) Restitui illi in faciem: quonia reprehensus erat: quum bene cohæreat: quonia reprehensibilis erat.

Ga. iiij Annōtatio. CLXXXII. Factum ex muliere. Eras. natum. Edo. Hieronymus commentarijs ad Gal. legit factum Et in Esaia. xlv. declarat.

Ad Ephesios. Annōtatio. CLXXXIII.

Ephe. j N ipsum. Er. (εἰς αὐτόν: idest in sese) Quam potest & ad Christum referri: sed coacti. Nam per adoptionem efficitur fr̄es Iesu xpi: nō filij sed filij dei patris &c. Edo. Nescio an (εἰς αὐτόν) possit esse in (sese) quum non aspietur: iuxta tuam ipsius annotationem eodem capite. Hieronymus in textu habet (in ipsum). In commentarijs legit (in ipso): Sed interpretatur in ipsū scilicet Christum. Et quid vetat nos dici filios Iesu Christi per adoptionem: quum is deus vnus sit

cum patre: etiam si secundū dispensationem carnis: frater noster & caro sit. Hoc nō ignorāt neoterici nec id negant veteres. Plane hoc sciuit Hierony. qui sic etiam declarat de filio: commentarijs ad Ephesios. iij. Annōtatio. CLXXXIII.

Eodem Vē in terra). Eras. Quod additur in græcis codicibus (ἐν αὐτῷ: idest in ipso). Nec apud Ambrosiū reperio: nec apud Hieronymum. Ed. Apud Hieronymum est in contextu: in quo nihil temere ponit: quum non nihil mutarit. Annōtatio. CLXXXV.

Ehefi. ij. Alienati a conuersatione Israel). Er. A ciuitate: siue a republica Israel. Edo. Hieronymus legit in commentarijs (a conuersatione) & declarat. Annōtatio. CLXXXVI.

OMnis paternitas). Er. ὅσα πατριά omnia familia: vt indicat & diuus Hieronymus in commentarijs. Edo. Hieronymus in commentarijs beclarat (omnis paternitas) sed & idicat verbo hebraico (אבנא) respōdere verbū græcum πατριά Nec etiam negat: hoc verbū græcum interdum significare paternitatem. Et sic duo loca citat ex libro numerorum.

Annōtatio. CLXXXVII.

Eodem Eras. Iam quæstiones ille quas mouet hoc loco diuus Thomas Aquinas (num qua paternitas sit in cælo: & num omnis paternitas quæ est in cælo & in terris: deriuata sit ab ea paternitate quæ

est in diuinis: q̄ apte pertineant ad hunc locum: viderint theologi: quando quidem vocē: vnde que- stionem omnem elicit: non intellexit. Ed. Eadē opera taxas & Hieronymum: qui hoc loco longa disputatiōe differtat: quomodo de^o: paternitatis nomen communicet creaturis: vt hoc indicet: etiā tā sepe repetito vocabulo: nihil abhorre se: vt di- catur omnis paternitas. Nec Thomas ignorauit vocabulum paternitatis: vnde hanc disputationē elicit: etiam si ignorauit: quid huic vocabulo græ- ce respondeat. Sic oibus theologis græce nescien- tibus: os obstruxeris: ne de sacris literis disputēt.

Annotatio. CLXXXVIII.

Ephe. v **S**acramentum hoc magnum est &c.) Dicis non magnopere colligi ex hoc loco: matrimonium esse sacramentum. Ed. Imo ex hoc loco plane col- ligi potest: matrimonium esse sacramentū. Quod ipsa verba: si quis iuste expendat: satis præferunt. Primum præmittit. Viri diligite vxores: vt Chri- stus ecclesiā. (Deinde) Viri debēt diligere vxores: vt corpora sua. Nemo enim carnem suam odio ha- buit. (Postea sequitur.) Propter hoc relinquet ho- mo patrem: & matrem suam: & adhærebit vxori: & erunt duo in carne vna. (Subsequenter infert.) Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & ecclesia. Iam rogo te: quod sacra- mentum innuit: quum dicit: (sacramentum hoc magnū est.) Non (puto) dices: Christi & ecclesiæ: ne in sul- fa sit dictio. Sacramentum hoc Christi & ecclesiæ: magnum est in Christo & ecclesia. Quod ergo di-

cit (sacramentum hoc): non habes quo referas: nisi ad coniunctionem viri & mulieris indisso- lubilem: ex illis verbis. (Propter hoc relinquet homo patrem: & matrem suam: & adhærebit vxori: & erunt duo in carne vna.) Hunc sensum: expli- cat Augustinus lib. j. de nuptijs & cōcupiscentia ad Valerium. Respondebit (inquit) Connubij sa- cramentum. De me ante peccatum dictum est: in paradiso. Relinquet homo patrem: & matrem: & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Quod magnum sacramentum dicit Apostolus: in Christo & ecclesia. Quod ergo i Christo & eccle- sia est magnum: hoc in singulis quibusq; viris: atq; vxoribus est minimum: sed tamen coniunctionis inseparabile sacramentum. Hæc Augustinus. Nec abhorret ab hoc sensu Hieronymus: & quem ille sequitur Gregorius Nazanzienus: commētario- rum in epistolam ad Ephesios: capitulo quinto. Era. Neq; enim in hoc magnum sacramentum est si vir iungatur vxori. Edou. Et hoc inquam sacra- mentum magnum est: in Christo & ecclesia. Ha- bet enim quiddam pertinens ad integritatem sa- cramenti: hæc cōiunctio. Quod aperte sentit Leo papa. xxvij. quest. ij. cap. Quum societas. his ver- bis. Quum societas nuptiarum: ita a principio sit instituta: vt præter coniunctionem sexuum: non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum: non est dubium: illam mulierem non pertinere ad matrimonium: in qua docetur non fuisse nuptia- le mysteriū. Idē Augustinus eodē loco. c. Nō est.

oñi
I
Rñsio
Erasm
Confu
tatio.

Handwritten marginal notes on the right edge of the page.

Confu-
tatio.

Resp. Eras. Non omne mysterium est vnum ex septem sacramentis: & tamen sunt magna mysteria: sicut q̄ Aeuā facta fuit de latere Adā: mysterium est: remarcā designās. Præterea Augustinus negat magnum esse sacramentum in viro & vxore: sed magnum est: quod illa cōiunctio representat. Neq̄ tamen necessarium est: vt typus per omnia respōdeat: sicut adulterium Dauid cum Bersabee sacramētū est synagoge abducta a Mose: & Christo iuncta: non tamen conueniunt omnia. Postremo ex nullo veterum doceri potest: matrimonium fuisse vnum e septem: quum nec Dionysius cetera recensens: hoc commemoret. Et Cyprianus fatēt minora sacramenta: non a Christo sed a patribus instituta. Ed. Quod primū dicis: non omne mysterium: esse vnum ex septem sacramētis: (deinde) q̄ magna sunt mysteria: (postea) q̄ non sit necessarium: vt typus per omnia respōdeat: in his tecum consentio. Sed nihil hæc faciunt ad annotationē meam. Neq̄ opus erat: vt huc adduceres hæc: nihil ad rem facientia. Nam hæc tenus certatum nō est: an matrimonium sit vnum ex septem sacramētis. Q̄ id nemo sane negauerit: nisi velit vnus contra catholicam ecclesiam pugnare. Quæ & laicis: & pueris hoc scientibus: matrimoniu cēu vnū ex septem sacramētis nullo reclamante: tot iam seculis venerata est. Etiam quando septem fateris: si matrimoniu loco pepuleris: in matrimonij locū aliud surroga: & doce nos: q̄ sūt illa septē. Nec q̄ q̄ pbat q̄ affers: (ex nullo veterū doceri posse: ma-

trimoniū fuisse vnū e septē: quū nec Dionysius cetera recensens. hoc cōmemoret). Num p̄pterea nullus veterum commemorat: q̄ Dionysius non commemorat: Aut num inde necesse est sequi: vt non sit vnum e septem: quia Dionysius non recenset: Sic etiam penitētie sacramētū de numero deleueris: de quo nihil quicq̄ mihi videt̄ dicere Dionysius: cui nec erat hoc institutū: vt sacramēta & eorū nūmerū describeret: sed vt munera illa hierarchica: de quibus tam sublimiter philosophatur: etiam in ecclesiasticis signis venaretur. Nam nec ea tantum explorat in his quæ p̄prie ecclesie vocantur sacramēta: sed etiam in alijs mysterijs: seu sacris ceremonijs: sicuti de mysterio monasticę p̄fectiōis: vt plane videre liceat: hanc esse summam operis: vt in vtriusq̄ hierarchicas purgatiōes: illuminatiōes & cōsummationes excutiat. Et abunde satisfactū q̄ in quibusdā inuenerit: quo post cœlestem hierarchiā: posset & ecclesiasticā statuere. Itaq̄ nihil opus erat: vt cetera recenseret: quū de penitētia nihil disputet: quā si vna cū matrimonio exauthorabis: quidni alia nobis in eorum locum sufficiās. Augustinus (inquit) negat magnum esse sacramentum: in viro & vxore: verum est: & quis repugnat: Sed non negat Augustinus: quin sacramentum hoc in viro & vxore: sit magnū in Christo & ecclesia. Nam coniunctionem Christi & ecclesie non (opinor) dicis sacramentum: quum ea proisus nihil significet: sed p̄signata sit hoc sacramento coniunctionis viri & mulieris. Quod

nec plenum sacramentum est coniunctionis Christi & ecclesie: nisi accedente copula carnali. Ita tamen: ut & hæc coniunctio citra copulam: magnum sit sacramentum in Christo & ecclesia.

Quod postremo loco dicis. (Cyprianus fatetur minora sacramenta non a Christo: sed a patribus instituta). Nescio quo tendit hic sermo: quum nihil sit disputatum: an sacramenta omnia a Christo sint instituta. Nec quicquam obest annotationi meæ: quum matrimonium sacramentum esse possit: etiam si non sit a Christo institutum. Sed quod matrimonium videris ponere inter minora sacramenta: si ad rem que hoc sacramento significatur respicias: indica mihi quod omnium sacramentorum sit maius: quam alijs rationibus: alia possunt esse maiora: ut dicunt theologi. Etiam si maiora sunt que instituebantur a Christo: & alterum necesse sit (quod non affirmo): ut omnia sacramenta: vel a Christo: vel a patribus instituta sint: matrimonium de maioribus erit: que a Christo instituebantur: quum a patribus institutum fuisse matrimonium: nusquam legas. Communis fert sententia: nec spernenda: ni melior afferri possit: matrimonium fuisse institutum in paradiso: non solum in officium: sed in sacramentum. Id quod aperte docet Augustinus in libro de nuptijs: & concupiscentiarum ad Valerium comitem.

Ad Philippenses. ij.

Annotation. CLXXXIX.

Esse se equalē deo). Eras. τὸ ἴσαί σοι θεῶν. id est ut equaliter esset deo. Ed. Hieronymus legit (esse se equalē deo) commentarijs: & in Abachuc tertio. Et in Ionam. ij.

Ad Colloffenfes.

Annotation. CXC.

Primo genitus omnis creature). Er. Sensus hic esse potest: qui genitus fuit ante omnem creaturam: ne quis cum Arrio dei filium faciat creaturam. Edo. Probe quadrat hic sensus: sed nihil contra Arrium. Arrius enim utrumque dicit alterum sensu: alterum expresse. Nam fatetur Christum genitum ante omnem creaturam: quam non secum satis constat: ut patet apud Augustinum in sermone arrianorum. Et tantumdem manet periculi: ex eo quod sequitur (primogenitus ex mortuis) ne filius dei dicatur mortuus. Quod si iuxta communicationem ideomatum: filium dei affirmabis mortuum: quid prohibet: quo minus eadem regulam creaturam dicas? Arrius tam impius erat in dei filium: ut puram creaturam faceret: & diuinitatem illi prorsus adimeret: minorem faciens patre: quum deus esse non possit: qui non idem equalis: & consubstantialis sit patri: Arrius tamen & deum volebat esse & minorem patre: que inuicem non constant. Nam quum deum dicit esse Christum minorem patre:

f ij

sensu implicat creaturam esse. Hanc impietatem & blasphemiam in filium dei: adeo execrati sunt sancti: presertim quibus cum Arrianis conflictus erat: ut tutum non putarint apud Arrianos: & infirmos in fide: filium dei fateri creaturam. Quamquam alia erat ratio apud eos: qui fortes in fide: & eruditi: solido cibo vescerent. Sic Augustinus pia quadam vafricie contra Arrium declinat ad sabellium: & contra sabellium declinat ad arrium: tam semper infestus hæreticis: ut ne quidem vocabulis voluerit cum eis communicare. Sic Hieronymus qui aliquoties negat christum esse creaturam: multoties clamat periculum non esse dicere Christum creaturam esse: in commentariis ad ephesios palam. Et in hieremiam: edisserens illa verba prophete. (Creavit dominus novum super terram). annotat quod conceptus creatio appellatur. Idem in Esaia illa verba enarrans. (Ego dominus creavi eum: non scandalizabitur (inquit) ad nomen creaturæ: qui illum vermem: ac seruum: ac germinatum legerit esse de terra. Sic Augustinus Christum dicere creaturam non abhorruit in sermone domini. Voluit (inquit) creatura fieri: qui erat creator. Quamquam etiam: si consequentia loci pateretur: cur non ita dicatur primogenitus omnis creature: sicut primogenitus ex multis fratribus: ut euangelico sensu omnis creatura homo sit. Quippe quod Christus hæres sit & prior adierit hereditatem: pandens iter: vel ita ut dignitatem & preminentiã dicat primogenituræ vocabulū: ut hoc significet christum digniorē

rē & excellentiorē omni creatura: sicut & illud ad dignitatis modum refertur. (Ante me factus est: id est maior me est: interpretibus Chrysostomo & Augustino. Et in hunc sensum probe quadrat: quod sequitur: (ut ipse sit primatum habes.) Quicquid sit: nihil assero. Hoc tantum moneo: non usque adeo vitadam carybdim: ut incidamus in scyllam: sed caute inter scopulos nauigandum.

Annotatio. CXCII.

Quod in illo creata sunt omnia.) Era. Non videtur Eodem deo: quid ad rem pertineat: ut ideas platonicas huc in medium protrahamus: id quod facit aquinas. quando quidem iuxta sermonis hebraei proprietatem Paulus (in ipso) dixit: pro eo quod est: (per ipsum:) declarat id: quod mox repetens hanc sententiã: quod hic dixerat (ἐν αὐτῷ: id est in ipso) mutat in (δι' αὐτοῦ: id est per ipsum. Ed. Bis hoc loco habent (in ipso) codices latini. Alterum: id est quod secundo loco ponitur: (in ipsum) facis ex græco. Alterum quod primo loco est: græcum sic habet: ut codex latinus habet (in ipso.) Quare hic locus satis fuerit aquinati: ut ideas non quidem platonicas: sed exemplares illas sempiternas: in sapientia æterna: huc accerfiat. Nec id quidem intempestive: quemadmodum Augustinus: (quod factum est in ipso vita erat) longa disputatione interpretatur. Sed tu dicis (in ipso) dictum pro eo quod est (per ipsum.) Hoc non probas. Nec satis facit quod affers de proprietate sermonis hebraici: quum non eadem omnibus locis conueniant. Sed nec vulgarius tuus: si Chryso-

homum imitabitur: hoc in omnibus locis dicitur: ut (in ipso) dicatur pro (per ipsum.) Quum Chri-
 sofostomus commentarijs in Ioannem: omnia hæc
 (ex ipso) (per ipsum) (in ipso:) quæ singula: singu-
 lis personis appropriantur: nihilominus indiscri-
 minatim: & de filio: & de alijs personis diuinis: in
 scripturis dici ostendat: ut de filio dicatur: & (in ip-
 so:) & (per ipsum:) & (ex ipso.) Hoc vero annotat:
 cōtra hereticos: qui (per ipsum) diminutionē filij
 a patre significare putabant: quum & illud (per ip-
 sum) etiam de patre dici testetur. quod tamen re-
 pugnanter personę patris dicitur annotatione (omnia
 per ipsum) Ioannis. j. Et Hieronymus commen-
 tarijs in Amos prophetam (omnia per ipsum) ad
 patrem refert. Id quod proprio capitulo in Ioan-
 ne annotauit. Habes & in eodem capitulo: (omnia
 in illo constant:) & in sequenti capitulo de Christo
 dictū (in quo omnes thesauri &c.) Postea (Ex quo
 totum corpus &c.) Sed & hoc loco magis cōuenit
 (in ipso) ne idem bis repetatur: quū sequatur (per
 ipsum.) At repetitur: quod quum primum impli-
 catur: subinde explicatur. Nam si (in ipso) pri-
 mo loco (per ipsum) significet: quid prohibet:
 & primo loco (per ipsum) dici: Quod si dicatur:
 bis dicitur.

Annotatio. CXCH.

Eodem **I**magō dei inuisibilis.) Era. (Inuisibilis) non re-
 fertur ad imaginem: sed ad deum ἀσέβου: hoc est
 dei: qui videri non potest: qui tamen quodammo-
 do videatur in imagine. Ed. Vt græce ita sit: nihil

tamen absurdi: si ad imaginem referatur: quæ per-
 inde inuisibilis est: atq; is cuius est imago: quū sit
 candor lucis eternæ: quē nemo videt & viuūt. Hoc
 vidit Chriofostomus: & differens hūc locum. (Qui
 videt me: videt & patrem.) Neq; ego (inquit Chri-
 sofostomus: verbis Christi:) neq; pater: videri possu-
 mus. Nec opus erat addi (quodammodo) si quidē
 imago videri possit: Nam in imagine visa: expres-
 sissime videretur: quū imago sit expressissima: quę
 plenissime referat patrem: cuius est imago. Quæ
 & character appellatur substantiæ patris: quod si-
 militudinis omnimodæ præbeat indicium.

Annotatio. CXCI.

In ipso complacuit.) Er. (ἐν λόκῃ οὐρα.) Id si refe-
 ratur ad patrem: cuius volūtas: ac decretum fue-
 rit: commodior erit interpretatio: q̄ si ad filium.
 Proinde nos (patri) addidimus de nostro. Edou.
 Qui ad filium per se referat: credo neminem pror-
 sus esse interpretum. Ad trinitatem omnes quos
 ego viderim: referunt: & commune trinitatis de-
 cretum: in his quæ verbum spectant incarnatum:
 indicant. Ea; ratione Arrio ansam hanc auferūt
 ne filium minorem patre putet. Quare mihi bene
 videtur habere: ut absolute stet. Et miror te ausum
 esse quicq; addere: quū hoc non sit interpretis offi-
 cium: sed paraphrastæ: explicare quid tibi videatur:
 quū locus cōmunis sit: & ad alios sensus: etiā qui
 magis quadrent. Satius igitur fuerit delere tuum
 (patri) q̄ de tuo tātū capite addere. Nā & si sensus
 sit catholicus quem facis: non tamen cōmittēdū

vt quicq̄ addas : quū hoc sit authoritatis plusq̄ apostolicæ. Q̄q̄ reperio Hieronymum sic fecisse: sed vbi sensus alioqui p̄pe nullus erat. Nolim tamen id sibi sumere Erasmm. Nam sic quiuis doctus addiderit: & nihil stabile erit in sacris literis. Quin periculum est: ne diuersa ferantur exemplaria: & schisma fiat: suum quoq̄ tuente exemplar: vt pertinacia sunt plerunq̄ hominum ingenia.

Annotatio. CXCIII.

Eodem

OMnem plenitudinem diuinitatis.) Er. (diuinitatis) apud græcos non lego: nec additur apud Ambrosium. Et haud scio: an apud vllū omnino sit interpretum. Proinde miror vnde vox ea in quædam exemplaria latinorum irrepserit. Ed. Vide Erasme: quomodo te p̄cutis gladio tuo. Miraris (diuinitatis) additum: quum nō sit in græco: nec apud vllum interpretem. Et posteri: quū tuū (patri) videbunt: quod neq̄ græcum habet: nec vllus interpretatur: mirabuntur abs te additum.

Ad Timotheum.

Annotatio. CXCIV.

Prioris ad Timotheum. j.

Secundum imperium.) Er. (κατ' ἐπιταγήν.) Aptius hie erat (iuxta iniunctionem siue delegationem.) Edo. Interpres Chrysostomi (secundum imperium) reddit: & ipse Chrysostomus sic interpretatur.

Annotatio. CXCVI.

Eodem

Gratia & misericordia.) Er. Græci non addūt cōiunctiōes: hoc loco: sed (gratia misericordia)

dia pax). Edo. Chrysostomus legit (misericordia & pax).

Annotatio. CXCVII.

CHristo Iesu domino nostro). Eras. Græci Eodem Cci codices iterant domini cognomen (a domino Iesu Christo: qui est dominus noster). Edo. Chrysostomus nobiscum legit: & nihil addit hoc loco.

Annotatio. CXCVIII.

IN vaniloquium). Eras. Nobis cauendum est Eodem Ine sic sectemur theologiam: vt in mat̄ologiā incidamus: de friuolis/nugis: sine fine digladiantes. Ea potius tractemus: quę nos transforment in Christum: & cœlo dignos reddant. Quorum sumenim attinet decertare: quot modis accipiat peccatum: priuatio dumtaxat sit: an macula inherēs animę. Edo. Et ego verius puto hoc ad mat̄ologiā q̄ ad theologiā p̄tinere: vt dānes hoc gen̄ exercitandi: dū per etatē licet: qđ magno consensu multi sancti probarunt: nemo damnauit: nisi qui quale esset ignorauit. Et nuge tales sunt: vt p̄ harum inscitia sint qui fœde labantur. Et Augustinus quantum in hoc genere versatus sit. cū decoro tamen: sciunt qui opera ei⁹ legūt: maxime qđ cōtra hereticos sic opus foret: qui decretis philosophię: & argutijs innitebant. Qui primū malū posuerūt: nunq̄ derant aliqua ingeniosa disputatione cōstringendi. Sed tu balbutiē hāc horres. Ego malo cū istis balbutire: q̄ cū eloquētiē cāditatis turpiter errare. Bñ hortaris: hoc poti⁹ agāt theologi: vt oēs horreāt oderintq̄ peccatū. Sunt

in vno corpe multa mēbra: quū singulis sua sint officia: nec tamen vllum corpori est inutile: quod suo tantū officio fungatur. Sunt qui hortant̄ populum: sunt qui exercent se in disputationibus veluti ī palestrico certamine: quo postea pati sint: reddere rationē omni poscētī de fide: etiā heretico Neq; cuiusuis etatis ē docere ī suggesto pplm. Habēt singla mūera suos ānos. Anno. CXCIX.

Eodem

Soli deo Er. *μὴν σοφῶν ἀεὶ* Cæterū quū (*σοφῶν*) nec ap̄ Hiero. nec ap̄ Amb. nec ap̄ vllū pretere repio: nō nihil additū suspicor: aduers' arrianos: q; solū patrē vere deum esse volebāt. Si qdē & heretici nō nihil imutabāt ī literis sacris: quo suū tuerentur errorē: ita cōpertū locis aliquot addita quēdā ab orthodoxis ad excludēdos: aut refellēdos hereticorū errores: vti locis aliquot idicauim'. Edo. Quid op' erat hoc loco addi: quū in ep̄la ad Ro. c. xvj. ascribatur (soli sapiētī deo). Etiā ex aliis hui' loci verbis: taxat arrianos Chrysostom'. Origenes vero ad patrē refert. Quin obesset poti' veritatis catholice: q; p̄ocinaret: isiticiū verbulū. Qui ei nō essent p̄tinatiores Arriani: si dephēderēt veritatē catholicā: p̄ se ip̄os ētē: cōmēticijs copijs egerē: Quid nō oblatrarēt: p̄spiciētes id merū addita mētū eē: qd̄ cōtra se: ceu certū oraculū p̄ponerēt? Nō eget hūanis cōmētis: sacra veritas. Hęc nō victoria eēt: sed ipostura: Augustin' mauult priscilianistas isanis errorib' adhuc mergi: q; v' leuiculo mēdaciolo liberari. Quid (iq̄t) mēdaciō mēdaciā p̄sequis? An latrociniō latrocinia: sacrilegio sacrilegia: adulterio adulteria: sunt p̄sequēda & c' Teme

rari' p̄phanator ē nihilomin': q; addit: q; q; supprimit: vterq; falsari': vterq; de spū male merit': quē putat suo igēio egere: alioq; p̄ se ībecillū. Vt fœlix est q; ex spū bñ elucidat: ita ipi' p̄fus: si ex spū suo vel vnū iota addat. Tales notauit apostol'. Si q; euangelizauerit p̄ter q; qd̄ euāgelizauim': anathematizabit. Tales Ioānes in reuelatiōe. Qui apposuerit ad hęc: appōet ei de' plagas. Facit ergo sibi p̄culū: facit & eccle. hic nou' verboꝝ cōpaginator: sed & facit ip̄is hereticis: quos dū liberare se putat p̄fūdī' mergit. R. Er. Loc' ī ep̄la ad Ro. multo superior est q; hic. qnq; dē in multis libris nō habet: & ī qb' habet: habet diuersis locis. Et in fi. c. xiiij (ni fallor) nō cohēret: neq; cū his q; p̄cedūt: neq; cū his q; sequunt̄: atq; in fine ep̄le: non multo magis. Vtinā nihil esset additū: aut adēptū: vsq; in literis sacris: sed id eē factū negari nō potest. Indicat ip̄a librorū varietas: etiā fatentib' orthodoxis: vt noli te irasci: Hieronim' fate't additū (sine causa). Et cū Hereticis disputās sepi' hoc audit: & aliquoties n̄ repugnat. Vtinā Augus. sic potuisset oē mēdaciū ab eccleia excludere: vt fortit' oppugnat disputatione. Certe pl' satis admissū ē. Et tñ ob scādālū ī firmorū iā ān hac mutauerā locū. Ed. Qui poti' suspect' sit tibi liber ī quo hic loc' n̄ hētur. Qn̄ ab origie discis: īputādū hoc marciōi heretico: qd̄ ī q; busdā libris nō iueniat. Nā is ab hęc ep̄la abstulit nō solū hoc: sed & ab eo loco vbi scriptū est (oē qd̄ nō est ex fide & c.) vsq; ad finem: cuncta dissecuit. Et q; apte cohēreat in fine epistole docet te Origenes: qui & totum hunc locum interpretatur. Et

Respōsio Erasmi.

Confutatio.

quod dicitur (soli sapienti deo) hoc refert ad patrē
ita vt nihil faciat contra Arrianos: sed p̄ eis poti⁹
vt ipsi putāt: Nā hoc vno loco nihil habēt frequē
tius in ore: quo tueant̄ impietatē suam. Inde vidē
tur sibi elicere: solū patrē esse p̄fectū deū: id qđ vi
dere licet in disputatiōe Augustini cōtra maximī
nū arrianū. Nullus est locus quo magis gloriant̄:
& p̄pe vident̄ sibi triūphare. Quare si quidē addi
tū sit: pro eis potius additū est: q̄ contra eos. Sed
additū nō esse: quīn potius ademptū ab hēreticis
monet Origenes. Sed & gręcus codex in fine epi
stolę Iudeę (soli sapienti deo) habet. An quicq̄ sit
additū: nihil disputo in p̄sentia. sed hoc tantū mo
neo: quanto cū p̄iculo addit̄: si quid additur. Nā
hanc ansam habent contra nos hēretici: si quid cō
tro eos proferimus: hoc additum est: non est ger
manum. De eīrā quod dicitis additum: verum quidē
est: sed vestris gręcis: non nostris latinis. Sed
& alia gręcis codicibus alibi addita: alibi adem
pta: nihil dubito. Hoc idicat tam varia lectio apđ
ip̄os gręcos. Optas vt Augustin⁹ sic potuisset oē
mendaciū ab ecclesia excludere: vt fortiter oppu
gnat disputatiōe. Nō ē hoc augustin⁹: sed dei: nec
istoz̄ tempoz̄: sed illius in quo traditur⁹ est Chri
stus regnū deo & patri. Nā donec hic vivit̄: mixta
erit zizania cū tritico. Sed hoc debem⁹ Augusti
no: qđ tā strēnue officio suo funct⁹ est. Per eū mul
tis ptib⁹ labefactatū est regnū mēdacij. Et tñ (iqs)
ob scādalū infirmoz̄: iā añ hac mutauerā locū. Sci
licet infirmos putas oēs: q̄ hoc loco offenderēt: Ex

pēde an infirmę sint rōnes quibus te vrgēt: vt hūc
locum mutes: & tum demum si sic videatur: infir
mos indica: & locum hūc stare iube. Quīn potius
dic: ne quod offendiculum detur euangelio Chri
sti: muto hunc locum: & nihil decerno addendum
aut adimendū sacris literis: infirmus alioqui ipse:
nī hoc dicas: & ex animo sentias.

Annotatio. CC.

SOLI deo.) Era. *μὴ μόνον σοφῶς δεῖν*: id est soli sapiēti Eodem
de deo. vt (soli sapiēti) coniugas: & (deo) referatur
ad omnia. Ad hunc quidem modum legit Chri
stomus: & hunc secutus vulgarius. Edo. Chri
stomus in commentarijs: (sapienti) non legit: nec
interpretatur: cum cętera longo sermone differtet
Et Chriostomus (soli deo) coniungit: & soli regi
sęculorum: & soli immortalī: omnia hęc referens
ad patrē: sicut & superius annotauī Origenem
commentarijs in epistolam ad Romanos: referre
ad patrē. Annotatio. CCI.

DOCTOREM.) Er. Hieronymus reprehendit j. Ti. iij
vulgatam æditionem: quę habet (docilem:)
& vertit (qui docere possit.) Edo. Nullum exem
plariorum: quę ego vidi: habet (docilem.)

Annotatio CCII.

MULIERES similiter pudicas.) Era. Ipse sermo: Eodem
nis tenor palam declarat: eum loqui: de vxo
ribus episcoporum: ac diaconorum: rectius vertit
se vxores: q̄ mulieres: quando quidem gręcis est.
γυναῖκας. Ed. Vocabulum gręcum commune est
ad vtrumq̄: & ad mulieres: & ad vxores: & Chri
st

Stomus mulieres interpretatur ministerij dignitate præditas. Ascribā ipsa Chrysostomi verba. Ple-riq; volunt Apostolum hoc simpliciter de mulie- præcepisse. sed ita nō est: Quid enim haberet con- sequentiæ: inter ea quæ de episcopis ac diaconis me- minit: vllam mulierum facere mentionem. Sed de his profecto ait: quæ ministerij dignitate sunt præ- ditæ. Hæc Chrysostom⁹. Sic vides Chrysostomū alia ratione dissoluisse nodū: de consequentiā ser- monis: vt nihil sit opus (vxores) interpretari.

Annotatio. CCIII.

Eodem **M**AGNUM est pietatis sacramentum: quod ma- nifestatum est in carne.) Era. Ceterum mea quidem sententiā simplicissima fuerit interpreta- tio: si quis mysterium intelligat: prædicationem euangelij. Edo. Hæc interpretatio: q̄ male qua- dret huic loco: mihi videtur facile intellecturus: q̄ locum ipsum expendet. Nam quid est quod dicis euangelium manifestatū in carne: iustificatum in- spiritu: apparuisse angelis: assumptum in gloria. Id quo pacto alio detorqueri potest: nisi ad sacra- mentū verbi incarnati? Nam prædicationē euāge- lij: sacramētū nescio cur appelles. Præsignata erat multis modis prædicatio euangelij: non ipsa præ- dicatio sacramentum est. Euangelium in mysterio absconditum erat: sed nunc reuelatum: non carne: sed spiritu. Nihil deffidet sensu nostra æditio: cū interpretatione ex græco tuo. Et quod dicis id of- fendere Laurentium: q̄ mysterium dicatur assum- ptum in gloria: non ab re offenditur: si non intel-

ligat: sed offenderetur magis interpretatione tua: si prædicationem euangelij audiret assumptam in gloriam: vnde profecta fuerat. At miraris cur nō magis offenderit Laurentium: q̄ deus dicatur iusti- ficatus. Nihil est quod offendatur: quum ex scri- ptura habeat: quid sibi respōdeat: alibi scilicet scri- ptum: iustificata est sapientia a filijs suis: vel etiam quia legit non est inuentus dolus in ore eius. Hoc pacto liberat se ab hoc scrupulo Chrysostomus: q̄ hanc lectionem sequitur.

Annotatio. CCIII.

IN charitate.) Er. In dilectione: in spiritu: in fi j. Tim. Ide: in puritate. Ed. Chrysostomus (in spiritu) iij. nec legit: nec interpretatur: sed nobiscum legit (in charitate: in fide: in castitate.)

Annotatio. CCV.

IN laqueum diaboli.) Era. Diaboli non est in j. Ti. vj græco. Edo. Chrysostomus in commentarijs legit.

Annotatio. CCVI.

GRATIA & misericordia.) Era. In græcis codi ij. Ti. j. cibis: absunt coniunctiones: (gratia miseri- cordia pax.) Edou. Chrysostomus legit (miseri- cordia & pax. Annotatio. CCVII.

TEMPORA sæcularia. Era. A Eterna. Ed. Chri Eodem stomus legit & interpretatur (sæcularia:) & magis videtur quadrare meo iudicio.

Annotatio. CCVIII.

IN quo.) Era. (In quod) nempe euāgelium. Ed. Eodem Chrysostomus legit (in quo.)

Annotatio. CCIX.

PRophana autem & inani loquía deuíta.) Era. Dictu mirum: quo spiritu p̄senserit Paulus & q̄ graphice depinxerit: inextricabiles theologi starum quæstiones. Ed. Sed id etiã fuerat anno tandũ: q̄ prophana iusserit deuitare: itaq̄ monuerit illotis pedibus in sacrarium non esse irrumpeñdũ: nec sic tractandas sacras literas: vt fabulas poetarum: opus esse illi summa vitę sanctimonia: summa pietate: ac modestia: qui sacra adeat: multo magis qui ad ita penetret: nõ esse cuiusuis aperire mysteria: sed tantum transformati in deum spiritus.

Annotatio. CCX.

Eodem **N**E forte det.) Er. Ne quãdo det. Ed. Chri-
stostomus (ne forte) legit: & interpretať: his
verbis. Ne forte det eis deus: resipiscere a laqueo
diaboli. Ac si dicatur: fortassis sequetur aliqua
emendatio: (fortassis) autem in rebus dubijs poni
tur &c. Hęc Chrisostomus.

Ad Hebræos.

Annotatio. CCXI.

Heb. j.

Raf. Flamma ignis: πυρὸς φλόγα. id
est ignis flamma. Ed. Nescio quid
hic annotas: nisi forte hoc annota-
tum velis: quis sit ordo verborum
in græcis.

Annotatio. CCXII.

Hebrę.
iij.

QVia non potuerunt.) Era. Hoc loco verba
quæ adduntur (in requiem ipsius) non inue-
nio in græcis exemplaribus. Edou. Nec in codi-
cibus meis latinis.

Annotatio. CCXIII.

AD expletionē spei). Era. Certissime spei fi-
ducia nascitur ex pijs operibus: potius q̄ ex
syllogismis. Edo. Quin & hoc scias: ex operib⁹
ceu p̄icipijs: syllogismũ fieri ad spem: vt p̄sum-
ptio sit bene sperare: si male feceris.

Annotatio. CCXIII.

DE alia tribu). Er. φυλῆς ἐτ' ἐρασ μετέσχησεν id est
alteri⁹ gētis p̄ticeps fuit. Ed. φυλῆ etia si gē-
tē significat: vocabulũ tñ anceps est: quũ & tribũ
possit significare: vt dicit Suidas: & hęc interpre-
tatio prorsus impia est: vt dicatur: de alia gente
fuisse: palam refragante scriptura. Etiã q̄ sit hoc
loco (tribu) sequens in eodem capite sermo de-
clarat. (Manifestum est enim q̄ ex Iuda ortus sit
dominus noster: de qua tribu nihil de sacerdotib⁹
Moyses locutus est). Ibi pro tribu gręce φυλῆσ quę
admodum & ipse eo loco interpretaris

Annotatio. CCXV.

Sermo autem iurisiurandi qui post legem). Er. Eodem
legi potest: & (supra legē.) Nam p̄positio an-
ceps est: q̄ si legis (post legem) intellige legem
conditam: nempe in psalmis. Edo. Ego verius
puto per sermonem iurisiurandi intelligi euange-
lium. quod legi successit. Nam quod Dauid
dicit iurasse dominum: non est ad id temporis re-
ferendum: quo ista dicebat: sed æternum fuisse iu-
rumentum: ac se boni nuntij vatem factum: poste-
ris indicabat. Itaq̄ mea sententia iuramentum
legem p̄cesserat: sed in lege nuntiabatur per os

pphetę: post legē vero cōplebat: vt sermo iurisiurā
rādi dicat: iuxta pprietatē liguę hebreę: q̄ sermōis
nomine utit̄ p̄ ip̄o facto: vt sepe est legere ī biblia
hebraica. Sic bñ oīa cohērebūt (lex cōstituit hoīes
sacerdotes īfirmitatē habētes) sermo aut̄ iurisiurā
di: qui post legē est: filiū ieternū p̄fectū. Iesus enī
sacerdos noui testamēti: eo qđ manet ieternū: sem
piternū habet sacerdotiū.

Annotatio. CCXVI.

He. viij **S**I enī primū culpa vacasset. Er. idest fuisset irre
sphēbile de quo q̄ri non possis: vel in quo nihil
posset desyderari. Edo. Chryst. interpretat̄ culpa
vacasset: idest ī culpābiles fecisset. Nō illud (inqt)
culpat: sed illos &c.

Annotatio. CCXVII.

He. ix. **E**T sanctū sēulare. Er. sanctum mūdānū: siue
sanctimoniā mundanā. Ed. At Chryf. decla
rat verbū sēulare. Sēulare (inquit) quoniā oībus
licebat intrare. Et manifest⁹ erat ille loc⁹ in taber
naculo: vbi sacerdotes stabāt: vbi iudei: vbi psely
ti: & gētiles: & nazarei. Quū ergo & gētib⁹ accessi
bile erat: sēulare appellabat. Nō eī iudei tot⁹ mū
dus. hęc Chryf. Annotatio. CCXVIII.

Eodem **S**Ine sanguinis effusioe. Er. Et hīc loc⁹ nō nihil
sapit origenicū: si legas qđ sequunt̄. Ed. Forte in
nuis de eo qđ sequit̄: (necesse ē ergo exēplaria qđ de
cōlestiū his mūdant̄: ip̄a aut̄ cōlestia: meliorib⁹ ho
stijs: q̄ istis) Hęc verba nihil habēt Origenicū: nisi
forte putas: quū de cōlestib⁹ loquit̄ mūdandis: ad
demonē posse referrī saluandos: quum palam sit

hoc loco loqui de carnali lege: quā vocat exēplar: q̄
& carnalib⁹ cerimonijs: & expiationib⁹ vtebat: de
lege etiā spiritali nouę gratię: quā appellat cōle
ste: qđ docet qđ nō vident̄: cōlestia: & ęterna: cui⁹ se
ctatores cōlestia appellat. Neq; alio detorq̄ri pōt
nisi quis ex professo velit esse origenista.

Annotatio. CCXIX.

NAm & vinc̄tis. Er. Vinculis gręce. Edo. He. x.
Chrystomus (vinc̄tis) interpretatur.

Annotatio. CCXX.

Fides est sperādę rerū substantia &c. Er. Hic He. xj.
qdā ridicule nugant̄ circa hęc definitionē: vt
ip̄i vocāt: quū nō finitio sit: sed encomiū fidei. Ed.
Augusti. definitionē appellat. Sic & Hieronym⁹
cōmētarijs in. v. c. ad Ga. Et cur nō sit definitio: qđ
totā rōnē cōplectit̄: iuxta placitū Aris. in topicis.
R. Er. Nō nego simpliciter esse finitioē: sed ad Rñsio
leges dialecticas nolo exigi: vbi nō hoc agit vt defi
nīat: sed laudet. Edo. Dicis quosdā ridicule nuga: Confu
ri circa hanc definitionē: quā vocāt (addis) quū nō tatio.
sit finitio: sed encomiū fidei. His verbis quid aper
tius? Sed nō vis exigi ad leges dialecticas. Et quis
tam curiosus est: vt hic venatur genus: & differen
tiā. Encomiū appellas. At ego credo hoc cogitaf
se Paulum non potuisse se aptius ingredi ad laudē
fidei: qđ a finitioe. Nam sic cōmodi⁹ laudas: si pri
mū finias qđ sis laudatur⁹. Anno. CCXXI.

SAra sterilis. Er. sterilis non inuenio in grę
cis. Edo. Chrystomus legit: & interpretatur. Eodem

Annotatio. CCXXII.

Placere deo). Eras. Deo non additur apud
græcos hoc loco. Edo. Chrysostomus legit
in hoc loco. Annotatio. CCXXIII.

Acceperunt mulieres de resurrectione mor-
tuos suos). Eras. Mirum hic quantus the-
ologorum tumultus: id agentium: ne vxores vi-
rum semel defunctum cogatur recipere: idq; ne
peat character ille indelebilis: apud ipsos natus:
Quasi vero: quum diceret Paulus: (si dormierit
vir eius: soluta est a lege viri) tam anxie senserit:
vt liberaret mulierem: si cuius vir reuixisset. Hic
demum dignus est campus illuminatis theologis.
Ed. Liranus dicit quosdam ex hoc loco sumpsisse
argumentum: q; vxores cogi possint: restitutos
vitę maritos denuo recipere: neq; morte dissolu-
tum nodum matrimonialem. Cōtra quos: is nec
incommode affert Paulum decernentem: morte
solui vinculum: & libertate donari superstitem: vt
alij nubat. Tu putas non tam anxium fuisse de
his reb⁹: fortasse q; nolis eum ad tam hūilia demit-
ti. Primū: an nescis Paulū interdū fuisse angelū
in scala descendētē: nō sp̄ ascēdētē? Quippe qui
vnde quaq; erat oculatus: omnia sollicitate agebat:
omnia p̄spiciebat ne quid extra ordinē fieret: id
quod ipse monet. Humilius erat quū de virginē-
bus p̄ciperet elocandis: quum dominis p̄firi-
naret leges erga seruos. Sed hoc etiam quantum
videtur abfuisse a sublimitate Pauli: quod de pen-
nula scriberet ad Timotheū. Sed plane tāto erat
sublimior: quanto erat in omnibus circūspectior.

Nam omnia cum magna ratione moderabatur: &
eo omnia tendebant: ne quod daretur offendicu-
lum euāgelio Christi. Deinde: si hūc sensum sper-
nis: quem non Liranus solum: sed magno consen-
su nemo non interpretatur: commodiorem affer:
& ne cte inuicem scite circumstantiam sermonis: vt
omnia quadrent: postea damnaueris hāc interpre-
tationem. Sed quæso te quid responderes: si quis
maritus te cōsuleret: resuscitata vxore: quid sibi fa-
ciundū: cogi ne possit: vt eam recipiat. Credo nō
affirmabis cogi posse. Si negabis cogi posse: vnde
profers testimonium ad hanc rem? Difficile inue-
nies: ni hoc sit: quod omnes in hunc sensum inter-
pretantur. Forte ridebis hūc casum tibi proponi:
nec ego serio proponerē: nisi auditū esset: aliquo-
ties hoc contigisse. De muliere resuscitata: ipse in
Angliā sæpe audiui. Hieronymus mulierem viri
morte solutam: & liberum esse: vt alij nubat: palā
indicat in epistola ad Amandum. Et quod dicis:
(quasi vero tam anxie senserit.) Nū satis est sensis-
se? At sensisse: locus ipse monstrat. Quid his ver-
bis apertius? Mulier alligata est legi: quanto tem-
pore viuit vir eius. Si autem dormierit vir eius: li-
berata est. Cui vult nubat: tantum in domino. Vi-
des sententiam Pauli: liberata est (inquit.) Si libe-
rata est: nō potest denuo cogi: vt redeat ad eum vi-
rum: etiā si resuscitetur: a quo liberata est. Quod
sequitur idem confirmat: Cui vult nubat. Si libe-
rum est cui vult nubere: nullo iam priore nodo cō-
stringitur: nisi pateris: vt duos simul possit habere

maritos. Nam hoc absurdi cōsequetur: si cogi possit: ut priorem resuscitatum denuo recipiat. Quippe cum posteriori viro: nodus dissolui nequeat citra mortem: dicente paulo. Mulier alligata est legi: quāto tempore viuit vir eius. At hic posterior: vir eius est: approbante eodem Paulo. Expēde in quem labyrinthū incidimus: nī sic iterpretemur. Sed quod addis: ceu explicans: cur theologī affirmant mulierem nō posse cogi: ut maritum resuscitatum denuo recipiat (idq; ne pereat character ille indelebilis: apud ipsos natus) apud quem theologorum hanc causam legis: quæ nihil prorsus quadrat huic loco? Quis theologorum tam allucinaretur: tam ineptiret: ut hanc causam afferret: non propositum: sed oppositum magis inferētem: quā neutrum commode. Nam si in matrimonio character sit: qui est indelebilis: minus incommode inferri potest: cogi posse mulierem: ut virum denuo resuscitatum recipiat. Quippe baptizatus: si resuscitetur: cogi potest: ut fidem christianam teneat. Sacerdos etiā resuscitatus sacerdos est: & cogi potest ut sacerdotij legibus pareat. Nam hæc sacramenta baptismus & ordo imprimunt characterem. At in matrimonio non imprimi characterē: licebit discere a contemptis tam sæpe theologis: quibus hic tecum calumnię agere possunt: quum hoc illis obijcias: quod tota via cum eorum pugna decretis. Nam hi affirmant: in tribus tantum illis sacramentis imprimi characterem: quæ non denuo iterant.

Annotatio. CCXXIII.

Notas epistolam ad Hebræos in vno: & altero loco: sapere origenicum: & quædam in ea esse quæ illius decretis patrocinentur de saluandis demonibus. sed etiam quodam loco manifeste adimere spem lapsis: quum tamen nihil diffitearis ab ecclesia receptam. Quæ male coherent: ab ecclesia esse receptam: & tamē sapere Origenicum: hoc est ut inuis: hæreticum. Hieronymus tam oculatus artifex: nihil tale affert: quo minus: tam sero: ab ecclesia latina fuerit recepta. Nec veritus est illinc: anteq̄ ab ecclesia reciperetur: quædam loca citare. Sed & cuiuscunq; sit: eam amplecti. Quin & plurimum miror: te ceu dignam predicare: quæ ab omnibus legatur: si Origenicum sapiat. R. Eras. In epistola ad Hebræos (sapit) dixi: quantum attinet ad speciem sermonis: vnde sumpta est occasio. Ed. Bis reperio te hoc dixisse: altero loco sic: (vex hoc non nihil sapit Origenis dogma: sicut & alias habet quædam quæ & illius decretis patrocinentur de saluandis demonibus.) Altero vero sic: (At hoc etiā non nihil sapit Origenicum: si legas quæ sequunt.) An hæc verba ad speciem sermonis detorq̄ri possint: viderint alij. At ego credo Paulū abstinuisse a specie falsi: sicuti & a specie mali: si quis sane intelligat. Sūt & alia multa in sacris literis: quæ hæretici ad suos sensus detorquēt: adulterantes verbū dei: id sedulo agētes: ut spēm id habeat dogmatis sui: quod nullam prorsus habet. Sic Arrius putabat (pater maior me est) & (soli sapiēti deo) speciem præferre dogmatis sui: sed ne spēm quodam hēt. Sed reliquū adhuc ē: ut excuses.

Rñsio
Erasmi
Confu
tatio.

quod dixisti. (Hic locus manifeste adimit spem lapsis.) Si manifeste adimit spem lapsis: plane aduersarius est ecclesiastico dogmati. Et mirum est ecclesie receptum. quod & est ecclesie damnatum. Ad abolendam hac epistolam: nihil dixeris potētius: & ecclesiam mali iudicij percutis: quę tam diu passa est: vt sacra haberetur.

Ad Titum.

Annotatio. CCXXV.

Titū. j.

Nte tēpora sęcularia.) Era. (ęterna) sic Hieronymus. Edo. Chrysostomus sęcularia hic legit: & pręcedenti epistola interpretatur.

Annotatio. CCXXVI.

Eodem

SECUNDUM imperium.) Era. Delegationem. Edo. Chrysostomus imperium interpretatur.

Annotatio. CCXXVII.

Eodem

GRATIA & pax.) Er. Gratia misericordia pax. Edo. Chrysostomus & Hieronymus in commentarijs legunt gratia & pax.

Annotatio. CCXXVIII.

Eodem

RELIQUI te Crete.) Er. In Creta. At interpres Rab insulę vocabulū: iustulit gręcam prępositionem: quod prorsus est intollerabile. Ed. Hieronymus legit in cōmentarijs (Reliqui te Crete.)

Annotatio. CCXXIX.

Eodem

PER ciuitates.) Era. (In ciuitate) siue (per ciuitatem.) Ed. Chrysostomus legit: (per ciuitates) pluraliter. Neq; enī (inquit) volebat totā insulā vni epō cōmitti. Idē: Hieronym⁹ i cōmentarijs.

Annotatio. CCXXX.

SVbditos esse.) Edo. Postq̄ docuisti hęc locū Tit. ij. Sibi fariā legi: citata lectione gręca: subdis. Atq; ita quidem habent gręci codices huius tempestatis. At mirum nūsq̄ antea hoc addidisse te: quum reuera cōsentaneum sit: alia nunc esse exemplaria: q̄ habebantur superioribus sęculis: q̄ multa in his non congruant lectioni veterum. Proinde miror tam impense fidem ijs adhiberi: vt secundū ea emendantur codices latini.

Annotatio. CCXXXI.

SALVATORIS & salutaris.) Er. Gręca secus habet Eodem (Gratia dei salutaris: vel salutifera:) etiā si Hieronym⁹: & Ambro. aliter legāt. Edo. Et hic loc⁹ oñdit mutatam veterum lectionem: & nostros librose emēdatiores esse q̄ gręcos: saltem hoc loco: q̄ cōsensu duorū sūmatū defendū. Addo & Chry. qui nobiscū legit.

Annotatio. CCXXXII.

ET hūanitas.) Er. Paul⁹ hic loquit̄ de p̄re Iesu Tit. iij. Ed. Cur nō potius de tota trinitate. Et si de p̄re loquit̄: vbi est articulus tuus: quū sine articulo dicatur: gręce sic: τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ.

Annotatio. CCXXXIII.

HAereticū hominē post vnā & secundā correptionē deuīta.) Er. Cęterū hereticū appellat Eodem non qui dissentiat a conclusionib⁹ magistrorū nostrorū: sed factiosū. Edo. Plane quisquis repugnauerit dogmatibus magistrorū: mō hi p̄be munere suo fungant̄: in his q̄ ad fidē: & mores spectant: is p̄cul dubio heretic⁹ est: si quidē hereticū sit male

scire de fide & morib⁹. Qui rogo adhibent^r a cō-
silijs: quū hēresis vlla dijudicanda sit: aut explo-
denda: nisi tales mgri: hoc est q̄ sciētīā de fide & de
christianis morib⁹ p̄fitent^r. Nec ab re. Nam si his
adimes hanc auctoritatē: vt decernāt ex sacris lite-
ris: qd̄ impiū sit: qd̄ue hēreticū: q̄b⁹ tribues. Tri-
bues forte pōtificib⁹: hoc quidē est tribuere mgri
quū sine his nihil dogmatizēt pontifices. Ecclia
non temere discernit: aut reprobat: sed iudicio.
Quoꝝ queso iudicio: nisi mgroꝝ? Nā si alios a-
scisses sacraꝝ litteraꝝ ignaros: quid faciet canis in
balneo? Pōtificates auctoritate decernūt hi iudicio
Qd̄ ni p̄cesserit auctoritatē: māca plane ea est: ac
iutilis. Sed qd̄ dicis Paulū hēreticū appellare qui
factiosus sit: hoc nō dicerēt mgri: quū & factiosus
possit esse qui nō sit hēretic⁹. At Chryso. hoc loco
hēreticū interpretat: aduersariū veritatis.

Ad Philomenē.

Annotatio. CCXXXIII.

Donari me vobis). Er. Donabor vo-
bis. Edo. Donari me vobis: le-
gunt Hieronymus: & interpres
Chrysostomi.

In Ep̄lam Iacobi.

Annotatio. CCXXXV.

Ine operibus). Er. ἐκ τῶν ἔργων σου
(ex opib⁹ tuis) qd̄ si legas (sine opib⁹)
quēadmodū interps legit: nō video
qui cōstet sensus. Nā fides oñdi nō
potest nisi factis. Sēt it aut quisquis

Iaco. ij.

is fuit: Iacobus: demonstra mihi fidem tuā: quam
habes adiunctis factis: vt vtrumq; habeas: &
ego solis factis declarabo mihi neutrum deesse.
Edo. Hic locus græce male habet mea senten-
tia: nec id qd̄ interpretaris ipse ordo sermonis pa-
titur. Scis enim sub p̄sona aduersarij inductum:
q̄ diceret (Tu fidē habes: & ego opa: ostēde mihi
fidem tuam sine opibus: & ego ostendam ex operi-
bus fidē meam). At qui erat aduersarius: si illi cū
apostolo conuenit. Conuenit aut: si iuxta interp̄-
tationem tuā: vicissim sibi cūperent: fidem suā de-
monstrari ex operib⁹ suis. Nihil aliud optat Iaco-
bus nihil aliud monet: nisi vt fides habeat adiūcta
opera ex quib⁹ possit demonstrari. Male ergo agit
personam aduersarij: qui conuenire se monstrat
non aduersari. Nam statim possit illi respondere
Iacobus. Nullo alio argumento cupio tibi demō-
strare fidem meam: nisi ex operibus: bene mo-
nes: sed nihil obijcis contra me: quippe qui id
exigam: nihil prorsus aliud. Et mihi tecum con-
uenit: si quod ego maxime cupio: fidem tuam ex
operib⁹ tuis demonstrabis. Sed tu fidē habes sine
opibus: qualem habent & demones: qui credunt
& contremiscūt. Et quod consequēter sequit: pro-
fus aduersatur interpretationi tuę: & pro nostra
facit. Vis autem scire o homo inanis: quoniā fi-
des sine operibus: ociosa est. Num vides hoc ser-
mone taxatum aduersarium: q̄ impossibilia que-
reret: quū fidē optaret sine opib⁹ demōstrari. q. d.
Quid tu mihi dicis: ostēde mihi fidē sine operib⁹.

Impossibile est qđ exigit. Nā fides ociosa est: nulla est: si nō habeat adiuncta opa. Et verum quid est qđ notasti fidem non posse ostendi nisi factis: & qui exegit vt sine factis sibi ostenderet: incitię notatus est. Proinde quum videas hunc sermonē ab eo propositū: qui aduersarium agebat: qui & ab apostolo propterea notabat: qđ incite quereret: non debebas tam precipitanter mutare hūc locū. Vides enim qđ ineptum sit: qđ dicit apostolus (vis autem scire o homo inanis) nisi personā fingas aduersario respondentis. Aliud est hoc loco qđ durius cohereat. Ego tamen nihil noto: ne suscitē tumultum in sacris literis. Nam certum est sensum sanum esse: etiā si lectio non sit sana.

Annotatio. CCXXXVI.

Iac. iij. **S**I dominus voluerit.) Er. Gręca sic habet &c. Sed haud scio an gręca hoc loco sint deprauata. Ed. Idem dixisses & sepe antea.

In Epistolā Petri Priorē.

Annotatio. CCXXXVII.

Eplē
Petri
prio. j.

IN quem desiderant). Erasmus. (ēio a) id est in quæ. nempe ea quæ de Christo prænunciata sunt per prophetas: ac deinde prædicta per apostolos. Nēc enim sentit de spū pphetar: in quē angelos velle pspicere nihil mirū est. Ed. Et hic forte deprauata sunt gręca exemplaria: quū plane melius quadret (in quē): qđ (in quē). Nam de Christo loqui: luce clari⁹ est. Qui

euangelizauerūt (inquit) vobis spiritu sancto misso de cœlo: in quem desiderant angeli prospicere: Christū scilicet in quē. Locus nō patitur vt aliud sit. Et quod pro (euangelizauerunt) ponis prædicauerunt euangelium: turbat ordinem sermonis: quum periphrafi nihil sit opus. Non hoc permiffes interpreti. Neq; vero tantopere opus est caueas ne ad spiritum referatur: qđ & de spiritu possit intelligi: sed non hoc loco: etiā si ad spiritum referat Maximin⁹ Arrianus. Cæterum quod addis: nec enim sentit de spiritu prophetarū: in quē angelos velle prospicere: nihil mirum: idem possis dicere: si ad Christum referatur. Scis Petrum simpliciter id dicere: & nō pro re mira narrare. Quid si non sit mirum: num propterea nō erit verū? Sic multa feceris falsa in sacris literis.

Annotatio. CCXXXVIII.

Honorem impartientes.) Era. Honorem interpretatur diuus Hieronymus: abstinentiā a coitu: sic enim honorem haberi vasculo muliebri si nō inquinetur libidine. Idq; indicat quod sequitur: (vt non interrompanť orationes vestre.) Rursum pudet hoc loco referre: quid interpretetur Lyranus: & huiusmodi complures interpretes &c. Hoc nimirum est doctoraliter: ac sciētifice (vt isti loquūtur) tractare diuinās literas. Deum immortalem: quem stomachum effunderem in istos: nisi me christianus prohiberet pudor. Sed aliorum omissis nugis: nostrum agamus negotium. Edo. Hieronymum soles dicere: multa libertate vtī in

j. Pe. iij

scripturarum interpretatione: quo tueri possit pu-
 dicitiam. Et alibi narras: quædam græca vocabula
 nō satis ad ipsorum proprietatem interpretatum
 esse: sed accommodasse magis ad suas partes con-
 tra hæreticos: id quod forte hoc loco fecit: si ta-
 men interpretetur vt tu dicis. Nam commētarijs
 in Micheam. ca. vij. dicit Apostolum mulieres vo-
 care vas infirmum: & iubere: eis a maritis suis exhi-
 beri honorem. Et ita non fuisse redditurum sentē-
 tiam: nihil dubito: quum tota via diffideat hæc in-
 terpretatio a sensu apostolico: quod palam erit: si
 quis antecedentia hunc locū: paulo altius repetat.
 Primo orditur capitulū sic. Similiter & mulieres
 subditæ sint viris suis &c. sequit̃. Sic enim aliqua-
 do & sanctæ mulieres: sperantes in domino: orna-
 bant se subiectæ proprijs viris: sicut Sara obedie-
 bat Abraham: dominum eum vocans &c. Vide nūc
 quo tendit sermo. Hortatus est mulieres subditas
 esse viris. Quid reliquū est nisi vt vicissim hortetur
 viros: ne mulieres eo spernant: q̃ sint infirmius va-
 sculum: sed honorent tanq̃ cohæredes gratiæ vitę.
 quasi dicat. Etiam si sint infirmiores: cohæredes
 tamen sunt eiusdem glorię: & propterea honoran-
 dæ. Nescio quid possit ineptius dici: q̃ vt hic ser-
 mo referatur ad pudendum vasculum muliebri.
 Nescis Paulum nos vocare vasa fœtalia: & hoc lo-
 co quod dicitur infirmius vasculum: significari al-
 terum esse vasculum firmitus: quod ipse vir est: non
 vasculum quod vis viri. Ergo ita interpretare infir-
 mius vasculum: quo contra possis opponere fir-

mius vasculum. Sed nec Petrum dices prohibere
 omnem corporum communionem inter cōiuges.
 Nam Paulus tunc reclamabit: dicens: Reuertimī
 nī in idipsum: ne tentet vos Sathanas. At hoc se-
 quitur ad tuam interpretationem: quū etiam san-
 ctissimo coitu inquinetur vasculum muliebri: va-
 sculum (inquam) pudendum: addo & totum cor-
 pus. Sed nunc expende consequentiam sermonis.
 (Viri similiter cohabitantes secundum scientiam:
 quasi infirmiori vasculo muliebri impartietes ho-
 norem: tanq̃ cohæredibus gratiæ vitę.) Quid dice-
 mus: impartientes honorē fœmineis vteris: vt nō
 inquinent libidine: tanq̃ cohæredib⁹ gratiæ. Quid
 fœdus? quid insultus hac interpretatione? Sunt
 fœminei vteri cohæredes gratiæ dei! Iā qđ dicis (id
 indicat qđ sequit̃: vt nō interrūpanť oratiōes vrę.)
 Nū hic saltū facis: & qđ itercedit sicco pede trāsīs?
 hoc scilicet (tanq̃ cohæredib⁹ græ dei.) Debebas pri-
 mū hoc apte cōnectere: deinde adiungere vt nō in-
 terrūpanť orationes vrę. Et qđ hic peccauit Lyra-
 nus: q̃ interpretat̃ (honorē:) vt eis p̃spiciat̃. Qđ
 adamussim huic loco nō quadret hæc interpretatio:
 tñ nō nulla pte fraudant̃ honorē sibi debito: si sub-
 strahat̃ eis vict⁹. Et sancti: honorē parētib⁹ debitū
 iterptant̃ vt fraudati honoris crimē sit: nō his mi-
 nistrare de nr̃is reb⁹: si opus sit: id qđ pculdubio in-
 dicat Ioānes ī canonica. Qđ vero sequit̃ ne īpediā-
 tur orōnes vrę: & Lyrano⁹ interpretat̃: dissidētū p̃ci-
 b⁹ deū nō ānuere: nihil mihi videt̃ dici posse apti⁹
 huic loco: quū bñ cōsequat̃ ad āncedētia. Mulieres

viris sint subiecte: viri mulieres ne spernite: sed honorate: vt ita mutuo officio coniungamini: in Christi dilectione: quod alioqui fieri non potest: nisi debitum inuicem impendatis honorem: sicque consentientes exaudiet dominus: qui dissidentes non exaudiet. Nam in concordia viri & mulieris placitum est spiritui eius: vt dicit ecclesiasticus. Et vbi duo consenserint super quacumque re: pollicitus est hoc facturum patrem. At quæ illi concordia grata: si dissideat coniunx a coniuge? Nullus ergo fructus orationis dissidetur. Dissident vero qui debitum sibi mutuo honorem subtrahunt. Porro impediuntur orationes: quæ fructum non referunt. Mutuum ergo exhibete honorem: ne orationes vestræ impediuntur. Huic etiam sensui: quod mulieres vas vocet Apostolus: attestatur Augustinus contra Iulianum Pelagianum libro quinto: capite. vii. Sic enim interpretatur illa verba ad Thersallonenses. iiii. (Vt sciat vnusquisque vas suum possidere in sanctificatione:) id est coniugem suam.

Annotatio. CCXXXIX.

Eodem **M**ortificatos quidem carne.) Era: *ἡ ἀποθέσις*
 Mid est mortificatus: atque ita citat Hieronymus &c. (Postea.) Iam vero quorsum attinet hoc loco recedere: quæ somniat in hanc sententiam quæ græce ne sciunt: & id tantum sequuntur: non quod scripsit Petrus: sed quod deprauauit librarius. Possem ad singula conuicijs incessere nimis arrogantem istorum incitiam: qui de ijs quæ citra linguarum peritiam: ne legi quidem emendate possunt: vel vti ex

oraculo pronuntiant quicquid sonarint. Quod si legas (mortificatos) quomodo cohereret quod sequitur (in quo)? Atque hic locus caute legendus est: ne quod tale sentiamus, qualia nonnulli de anima Christi apud inferos passa. Ed. Miror quid sit: quod tam varius es: nullo gradu sistis: mutas stationem: nihil non facis: quo carpere possis quosdam interpretes. In priore epistola ad Timotheum: grauati pateris dici deum iustificatum: imo dicis non satis prima fronte hoc congruere in Christum. Hic prorsus contendis: vt sic dicatur: & miseros laceras interpretes: id quod nunquam non facis vel extorta interdum occasione. Quos imitaris: si tamen imitaris: hoc non fecerunt: in nullo Hieronymus: Ambrosium: Augustinum. De hoc loco quod sit nihil iudico: quum ita habeat græcus codex tuus: ita etiam interpretetur Hieronymus. Sed cur non hic etiam dubitas: quod interdum facis: an græca male habeant: vel forte diuersa sint exemplaria: quum deprehensum sit sepe extare exemplaria quæ tu non vidisti. Non iam excuso interpretem: quem nec hoc loco damnas: sed tantum moneo hoc potuisse fieri: vt secutus exemplar suum: ita sit interpretatus: vt nos legimus. Itaque careant hac culpa commentarij. Sed vt hoc tibi concedam: deprauatos esse codices: & præ incitia græce lingue sic quosdam interpretatos: vt ad homines referatur: non ad Christum: nunc hoc crimen est quod sic interpretati sunt: vt legerunt: citra tamen vllum catholice veritatis danum. Nam id quidem catholicum est: quod ipsi interpretantur: etiam si non rñdeat græco tuo: quum

invidiaris periclitari: an hic sensus e græco satis ca-
 tholicus sit de quo ego nihil dico. Hoc vitio das
 q̄ inscijs græcæ linguæ audeant interpretari sacras li-
 teras: præsertim q̄ veluti ex oraculo (vt tu dicis)
 pronunciant. Q̄ interpretati sunt: etiam igna-
 ri græce: in hoc nō veniūt abs te culpandi: si iuste
 rem expendas: sed laudandi potius: q̄ ex tenuita-
 te sua: ipsi etiam miserunt in gazophilaciū domi-
 ni: si non nitida & gloriosa: at solida certe: & inte-
 gra: aut saltem in diuite voluntate qualiacunq̄ ha-
 bebant: dubio procul recepturi mercedem a deo:
 q̄ talentum non absconderunt: sed gesserunt uti-
 liter domini sui negocium: reddita & vsura. Porro
 quanti voluerint esse suas interpretationes: non
 satis miror te voluisse calumniari: quum prorsus
 nescias: & in hoc fraternam charitatem ledas: qui
 iudicas fratrem tuum alienum seruum domio suo
 stantem aut cadentē. Vt non inficiabor errasse in-
 terdū: homines enī erant: ita multis argumētis vi-
 deor mihi posse colligere: nec arrogātes fuisse: nec
 ptinaces. Vt hoc vnū sit e multis: q̄ simpliciter &
 nude tractant rem: nullis phaleris: nullo lenoci-
 nio: nullo naso: nulla dīcitate. Si quando dis-
 sident ab aliorum sententia: hoc simpliciter profi-
 tentur: sepe reuerenter: nullo prorsus dēnte: vt ar-
 gumentum sit: ministros fuisse v̄bī in edificatio-
 nem: nō in destructionē. Quot hominum millia
 multis iam seculis vsq̄ adeo profecerunt ex eorū
 cōmentarijs: vt magnā frugem fecerint: & quoti-
 die faciant in ecclesia dei: Sed & hodie extra hunc

ordinem paucos inuenias: qui edificant fidem
 Christi. Qui in his commentarijs tam humili-
 bus: & abiectis (vt tu putas) totam etatem consu-
 munt: hi sedulo dant operam: & pene hi soli: vt
 lucrentur animas deo. Non inficior tamen & ali-
 os eē: sed qui si ad hos conferantur: exiguo nume-
 ro sint. Si hoc crimen putas: q̄ cum græce nesci-
 ant: audeant interpretari: quo pacto tu effugies:
 qui euangelium Matthei græce versum ex hebrai-
 co: itidem & epistolam ad hebræos: latine interp̄-
 taris: quum tamen hebraice nescias? Ne ergo illis
 hoc imputa ad crimē: sed mirare poti⁹ primo piū
 studium: ac veluti ptinaciam quandam sanctam
 vt religionem auerent: deinde raram ac singula-
 rem diligentiam: vt omnia quoad ipsi possent:
 quadrarent adamussim. In quo vel hac parte sunt
 admirabiliores: q̄ quū græce nescirent: si quando
 incidat lectio nō satis græco rñdens: tam gnauiter
 locū omnē cōpingūt: vt si græce nescias: germanū
 putes: quum a linea nusq̄ exorbitēt. hoc est a recta
 fide. Multis ptib⁹ hos anpono illis: qui germane
 legētes: adulterinis sensib⁹: etiā a fide interdū ab-
 horrētib⁹: synceram alioqui lectionē contamināt
 Isti tam oculati sunt: vt nec lectionē in emēdatā in-
 terptatiōe sua peiorē reddāt. Etiā si non vsque q̄
 cohēreat interpretatio: quadrat tñ: nec repugnat ali-
 quorsū catholici fidei. Tā sūt modesti: vt nihil cū
 ipio p̄cipiāt: nihil ex autoritate decernāt: parati
 sp̄ parere meliorib⁹ iudicijs. nullū quēuis lacerāt:
 etiā pessime sētietē de fide: quū hoc n̄ sit christianę

modestię. Neq̄ tanti velint haberi suas interpre-
tationes: quanti sunt ex tripode oracula: quod tu
dicis: sed simpliciter exponunt sensa sua in utilita-
tem fidei: deferentes semper: & authoritati eccle-
się: & maioribus: & doctioribus. Id quod sepe est
videre in eorum commentarijs. Q̄ si aliquando
lapsi sunt: debet dari eis venia: tam raro lapsis pre-
fertur tã modestis: q̄ sepe bono dormitat homerus.
Quin & gratię agēde: q̄ tã multa tã bene dixerit.
Et q̄ grãce nescirēt: si alia ratioē excusari neq̄ant:
imputandum vel temporum iniurię: vel regionū
infelicitati. Quanq̄ ne id prorsus dicam: aliud
addo: non obfuisse forte ecclesię: q̄ nescirent: quū
quosdam videam pre gloria gręcanici sermonis:
multa sibi sumere: in fidei potius detrimentum
q̄ adiuventum. Nec tamen dissuadeo gręcę ex-
plaria consuli: si quis tamen id pie ac sobrie faciat:
captiuato intellectu: in obsequium fidei.

In Epistolam Iudę.
Annotatio. CCXL.

Do. In fine epistolę Iudę ex gręco
legitur (soli sapienti deo) At illud
verbum (sapienti) alibi putas con-
tra Arrianos additum: quod antea
puto satis explosum: sed & hoc lo-
co magis exploditur.

In Apocalipsim.
Annotatio. CCXLI.

Ittens per angelum.) Er. ἀποκάλυψις Apoca-
λιψις. ἵ. ἀποκάλυψις: id est misso mādato: ἵ. ἵ.
alioqui quum angelū miserit: quid
erat: quod mittebat per angelum?
Ed. Bene facis q̄ in contextu hunc
locum nō mutas. Nam bene habet.

Quid est (inquis) quod mittebat: locus ipse indi-
cat. Reuelationem (inquam) mittebat.

Annotatio. CCXLII.

E Go sum alpha & o.) Ed. τὸ ᾱ καὶ τὸ ω. Q̄ ar- Eodem
ticulus additur: modo tanta sit vis articuli:
indicat verbum principium esse absolute: q̄ hac
ratione vsi sunt Arriani quidam: qui filium vole-
bant ponere minorem patre: q̄ appellationi dei:
quoties patrem signat: additur in scripturis articu-
lus: quasi per excellentiam dicatur ipse deus: appel-
lationi vero filij dei: quum de filio dicitur: non ad-
ditur. Sed hoc Arrianicum videtur: & a vero abes-
se: antea (ni fallor) demonstratum est.

Annotatio. CCXLIII.

E Ra. Q̄ in calce huius libri: nōnulla verba
reperi apud nostros: quę aberant in gręcis ex-
emplaribus: ea tamen ex latinis adiecimus. Edo.
Cur non eadem authoritate: alibi addas: vbi repe-
ris gręcis deesse: quod nos habemus? Vtrinq̄ in-
curris periculum: vel si nostra ad gręcos codices
emendas: vel si gręca ad nostros. Nam si gręca be-
ne habent: cur emendatur: sin male: cur tantopere
tibi placet: secundum ea: nostra mutare: reijcere:
damnare? Tantumdem dico de latinis: si bene ha-

Bent: cur emendantur ad græcam fidem: si male: cur ad eorum fidem: græcis addis: nisi forte confiteberis: neutrū satis integrū esse: sed ægere vtrūq; vicissim alterius adminiculo: vt ex græcis reducāt latina: & ex latinis græca. Sic vtrumq; feceris pari conditione: & nostra nobis lectio manebit: nisi tu vnus: tantum audeas: vt vtrumq; reducas ad cōsonantiam: quod nūq; ausus est: siue is Origenes sit: siue Hieronymus: qui hoc de se profitetur i homi-
 lijs Origenicis. Tu dum vtrūq; ex altero restituis: vtrumq; facis incertum: atq; eo incertius: quo nō omnes (scio) subscribent tuo iudicio. Ex innouatis codicibus: quid periculi sit: nihil dico in præsentia: sed nimisq; timeo: ne periculum ex ipso periculo discamus. Antiqua lectio: etiam si non satis vbiq; græco respondens: nullam nobis peperit heresim: nihil fouit schismatis: nullam hæreticis ausam præbuit ad calumniam. Semper exhibuit catholicum sensum: id sedulo agentibus interpretibus: vt sensus quadraret fidei: etiam si græcū nō respondeat lectio. Sed miror te non fuisse repressum ex hoc loco: ne quæq; vel latinis addas: minuas: vel græcis: quum hunc locum immediate præcedat comminatio diuini iudicij: his verbis. Contestor omni audiēti verba pphetiæ libri huius: si quis apposuerit ad hæc: apponet deus sup illū plagas scriptas in libro isto. Et si diminuerit de verbis libri prophetiæ huius: auferet deus partē eius: de libro vitæ: & de his quæ scripta sunt in libro isto.

ANNOTATIO

nes Edouardi Leei in annotationes posterioris æditionis Noui testamenti Desiderij Erasmi.

SECUNDVS HIC LIBER monebit te optime lector: qd ex annotationibus prioris libri: in secunda æditione Erasmi sit emēdatū: qd aliquousq; mutatū mitigatūve: qd adhuc maneat. Et si qd forte obiter secūdā æditionē percurrens: deprehēdi dignū de quo monearis: id etiā adiūximus. Cæterū iustā operā in hāc rē nō ipēdimus: partim rati fore: vt alij posthac in hoc tā piū negociū incūbāt: partim: qd nos auocāt a certamie meliora studia: aqb⁹ plusq; inuiti diuellimur: vt tñ ipēsi officij nihil pigeat: si tuis studijs quæq; pfuisse videbimur: qd iprimis: ac vehemēter optam⁹. Ac primū de his locis q emēdati sunt: tū vt cōpertū habeas nō bñ habuisse qd emēdat: tū vt forte alicubi cognoscas cui monitori emēdatio debeat. Nō q gloriādū sit: si bñ monueris: sed q citra vllū arrogatię vicium: fas sit repetere etiā fore: vel saltē nō idignū: iteresse (qd vocāt) exigere: ab ingrato debitore. Operę piū fuerit totā ei⁹ loci: quo numerus refert annotationē: prius legere in priō libro: cū rñsione (si quasit) & nostra cōfutatione: vt deinde possis pspicere quid emēdatū sit. Positur⁹ sum igi⁹ ipsa verba secūde æditionis.

Anno. Annotatione. IIII. fatetur apud Chrysoſtomū inueniri coronidem in fine precatōnis dominicę (Quoniam tuum eſt regnum &c.

Anno. Annotatione. VIII. quod prius dixerat: (totidē & eiſdem verbis increpatum fuiſſe Petrū: quibus antea repulſus erat diabolus.) Hic miti gat (totidē pene:) & Origenis annotationem: quam ego cito: probat. Videtur tamen adhuc arbitrari idem proſus pollere: vade retro: & vade retro me: in quo nō aſſentior illi: quum alterum ſit proſus repellentis a ſe quemq̄: alterum: nō repellentis: ſed inuitantis potius ad obſequendum.

Anno. Annotatione. XX. (Quod dictum eſt a Danielem propheta) hęc verba quum in priore æditiōne: diſſiſſet videri addita apud Matthæū: at contra ego produxiſſem Origenem: qui in Matthæo hęc verba interpretat: hic dicit. (Quę & apud Matthæū ab alio quopiam additum videri poterat: niſi ſic ab Origene citaretur.)

Anno. Annotatione. XLV. Hic fateſ (vt ego cito) Origenem interpretari verbum (incipiens) pro quo ille poſuit (igreſſus eſt.) Hoc loco typographus negatiuum aduerbiū (non) immiſcuit orationi: quū vel cæco appareat Eraſmum affirmatiuam orationem poſuiſſe: alioqui non conſtaret oratio. Hęc ſunt verba Eraſmi. (Origenes: ſi modo non fallit inſcriptio: homilia in Lucam. xxviii. palam admonet in Luca eſſe verbum incipiendi: trahens ad allegoriam: quia baptiſmo ceu renati eſſe incipimus.) Liber Eraſmi habet (in Luca non eſſe verbum inci

piendi: ſed illud (non) redundat cum nec huic loco nec veritati quadret: vt patebit conſulētī Homiliam origenicam. Quare & hic admonendus eſt lector: vt (non) illud expungas.

Annotatiōe. XLIX: Verbum $\psi\epsilon\upsilon\delta\omicron\pi\epsilon\omicron\phi\upsilon\tau\alpha\iota\sigma$ quę dicebat gręce haberi: quum noſtri codices (prophetis) haberēt: in ſecūda æditiōne ſuſtulit: & verbum (prophetis) reſtituit.

Annotatiōe. LI. (Sapientia a filiis) ($\pi\acute{\alpha}\rho\tau\omega\upsilon$ omnibus) quod verbum dicebas gręce haberi: quū ſuum exemplar non haberet: iam addit: vt ſit (iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis) ſicut nos legimus.

Annotatiōe. LII. Lachrymis cępit rigare) hic mecum canit. Interpres (inquit) omiſit dictionē ($\kappa\lambda\acute{\alpha}\iota\omicron\upsilon\sigma\alpha$) quę tñ haud ſcio: an addita ſit a ſtudio ſo quopiā. Si quidem flere: & affatim flere intelligit: quę lachrymis rigarit pedes. $\kappa\alpha\iota\ \zeta\acute{\alpha}\sigma\alpha\ \pi\alpha\rho\ \tau\omicron\upsilon\sigma\ \pi\acute{\omicron}\delta\alpha\sigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \delta\omicron\pi\iota\sigma\omega\ \kappa\lambda\acute{\alpha}\iota\omicron\upsilon\sigma\alpha\ \hbar\epsilon\lambda\epsilon\tau\omicron\ \beta\epsilon\chi\epsilon\iota\mu\ \tau\omicron\iota\sigma\ \delta\acute{\alpha}\ \kappa\epsilon\upsilon\sigma\iota\mu$ id eſt & ſtans iuxta pedes illius: a tergo flens: cępit rigare lachrymis.

Annotatiōe. LIII. mecum ſentit: & meas rationes amplectit cōtra Laurentiū hiſ verbis. (Nec erat cauſa cur hic adderet. (Eiectis foras omnib⁹) quum Lucas paulo ante teſtatus ſit Ieſum nō paſſum eſſe quęq̄ ingredi eo: vbi funus erat puellę: p̄ter patrē: & matrē: & tres modo dictos diſcipulos. Quos ſi eiectos intelligam⁹: quomodo dicitur obſtupuiſſe? Nec periculū erat ne res celari nō poſſet: tã paucis teſtibus geſta. Nihil eſt igitur:

Anno. Annotatione. CXVII. Addidit latinū.
 Cxvij. Annotatione. CXXIII. Quattuor inicijs) emē
 Anno. dauit latinum: vt respondeat græco sic. Quattuor
 Cxxiij. inicijs alligatū. summitti e celo in terram: in quo
 erant omnia quadrupedia terrę bestięq; & repti-
 lia & volatilia cœli.

Anno. Annotatione. CXXXVI. Non iam dicit (ceu
 cxxxvj. theologis fas sit) sed tantum (ceus fas sit).

Anno. Annotatione. CLI. (Quæsit volūtas dei &c). Iux
 clj. ta græcum ponit contextum latinum. (Quod bo-
 num est acceptumq; & perfectum.

Anno. Annotatione. CLXXIII. (Quinquies quadra
 iatio. C genas). Non amplius inheret Ambrosij testimo-
 lxxiij. nio: sed citat locū ex deuteronomio: quē ego cito.
 Addit tamen probabile esse: ob humanitatem:
 vnam plagam remitti solitam. Et tamen non sic
 scriptum est in deuteronomio.

Anno. Annotatio. CCXLIII. Non fateē: vt in priore
 ta. CC editio: ex nostris codicibus græcis quę deerant
 xliij. se addidisse. Verum si quid prius addidit: manet
 adhuc additū. Nā ex collatiōe deprehendi nihil
 in secunda deesse editio: quod erat in prima.
 Quare vel delere debuit: si veritus est fateri addi-
 tum: vel si addendum putet: id etiam in secunda
 editioe ingenuè fateatur. Sed hic exploratissimū
 habet pie lector extremā illam meam annotationē
 vidisse illū vt inde colligas vidisse & reliquas oēs q̄
 extremā viderit. Nā in illi⁹ manu reliq̄ oēs erāt: q̄
 extremam prodidit. Certe aliud mihi persuaderi
 non poterit: nisi ille aliam iustā rationem reddi-

derit cur hic expunctum sit: quod prior editio ha-
 bet: præsertim quæ eiusdem farinae alij loci sint:
 qui tamen adhuc manēt: vt est videre in nostris an-
 notationibus. Agnoscat ergo creditorem suū ho-
 mo omnium ingratiſſimus: & ne amplius calum-
 nietur non vidisse se annotationes meas: quas ipse
 mea sponte semper paratus eram illi ostendere: si
 ille aut serio petisset: aut cum tertio non rogatus
 profiterer me ostensurum: videre voluisset. Extat
 apud me epistola illius qua respondet omnia agi
 posse per ocium. Illud ocium adhuc ocium habet.
 Me nunq̄ accersuit: nunq̄ rogauit: tantum quod
 iniquissimū erat petiuit ipsum librum. At nemo
 sanus cōmittit se fidei insidiatoris. Si is librū ha-
 buisset: potuisset me inuito ædere: ex sententia sua
 addito: suppressove: quicquid videret. Nec mihi
 fuisset liberum: vel castigare quicq̄: vel addere: vel
 expungere: si e re esset. Et quis non tempore sapit?
 Tunc mea res ex aduersarij nutu arbitrioq; pepen-
 dit: & illius aduersarij: qui nullum nō lapidem
 mouet: vt meum nomen maculet: & omnibus do-
 ctis viris inuidiosum efficiat. Num satis fuisset vi-
 disse ipsos locos: & quibus mouerer rationibus ab
 eo dissentire? Plane satis fuisset: simpliciter ac syn-
 cere agenti. Sed satis id non erat: moliētī insidias.
 Nā qd illi de libro: q̄ priusq̄ petisset basileā: p̄ scri-
 bā proditorē oīa viderit: Tugero nūc iterum atq;
 iterum orandus es optime lector vt æquus sis. Dis-
 peream si animus erat ædere librum: nisi ille sic vr-
 geret: vt omnis mihi futuræ pacis spes adēpta sit:

(nam sic minantur quidam: consentaneum est verbis illius ipsi alio qui satis probi) nisi libro in manus hominum tradito. Si res mihi tanti habitae fuisset. debet hanc utilitati publicae. Sed agnosco quod sit mihi curta suppelles. Et tamen satius mihi fuerit: publicum orbis subire iudicium: & prodere hanc ignorantiam: quam diutius carere iucundissima animi mei tranquillitate. Spero fore ut omnibus recte propensio: nemo bonus: nemo doctus: aequus nemo: aegre sit laturus hoc meum factum: aut mihi hanc culpam ascripturus. Causa si queritur: pia est. Nam si bene meretur de ecclesia: qui ubi res monet: emendat ecclesiasticam lectionem: mihi videtur melius mereri: si quis ecclesiasticam lectionem asserere a calumnia: & quod temere mutatum est: non sua nixus autoritate: sed veterum: conetur restituere. Etiam si parum assecutus sit: huic conatui gratia debetur: quando ex pio zelo: pro domo dei proficiscitur. Porro quantum ipse assequutus sum: tuum fuerit iudicium docte lector. Si occasio spectat: ipse operis author me saepe rogavit: quin verius incantavit: & inuitum traxit: ut se monerem. Et idem nunc omnibus modis vrget. nullis omissis sycophantijs: nullis conuictijs: nullis per suos minis: ut libri aeditionem extorquere possit. A Lutetia & Germania prohibitus sum periculo vitae meae: nisi librum aedam. Libris: & literis: & schedulis infamatorijs quotidie ac publice traducor. Notatus sum sycophantissime trium linguarum hostis: ut sic doctis omnibus: persertim germanis (quos penes nunc bonarum

literarum summa est & sceptrum) odium fieri: & execratio. Qui utinam tantum possem in tribus linguis: quantum illis afficior. Certe quotidie: aliquid impedo operum in omnibus. In quibus forte iam non nihil essem: si iste tumultus quo pene perpetuo vexor: non eripuisset mihi: multum bonarum horarum gratis. Nec scio an ille: qui mihi hanc hostilitatem obijcit: iudicium tam firmum prestare possit se tribus linguis fauere: quam in tertia id est hebraica nihil pene studij posuerit: aut saltem non profecerit. Quod si per illud: nemo euadet consummat theologus: citra peritiam trium linguarum: in hoc albo is non erit: qui tertia qua multo maxima pars sacrarum literarum scripta est caret. Et tamen ego illi hoc nomen non inuideo. Ceterum iniqui fuerint in me Erasmi: si me posthac appellaauerint trium linguarum hostem.

De his locis qui alioquinque mutati mitigatiue sint. Anno: Pro eo quod dixisti: euangelista coactius adduxisse auctoritatem ex Esaiam: hic ceu mitigas ponis (non nihil v. deflectit ad suum negocium.) Nec hoc etiam sic posse dici a seipso pronuntiare. Nam miror si vltimum minimum deflexerit a sensu spiritus sancti: doctus a spiritu sancto. Si deflectere: est aliquo usque errare: non recta ire: plane temerarium fuerit: de euangelistis sentire: quod deflexerint.

Quod prius dixisti absolute: Marcum nihil aliud scripsisse se quam matthei copiam: hic dicis (fere nihil aliud) quod nec hoc (fere) recipio. Nam quum viginti canones prioros habeat Marcus: qui in Mattheo non habent: non puto posse dici fere fieri: quod viginti gradibus abest. Ibi dicis praepositionem ad pugnam cum ratione principij: hic addis (paterni siue maui Hilarij ver

Annos
1517
1518

Annos
tatione
xxj.

Annos
lxxij.

bo vi: authoritatis.) Ed. Aliud sentit Hieronymus: qui (per ipsum) ad patrem refert. Aliud item Chrysostomus: quod (per quem) de patre dici profiteatur.

Anno: Quia in priore additione: negabas filium posse dici absolute principium: hic aperis: quid tibi significet: absolute principium. Itaque ea ratione: qua ipse capis absolute principium: putas te posse tueri: verbum non esse absolute principium. In quo nec nos repugnamus: ut postea dicitur. Sed an id satis sit: ut concludas: verbum non esse absolute principium: viderit doctus lector. Ascribam ipsa verba tua. Iam & in hoc laborat Augustinus: quomodo Christus dicatur principium: quum esse ab alio: pugnet cum ratione principij. Pater enim simpliciter: & absolute principium vocatur. Absolute dico: non perfecte: quum haec appellatio perfecte competat & in filium: sed ita ut nihil nominari possit: cuius non sit principium. Siquidem pater principium est omnium: & creatorum & increatorum. Filius patris certe principium dici non potest: sed neque deitatis quemadmodum neotericum theologorum vulgus loquitur: quod quod Paulus in epistola ad Colossenses eum principium vocat: non absolute: sed addens: primo genitus omnis creature. Hactenus verba tua. Hic quando tibi sic placet: qui prior id feceris: tam accurate distinguens principij rationem: quod dicitur absolute: libet tecum descendere: in theologorum scholam. Theologi: tum neoterici: tum veteres (si tamen Augustinus & Hilarius veteres sint: quos tu inter neotericorum vulgus videris ponere) princi-

pium rationem in deo alteram ponunt: quae nihil ad illam essentiam pertineat: sed ad proprietatem tantum: alteram quae ad essentiam spectet: quae & refertur ad creaturas. Hanc communem faciunt trinitati. Illam adhuc bifariam secernunt in proprietatem eam quae a nullo sit. & in eam: quae ab uno tantum. Patrem ergo dicere principium: nihil aliud illis sonat: nisi patrem non habere a quo sit: quum ab eo sint omnia. Porro filium esse principium: quod proprietatem dicit: theologij interpretantur: sic esse ab alio: ut ab eo nihil minus sit alia in deitate persona: atque hoc principium: ceu vnam notionem (ut ipsi loquuntur) & patri & filio convenire ab aeterno. Ceterum principium quod ad essentiam spectat: ex quo convenire tribus personis: sed ex tempore omnibus: & sub hac appellatione principium dici spiritum sanctum. Et unum esse principium: patrem: & filium: & spiritum sanctum: Sic pater est principium sine principio: filius principium de principio: uno nempe patre tantum: spiritus sanctus principium de principio uno: sed ut in duabus personis patre & in filio. Itaque spiritus sanctus est a duobus: sed uno principio: aeterno quidem: Nam ea processio est aeterna: quum spiritus sanctus ex tempore tantum principium sit. Hic & plerique theologorum dicunt: non eandem esse rationem principij: quod commune est trinitati: & quod proprietates quasdam in duabus personis. patre: & filio designat: quod notionale nominant. Iam expendamus sententiam tuam. Si verbum negas

absolute esse principium illud: quod patris proprietatem dicit: id est si verbum negas non habere a quo sit: quum ab eo sint omnia: ne tu mecum sentis. Sed quum non consequatur: propterea non est absolute principium male dialectice est: quum non videtur: quum propter hanc rationem principium: supersit adhuc & ea quae filij proprietatem consequuntur: & ea quae trinitati conuenit. Et tamen hic tecum videris parum constare: quando principium illud: quod patri tribuis absolute ac simpliciter: & filio tribuas perfecte quam non absolute. Quum illud principium paternum quod vocas: nulla ratione conueniat filio: nec absolute: nec perfecte. Sed quod dicitis neotericorum vulgus appellare patrem principium deitatis Augustinum omnium theologorum mea sententia facile principem: & Hilarium tot seculis approbatum: in neotericorum vulgo collocas. Modestius senti bone Erasme: aut ingenue fatere nescisse te: ab his accepisse neotericos: quod dicunt patrem principium esse deitatis. Nam Augustinus certe quarto hoc habet libro de trinitate. Habet & in suo quarto Hilarius. Neque vero si donabimus hoc tibi filium non esse absolute principium: quicumque lucriferis feceris contra Augustinum cuius interpretacionem carpis: quam dicitis & re ipsa refelli: quum satis sit Augustino: quod principium sit creaturarum cum patre. Nam sic & Augustinus interpretatur voluisse se creatori ostendere: quando dixit (principium qui & loquor vobis). Et haec interpretatio satis comoda est: quomne re ipsa refellatur. Ceterum ut tecum non sentio verbum non esse principium absolute. sic videor mihi videre: quo pacto possit compingi hic locus: iuxta grae-

cam lectionem: secus quam nostra interpretatio habet: quum ingenue fateor: nec mihi satis probatur.

Hic utcumque moderaris quod asperius: quam par est dixisti Augustinum fuisse impense credulum. Nunc addis cxiij. (pro ingenij simplicitate impense credulum). Ecce quid tam simplicem putas: ut non potuerit opera data: quid verum esset: perspicere? Quem unum persers mihi perspicaciorum: aut etiam argutiorum: quam ex re est? Subinde pro eo quod dixisti (Destitit praesidio linguarum) hic paulo modestius (non proinde munitum praesidio linguarum: etiam si non fuit omnino rudis graecanicae linguae: at non eousque doctus: ut graecos interpretes posset expedite euoluere). Fateris ergo tantum illi fuisse graecitatem: ut potuerit discernere *εσθ* ab *ουτως* Itaque fate habes hoc loco interpretatum fuisse (si) modo *εσθ* graece legisset. Nam multis indicijs patet eum graeca consuluisse. Qui & mea sententia tantum illi tribuet: ut potuerit graecos commentarios inoffense perlegere: quum quaedam ex commentariis graecis interpretatum inueniam: nec me iudice: iscoeliciter. Perquam vellem ut sicut hic: & alibi quaedam moderaris: sic etiam fecisses eorum omnium quae tibi displicent indicem: qui utriusque editioni potuisset adiungi.

Quaedam verba ceu mitigasac moderas imiscuit: ut tantum videatur mihi haud secus sentire: quam prius. Verba ipsa perscribavimus: videas quae ad moderam addit. in principio quod ante dixit videndum est theologis: hic modestius videndum est (nobis) ne plus satis oderimus pelagianos. Non quod noli eorum explodi sententiam: quae negat vllum esse peccatum originale: sed quod noli illud affectate admisceri ubi non est opus: siue quum in ea disputatione libeat arguari: siue ut astrologi repertis epicyclis: sese e multis

difficultatibus expediūt: ita nos affectate: ad hoc
 questionum κρισφύγετορ: passim recurramus. nisi
 forte nobis permittimus: vt in disputando cū ad-
 uersario: qui vincendus est magis: q̄ docend⁹: scrip-
 turæ verba ad victoriam nostram vtcunq; detor-
 queamus. Quod aduersus Iouinianum: pugnās
 Hieronymus facere videtur: nonnunq̄ & Augu-
 stinus: Hęc dixerim (in q̄) non q̄ faueam: neganti-
 bus esse peccatū originis: sed q̄ nolī (si fieri possit)
 vllam vim fieri scripturis diuinis. Quin potius ex
 ipsa disputationis consequentiā: diligenter expē-
 damus: quid senserit Paulus: despiciētes quid hic
 agat: vnde cœperit: quorsum tendat: & nū consen-
 taneum sit illum statim mysterium hoc gentibus
 aperire voluisse: quod hodie quoq; magis creditur
 q̄ intelligitur: nimirum communi sensu reclamā-
 te. Hactenus Erasmi verba. Hic vides alia verba:
 sed non alium sensum. Quin & non nihil addidit
 quod mihi nō satis p̄bat: vt forte postea ānotabo.

Anno. Cxlvj. Quod dixeris: in cōmentarijs origenis in episto-
 la ad Romanos insperfa: quędam de dyabolo re-
 dimendo: hic veluti partim corrigens dictum: ad-
 dis (licet obscurius) quam nec obscure: nec aperte
 quicq̄ ibi dictum sit de demonib⁹ redimendis: sed
 contra potius: vt in annotatione.

Anno. Clxviij. Vt declares contra meam annotationem: ex orato-
 ribus: et philosophis fuisse: qui in Christi ne-
 cem consenserunt: affers (Quod apud Ethnicos
 erant oratores: & philosophi: hoc apud iudeos:
 erant scribę: & pharisęi). Vt hoc verum sit: nemo

tamen eos philosophos: aut oratores appellat. Et
 describis & pharisęis nō intellexisse te vel ex eo li-
 quet: quod addis: (q̄ olim in re publica regnabāt:)
 Philosophiæ hic honos habitus est: apud gręcos:
 non apud Iudæos.

Hic contra meam annotationem dicis: nō ad rem Anno:
 pertinere: huc purgatorij mentionem admiscere: tatione
 Nam affirmas diem illic positum: pro perspicua clx.
 operis inspectione. Et tamen sic interpretati sunt
 veteres: vt ego interpretor: vt patet in glossemate
 communi. Quin & huic interpretationi accedit
 apostolicę scripturę consuetudo: quę sæpe quum
 finem mūdi: & diē iudicij innuit: diem Iesu Chri-
 sti appellat: id quod est videre: secundæ ad Corin-
 thios primo: vbi sic loquit̄ apostol⁹. Spero q̄ vsq;
 in finē cognoscetis & cognouistis nos ex parte: quā
 glia v̄stra sumus: sicut & vos nostra: in die dñi no-
 stri Iesu Chri. Et ad Philippenses primo. Confi-
 dens hoc ipsum: quia qui cœpit in vobis opus bo-
 num: perficiet vsq; in diem Christi Iesu: id est finē
 interprete Augustino in libro de correptione &
 gratia capitulo. vj. Et ad Thessalonissen. Quasi
 instet dies dñi. Etiam alio loco: dies dñi sicut fur.

De his locis q̄ nō mutant̄ in secūda æditione.

Annotationis prima manet.

Annotatione secunda (In vtero habebit:) Adhuc Anno:
 præstat in sententia q̄ Hieronymus (ex̄ legit: id ij.
 est habet) de præsentī: non (ex̄ habebit:) sed nunc
 fatetur: quod ego monui: hunc locum in commen-
 tarijs Hieronymianis in Matthæum deprauatū

A iij

esse: quem utcumque restituit: ut pro (habebit) legat (habet) sic. Euāgelista autem quia non de futuro: sed de præterito narrat historiam: mutauit accipiet: & posuit habet. Qui enim habet nequaquam accepturus est (addit) Certe ex hac clausula (Qui enim habet: nequaquam accepturus est) palam est Hieronymum legisse (habet) non (habebit.) Ed. Sic commodius necit locum. Sed manet scrupulus: quia (habet) non est præteriti temporis: sed præsentis. Nec satisfacit: quod nihil aliud pollet habet in utero: quam concepit: quando non usquequaque idem pollet. Nepe quæ uterum deposuit concepit: nec tamē habet in utero. Nam quæ peperit: non habet in utero. At vero peperisse: refert euāgelista: si de præterito narrat historiam. Certe: quum euāgelista narrabat: non tūc maria in utero habebat. Proinde mea sententia: adamussim hic locus quadrabit (si tamē placeat uti verbo (habere) (quod non satis fideliter traductum mihi videtur ex hebraico: ab interprete græco: quisquis is erat) si loco (habet) utroque loco: ponamus (habuit) sic. Euāgelista quia non de futuro: sed de præterito narrat historiam: mutauit (accipiet) & posuit (habuit.) Qui enim habuit nequaquam accepturus est. Sic forte compingitur locus in commentarijs Hieronymianis. Sed nescio: an sub his præteritis: stare possit locus apud euāgelistas: ut omnia verba in præteritum mutantur. Nam id necesse est: si de præte-

rito narrat historiam: & non potius referat prophetæ verba. Sic ergo dicendum fuerit. Ecce virgo concepit: & peperit: & vocauit nomen eius emanuel: butyrum & mel comedit & cæt. Quid euāgelista scripserit: non est proclive dicere: quum non extet euāgelium Hebraicum. Nam Hebraice scripsisse: testatur Papias audisse se de Ioanne seniore discipulo Apostolorum: ut refert Eusebius: Et Hieronymus testatur in Catalogo illustrium virorum: sua ætate asseruatum fuisse ipsum Hebraicum: in bibliotheca cæsariensi: nec non sibi a Nazareis: qui in beroea vrbe Syriæ hoc volumine utuntur: eius describendi facultatem factam fuisse. Quis vero sensus huius loci: alijs alia est sententia: Nam qui hebraicum pasuk mordicus tenent: hi cogunt ad tempus primi in oratione verbi: reliqua quæcumque sequuntur: sub eadem periodo interpretari: ut si primum futurum sit: sequentia: cuiuscumque temporis: futuri interpretationem recipiant. Ita quæ hoc loco quia præcedit (Dominus dabit signum) quia (dabit) est futuri: subiungit. (Ecce virgo concipiet: & pariet) quum alterum præteriti sit apud Hebræos (concepit:) alterum: præsentis (parit) (הרה) enim non præsentis est: quod dicit Erasmus: sed præteriti: & (יולדת) non futuri est: sed præsentis. Porro qui pasuk

contempto: temporum conditiones sequuntur: his propheticus videtur sensus: iuxta temporum proprietatē. Ecce virgo concepit: & parit: vt præteriti: ac præsentis temporis ratio: de re longe futura: vaticiniū certitudinem declaret. Id quod sæpe alias est frequēs: apud prophetas. Neq̄ quicq̄ impedit: quo minus **היה** sit præteriti: q̄ in posteriore syllaba sit **camez**: nō patha: tum q̄ nullum verbum in **ה** vel in **א** finiens vltimam: in posteriore syllaba: patha admittit: sed **camez** perpetuo requirit: auctore Fabritio capitone hebraice doctissimo: in illa sua eruditissima copiosissimaq̄ grammatica: tum q̄ etiam si patha admitteret: tamen in statu regiminis (vt ait hebrææ linguæ apud Christianos: parens ille Ioannes Reuchlinus) mutat patha: in **camez**: id quod non paucis docet exemplis. Hæc sententia: de sequendis temporum conditionibus: assertores habet: præter capitonē: & magnum illum cartusianū Gregoriū Reisthū: omnes Hispaniarum Hebræos: teste Matthæo Adriano Hispano: & vt idem capito refert: institutionum hebraicarum libro primo.

- Anno. Annotationē. III. (Quod his abundantius est) **iiij.** non mutat sententiam.
 Anno. Annotatio. VI. manet: dicit tamē titulum sibi suū **vj.** spectum: vnde infirma est ea citatio.
 Anno. Annotationē. VII. (Et fratres ei⁹) manet. Nec dū **vij.** sentit. cognatorum Ioseph viri Mariæ affinitatē: quicq̄ attinere ad Christum.
 Anno. Annotatio. IX. (Aut qd dabit homo) manet. **ix.**

Annotationē. X. (Vt nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus) manet: sed affert: quæ ego cito ex Origene. Demū addit contra meā interpretatiōnē: quā tñ nō vsq̄q̄ damnat. Nam ait. (Etenim quo minus huc confugiam⁹: vt dicam⁹ accipi posse: ne cui dicerent: q̄ Iesus eēt Christus: obstat primū pronomē (ipse). Deinde etiā ipse sermonis ordo. Neq̄ ei quisq̄ ita loquit̄. (Nemo credit q̄ fuit Plato christian⁹) quāq̄ hoc sane molli⁹ ē aliquāto: q̄ hoc loco legim⁹. Edo. Pronomē (ipse) nihil impedit: si sermo referat̄ ad euāgelistā narrantē: nō ad Christū: cui⁹ mandatū narrat. Et forte explicādi grā: addidit Iesum narrans euāgelista: ne forte sub sermōe ambiguo p̄nomē referret̄ ad Petrū. de quo paulo añ multus ac multe quidē gl̄iæ ac potestatis sermo habebat̄. Hoc mihi videt̄ p̄pe innuere Ioannes in epistola canonica priore. Nā qui añ Christi crucē phibitus: non audet Iesum prædicare Christū: inferis postea triumphatis: ac Christo cū gl̄ia resuscitato: morte victa: libera voce p̄clamat. Omnis qui credit: quoniā Iesus est christus: ex deo natus est.

Annotationē. XI. Fateŕ Originē: etiā sibi lumē legat nō dissimulare interi apud Matth. nō lumis: sed nuus fieri cōparatiōnē: put ego cito in anno.

Annotationē. XII. Inter locos emēdatos posuisse: q̄ ea verba hæc editio nō habeat: vñ mihi occasio p̄stita est hui⁹ anno. nisi q̄ nō emēdatū postea cōperiri: sed alio translātū: quāq̄ nō eisdē verbis: idē tñ p̄sus pollētib⁹: vt in cōferta turba delitescat: qd̄

B

p se positū offendebat. Nā prioris ad Cori. ca. vij
 nihil omisū ē: qđ ad p̄ociniū hui⁹ loci vtcūq; p̄-
 neat. Nec hic tñ deest: qđ huic ānotationi opponi
 possit. Nā qđ ego dico nō p̄missū christianis libel-
 lū repudiij: p̄pter magnū sac̄m̄ i christo & ecclia:
 hanc rōnē de sacramēto Eras̄m⁹ r̄ndet: nullū veterē
 qđ sciat adduxisse: quū tñ sup his (vt inqt) crebra p̄-
 lixaq; sit disputatio: p̄serti Augustino & Hiero-
 nymo. Mea annotatio nihilomin⁹ stat. etiā si nul-
 l⁹ veterū hāc rōnē adduxit: qñ ego eā ex sacris lite-
 ris p̄fero: q̄ v̄l solę satis sūt vt veritatē euincāt: etiā
 cōtra ip̄os veteres: si sic opus foret. Quanq̄ nec ve-
 teres desūt: q̄ hāc rōnē afferūt: & hi ip̄i quos Eras-
 m⁹ noiat. Hiero. i ep̄la ad Ephe. c. v. tractans hec
 verba apl̄i. (Sacramētū hoc magnū ē: ego aut̄ dico
 in christo & ecclia) ait. Nō vt pleriq; existimāt oīs
 historia q̄ de adā & eua in genesi scripta ē: ad chri-
 stū & ecclia facile referrī pōt. sed tā tūmō qđ i p̄se
 ti loco ponit̄: id ē (p̄pter hoc relinq̄t hō patrē suū:
 & matrē suā: & adherēbit vxori suę & erūt duo i car-
 ne vna) prius enī hō & prius vates adā. hoc p̄pheta
 uit de christo & ecclia: q̄ reliq̄rit dñs nr̄: atq; salua-
 tor patrē suū deū: & matrē suā cōlestē hierusalē: &
 venerit ad terras p̄pter suū corp⁹ ecclia: & de suo
 eā latere fabricat⁹ sit: & p̄pter illā: verbū caro factū
 sit. Et q̄a nō oīa sacramēta eq̄lia sūt: sed aliq̄d sacra-
 mētū mai⁹: aliud mi⁹: p̄pterea nūc dicit. Sacramē-
 tū hoc magnū est: simulq; hūilitatis ei⁹ indicium est
 i ferētis. ego aut̄ dico i christo & ecclia. Hęc hiero.
 Hanc it̄p̄tationē accepit Hieronim⁹ a gregorio
 nazanzieno: quē statim in hanc sententiā citat. verba
 nazanzieni hęc sunt. Vide q̄ tū isti⁹ capituli sacramē-

tū sit: vt apl̄s illud i christo & ecclia it̄p̄tās: nō se
 ita asserat: vt testimōij postulabat dignitas exp̄fisi-
 se: sed quodāmmō dixerit. Scio q̄a loc⁹ iste ineffabi-
 lib⁹ plen⁹ sit sacramētis: & diuinū cor q̄rat it̄p̄-
 tis. ego aut̄ p̄ pusillitate sēs⁹ mei: i christo it̄ri illd̄
 & ecclia it̄elligēdū puto: nō quo aliqd christo & ec-
 clesia maius sit: sed q̄ totū qđ de adā & eua dicit̄: in
 christo: & ecclia it̄p̄rari difficile sit. hęc nazanzie-
 nus. Eandē et̄ rōnē affert Aug. li. de nup. & cōcu-
 piscētia ad valeriū comitē. c. xxij. R̄ndebit cōnubij
 sacramētū. de me ante peccatū: dictū ē in paradiso
 Relinq̄t hō patrē & matrē: & adherēbit vxori sue:
 qđ magnū sacramētū dicit apl̄s in christo & ecclia
 Qđ ergo in christo & ecclia est magnū: hoc in sin-
 gulis q̄ busq; viris: & mulierib⁹ ē minimū: sed tñ cō-
 iūctiōis inseparabile sacramētū. Idē lib. v. c. ix. cōtra
 Julianū pelagianū. Inter mariā & ioseph erat sacra-
 mētū: q̄a nullū diuortiū. hęc Aug. Vides hic cām
 reddi: cur sac̄m̄: q̄a nullū diuortiū. Si p̄pterea sa-
 cramentū: q̄a nullū diuortiū. q̄ si diuortiū: nullum
 erat sac̄m̄. tollat̄ ergo diuortiū: ne tollat̄ sac̄m̄.
 Anno. xiiij. de (forte) manet eisdem p̄sus verbis.
 Annotatio. xv. manet. neq; adhuc admittit verbū
 (sponse) gr̄ce haberi.
 Annotatio. xvij. manet penes eā ptē: quā vult elī-
 cere aliquā virtutē christo esse incognitā: ex verbis
 (vt ille putat) male reddit̄ ab it̄p̄te. Vnū tñ ex-
 plicuit i hac sc̄da aditiōe: qđ p̄ aphibologia mihi
 iposuit: quū dixit Non est ferendum de illo quod
 nostra habet editio. Iā addit p̄ (ex se) (Non est fe-
 rendū de illo p̄ (ex se) quod nostra habet editio.

Alioq̄ potuisset (de illo) referri ad christū &c. vt in annotatione.

Annotatio. xvij. manet. qđ dixit obiurgatos phariseos: qđ disceptarent cū turba de resurrectione.

Annotatio. xix. manet qđ quidā (de carne vna) fordidē interpretantur de coitu.

Annotatio. xxij. manet sed nunc addit in quibusdam esse (ἀλειθην) quasi aliud sit in exemplari suo: qđ habet ἀλειθην: non ἀτιαν.

Annotationes. XXIII. XXIII. manent.

Annotatio. XXV. Manet. sed addit: vt habebat in quibusdam exemplaribus.

Anno. XXVI. manet. Nunc addit (quanq̄ i ple-
risq̄ gręcorū codicib⁹: illud (dū orant) nō additur
Nec a nobis ē additū. Adhuc tñ fateť gręce sic eē:
quasi sic haberet exemplar suum.

Annotatio. XXVII. manet. addis (nec nobis vi-
sum est sequi) sed cur sic notas ἀπέχει τὸ τέλος quasi
sic esset in exemplari tuo.

Anno. XXVIII. manet: sed addit: & nobis visū
est sequi.

Annota. XXIX. manet (sed addit nonnulli grę-
ci codices consentiebant cū nostra editione). Nō
tamen fatetur: qđ suus codex sic habet.

Anno. XXX. XXXI. manent (hoib⁹ bona vo-
luntas). vbi nos legimus (hominibus bone volun-
tatis). Sed fatetur Chrysoſtomū & Origenem sic
legere vt ego cito.

Annotatio. XXXII. manet de amatoria saluta-
tione: qđ gabriel virginem salutans: quid procorū

pre se ferret.

Annotatio. XXXIII. contra mendicitatē: ma-
net: addit. Nūc mendicantiū vocabulo sese vendi-
tant: & hi qui satraparū opes domi possidēt. Nec
isector quorūdā institutū: qđ vere medicato viuūt:
sed rectius opinor facturos: si qui valent: & valent
permulti: manibus pararent: vnde tum sibi: tum
alijs egenis possent suppeditare.

Annotatio. XXXIII. manet.

Annotatio. XXXV. manet. Addit & Ambro-
sium & Origenem in eadem esse sentētia cum Hie-
ronymo: qđ Nathan non fuerit filius Dauid.

Annotationes. XXXVI. XXXVII. XXXVIII
XXXIX. XL. XLI. XLII. XLIII. XLIII. de
Christi genealogia: manent.

Annotationes. XLVI. XLVII. XLVIII. manēt
Annotatio. L. manet.

Annotatio. LIII. manet. Et in hac editione: quod
in priore non fecit: mutauit verbum (sceneratori)
in verbum (creditori): quum vocabulum gręcum
ἀρτιστῆν vtrumq̄ significet.

Annotatio. LV. manet: hic etiam fateť se mutasse
verbum in contextu: quum verbum gręcum ἀρ-
τιστῆν sit anceps &c. vt in annotatione.

Annotatio. LVI. LVIII. LX. manent.

Annotatio. LXI. manet. Sed addit. Non video
quomodo hęc particula quadret cum præcedenti-
bus: ac sequētibus. Ed. Certe nulla ratione qua-
drat: si sic interpreteris vt prius. (Ne curemus ea
quę supra nos sunt:) vt satis liquere puto ex mea

annotatione.

Annotations. LXII. LXIII. LXIII. LXV.
manent.

Annotatio. LXX. de emphasi articuli græci manet
Annotatio. LXXI. manet: quod verbum sit particeps
diuinę essentię. In hac editiõne addit: siue vt meli⁹
dicam gręce: ὁμοῦσιον τῷ πατρὶ. Ed. Quasi vero nõ
ex diametro distent: participem esse diuinę essen-
tię: & ὁμοῦσιον τῷ πατρὶ. Catholici qui alterum cõ-
stanter negant: alterum ceu basim fidei affirmant.
In illo arriano tumultu: qui Christianum orbem
occupauit: alterum explosum: alterum admissum.
Id quod est videre in epistola Alexandri alexãdri-
ni episcopi: ad Alexandrum Constantinopoleos
episcopum. Credimus in vnum (inquit) dominũ
nostrũ Christũ: filiũ dei vnigenitũ: non secũdum
corporũ similitudinẽ: incisionibus: aut diuisionũ
effluxionibus: sicut Sabellio & Valentino placet:
sed ineffabiliter: & inenarrabiliter &c. Et idem ta-
men certabat vt ὁμοῦσιον diceretur. Nec diuersum
sensit: postq̃ resipuit: Eusebius Pamphili: vt patet
in epistola eius de Niceno consilio: & fide: ad cę-
sarienses palestinos. In qua primum: citat interpre-
tationem fidei: factam ab imperatore Constanti-
no his verbis. Sed & ipse primus deo amabilis im-
perator: eam fidẽ pfessus est: & in hac omnes sub-
scribere precepit: scripto & inserto consubstantia-
litate verbo. Quod etiam ipse interpretabatur di-
cens: quia non secũdum corporeas passiones con-
substantiale dicitur: neq̃ secundum diuisionem:

neq̃ secundum quandam decisionem ex patre: sub-
sistere.) Postea quibusdam intermissis. Et sapiētis-
simus quidem & pijsimus imperator ita philoso-
phabatur. Fidei explanatione dictitata: quemad-
modum ab eis dictum sit: filium ex substantia pa-
tris: & patri consubstantialem esse: non est sine ex-
aminatione derelictum. Consultationes enim: &
respõsiones deinde mouebantur: & mens perscu-
tabatur dictorum sensuum. Et hoc ergo quod age-
bant de substantia: cõstabat significatiuum quidẽ
esse ex patre: nõ tamẽ partẽ esse eius substãtię. Pro-
pterea nobis quoq̃ videbat bene se habere: vt men-
te consentiremus pię doctrinæ: dictitãti ex patre
filiũ esse: nõ tñ partẽ eius esse substãtię. Hęc Euse-
bius. Idẽ Augustin⁹ i libro de vnitate & trinitate.
Eiusdẽ naturę dicimus esse trinitatẽ. Non aliquã
ibi personã: partẽ cuiuspiã nũcupam⁹ (paulopost)
In filijs grę: participatio diuinitatis. In filio natu-
rę: plenitudo. Hęc Augustin⁹. Et nõne idẽ dicit
apostolus Paulus: In quo (inquit) habitat ois ple-
nitude diuinitatis corporaliter. Ex his liquet aliud
esse: & lõge diuersum ὁμοῦσιον τῷ πατρὶ: id est cõsub-
stãtialẽ patri: & participẽ eĩ diuinę essentię.
Annotat. lxxiiij. lxxiiij. lxxv. lxxvi. lxxviij. manet.
Annotatio. LXXVIII. manet. Sed addis vt meã
tollas annotationem. Habet & hoc articulus: vt
referat rem de qua priuserat sermo: quod ideo ad-
ieciimus: quia apud Matthæum: vbi Christus voc-
cat suos: Lucem mundi: & sal: vtrobiq̃ additur ar-
ticulus græcis. Ed. Capite Matthæi quinto nõ

hilest quod referat articulus: de quo prius erat sermo. Nam (vos estis lux mundi) sermo in se est plenus: & absolutus: neq; pendens a superioribus: neq; inferiora respiciens. Id quod patet. Nempe antecedit hūc sermonem. *Q*uasi sal euanuerit: in quo salietur? Ad nihilū valet ultra: nisi vt mittatur foras: & conculcetur ab hominibus. (Sequitur) Vos estis lux mundi. Deinde: non potest ciuitas abscondi supra montem posita.

Annotaciones. LXXIX. LXXX. LXXXI. LXXXIII. manent.

Annotatio. LXXXIII. manet. Sed addit. Sic enim filius hominis dicitur fuisse i cœlo: sicut dominus glorie dicitur crucifixus: ob proprietatum in hypostasi: duas complectentem naturas: communionem. Ed. Obeandem communionem: lectio ecclesiastica bene habet. Et quia gręcum est anceps non erat hic locus mutandus: quum nihil sit opus. Hieronymus nihil mutat: nisi vbi res graui ter vrget: vt patet in epistola ad Suniam & fretelā: de νόστος. Et plusculū subest periculi ex ea lectione (qui erat cœlo) ne versatus in terra: putetur non fuisse in cœlo.

Annotatōes LXXXV. LXXXVI. XC. manēt
Annotatio. XCIII. manet. Et hic etiā citat ambrosium: q̄ Christus appellatur principium: perstat tamen in sententiā.

Annotatio. XCV. manet. Hic addit (*Q*uā aliter legit Valla.)

Annotatio. XCVI. manet.

Annotatio. XCVII. manet. Probat sententiā Chrysostomi: nec tamen cedit.

Annotaciones. XCVIII. XCIX. manent.

Annotaciones. CI. CIII. CIII. CV. CVI. CVII. CVIII. CIX. CX. CXI. CXII. Cxiiij. CXV. CXVI. manent.

Annotatio. CXVIII. manet. Hic tamen addit. At mihi magis probatur: vt dicatur exinanitus: non quod esset homo: sed q̄ vt seruus: & seruus flagitiosus: flagris afficeretur: & cruce. Subditū tamen fateē vt filium: non vt seruum. Ed. Vtrūq; hoc videtur mihi tollere apostolū ad philippēses: quū dicit. Semetipsum exinaniuit: formā serui accipiēs. In similitudinē hominū fact⁹: & habitu inuēt⁹ vt homo: humiliāuit seipm fact⁹ obediens vsq; ad mortē: mortē autē crucis. Nam q̄ dicit. Semetipsum exinaniuit: declarat quare exinaniuit semetipsum. In similitudinē (inquit) hominum factus: & habitu inuentus: vt homo. Sed q̄ humiliāuit seipsum: factus obediens vsq; ad mortem: mortem autē crucis: hoc certe non tantum vt filius: sed etiam vt seruus: imo vero magis vt seruus. Nam qua filius erat: subditus non erat. Et cur non dicatur exinanitus vt homo: quando qui creator erat: creatura fieri voluit.

Annotaciones. cxix. cxx. cxxj. manent.

Annotatio. cxxij. De gręcitate apostolorū manet Multa addit: sed non vult de hac re digladiari: contentus cedere melioribus iudicijs.

Annotatio. cxxiiij. manet.

Annotatio. cxxv. manet: sed addit (etiam si mihi
 pbabile videtur apud grecos ortu huc scripturę er-
 rorē: ex illoꝝ abbreviaturis. Fortassis enī ex οἰα-
 ῖν parum attentus: aut lusciosus: etiā fecit σωτηρίαν
 pro saluatorem Iesum.

Annotationes. cxxvij. cxxviii. cxxix. manent.

Annotatio. cxxx. manet: sed utcumq; moderatur
 sic. Atq; ex hoc sane loco iacobus videtur tamen
 adhuc in ea fuisse sententiā: vt existimaret iudeis
 seruandā esse legem mosaicam.

Annotatōes. cxxxj. cxxxij. cxxxiiij. cxxxiiij. cxxxv
 cxxxvij. cxxxviii. cxxxix. cxl. manent.

Annotatio. cxlj. manet. Sed quia modestius hic
 loquitur: posuimus inter eas annotationes: que
 utcumq; mitigatę sunt.

Annotatōes. cxliij. cxliij. manent.

Annotatio. cxliiij. manet: sed addit. Neq; video
 tamen cur Hieronymus dicat: se malle vicium
 sermonis admittere: q̄ sensum apostoli non inte-
 gre exprimere: siquidem grecis non est solcicism⁹
 ἀμαρτωλὸς ἀμαρτία. Certe iuxta dyalecton atticā.

Annotatio. cxlv. manet.

Annotatio. cxlvj. manet. sed est inter mitigatas.

Annotatio. cxlvij. manet.

Annotatio. cxlviii. manet: sed addubitat quia ori-
 genes non habet.

Annotatōes. cli. clii. cliiij. clv. clvj. clvij. manent.

Annotatio. clxj. manet. Sed contra id quod dixi
 Origenem nobiscum legere in libro cōtra celsum.
 Omnes quidem dormiemus: sed non omnes im-

mutabimur. Et in hoc quod sequitur: & nos im-
 mutabimur (vt videtur dicere Origenes) Paulum
 se & sui similes discernere a cæteris: dicit Orige-
 nem sentire tecū in sc̄do libro contra celsū. Sed nī
 si me fallit iudiciū: nihil p te hic facit Origenes.
 Nam de ea lectione (Omnes quidam nō dormie-
 mus: sed omnes immutabimur) nihil hic locus suf-
 fragatur. Verum quidem est loqui ibi Origenem
 de viuīs immutandis: sed quinam sunt illi viui:
 longe aliud mihi videtur sentire: q̄ tu. Quod si
 quis legerit eum locum: quem annotauī in quinto
 cōtra celsum: forte animaduertet. Nam ibi (sicuti
 & ipsemet alibi: & alij greci interpretes: suis locis)
 videtur per viuos intelligere sanctos: qui imperpe-
 tuum cum Christo regnabunt. Quam eorum in-
 terpretationem certe confirmat: q̄ Paulus non
 poterat de seipso dicere (Nos qui viuimus: scilicet
 in carne: & qui residui sumus in aduentu do-
 mini: scilicet in carne). Quia tūc certo sciuit se nō
 futurū in carne: in aduentu dñi. Verba Origenis
 ascribo. Post hęc celsus: siue sacras literas nō recti⁹
 audierit: siue ab his qui has minus itelligūt: ita ac-
 ceperit: p nos (inquit) id affirmari. Quu enī tem-
 pus illud aduenerit quo p ignē mundus hic repur-
 get: nō mō futurū est: vt q̄ tūc reliq; & supstitites fue-
 rint. verū & vita iā pridē defuncti p maneāt: quū
 minus pcipiat vt ineffabili sapētia quadā apud Ie-
 su apostolū: sit illud pnunciatū. Oēs q̄ dē resurge-
 m⁹: nō oēs aut imutabimur: i momēto: in ictu o-
 culi: i nouissima tuba. Canet enim tuba: & mortui

resurgent incorrupti: & nos immutabimur (Sed
 quit) fuisse autem illi mox proferendum: quid nā
 sentiret qui hęc loqueretur. Quando qui nondū
 mortē obijisset: nec se ipsum: nec sibi similes: hoc ē
 superstites: alios ab alijs seiungens: diciturus es-
 set: & nos immutabimur: vbi & mortui incor-
 rupti resurgent: dixisset. Vt autem huiusmo-
 di quādam sentiendo apostolum: confirmamus
 hęc literis mandasse: vel his: quę ex prima
 ad Corinthios nuper produxi epistola: ea adieci-
 rim: quę & i prima ad thessalonicenses habentur.
 In qua Paulus & vita fruens: & vigilans: & a mor-
 tuis alienus: hęc loquitur. Hoc enim vobis di-
 cimus in verbo domini: quia nos qui viuimus:
 qui residui sumus in aduentu domini: non preue-
 niemus eos qui dormierunt. Quia ipse dominus
 in iussu: & voce archangeli: & in tuba dei descen-
 det de cælo. Deinde: qui præter se & sui similes:
 vel alios sciret in domino mortuos: & illud sub-
 iecit. Et mortuū qui in Christo sunt: resurgent
 primi. Deinde: qui viuimus: & qui relinquemur:
 simul rapiemur cum illis in nubibus: obuiam
 Christo in aera. Hactenus Origenes. Ex hoc
 loco etiam si subobscurus sit: licet olfacere: quod Ori-
 genes legerit. Omnes quidem resurgens: sed nō
 omnes immutabimur. Sed & quod per viuos intelli-
 gat sanctos: quos & solos sentit imutandos. Sed
 & hanc esse Origenis sententiam: Hieronymus
 in epistola ad Minerium & Alexandrum: aper-
 tius testatur. Vbi dicit Dydimum: qui Origenē

sequutus est: sentire sanctos tantum immutan-
 dos: & omnes resurrecturos: & nostram lectio-
 nem amplecti: & alteram damnare. Quin & com-
 munem omnium mortem futuram: confitetur
 Origenes in epistola ad Romanos his verbis. Cō-
 munis hęc mors (iquit) omnibus venit: & veniet:
 etiam si iusti videantur. De Enoch & Helyasi quę
 obijciet. non continuo falsa videantur eā quę
 de omnibus dicuntur: si aliqua dispensatio dei in
 vno vel duobus hominibus facta est. Hęc Ori-
 genes. Sed & in apologia Pamphili: idem Origenes
 ait. Melius est ergo dicere: quod omnes quidem resur-
 gemus &c. Ex his satis constat Origenem pro no-
 stra lectiōe stare. Et in hac sententia: quod nō omnes
 immutabimur: sed tantum sancti sint immutandi:
 sunt & alij græcorum. vt citat Hieronymus: Dio-
 dorus tharsensis episcopus: affirmat incorruptio-
 nem futuram omnium: immutationem proprie
 iustorū. Vnde & apparet illum fateri omnes dor-
 mituros: vt apte sequatur aduersatiua coniunctio
 cum negatiua. Nam male cohærent: omnes non
 dormiemus: sed non omnes immutabimur. Nec
 dydimus videt: quo pacto commode subsequatur
 (& nos immutabimur:) si præcedat: (omnes immu-
 tabimur.) Idem sequitur Acacius Cæsareæ episco-
 pus: tantum sanctos immutandos: in quarto. *οὐ μὲν
 κτὼρ ζῆτι μάλιστα* libro. Qui & dicit: huic sententię
 magis acquiescere ecclesiam: vt omnes communi
 morte moriantur. Imo vero quid ex his querimus
 testimonia: quum scriptura toties inculcet futurā

visus est commonuisse. Et posterior pars, sed omnes immutabimur: si de sanctis tantum intelligat ut quid (inquit Dydimus) sequitur. Et nos immutabimur. Superuacaneum esset postea inferre: & nos immutabimur: si antea affirmasset omnes immutandos. Illud vero ad Thessalonicenses: non satis videtur mihi posse detorqueri ad hunc sensum: ut aliqui futuri sint viui in aduentu domini: qui non morientur: ut totus ille locus probe quadret. Hæc sunt Apostoli verba. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini: quia nos qui viuimus: qui residui sumus in aduentu domini: non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus: in iussu: & in voce archægeli: & in tuba dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt: resurgēt primi. Deinde: nos qui viuimus: qui relinquimur: simul rapiemur cum illis in nubibus: obuiam Christo in aera: & sic semper cū domino erimus. Hæc Paulus. Hic si nudum verborum sonū sequimur: Paulus affirmat se superstitem fore: ac residuum in aduentu domini. Nam dicit. Nos qui viuimus: nos qui residui sumus: qui relinquimur: rapiemur &c. se comprehendens in eorum numero: qui residui futuri erāt in aduentu domini. Et quis hoc credat Paulum sensisse: qui spiritum dei habebat: qui & ab hoc errore Thessalonicenses hæc sua verba non bene interpretatos: reuocauerat: ne putarent instare diem domini. Nempe hoc sequebatur si Paulus futurus erat residuus in aduentu domini. Si hæc sensisset Paulus: non dixisset. Cupio

dissolui: & esse cum Christo. Non scripsisset ad Corinthios. Volumus de corpore exire: & cū domino viuere. Non ad Timotheum. Ego iam delibor: & tempus resolutionis meæ instat. Non dixisset: se mortis responsum accepisse. Tempus suum expectasset: ut residuus fieret in aduentu domini. Et iam res ipsa comprobat residuum non esse. Igitur non hoc sensit Paulus: quod verba præferunt. ut ne ex his liceat colligere: aliquos futuros superstites in aduentu domini: qui non moriētur. Nec patitur hunc verborum sensum quod sequitur. (Et sic semper cum domino erimus) Si hoc interpretabimur de omnibus: qui residui erunt in aduentu domini: quum nemo dubitet tunc futuros etiam malos: (nempe aduentus domini erit: sicut in diebus Noe. Erunt edētes & bibētes: & nuptus tradētes: & e duobus in lecto vno alter assumetur: alter relinquetur.) rapiemur ergo & mali in nubibus obuiam christo in aera: & sic semper cum domino erunt. Quæ si sint absurda: non nudis verbis insistamus: sed alium sensum apostolicum queramus. Proinde sunt ex veteribus: ut citat Hieronymus in epistola ad Minerium: & Alexandrū: qui totum hunc locum de iustis interpretantur. Et quū dicitur (Nos qui viuimus) vitam eam intelligāt: quæ viuitur in Christo. Et quod dicitur: residui sumus in aduentu: ad reliquias referūt Israel quæ saluæ fient: vel ad relictorum septem millia: quæ non curauerunt genu ante baal. Hæc copiose disputata apud Hieronymum in ea epistola licet vi-

dere. Hic locus certe obscurus est. Ceterum palā est: non id sensisse apostolum. Vnde colligūt suā sententiam: qui affirmant eos: qui in aduentu dominerunt: non morituros.

Annotatiōes. clxiij. clxiij. clxv. clxvj. clxvij. clxviii. clxix. manent.

Annotatiōe. clxx. Confirmat quod dixit: ne apicem quidem mutādum esse in sacris literis: quum in Paulo (inquiens) nihil omnino sit ociosum: vt sic velit intelligi: nec in alijs literis sacris. Hoc certe christiane ac catholice.

Annotatiō. clxxij. manet.

Annotatiō. clxxiiij. manet. Sed addit: hoc fratrum cognomen vulgo pene inuisum: quū nō sit aliud charitatis nomen plausibilis.

Annotatiōes. clxxv. clxxvj. clxxvij. clxxviii. clxxix. clxxx. manent.

Annotatiō. clxxxj. manet. Sed quod prius non annotauit: ex sentētia Ambrosij declarat: vñ reprehesus. A veritate (inquit) euāgelica: cui hoc factū aduersabať. Edo. Nec tamen adhuc satis quadrat Restituti illi in faciem: quoniam reprehensus erat: quum bñ quadret: quoquā reprehēbilis erat. Sed hic aliam affert interpretationem: vt dicat Paulus sibi datam occasionem obsistendi Petro: q̄ antea fuisset ab apostolis reprehensus Hierosolymis: q̄ cum Cornelio sumpsisset cibū anthiochie. Ed. Plane hac occasione: nō obstitisset Paulus Petro: tum q̄ gentiū apostolus: tū q̄ iam intellexisset: Petri satisfactionē deī ipsius autoritate cōmunitā:

qui tertio iussus sit: q̄ de purificauit: cōmunia ne diceret. Quī & idē Petr⁹ in fine satisfactiōis subinfert. Si ergo illā gratiā dedit illis deus: sicut & nobis qui credimus in dominū Iesum Christū: ego quis eram: qui possem prohibere deum? (Et sequitur). His auditis tacuerunt: & glorificauerūt deū: dicentes. Ergo & gentib⁹ pœnitentiā dedit deus ad vitā. Hęc in actibus apostolorū. ca. xj. Hic loc⁹ aperte docet: hoc sermone Petri: satisfactū fuisse apostolis: de eo q̄ cum Cornelio sumpsisset cibum: vt nullam inde reprehensionem mereretur.

Adnotationes. clxxxij. clxxxiiij. clxxxiiiij. clxxxv. clxxxvj. clxxxvij. manent.

Annotatiō. clxxxviii. Sacramentū hoc &c. manet. Quēdā affert noua: sed q̄ puto a nobis alibi explorata. Videť tamen non nihil moderari rē hoc loco.

Annotationes. cxci. cxciij. cxciij. cxciij. manent.

Annotatiō. cxcv. manet: sed testatur Chrysostrōm pro se: quem & ego cito contra illum.

Annotationes. cxcvj. cxcvij. manent.

Annotatiō. cxcviii. manet. & multū auxit de curiosis: ac pene ipsius (vt ille dicit) theologorū q̄stionib⁹.

Annotatiō. cxci. manet. Sed verbis paulo mutatis. Nec tamen hic dicit: vt prius (Sapientis) additum aduersus arrianos: quanq̄ in margine dicit (Sapientis) videtur additum.

Annotationes. ccj. ccij. ccij. cciiij. ccv. ccvj. ccvij. ccviii. ccix. ccj. ccij. ccxij. manent.

Annotatiō. ccxcj. manet. Sed meę annotatiōi rñdet. Et q̄ frigide sperat: lāguet in pijs operibus.

Annotationes. ccxiiij. ccxv. manent.

Annotatio. ccxvi. manet. Sed affert vt ego Chry-
sostomum. Verū non male tuetur quod dixit mea
sententia. Ita tamen recipio interpretationem ver-
bi (irreprehensibilis): vt non perinde libēter ipm
verbum. Sed velut dicit Augustinus de fato. Te-
neatur sententia: sed corrigatur lingua: ne ansam
prebeamus illis: qui vetus testamentum ceu ma-
lum: & profectum a deo malo: respuunt.

Annotatio. ccxvii. manet.

Annotatio. ccxviii. manet. Sed prope addit eam
quę in mea annotatione est: interpretationem.

Annotationes. ccxix. ccxx. ccxxi. ccxxii. ccxxiii.
ccxxv. ccxxvi. ccxxvii. ccxxviii. ccxxix. ccxxx. ccxxx-
xi. ccxxxii. manent.

Annotationes. ccxxxiii. ccxxxv. manent.

Annotationes. ccxxxvi. ccxxxviii. manent.

Annotatio. ccxxxix. manet. Sed pro lectione ibi
adducit authoritatem Augustini.

Annotationes. ccxli. ccxlii. manent.

Annotationes. cxiiij. & cxv. posui inter manen-
tes. Sed quia vtilitati tuę studem? optime lector: ne
quid ignores: neue veritati vlllo pacto deesse vi-
deamur: victorię magis nostrę: quā communi com-
modo consulentes: nec etiam si quicquid contra nos-
tras annotationes apud veteres offenderimus:
pudebit recinere: si opus sit: aut saltem te com-
monere. Id quod vt hoc loco: ita etiā in alijs fa-
cturi sumus: quoties videbitur fore: opere præ-
cium. Ingenue fateor repperisse me apud Augu-

stinum: in opere cui titulo est contra Petiliani do-
natistę epistolam: capite decimo: paraphrasim
initij actorum: prout sequitur. Primum quidem
sermonem feci de omnibus o Theophile: quę cœ-
pit Iesus facere & docere: vsq; in diem: quo aposto-
los elegit per spiritum sanctum: mandans eis præ-
dicare euangelium. Quibus & manifestauit seip-
sum post passionē suam: in multis signis: per dies
quadraginta apparens eis: & disputans de regno
dei. Et cum conuersaretur cum eis: præcepit eis: ne
discederent a Hierosolymis: sed expectarent pro-
missionem: quam audistis (inquit) ex ore meo. Vt
hic vnum pro me facit: quod (per spiritū sanctū)
refert ad (elegit) vt apostoli dicantur electi per spi-
ritum sanctum: quod ego ex alio actorum loco in
annotationibus prioris editionis confirmaui: ita
duo videntur cōtra me esse: quod (præcipiens) rettuli
ad hoc: (ne discederent ab Hierosolymis) non ad
mandatū prædicandī munus: vt Erasmus refert.
Alterum: quod hic Augustinus pro (conuescens) (cō-
uersatus) legit: quam veram esse lectionē Erasmus
arbitratur: quum ego contra non nihil contende-
rim. Hic authoritati non libenter cedo: ita tamē
vt petam rationes: quib; mouebar: expēdi. Nam
in priore loco id me mouit quod Lucas dicit. Primū
sermonē feci vsq; in diem: quā præcipiēs &c. Quū
ipse Lucas: in euangelio: mandatū fuisse aposto-
lis prædicandī munus non testetur: nisi forte eo re-
ferri possit illud: quod (postquā Christus docuisset
oportuisse Christum pati: & tertiā die resurgere:

Sic enī scriptū est per prophetā. Et tu Bethlehem terra Iuda maxima es. Ex te enim egredietur &c. Quum iam maxima esset: non erat futurū vt egredieretur. Sed vt dicit Erasmus: ædito primum parū: maxima facta est. Videtur mihi hebraicus textus posse commodius reddi: vt sensus euangelicus seruetur & quadret sibi vtrāq; interpretatio: sensu saltem: hoc modo. Et tu Bethlehem ephrata: parū est: vt sis in millibus Iudæ. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Nā (zair) potest significare parum aut paruū: vt sit sensus. Dignitatem iam vt cumq; habes q̄ numeraris in millibus Iudæ. Nam ea tribus prima omnium erat. At hæc dignitas nihil est: si cōferatur ad eam quæ futura est. Ex te enī egredietur &c. Et sic nequaquā minima erat: cui hoc parū erat: vt numeraretur in millibus Iudæ: quum alioquin viculus esset: nulla pene portio suæ tribus: & iccirco paruulus dici posset i millib⁹ Iudæ.

Annotation. II.

Matth. xix. **A**D duriciem &c.) Eras. Porro: quod hodie passim in scholis dictitant: solo consensu cōtrahi matrimonium: vt inam tam probatum esset: q̄ receptū est. Ed. Si consensui adiungantur verba: præsentem consensum testantia: (nam & hæc contractui adhibet schola ceu necessaria) nescio quid præterea exigi possit ad iustum contractum: nisi velit etiam oracula consuli. Si consensus verbis testatus non sufficiet: nihil plane sufficiet citra dei nutum: quum huiusmodi consensu: nihil possit: nec certius: nec firmi⁹ excogitari ab humano ingenio.

Etenim si fucus est in verbis: quis nisi de⁹ interior radiscerneret.

Annotation. iij.

Raf. (תבט): id est attolle oculos: Mar. v. vt possint esse duę dictiones hebraicę. Edo. Est vnum verbum hebraicū futuri tēporis: tertie coniugationis: quod bene potest reddi (fac respicias) vel iuxta grāmaticam (facies respicere). Nam hebrei sepe vtuntur futuro: vice imperatiui: vel optatiui: seu magis hortatiui.

In Lucam.

Annotation. iij.

Daperiens vuluā.) Citas ex Origene: Homilia. xiiij. in Lucam: q̄ spūs sanctus illapsus sit in vterū virginis Marię: vice feminis masculini. Hoc tñ non dicit Origenes: nec ex origenicis verbis erui pōt: quę sunt huiusmodi. Audeo quid loqui: quia in eo quod scriptū est. Spiritus sanctus superueniet in te: & virtus altissimi obumbrabit te: principiu feminis & conceptus fuerit: & sine vuluā reparatione: nouus in vtero foetus adoleuerit. Hęc Origenes. Hinc nihil colligis. nisi operante spiritu sancto: fuisse conceptū verbū in vtero virginis. Mihi nō bñ sonat: q̄ spūs sc̄tus illapsus dicatur in vterū virginis: vice feminis masculini. Si quidē vt illic nullū erat masculinū semē: sic nec q̄q; ibi vice masculini semis.

Annotation. iij.

Edo. Porro. Annot. in Lucam. p. 109.

Luc. x.

Qui vos spernit: me spernit). Eras. Verum est: sed apostolorum similes & Christi negotium agentes. Alioquin tyrannidem appellat. Ed. Nonne legisti. Super cathedram Mosi sedent. Quæ dicunt: facite. Quæ faciunt: nolite facere. Proinde & malis obtemperandum est. Ideo Petrus obediendum esse præcipit dñs: etiam discipulis. Et Paulus: omnem potestatem a deo dicit esse. Et Christus ipse iubet reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari. Qui potestati resistit: deo resistit (inquit Paulus) Et quum Israel regem peteret: ne pessimi Samuelis filij patri succederent: dixit dominus Samueli. Non te abiecerunt: sed me: ne regnem super eos.

Annotatio. vj.

Lu. xj.

Quod superest). Eras. Illud annotandum: quum modo fecerit mentionem rapinæ: in remedio non fieri mentionem restitutionis. Tantum pollice eleemosyna data: omnia fore munda. Ed. Sarcinendum est quod deest: ex alijs locis: ubi iubet restitutio fieri: scilicet ex. xxij. capite Exodi. & eleemosyna superaddenda: quo placetur deus. Nam iniquus ois in proximo: etiã in deũ peccat. Et restitutio certe equitatis naturalis est. Quod tibi nõ vis fieri: alteri ne facias. Hæc tua annotatio non ingrata erit his: qui grauatim restituunt male parta. Cæterum vt aliquid dicam meo sensu: nihil tamen affirmans: videtur mihi hic locus (τὰ πῆρσπεία) sapere. perinde ac si sensus esset. Vos arbitramini: datis eleemosynis aboleri omnia peccata. Placete

vobis ea opinione: quasi innueret longe eos errare: qui id putarent (εἰσπρέια) talis in Genesi. Ecce Adam factus est: quasi vnus ex nobis. Hic sensum duo mihi videntur confirmare. Tum quod videbatur non tam paucis exhortationem intermixturus: inter tot reprehensiones: quæ & præcedunt: & subsequuntur: cui nec hic videtur esse idoneus locus. Tum id quod sequitur cum aduersatiua coniunctione. Sed ve vobis pharisæi qui decimatis mentam & rutam: & omne olus: & præteritis iudicium & charitatem dei. Hic locus videtur mihi priorem interpretari: quasi diceret. Nec eleemosynarum largitio: nec stricta etiam in minimis quibusque legis obseruatio: quicquam prodesse potest vobis: qui præteritis iudicium & charitatem dei.

Annotatio. vij.

Sed nunc qui habet sacculum). Taxas Augustinum interpretantem: quod Petrus iussus sit gladium ferre: sed non ferire. Ridicule (inquit) iubet portare gladium qui nolit eo vti: peride ac si iubeat. Circumfer soleas: sed semper nudis incedas pedibus). Ed. Et tñ vtrūque hoc tã ridiculũ iubet Christus alterum hoc loco dicens. Sed nunc qui habet sacculũ: tollat similiter & peram. Et qui non habet: vendat tunicam suam: & emat gladium. Et quũ Petr⁹ diceret. Dñe ecce hic duo gladij. christ⁹ rñdit Satis ẽ. in hoc significã nõ sibi duplicere: quod Petr⁹ gladium haberet. Alterum vero: quod non licuit Petro gladio ferire: Christ⁹ indignat⁹: quod amputasset

E ij

Ed. v. l. xxij. capite Exodi. m. l. xxij. capite Exodi. m. l. xxij. capite Exodi.

aurem seruo pontificis: declarauit dicens. Reponne gladium tuum in vaginam. Qui gladio percussit gladio peribit. Nonne patrē meū rogare possū & exhibebit mihi duodeci milia angelorū: Vtrūq; hoc paucis cōfirmat Bernard⁹ ad Eugeniū papā. Dixit dominus Petro. Reponne gladium tuum in vaginam. Tuus ergo est: tuus: non tua: sed militis manu & imperatoris iussu euaginandus.

In Ioannem.

Annotatio. vij.

Ioan. j.

Raf. Quoties significatur verus ille ac solus deus: semper additur articulus. Edo. Hoc & prior habet editio: etiam si prius nō annotauī. Ceterum si per solum ac verum deum intelligis patrem: nec filius nec spiritus sanctus erit: ille verus ac solus de⁹. Si naturā qm̄ non negabis: & verbum & spiritum sanctum esse solum illum ac verum deum: non absurdum fuerit dici ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος cum articulo: quod tamen ipse non admittis. Nam dicis articulo addito: significari patrem.

Annotatio. ix.

Ioan. ii

Qvadragesima sex annis). Postq̄ taxasti Augustinum: qui numerum. xlvj. reperiri dicit in nomine Ad dam: q̄ gr̄cam allegoriā querat in hebraico vocabulo. Inbinde dicis. Fortasse nō nihil fuisset: si hisce literis apud hebræos: hic numerus signaretur. Edo. Certe signat. Nam bis Aleph duo: Daleth semel quatuor: Mem semel quadra-

ginta: etiam hebreis significant.

Annotatio. X.

Non enim ad mensuram.) Er. Euangelista Ioā. iij. pronomen omisit τὸ ὄνομα siue αὐτοῦ: q̄ ex his quæ præcedunt: & ex his quæ sequuntur: fati liquet: de quo loqueretur. Id autē fit crebrius apud gr̄cos: q̄ apud latinos. Nos igitur: ne quid offenderet lectorem: pronomen de nostro apposuimus in versione duntaxat. Ed. In initio sequentis capituli: miraris: vnde hoc nomen (mediam) ibi (per mediam Samariam) inoleuerit in vulgatis exemplaribus: quum nec in gr̄cis sit: nec in antiquis latinorum exemplaribus magnoperē consentientibus. Nisi forte (inquis) aliquis sic interpretatus sit: & postea alius in textum transtulerit. Pari modo mirabuntur posterī: quo pacto irreperit tuum (illi) in exemplaria: q̄ gr̄cum nō habet: nec vllus codicum latinorum. Puto plerisq; non probatum iri: q̄ quicq; addas: etiam si iuuat sensum.

Annotatio. XI.

Pro eo quod ecclesiastica lectio habet: (principium qui & loquor vobis.) Erasmus posuit (Imprimis quod & loquor vobis) diuerso prorsus sensu. Annotatio. XII.

TE solum verum deum.) Er. Hic locus præter cæteros: Arrianis præbuit occasionem erroris: vt dicerent solum patrem esse vere ac proprie deum. Haud scio: an hoc sentientes: quod nostri theologī non negant: solum eum esse principium esse diuinitatis. Ed. Quicquid afferunt pro erro-

E iij

Edo. Hec. Annot. m. l. rom. p. 1. 9. 5

ad sit spiritus: per quem ille tribuit auctoritatem. (Et in margine) Auctoritas remittēdi peccata datur: sed prius dato spiritu sancto. Ed. Quorsum tendit hic sermo: plane nescio. Si sic monet curandum: vt ad sit spiritus: vt etiam si non ad sit: nihilo minus putet manere auctoritatem: bene quidem hortatur & bene sentit: & ego cum eo sentio. Verū si (quod quidam hæretici opinati sunt) arbitretur irritam esse flagitiosis sacerdotibus hanc potestatem: ecclesia hanc opinionem execratur & damnat.

In Actus.

Annotatio. XV.

Actuū
xix.

Onfitentes & annunciantes actus suos.) Era. Vel hinc colligi potest: fuisse & antiquitus nonnullam confessionem malæ actæ vitæ: sed apertam (vt opinor) & in genere. Quam nec ipsam legimus exactam abs quopiam. Cæterum quæ nunc recepta est: clancularia & in aurem fit: videtur ex consultationibus priuatis esse nata: quæ solent apud episcopos fieri: si quis scrupulus vrgeret animum. Edo. Si nullum aliud habeat robur hæc clancularia confessio: nisi ex hominum decreto: posset dissuetudine aboleri: vt cætera iura: quæ appellantur positia. Posset etiã pontifex sua auctoritate tollere istiusmodi confitendi legem. Itaq; consequenter irritare auctoritatem apostolicam ligandi: & soluendi: saltem in occultis peccatis. Nam si nemo sua peccata prodet sacerdoti: quo pacto soluetur? Quis se arbitrum facit

eorum quæ ignorat? At secretum qui possit scire sacerdos: nisi proditum a peccatore? Mihi tum verius: tum tutius videtur: dei auctoritate fateri præceptum: sic confiteri. Alioqui quo iam abiit illud ex lege? Ite & ostendite vos sacerdotibus. Et quo euauit auctoritas sacerdotibus mosaïcis data: vt discerneret inter lepram & lepram: causam & causam: sanguinem & sanguinem? Et bonus pastor quo pacto agnoscat vultum pecoris sui? Aut quo pacto solidabit: quod contractum est: si quod contractum est: nesciat? Hec cura sacerdotibus lege dei committitur. Lex dei præcipit: vt agnoscant vultum pecoris sui. Igitur & lex dei ouibus præcipit: vt personam exuant: quo vultus possit agnosci. Ostendant se sacerdotibus: si velint discerni suam lepram. Et quum hæc lepra intus sit: intima oportet pectoris aperiant: qui lepra infecti sunt. Quod si quid vel minimum lepræ celauerit: illud sacerdos quum non discernat: nondum est liberatus qui lepram patitur. Maneat igitur (iubet lex) extra castra immundus. Hæc autem in figura facta fuisse nostri: monet apostolus.

Ad Corinthios.

Annotatio. xvj.

Etrimētū patietur). Erasmi loquens de his quorū opus arserit: quos designatos in ligno / sceno / & stipula: impios appellat: priore editione: veniam (inquit) consequentur: verū nihil auferent præmij. Quod cum a

F

j. ad Co
rin. iij.

Edo. Si nullum aliud habeat robur hæc clancularia confessio: nisi ex hominum decreto: posset dissuetudine aboleri: vt cætera iura: quæ appellantur positia. Posset etiã pontifex sua auctoritate tollere istiusmodi confitendi legem. Itaq; consequenter irritare auctoritatem apostolicam ligandi: & soluendi: saltem in occultis peccatis. Nam si nemo sua peccata prodet sacerdoti: quo pacto soluetur? Quis se arbitrum facit

me rejiceretur: & argumentarer: non consecutus
ros veniam: quos ille impios dicit in ligno fœno
& stipula designari: hic adhibet pharmacum. Ve-
niam (inquit) consequentur: si resipiscant. At hic
posterior lapsus: peior est priore: Nā si impij sunt
quę illis resipiscentię spes apud inferos? Lignum
vbi ceciderit. ibi erit (inquit Ioannes) in Apoca-
lipfi. In ignem æternum maledictos mittit Chri-
stus: paratum diabolo & angelis eius. Et ne quis
interroget: quomodo nihil auferent præmij: qui
veniam consequentur: hic etiam adiecit modera-
men. Ceterum nihil auferent præmij: qui luse-
runt operā. Et tñ hos ipsos: qui luserunt operam:
si resipiscant: dicit veniam consequutos. Qz si ve-
niam consequentur: non nihil etiam auferent præ-
mij. Nā quib⁹ deus culpā cōdonat: hos etiā beat
Qui adhuc purgantur: horum iam olī culpa ab-
sterfa est: & beatitudinem incunctanter expectāt:
Porro qui apud inferos habitant: quibuscunq;
receptaculis sint: siue in puerorum: quem vocant
lymbo: siue in ipsa stigea palude: nec culpa vnq;
(si quam habent: quod pro paruulis nondum ba-
ptizatis addo) liberantur.

Annotation. xvij.

j. Co. j. **L**iberta est a lege viri &c.) Hic confirmaturus
facto diuortio: permitti libertatem coniugi in-
noxio nouum mire matrimonium: protestatur
primum: nolle se contentiosi dogmatis autho-
rem esse: sed iuuandi studio monere studiosos il-

labefacto iudicio sacrosanctę ecclesię. Edo: Gra-
uissimę authoritatis theologi quidā nihil putant
prodesse protestationē: nisi in dubiis solū: non in
his quę p ecclesię authoritatē definita sunt: si quis
velit sciens: ac prudēs dissentire. Nec ab re quidē:
ne hæretici hanc ansam teneāt: quoties libitū fue-
rit: vel nouas gignere hereses: vel antiquas fouere:
vt protestent se nihil moliri contra ecclesiā. præser-
tīm quādo iā protestationi: ipsum protestantis fa-
ctū aperte repugnat. Ideoq; nec dissentire meo iu-
dicio citra cōtumeliā licet: ab ecclesiasticis dogma-
tis. Paulus studens ecclesiasticę paci: dicit. Si quis
cōtentiosus sit inter vos: nos talē cōsuetudinē nō
habemus: nec ecclesia dei. Si nec leuē quālibet cōn-
tentionē ferre debet ecclesia: quāto minus pati de-
bet: vt in sacrosancta decreta sua: q; spīa quantūuis
doctus: aut etiā sanctus: audeat insurgere: atq; os
ponere in cœlū? Certe q; q; id tētat: nimiū sibi tri-
buit: & de ecclesia male sentit: quā putat: tot præ-
sertim sæculis: minus vidisse: q; ipse viderit. Magn⁹
ille Hieronymus: non tot literis solū: sed rara etiā
vitæ sanctimonia clārus: fidei suę cōfessionē petit
a Damaso approbari. Si hæc (inquit) nostra cōfessio
apostolatus tui iudicio approbat: q; cūq; me calum-
nari voluerit: se iperitū & maliuolū: vel nō esse ca-
tholicū cōprobabit. Hinc etiā ecclesia authorita-
te sua fręta: hæreticū iudicat: q; q; de ecclesię sacra-
mētis secus senserit: q; sit ecclesię determinatū: vt
patet in capitulo (Ad abolēdā) extra de hæreticis.
Sed qd iuuandi studio dicit se monere studiosos il-

Edo. 1701. Ann. in 1701. 1701.

labefacto iudicio sacrosanctæ ecclesiæ: vt sit mihi
 persuasum eo animo illū facere (quod certe mauult
 deus obedientiam: quæ victimam) tamen meminisse
 debuerat: nouum dogma quātum pariat rixarum:
 vt auide accipiatur: præsertim tanta arte: tantoque
 lenocinio commēdatum. Itaque sæpe euenit (quod
 Augustinus monet in libro de utilitate credendi)
 vt glorię: principatusque causa: nouum dogma secu-
 ti: hæretifiant. Nam si quis hoc Erasmicum iudi-
 cium (si tamen iudicium sit: & non magis disputa-
 tio) animosus fore quæ par est sequeretur: is certe hæ-
 reticis: & esset: & haberetur. Cæterum iam paucis
 præcipua capita huius disputationis excutiamus.
 Putat expedire: vt læges ceu pharmaca mutantur.
 Ego ne licere quidem puto: in his legibus: quæ ex
 præscripto sunt dei: cuiusmodi hanc esse postea
 patebit. Inde etiam patebit nihil adhuc locum
 pertinere: an pontifex possit abrogare: quod ab ip-
 sis apostolis est institutum. Nam hoc præceptum
 de non dirimēdo matrimonio: dei ipsius decreto
 nititur: aduersus quod nihil posse pontificem: ne-
 mo dubitat. (Sed non defuisse dicit: qui senserint
 dirempto legitime matrimonio: cū alia copulari
 posse. Origenem: pollētium: Ambrosium nomi-
 nat.) Ne his etiam assentior contra Christi sentē-
 tiam. Quod consentaneum est pollentium palinodiam
 cecinisse: tot modis victum ab Augustino.
 Ambrosius si hoc senserit: miror. Forte disputan-
 do lusit: qui veteribus mos erat. Origenes nisi ad-
 modum hallucinor: nihil pro eo: sed contra eum fa-

cit. Nam quod dicit Origenem factum episcoporum
 non damnare: qui permiserint vxoribus: facto di-
 uortio: alijs viris nubere: plane cōtrarium est. Ver-
 ba Origenis hæc sunt. Scio quosdam qui præsumunt
 ecclesijs: extra scripturam permisisse aliquam nu-
 bere: viro priori viuente. Et cōtra scripturam qui-
 dem fecerunt: dicentē. Mulier alligata est: quanto
 tempore viuūt vir eius. Item: viuente viro: adulte-
 ra vocabitur: si facta fuerit alteri viro. Non tamen
 omnino sine causa: hoc permiserunt. Forsitan enī
 propter huiusmodi infirmitatem incōtinentium
 hominum: peiorum cōparatione: quæ mala sunt
 permiserunt: aduersus ea: quæ ab initio fuerunt fa-
 cta. Hæc Origenes. Hic palam est videre damna-
 tos ab Origene episcopos: qui id permiserunt.
 Nam cū dicit: contra scripturam eos fecisse: quis
 dubitat sanctum virum: damnasse eos: qui fece-
 rint contra scripturam? Nec id quicquid iuuat: quo
 minus damnauerit: quærit: eos non sine causa id per-
 misisse. Nō quicquid sine causa non fit. statim ceu
 bene factum probari debet. Multa quidem fiunt
 non sine causa: & tamē nemo admittit ea esse bñ fa-
 cta. Qui volūtariā sibi mortē cōsciscit: quo pudici-
 tiam tueat: nō sine causa facit: & tamē sani iudicij
 nemo id factū probat. Augustinus id prorsus dā-
 nat: vt patet in libro de ciuitate dei. Aliud est dice-
 re non sine causa: & nō sine idonea causa. Et tamē
 dubitat Origenes. Nā (forsitan) addit: dum cau-
 sam explicat. At quam causam? Vt mala (inquit)
 permitterēt: ne peiora fierent. Putabit ne Orige-

E. Cor. I. c. 7. Amm. in h. r. c. m. p. 1. 5. 5.

nere extra castra. Eunucus & bigamus: quod hodie re-
 pelluntur a ministerio ecclesiastico: num hoc illis
 contingit vitio suo? Et rogo te: si mulier his vitijs
 laboret: quæ enumerat Hieronymus contra Iou-
 nianum: si iracunda: si fatua: si deformis: si superba:
 si foetida: addo etiam si suspicax: & zelotypa: nū-
 innoxius & modestus vir: molestissimos hos mo-
 res necessario patitur sine vlla culpa sua? Sed quod
 ad continentiam pertinet: si perpetuo morbo tenea-
 tur coniunx: quo concubitus impediatur: vel si ca-
 ptiuitas: aut vis aliqua separet: quum sciat maritus
 viuere uxorem: qua tamen vti non liceat: sic censet
 iniquum: vt fraudetur vxoris vsu: vt equum putes
 aliam illi permitti? Si ob has causas torquetur de-
 siderio vxoris suæ: nec tamen iniquum patitur: cur
 non etiam citra iniquum: repudiata vxore: prohibi-
 beri potest a nouo matrimonio? Proinde non satis
 recte colligit hanc rem palam pugnare cum æqui-
 tate naturali. Et certe: hic mihi videtur palam veni-
 re contra protestationem. Nam quis locus eccle-
 siastico decreto: si palam pugnet cum æquitate natu-
 rali? Iam quo minus pontifex possit abrogare: quod
 ab apostolis est institutum (etiam si nihil ad hunc
 locum pertineat hæc disputatio) videtur ob stare
 caput (Sacrosancta) distinctione. xv. Nec illud quod
 suffragatur: quod nunc moribus Christianis antiqua-
 tum sit: quod in celebri apostolorum concilio pro-
 mulgatum est: vt ex paganismo coopertati in christia-
 nos: abstinerent ab ydolothytijs: a suffocato ani-
 mante & a sanguine. Non poterat ferre decretum

Iacobus: quod prorsus abstinerent a talibus: quum
 hoc plane esset contra Christi ipsius decretum:
 & contra libertatem euangelicam. Christus antea
 docuit. Non omne quod intrat per os: coinquinat
 hominem. Et petrus ab eodem monitus est.
 Quod deus purificauit: tu commune ne dixeris.
 Domini est terra & plenitudo eius: clamat Pau-
 lus. Sed quum videret Iacobus offendi infirmos
 adhuc iudeos hoc paganissimi ritus: seu bonus pa-
 stor scandalo occurrit. Hactenus quidem prohibi-
 buit talibus vesci: quatenus iudei offenderentur.
 (Citatur postea Ioannem Andree: quod pontifici liceat
 dirimere matrimonium non consummatum).
 At idem negat irritari posse per ecclesiam matri-
 monium consummatum: vt patet in regula actus le-
 gitimi: in sexto in mercurialibus. Idem: Antoni⁹
 de butrio: & Archidiacon⁹ in capitulo (Quapro-
 pter). xxvij. questione secunda. Idem: Benedictus
 super capitulo (Ex publico) de conuersione coniu-
 gatorum. Causam ponit hostiensis. Quum hoc
 vinculo representetur vnio Christi & ecclesie: si
 quacumque ratione rumpi posset hoc vinculum: & Chri-
 stus etiam aliam sponsam desponsare posset: quod
 (vt ille dicit) est falsum & hereticum. Ex his pa-
 tet: post matrimonium consummatum rumpi non
 posse vinculum: quacumque de causa. Quum iam
 matrimonio consummato: plenior sit ratio sacra-
 menti vnionis Christi ecclesie: vt patet per Au-
 gustinum: & Leonem papam capitulis. (Non est)
 et (Quum societas). xxvij. questione. ij. Sed vellet

in hoc pari sit cum viro cōditione. (Sed hic multā affert Erasmus: quo discutiatur hunc locum. Primū q̄ supplendum sit: (excepta causa fornicationis) quasi dicat Apostolus. Q̄ si discesserit: excepta causa fornicationis: maneat innupta.) Imo etiam si ob causam fornicationis discesserit: maneat innupta. Nam (vt testat Augustinus) Apostolus de ea loquitur: cui licet a viro discedere. Non autē licet: nisi ob causam fornicationis. Quæ ergo discesserit: etiam a viro fornicante: maneat innupta. Idem probāt testimonia quæ supra citauī ex Marco & Luca. Omnis qui vxorem dimiserit: & aliam duxerit mœchatur. Si aliam duxerit (inquit Christus) mœchatur. (Deinde dicit: q̄ hic nō videatur Paulus agere: nisi de leuioribus offensis: ob quas potissimum apud græcos: crebra fiebant diuortia. Id (inquit) colligitur: q̄ reconciliari iubet. Nam quæ offendit: reconciliatur: quæ offenditur: placari debet.) Apostolum de ea causā itellexisse docet Augustinus: ob quā solā licet discedere. At ob leuiores offensas non licet. De his igitur minime intellexit. (Sed cur inquit recōciliari iubet si ipsa nō offendit: sed magis offensa est:?) Etiā quæ nō offendit: sed offenditur: reconciliatur viro: si cum viro redeat in gratiam. Hoc est: si nolit innupta viuere cum viro redeat in gratiam. (Ad hæc (inquit) hic Paulus duntaxat de muliere loquit: q̄ huic sexui apud Iudæos nullum erat ius repudiandi. Virum tantum hortatur: ne ob offensas huiusmodi abijciat vxorem. Non addit autem: q̄ si discesserit: ma-

neat celebs: aut vxori suæ reconcilietur. Id enim annotauit Ambrosius: etiam si Augustinus vult vbiq; par esse ius tam vxori q̄ viro. Quod vt fortiter ac constanter asseuerat: ita nō est quo certū doceat.) Antea monebat supplendum esse ex Christi verbis: si quid sermoni desit apostolico. Quod Paulus hic non dicit: dicit Christus. Si dimiserit vxorē: & aliam duxerit: mœchatur. Maneat ergo celebs: ne mœchetur. Et hic locus probat: par esse ius vtriq; coniugum. Nam primum dicit. Omnis qui dimiserit vxorem: & aliam duxerit: adulteriū committit aduersus eam. Hoc ad virum pertinet. Et vxor quæ dimisso viro: alteri nupserit: mœchatur. Hoc ad mulierem. Idem videtur innuere Paulus: quum dicit. Vir non habet potestatem corporis sui: sed mulier. Nec mulier habet potestatem corporis sui: sed vir. Hoc quid significat: nisi par esse ius vtriq; coniugum erga alterum: vt mutua sit traditio potestatis corporū. Nec hic Paulus tantum hortatur virum ne velit abijcere: sed mandato Christi vrget: ne dimittat. Non ego (inquit) præcipio: sed dominus. Et sub eodem præcepto comprehendit (vir vxorem ne dimittat.) Quod græce est (virum vxorem non dimittere) vt referatur ad id quod præcedit: (non ego præcipio: sed dominus) vt sit: si ad verbum reddatur. At coniugatis præcipio: non ego: sed dominus: vxorem a viro nō discedere: q̄ si discesserit. maneat innupta: & virum vxorem nō dimittere. Quod tamen melius redditur: tum a veteri interprete: tū ab Erasmo

E. cor. I. cor. Annot. in hunc locum. F. 50.

si d

nuerit: sed ppter humilitatē verbi: quā sponte sus-
 cepit: exaltata fuerit. Sermonis ordo hoc poscit:
 vt sic interpreteris. Qui quum deus esset natura:
 non gratia: nec rapina: sed omnino cōsubstantialis
 ac equalis: in tantum sese demisit: vt formā serui:
 creaturam suā: humanā naturā susciperet: factus
 homo: & homo quidē obediēs vsq; ad mortē. Pro-
 pterea deus exaltauit illū: id est illā hypostasim: q̄
 duas naturas complectitur: dei & hominis: vt tñ
 hęc exaltatio propriē referatur ad alterā: id est hu-
 manā tantū. Nā diuina exaltata nō est: nisi ppter
 vnionē cū hūana in eadē hypostasi. Hanc interp̄-
 tationē roborat: quod sequit̄. Et dedit illi nomen
 qđ est sup oē nomē: vt in noīe Iesu oē genu flectat:
 cœlestiū: terrestriū: & ifernoꝝ &c. In noīe (inqt)
 Iesu. Hoc vero nomē pprie est hoīs: sicut Christ⁹
 nomē est & dei & hoīs: vt dicit Damascen⁹. Et hic
 arbitror Erasmi quū (christi naturā) dicit: addidit
 se (diuinā) sed id verbi icuria typographoꝝ omis-
 sum: quū in Christo duę sint nature. nō vna tātū.
 Nā sic innuisse illū plane id declarat: qđ sequitur
 (quū hic Paul⁹ agat de specie exhibita nobis) Sed
 q̄ nō videt: quid hic locus faciat cōtra Arrianos:
 miror cur nō videat. Plane multum facit. Nā vel
 hoc solo loco illos eo adegit Augustinus vt fatean-
 tur se doctos a Paulo: filium esse in forma dei: &
 non rapuisse diuinitatē: sed natura esse filium dei:
 & esse verum deum. Sed in eo qđ sequitur (equalē
 deo) ibi hęc: quum tamen potenter vrgeat Au-
 gustinus his verbis. Si confiteris dei formam: cur

non aperte dei filium deo confiteris equalē? Pro-
 culdubio: si forma filij: forme patris nō est æqua-
 lis: non est verus filius. Scriptum est aut: vt simus
 in vero filio eius Iesu Christo. Forma ergo veri fi-
 lij: forme dei patris nō potest esse inæqualis. Hęc
 Augustinus. Vnde apparet hunc locum non esse
 infirmū aduersus Arrianos: quum apostol⁹ aper-
 tissime dicat verbū esse equalē deo: quod Arriani
 prorsus negāt. Nam quē magnū deum ex eiusdē
 Pauli verbis appellant: minorem tamen patre fa-
 ciunt. Qz dicit compertum esse nunq̄ fieri maio-
 rem vim scripturis: q̄ quum contra hęceticos dis-
 putantes: nihil non detorquemus ad victoriam.
 Tale quiddam alio loco pro pelagianis: & alibi
 etiā pro eisdem Arrianis visus est dixisse. Quod
 non satis miror voluisse dicere: quū hoc sit impu-
 tare veteribus: q̄ imposturis hęceticos vicerint.
 Nam vim facere scripturis: & detorquere: quid
 aliud est: q̄ scripturā repugnātem trahere in suam
 sententiā: & per se rectam in nostrā rem detortam
 facere. Hoc est fuco atq; prestigijs: atq; e mentitis
 vultib⁹ rem agere: nō Christi bellū gerere: sed dya-
 boli: qui mēdax est & pater ei⁹. Gratū hoc sane pa-
 trociniū oīb⁹ hęceticis: vt dicāt detortū esse: q̄ qđ
 cōtra se afferat. Si sic vicim⁹: fundamētū aliud po-
 nim⁹: q̄ christū Iesū. Nō edificam⁹ supra petrā: sed
 petrā demolimur. Quis nō verebit hoc crimē im-
 pingere veteribus: quin verius hac labem asperge-
 re ecclesię sanctę: quę veterum testimonijs: ac in-
 terpretationibus vtitur contra hęceticos? Certe

E. d. v. l. e. r. i. m. h. i. r. a. m. p. u. l. t. i. m. o.

etiam si hoc verum esset: quod absit ut verum sit: christiani fuisse ac prudentius dissimulare: quam literis mandare: ne quod offendiculum detur euangelio Christi: ne hæretici patrocini viri tam celebris post hac gloriantur: quando etiam Paulus gaudet annuari Christum: siue per occasionem: siue per veritatem: ut quum malit spargi fidem a veris apostolis: non irritam tamen faciat: quæ sparsa est & a falsis. Nā fides Christi erat. Certe periculum est: si surgent posthac renouatores heresiu: ne hoc scuto muniti: veterum interpretamentis nolint constringi. Et vnde citra horum opem superpetit facultas: eos superadi ex sacris literis: quum repulsa veterum auctoritate: nullam nisi e re sua: interpretationem sint admitturi.

Ad Collofenses.

Annotatio. xxj

Ad col-
loffen. j

Verbum dei mysterium. Eras. Cur non addunt hic octauum sacramentum: qui quoties in scripturis sacramenti fit mentio: nolunt de septem illis dici. Edo. Hic plane calūniatur. Nemo tam ineptit. Sacramenta seu mysteria: quis negat plura esse quam septem? Sed tantum septem sunt: quæ ecclesie ritibus: & suis quibusdam ceremonijs: ac sensilibus signis: celebrantur. Nam hic etiam numerus sacer est: & in septem illis columnis sacramento plenus.

Ad Hebreos.

Annotatio. xxij.

ET figura.) Erasmus Loquens de verbo Ad Hebræos: ex hoc verbo (inquit) na bre. j. ta est magna digladiatio: quæ Arriani exigerent tres hypostasas: & verbum omoulij non reciperent. Res indigna meo sane iudicio: ob quam oriens & occidens exitiabili bello inter se conflictaretur: & orbis concordia turpiter scinderetur. Ed. Vt nullam puto satis idoneam causam ob quam pax Christi ecclesie rumpi debeat: ita hæc causa contra Arrianos videatur mihi tam grauis: ac necessaria: ut nullum non discrimen subire: nihil non pati ecclesia debuerit: potius quam hæc pestis Arriana latius serperet. Neque vero si schisma secutum sit: hoc ecclesie crimen imputandum est: sed pertinaciam hereticorum: qui sanam doctrinam non sustinentes: omnibus ingenijs: opum: ac fortunarum viribus repugnabant: nullum non mouentes lapidem: ut impiam hæresim propagarent: ut pestilentissimum virus diffunderent. Id quum fieri non posset integra pace ecclesie: eo prouecti sunt vesaniæ: ut nullos non tumultus suscitarent: & christiano ferme orbi bella accenderent. Ita passim grassatum est in ecclesiam: seu itum est in sacra capita: in venerandos fidei antistites: nihil non tentatum contra catholicæ communionis pontifices: ut loco cederent: ut darent manus hæreticis. At hi contra zelo fidei succenssi: agnoscentes Christiani pectoris officium: resistunt fortes in fide. Murum se opponunt pro domo Israel. Quinque lapides e torrente scripturæ primum col

H iij

Edo. Hic plane calūniatur. Nemo tam ineptit. Sacramenta seu mysteria: quis negat plura esse quam septem? Sed tantum septem sunt: quæ ecclesie ritibus: & suis quibusdam ceremonijs: ac sensilibus signis: celebrantur. Nam hic etiam numerus sacer est: & in septem illis columnis sacramento plenus.

lectos: deinde e pera pastoralī petitos: quinq; videlicet Pauli verba: quæ præfert decē milibus verborum in lingua: in caput Goliath impingunt: exprobrantis aciei dei viui. Quod ni fecissent: non fuissent fortes Israel: nō fuissent pastores: sed mercenarij: quibus curę non est de ouibus: non patres ecclesiæ: sed proditores: si vel cum Arrianis cōsentientes: vel nō palam ab eis dissentientes: osculo impietatis: tradidissent Christum dominum. Non agnouisset eos Christus coram patre suo: qui non confessi sunt eum coram hominibus. Certe alterutrum sequi necesse erat: vt vel fidem proderent: vel Arrianis tam obfirmatis ī malitiā: tam iuratis in hanc pestem: odio facti: scandala: exilia: proscriptiones: & ipsas etiam mortes: vel si quid etiā morte grauius sit: perpeterētur: inclinantibus præsertim in Arrianam factionem: aliquot imperij Romani principibus. Quid putas herbam fuisse porrigendam Arrio: quo hic tumultus potuisset prohiberi: non fuisse resistendum: ne hisma sequeretur: Non audis Paulum qui dicit: Oportet scandala esse: vt qui probati sunt: manifesti fiant in vobis: Quoties legis illum dum Christū prædicat: scandalo nequaquam cessisse Iudæorum: Et Christus ipse: num doctrinam omisit: ne Iudæos scandalizaret: Num legis nihil pensi habuisse quod scandalizati sunt: In. xv. capite Matthei: quum Christus pharisæis exprobrasset: quod irritum facerent mandatum dei: propter traditionē suā: & hypocritas appellasset: de quibus Isaias diceret (populus hic labijs

me honorat: cor autem eorū longe est a me (& post ea) Sine causa colunt me docentes doctrinas & mādāta hominum: & deinde: conuocatis turbis diceret. Audite & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem: & apostoli accedentes monerent. (Scis quod pharisæi: audito verbo hoc: scandalizati sunt?) Statim respōdet. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis: eradicabitur. Sinite illos. Cæci sunt & duces cæcorū. Cæcus si cæco ducatū præstet ambo in foueam cadunt. quasi diceret Christus. Etiam quātūcumque offenderentur Iudæi: ego obibo mandatum patris mei: & quod ille nō plantauit: eradicabo. Illorum cecitate non prohibebor: quin excitabor magis: ne cæci alios cæcos faciant: & pertrahant secum in foueam. Num par erat hoc exemplum imitari patres: qui sub Arrianica erant tempestate: quum plantationem viderent: non patris cœlestis: sed inimici hominis: qui superfeminauit zizaniā: vt cōstanter eradicaret: nec sinerent latius propagari malum: ne paulatim reptans multos in perniciē traheret: Quā hodie fidē haberemus: nisi hi restitissent: Quod diuersam ab ea quam nunc habemus: Nunquid hi tres deos natura diuersos introduxissent: imo vero non tres deos: sed duos inæquales deos: nec consubstantiales: & spiritū sanctū alterius dei creaturā: Et prorsus abolita fuisset cōfessio vnitatis ī trinitate: & trinitatis in vnitatem. Nec deum vnum crederemus: qui deum alterum Arrianicum ha-

E. d. v. l. x. v. i. Annot. in h. r. a. s. m. p. m. l. v. i. g. o.

beremus. Cōsentaneū est si semel inualuisset Arri-
 rianica apostasia: nemine repugnante: radices tam
 alte facturam fuisse: vt vix potuisset posterioribus
 sæculis exterminari: nam sic comparatum ē: vitia-
 ta hominis natura: vt tenacius hæreant quæ mala
 sunt: q̄ quæ bona. Hoc compertum aliquoties in
 hæreticis: qui constantiores sunt pro sectis suis: q̄
 pleriq̄ fidelū pro catholica fide. Itaq̄ nos hodie
 antechristiani essemus: ad inferos damnati: deo &
 superis inuisi. Quæ si sint horribilia auditu: quid
 non debeamus illis heroibus: qui nullis non spre-
 tis periculis: christanam nobis fidē integram ser-
 uauerunt: ne vllis peruersorum dogmatum pesti-
 bus cōtaminaretur? Etiam si ex illo nata sunt schif-
 mata: quid ad illos? Num tam exigui hæc res mo-
 menti visa est tibi: vt debuissent filere? Num con-
 temptam oportuisse putas causam filij dei: vt con-
 substantialis patri crederetur? Si defensam oportu-
 tuit: quando tam pertinaces erant Arriani: vt mo-
 riendum prius: q̄ cedendum decreuerint: si inde
 ecclesiæ concordia rumpebatur: non ecclesiæ hoc
 crimen est: sed Arrianorum. Ceterum quum fide
 integra: orbis discordia prohiberi non potuerit:
 agendæ sunt gratiæ his qui fidem tutati sunt: exe-
 crandi illi: qui orbis cōcordiā turpiter diruperūt.

Ad Titum

Annotatio. XXIII.

Dagni dei & saluatoris nostri Iesu T. i. j.
 christi). Er. Ita legi potest: vt vtrūq̄
 pertineat ad Christum (dei & serua-
 toris) aut prius pertineat ad patrē:
 posterius ad Christum. Chryosto-
 mus vtrumq̄ tribuit Christo: & itē
 Hieronymus. exultantes aduersus Arrianos: ceu
 victores: quū sermo: plane sit anceps. Hęc in prio-
 re editione. Nunc addit. Imo magis pro illis fa-
 ciat: q̄ pro nobis. Edo. Vt illud (magni dei) pos-
 sit pertinere ad patrem: prohibet quod præcedit.
 Expectantes beatam spem: & aduentum gloriæ
 (sequitur) magni dei. Illud (aduentum gloriæ) vr-
 get: vt referatur ad Christum: quum de patris ad-
 ventu nusq̄ legatur: de filij autem aduentu sepe:
 vt tibi primo ad Corinthios. j. Qui & cōfirmabit
 vos vsq̄ in finem sine termino in die aduentus do-
 mini nostri Iesu. & in Matthei. xxv. Quum vene-
 rit filius hominis in maiestate sua. Et Marci. xiiij.
 Tunc videbunt filium hominis venientem in nu-
 bibus: cum virtute multa & gloria. Nec est infir-
 ma occasio aduersus Arrianos ex hoc loco: vt me-
 rito triumphare possint de Arrianis Chryosto-
 mus: & Hieronymus: & si qui alij hac authoritate
 nitantur vt comproben filium magnum deum.
 Nam plane magnus deus non est: nec etiam deus
 qui non est consubstantialis patri. Itaq̄ palam cō-
 tra eos facit. Etenim si deus magnus est Christus:
 est & deus patri consubstantialis.

Edo. Vt illud (magni dei) possit pertinere ad patrem: prohibet quod præcedit.

Omnia carent his testimonijs: quibus habet scriptura: nulla vel sanctiora: vel magis necessaria: vt ceteros locos taceam: quos sparsum annotauimus in græcis peius habere: q̄ in latinis exemplaribus. Et tamen: vt hæc noua præ veteribus in pretio ac delitijs habeantur: cum alia: tum illud in primis efficiet: q̄ noua accesserit orationis facies: & sermonis nitore: & veluti Erasmica quædam mundicius. Siquidem hoc lucri reputabunt fecisse se: qui contemptis veteribus exemplaribus: his nouis in hærebunt: q̄ quum multas sermonis sordes euaserint: tū in hoc puro ac casto dicendi genere plurimū profecerint. Deinde ea iā multorū animos inuasit opinio: vt si qd sec⁹ habeat græci codices q̄ nostri: a græcis p̄tinus codicib⁹ steē cōtra n̄ros. His si accedat typographorū cupiditas: q̄ vel modici lucelli gratia: qua vident hominum propensa studia: illac ferantur: vt nihil non ex officinis suis audeant promulgare: propediem fiet: vt nulla e prælis suis orbi daturi sint exemplaria: nisi ista: quando multo maximam doctorum & indoctorum partem: alium alio nomine istis exemplaribus viderint inhiantem. Et quis librum tam auide amplectitur: quem nolit quanto potest studio tueri. At hunc tueri nemo potest: nisi simul detrahat veteribus libris: fidem: auctoritatemq̄. Porro quum deus aliquot sibi relictorus sit semper: qui non curuabunt genu ante Baal: hi fortiter contra prophanata ab hereticis exemplaria stabunt pro zelo domus dei.

Edov. Scori. Annot. in Erasmi. In. 1. 5. 6.

Sic pugna erit in ecclesia dei. Agitabitur nauicula Petri fluctibus. Orbis discordia miseranda sequetur: vt non temere timeam futurum quod Christus prædixit: tempus quale non fuit ab initio vsq̄ tunc. Meminerit igitur ecclesia in itijs occurrendum: ne qui fumus esse cœpit: fiat ignis: & talis ignis qui nõ facile extinguetur. Meminerit sæpe medicinam sero parari. Ignis paulatim irrepes tandem omnia consumit. Proinde opus est: quin & tempus est: vt vigilet pastor in ecclesia. Adhuc deo aspirante satis spei est: quando nondum fumus peruenit ad flammam: Non dormitabit neq̄ dormiet qui custodit Israel: si nõ dormitauerit neq̄ dormierit speculator in Israel.

	K	V
		IV
		III
		II
		I

Hanc confessionē nescio quo autho-
re: inuenio in secunda editione era-
mica: quam vehementer optarim ex-
planari. Quo minus mihi assumam
eius interpretationē: terrent me no-
ua quædam dogmata: quæ in ea sunt:
nisi me fallat iudicium. Malim igitur: vt Erasmus
vel author ipse: si quis alius in viuis sit: eam nobis
ædifferat: ne vel inpingamus in tam profunda:
vel alienæ fidei videamur nimium curiosi explora-
tores. Præsertim: quando forte sermonis impieta-
ti commoda possit interpretatione succurri. Ne
tamen laruis: aut umbris: videamur territi: & quod
nobis sapiat hæc confessio: partim interpretabi-
mur: citra tamen preiudicium authoris: si quis se
authorem velit profiteri: aut authoris patrociniū
velit suscipere. Mihi sane a quarto loco: & deiceps
quædam sunt absurda: si tamen non allucinor: quæ-
dam non intellecta. Quod primum ponit: pater:
filius: spiritus sanctus. vnus deus / tres personæ: de
inde: substantia vna: subsistētie tres. & tertio loco
natura vna: proprietates tres: bene habet ac catho-
licū est. Sed quod quarto loco: formā ponit vnā:
characteres tres: hic nescio an sane philosophetur
author hic. Nam vt liceat nobis græcum verbum
(characteres) latine reddere: vel figuras iuxta vete-
rē interpretē capite primo ad Hebræos: vel expres-
sas formas: iuxta Hieronymum quem citat Eras-
mus eodem capite: non puto hanc appellationē
cōuenire patri: vt figura dicat: vel forma expressa:

K ij

ΟΠΟΙΑ Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΙΣΤΙΣ ΗΜΩΝ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΗΓΟΥΝ
Η ΘΕΟΤΗΣ

πατὴρ	υἱός	πνεῦμα ἅγιον
I	θεός ἓς.	πρόσωπα τρία.
II	οὐσία μία	ὑπόστασις τρεῖς.
III	φύσις μία	ἰδιότητες τρεῖς.
III	μορφὴ μία	χαρακτῆρες τρεῖς.
V	βασιλεία μία	ἀρχαὶ τρεῖς.
VI	δοξα μία	λαμπρότητες τρεῖς.
VII	ἀγαπίς μία	κυριότητες τρεῖς.
VIII	βούλησις μία	ἐνέργειαι τρεῖς.
IX	κἄρις μία	ἐπιγνώσεις τρεῖς.
X	πίσις μία	ομολογίαι τρεῖς.

Edov. Scori. Annot. in Erasmus. h. v. c. 1. 1. 1.

Nec puto in scripturis hunc sermonem haberi: nisi de solo verbo. Nec tamen inde argumentor non posse competere & in spiritum sanctum: ut & forma expressa vel figura dicatur. Certe non memini me apud veteres hunc sermonem de spiritu sancto legisse. Nec proprie mihi videtur posse dici: nisi de solo filio: qui a patre exit: non quomodo datus sed quomodo natus: ut dicit Augustinus de trinitate: qui & expressissima imago est: seu substantiæ seu substantiæ patris. Quod quinto loco sequitur (regnum unum: principatus tres: vel principia tria) Si tres personæ tres habent principatus: vel sint tria principia: tres sunt principes: & consequenter tres dii: tres rerum creatores: administratores: gubernatores. Contra Paulus clamat in epistola ad romanos. Ex ipso: & per ipsum: & in ipso sunt omnia. Ipsi honor: & gloria in secula. Et in epistola ad Ephesios: vnus deus & pater omnium: qui super omnes & per omnia: & in omnibus nobis. Et Moses vnus principem: ac creatorem omnium testatur. Nec minus tamen confitetur personarum pluralitatem. Nam qui prius refert deum dixisse: faciamus hominem ad imaginem: & similitudinem nostram: in quo vtrumque aperte insinuat: personas plures: & creatorem vnum: idem postea expressius dicit. Vidit deus cuncta que fecerat: & erant valde bona. In quo vnus ponit omnium creatorum: principem: ac principium. Quod si vnum principium: & vnus princeps: vnus etiam est principatus. Deinde quod sexto loco ponit. Gloria vna: splendores vel claritates tres. Et hic credo

patrem qui a nullo exit: sed est deitatis principium: non posse dici splendorem: sed proprie hoc conuenire filio: quem apostolus ad hebreos appellat splendorem gloriæ patris. Splendor & claritas ex alio nascitur: non ex se subsistit. Si tamen placet inter attributa essentialia: quæ vocant: numerare: (nam & filius legitur clarificare patrem): vnus est splendor: vna est claritas: quum in deo omnia vnus sint: excepto eo quod dicitur relatiue: ut dicit Augustinus de trinitate. Item quod septimo loco facit vni potentiæ respondere tres dominationes: siue tres authoritates: doceor ex sacris literis: tres personas vnum dominum dicere. Vnus dominus (inquit apostolus) ad Ephesios. Idem in Esaia: & in reuelatione Ioannis. Sanctus/sanctus/sanctus dominus deus &c. Et in symbolo Athanasij: quod vniuersa canit ecclesia. Non tamen tres domini: sed vnus est dominus. Si vnus dominus: vna dominatio: non tres dominationes. Iam octauo loco e regione voluntatis vnus: ponit actiones: siue actus tres. Moses contradicit. Vidit deus omnia que fecerat &c. Si vnus deus creator vna creatio. Et filius dicit. Pater meus usque modo operatur: & ego operor. Et iterum. Pater in me manens ipse facit opera. Nescitis quia ego in patre: & pater in me est. Et ne quis diuisam arbitretur operationem: alio loco doceat. Omnia que habet pater: mea sunt. Et iterum. Ego & pater vnum sumus. Si singule personæ singulas habeant actiones: vel est impotentia in singulis: vel superuacanea actio. Quod sequitur

Edov. Scv. Amm. in Prosa. p. 1. 5. 6.

Edouardus Leeus. Amm. in Erasmo. p. 1. 50.

nono loco: charitas: vna cōgnitiones tres: nescio quo referatur. Nam si ad personas diuinas: illarū vt est vna charitas: qua omnia amant: ita vna est cōgnitio: qua omnia cognoscunt. Sin ad homines: aliorum vt diuersæ sunt cōgnitiōes: quibus deum cognoscunt: sic diuersæ charitates quibus erga deū afficiuntur. Pari modo: quod vltimum tenet locū nequaquā intelligo. Videtur tamen nisi ad homines posse referri: q̄ fidem dicit vnam: cōfessiones tres. Si sic loquitur vt fides vna in hominibus respondeat vni deo: & tres confessiones tribus personis: aliud docti sumus a Christo in euangelio. Ioannis. Qui honorificat filium: honorificat patrem. Creditis in deum (scilicet patrem) & in me creditis. Et in epistola Ioannis canonica. Qui negat filium: nec patrem habet. Qui confitetur filium: & patrem habet. Q̄ hoc non habet gr̄cum tuum: sed ni fallor erasum: ab hæreticis. vt alia quædam in hac epistola. Et iterum. Qui credit in me: non credit in me: sed in eum qui misit me. Q̄ si qui credit in patrem: credit & in filium: & qui credit in filium: credit & in patrem: consequēs fuerit: vt qui confitetur filium: confiteatur & patrem: & qui patrem confitetur: confiteatur & filium: & qui patrem & filium confitetur: simul & spiritum sanctū cōfiteatur: quia non sunt sine coæterno amore: pater & filius. Proinde mihi videtur: vna esse trium personarum in vna deitate confessio: cui est gloria sempiterna. Amen.

Edouardus Leeus Desiderio
Erasmo Salutem.

Am statuo esse commodissimam rationem Desideri Erasme: qua respondeatur illi epistola tua: quæ nuper Basileæ excusa: antea apud bibliopolas prostarat: q̄ ad meas manus tota peruenerit: vt eius periodos: cola: ac commata: singulatim excutiam: præpositis primū ipsis verbis tuis: subinde nostra statim satisfactione apposita. Sic fiet: vt & ordinē tuæ epistolæ sim seruaturus: nec multa etiam omisurus: quæ admodum ad rem pertineat. Sic ergo ordiris. Q̄ a nobis dissentis alicubi: non admodum egre fero: semper hoc licuit inter eruditos: in colu mi amicitia. Q̄ istis rationibus rem tractas: demirabor si quis vir grauis p̄bet: q̄ nec ip̄e probat D. Ioānes Briareus Ateus: tui (vt par est) amatissim⁹. Si dissentire licuit incolumi amicitia: cur has tractas gædias moues: nulla prorsus alia causa: nisi q̄ dissentiam? Porro quibus rationibus tracto rem: quas nec probet Ateus: non agnosco: nec credo illum agnoscere. Nam quæ postea in hac epistola contra nos exageras: suis locis diluemus. Sed q̄ Ateus mei (vt par est) dicis amatissimum. Ego certe ne tantū adhuc ab illo meritus sum vllō meo officio: vt me vel vulgariter amet: quū cōtra illi a me debeat: nec minus a te ipso: q̄ tam candide: vtriusq̄ nostrum hortatu: suscepit prouinciā cōferēdi meas annotationes cū tua secūda æditione.

Id quod perfecturus erat: si per te licuisset.

Era. In tot milibus annotationum: in tanta sententiarum: aut ingeniorum varietate: quid nouum aut mirum: si tibi vidisses: quod me fefellit: aut tibi minus placeret: quod mihi non displicuisset?

Edo. Plane (vt dicis) nihil nouum aut mirum: & eo magis miror te: quum nulla prorsus sis re offensus tam odiose contra me ferri.

Era. Quis autem probaturus est: q̄ tam subito ex amico factus hostis: in absentem scripseris: quum nec laceffitus esses iniuria: nec vnq̄ expostulasses cum præsente?

Edo. Erasmo nec adhuc quidem hostis sum tot iniurijs laceffitus. Hostibus tuis tam sum infensus: vt exterminare cupiam: si quo modo possim: hoc esterratis tuis. In absentem nō scripsi. Nam prius q̄ cōcederes Basileā vt denuo emitteres opus: annotationes meas ad calcem produxi. Id quod te ipso nemo melius nouit: qui ante discessum hinc tuū: omnes videris. An vlla fuerim laceffitus iniuria: viderit equus qui uis: qui nostram lecturus est apologiam. Et tamen animus nō erat par pari referre: nec adhuce est. Cum præsente expostulassem: si vacasset verba prodigere. Nam quis nescit Erasmi posse nigra vertere in candida?

Era. Quod ni veterem æditionem scripseris: quum scires me adornare nouam: q̄ opus tuū per omnia monasteria sparseris. Præsertim vbi scires esse: qui mihi parum bene vellent: q̄ ijs modo communica- ris: quos noueras iniquiores esse Erasmo: q̄ nunq̄

prouocari potueris: nec A ten sis a u t h o r i t a t e : v t mihi voluminis tui faceres copiam: imo ne ad hoc quidē: vt voce vel vnū proferres locum quem reprehendisses: q̄ virulentis cōuicijs: imo mēdacijs op̄ passim asperferis (id enī affirmāt qui viderūt: neq̄ reclamāt paginę: quas itercepi.) q̄ nusq̄ nō p̄ dicas ac iactitas sexcenta loca abs te reprehensa: nec vnq̄ facis copiam: queso vnde istud exemplū: vel grauitatis: vel animi christiani? *ibid. non hinc* Ego in veterē editionē scripsi: id est veteris editionis: quę mihi videbantur errata: annotaui: nō facturus: nisi ad hoc ipse: nec semel tantū miris p̄stigijs me incantasses: A edere nunq̄ instituerā: nisi tu sic vrgeres. Nullū orbis monasteriū exemplū habet: qd̄ scia p̄ter dao. Alterū sic habet: vt aut nulli aut non multis cōmunicet. Alterū vt mihi: sicuti mea oīa quę in illi fide sunt: seruet. Nā sic hoīes sum: vt & nugas nostras ex osculemur: nec sinam perire. Nulli cōmunicauī: quē scirē tibi iniquiorē esse: aut tibi male velle. Imo vero (vno A ten se excepto & aliquot notarijs) his tantū: aut q̄ amici tibi sint: aut q̄ te ne de facie qd̄ nōscāt. Nā Morus & Latimerus amici sunt: & R offēsis tuo cōsensu volumē habuit. Nec erat cur A tēsis a u t h o r i t a t e : vel cuiusq̄ alteri p̄uocari debueri: vt volumē meum tibi traderē: q̄ præter meas insidias nihil cogitasti. Vt dixi animus nō erat ædere. Etiā si ædere voluissem: nulla tum libri erat facies: nihil edolatū exasciatumue: nihil concinnatum: perfectū: nihil in toto opere erat. Qz si volumen in tuam potestātē

Edo. scripsi. Annot. in Erasmi. p. 1. 5. 6.

Edov. Scer. Annot. in Prosa. p. 1. 5. 6.

fuiſſet nactus: mihi integrum poſtea non fuiſſet demutare quicq̃: imo in tuo iam fuiſſet arbitrio: rude ac deforme opus publicare: quum velles. Itaq̃ me: quod nulla non arte parabas / ſymia feciſſes: ac fabulam vulgo. Voce quidem: ac ſcriptis multas annotationes impartiſſe me: non ſatis miror tam impudentem eſſe te: vt inficiari poſſis: quum apud me ſint reſpoſiones tua manu ſcripte. Et quid non oſtendiſſem: niſi tu egre tuliſſes amicam monitionem? Atq̃ id quidem teſtabunt aliquot reſpoſiones tuæ. Reliquarum vero quas ipſe nõ miſi factam tibi copiam a meo proditore: ipſius proditoris epiſtola ad te miſſa: ſed quæ nũc in manibus meis eſt: apertiffime probabit. Sed ſcio cur inficiaris te quicq̃ vidiffe. Id proſus caues ne vel iota per me profeciſſe videare. Et tamen hac parte contra te reclamabit aliquot locis ſecunda æditio tua. Nam & hic verecundiam exuo: vt meatum agnoſcam: tum repetam: quæ mea eſſe tam ingratus homo non agnoſcis. Virulentis conuitijs nullo loco vtor. Si paulo liberior ſum alicubi q̃ tu velles: non ſine exemplo id feci: quum res ſic vrgeret. Nec puto Chriſtum conuicio: ſed caſtigacione uſum: quum phariſæos vocat ypochriſtas: ac ſepulchra dealbata: nec Paulum quando Anania dixit. Percutiet te paries dealbate. nec Polycarpum Ioannis apoſtoli diſcipulum: qui Marcioni percontanti: an ſe cognoſceret: reſpondit. Cognoſco primogenitum ſatanae. Paulus iu-

photo operet. Quid volumus in hoc...

bet peccantẽ corã oibus: corã oib⁹ increpari. Et tamen ego nuſq̃ hoc mihi ſumo: vt te increpem. Libere moneo: quid me offēdat. Alicubi volui te reuocare ob oculos tuos: qui mihi tui ipſius oblitus videbare. Sed q̃ mendacia obijciſ: inſanum fuerit mentiri in opere quod orbis leget. Et quanq̃ tu id facis: nõ inde mihi ſumam exemplum. Imo quod coniectura tantũ videbar conſecutus: ſub ſpecie coniecturæ: & non certæ cognitionis profiteor. Si deprehenderis: vel vno loco mendacium feciſſe: (nam mentitum non eſſe: certo ſcio: nec tamen tam ſum ſemper mei compos: vt nihil poſſit mihi excidere) monitus recantabo. Nam certe hoc foediſſimum eſt publice mentiri: quod miror te aliquoties facere: hominem & theologum: & monachum. Nuſq̃ iactitauĩ ſexcenta loca a me reprehenſa. Hoc fingis vt cætera. Exemplum mei facti accipio ex ſacris literis. Si peccauerit in te frater tuus: corripe eum inter te & ipſum. Si te non audierit: adhibe vnum vel duos teſtes. Si nec illos: dic eccleſiæ. Hunc ordinem ad amuſſim obſeruaui: vt nunc fruſtra tentatis duabus prioribus viſis: tertiam cogar inire: eccleſiæ dicturus. Si prodeſſe viſ omnibus: cur non ædis? Vtinam ea mea eſſet felicitas: vt prodeſſe poſſem. Certe vellem. Sed quominus liceret: quum vellem & tentarem: idem: qui nunc vrget vt ædam: bis obſtitit. Primũ interturbato negotio: quum iam characteres eſſent compoſiti ad primũ prælu.

Eraf. Ed.

Deinde ita Fascinato altero typographo: quicum mihi postea conuenit: ut qui primo de ea re sermone: videbat ambire opus/ postea tradita illi abs te paraphrasi ad Timotheum: nullas vellet equas conditiones recipere: ne quidem eas: quas antea ipse sua quidem spōte obtulit. Si tantopere cupiebas annotationum nostrarum æditionem: quum scires cum hoc typographo iniisse me tractatū: imo & iam pactum esse de quibusdam articulis: cur paraphrasim obstruisti: & illi typographo: quicum antea nulla tibi erat consuetudo: quin vero cui antea (ut aiunt) nō satis faueras: q̄ domini Iacobi Latomi dialogum typis suis emiserit. Si tibi tam cordi erat liber meus: cur mihi bis claufisti officinas? Ego prorsus decreueram nullo sumptui parcere: quo ederet. Nec te credo sumptui pepercisse quo reijceretur. Si quidem non puto tam negligētes esse sui compendij typographos: ut gratis tantum lucrū vellent amittere.

Eraf. Si me docere vis: cur solus non impetro: ut legam.
Ed. Ego te docebo: qui omnes veluti cum imperio doces: & cornicum (quod dicitur) oculos configis!

Eraf. Si tibi scripsi: cur tam late volitat liber?
Edo. Imo vero magis tibi scripsi: q̄ mihi. Nam meum cōmodum nullū est: nisi q̄ nūc p̄ cotidiana plusq̄ semestri opera: odiosissime abs te ifamor. Tu quantum inde commodi affecutus es: iudicabit secūda æditio. Q̄ tū p̄terea potuisses: indicauerit lector Liber non late volitat. Nam qui ante æditionem viderint: in toto orbe nō sunt viginti. Qui exem-

plaria habuerūt extra man⁹ meas: neq̄ dē quatuor. Si diffidis operi tuo: cur sic vbiq̄ iactas? Si fidis: Eraf. cur anxius es ne quis legat: nisi qui mihi parum sit æquus.

Lectoris iudicio librum permitto. Ego nec vsq̄ Edo. quequaq̄ diffido operi: nec tamen mihi ipsi satis fido: neq̄ tantū æstimo opus: ut vbiq̄ iactem. Nūq̄ haftenus tam placui mihi: quin voluerim aliorum subire censurā. Idem si ipse fecisses: non iam ageremus hanc tragediam.

Ita dum me traducis apud eos: qui tibi iurati: Eraf. mihi male cupiunt: nec me reddis meliorem: & illos inficis.

Non ego te traduco apud eos: qui mihi iurati: Edo. tibi male volunt. A tensis quum meum librum haberet: tibi amicus erat. Postq̄ sensi resiliere te a censura: librum e manibus illius reuocaui. Roffensis nec mihi iuratus est: nec tibi male vult. Vvinchelcombensis nemini male vult. Te credo nūq̄ vidisse. Et certe est summorum ingeniorum & bonarū literarum admirator. Oueriensis meus nulli communicat. A nex nostris laboribus melior effectus sis: id est p̄feceris. viderit lector. Certe per me nemo infectus est: id est deterius de te sentit: q̄ merearis. Nam vbi ego a te dissentiens bene sentio: cur non sentiant eruditi mecum? At si a te dissentiens male sentio: nō tā suffenus sum ut velim mecum sentire quēq̄ cōtra te. Mihi semp̄ lucro fuerit doceri. Quid quod interim nec tuæ gloriæ quam hoc tu. Eraf. multu venaris non satis recte consulis? Si statim

Edo. fecit. Annot. in Erasmo. p. 1. 1. 1.

ædidisses opus tuum: omnes admirati fuissent prodigiosam ingenij tui felicitatē: qui pauculis mensibus: tantum græcitatē & hebraismi deuoraris ut tuo iudicio nihil sapiat in græcis Erasmus: in hebraicis Hieronymus: si tamen hæc est illius translatio: nam id honoris gratia soles addere: ne parū tribuere videare Hieronymo. Imo aiunt te mox triduo postq̄ hebraissare cœperas: multa damnasse in capnionē: nonnulla etiam in capitone.

Edo. Si gloriam sitissem: proxima ad eam via erat: a te nō dissentire: sed comice ludere: ait: aio. negat: nego. Hoc est: quod immortalitatis patronus primo nostro colloquio: & item postea: nec tantum semel: pollicebare: redditurum te meum nomē immortalē: si te in hoc opere iuuarem. Id quum ego interpretarer: si ingenue: quum res moneret: dissentirem: tu contra: si adblandirer & admirarer quiduis abs te dictum: nec vilo pacto conuellerem. Quod me stupidum fefellit. Alioqui iam habitus essem tuo albo suffragio immortalitatis. Id vero scilicet mire prodigiosum fuerit: si potui pauculis mensibus adeo profecisse: ut iudicare licuerit hæc verba græce sic haberi: vel non haberi: id quod tantum mihi fumo. Sed id parum nimium tibi visum est: q̄ toties moneo: te contra fidem exemplaris tui annotasse: oscitanter ne an de industria: alij viderint. Erasmus nunq̄ sensi parum scire græce: imo tantum quantum omnibus meis fortunis nō grauatim redimere vellem. Nec est tamen q̄ egre feras: si sint qui quosdā tibi præponāt: aut saltem

equent. Nec id tamē arrogo mihi: ut iudicare possum: sed sic quorundam fert opinio. Nec tamen de hac redigla labor. Nec vnq̄ dixi Hieronymū nihil sapere hebraice. Insanus plane essem: si sic dicerem. Certe non inficiabor dixisse me olim tibi: quum varijs de rebus confabularem in templo diui Petri Louanij: videri mihi toto diametro alicubi distare a veritate hebraica: quod in templis canitur psalterium: & non satis mirari me: si Hieronymi esset. Hic si quid peccaui: monitus ab hebraice docto: paratus sum dare manus. Et q̄ Christiani pectoris hoc est: quod non male: nec arrogāter dixi: calumniæ miscere. Si ego par pari vellem referre: credis te nūq̄ in sinum meum effutisse quod nolis publice spargi. Sed q̄ narras: nescio quibus authoribus (nam aiunt dicis) me mox triduo postea q̄ hebraissare cœperā: multa damnasse in capnionē: multa in capitone: miror si quisq̄ tam perfrictę frontis sit: ut id: pene omnibus quibuscum cotidie versor: notum mendacium: tibi potuerit referre. Ego capnionem capitonemve damnem. Quid omnium magis alienum sit a meo iudicio: q̄ ut præceptores meos in lingua hebraica: quos nunq̄ satis veneror: damnem. Illum ceu parentē linguæ hebraicæ apud christianos: hunc ut felicissimum hebraicę grāmatices cōcinnatorē: utpote qui rudimenta tam generose tradiderit: ac tam scite redegerit in ordinem: ut nihil mihi desyderetur. Horum alteri: si cōsummate doctū requiro: plusculum forte tribuerim: q̄ cuiq̄ alteri. Alterius ingenij felici-

Edo. feci. Anni in Prasm. h. 1. 1. 1.

tatem sepe admiror: qui cum optimis literis: id est
sacris: trium linguarum peritiam nō vulgarem cō-
iunxerit. Sed facile agis: quod semper soles agere.
Hæc fabula tibi perpetuo tractatur: vt mihi inui-
diam facias apud omnes doctos viros. Bis iam de-
pinxisti me tanq̄ trium linguarum hostem: quum
nihil minus sim. Nūc obijcis procacitatem in do-
ctissimos viros: quum nihil sit minus verum. Te-
stes adhibeo conuictores meos. Ecquid his ratio-
nib⁹ videri vis: me docere Christiani hominis of-
ficium: qui nec sycophātijs parcas: quo meum no-
men doctis viris odiosum efficias: Vbi hoc exem-
plū grauitatis aut Christiani pectoris bone Eras-
me: Ego si quid tibi certo obiecturus sum: nisi nō
dubia pertulero eorum quę dicturus sum testimo-
nia: succubui. Literas tuas: & chartulas quibus re-
spondisti: & alia forte quędam non ancipitis fidei
argumenta producam. Indicijs & coniecturis nō
cupio plus credi (si quę allaturus sum) q̄ ipsa per se
nomina merentur. Nec sycophātijs acturus sum
tecum: nec incertis fabulis.

Era. (Et fieri poterat: vt summus pontifex admiratus
istud ingenium pene diuinum: tibi tradita virgula:
totius orbis censuram tibi fuerit mandaturus:
nec iam vllus liber aut æderetur: aut lege-
retur: nisi Leei suffragio pbatus: toti⁹ rei literarię aristarchi.

Edo. Sic tibi placet (quod consuesti) ridere me. Ego qui
consci⁹ sum mihi q̄ nihil sum: me hoc honore nō
dignor: vt sim a consilijs pontifici. Scio q̄ sit mihi
curta suppellex. At quis nescit te ipsum: has tibi

partes: vel tua spōte: iam olim præsumpsisse: vt to-
tius rei literarię sis Aristarchus: qui nec veteribus
nec neotericis parcas: qui censuram in omnes ve-
luti cum imperio: ac cathedrati⁹ agas: qui damnes
etiā ea quę vix vnq̄ gustasti: q̄ veterū dogmata con-
uellas: qui nec ecclesiastica decreta patiaris esse
intemerata: qui hēreticorū delirijs in specie: non
mihi tantum: videaris patrocinari: qui quasi ius ti-
bi in theologiam vendices: qui præter te omnes cō-
temnas. Id quod mihi exploratū est: de quibusdā
in theologia (ni fallor) doctoribus te ipso. Ego
sic infanio: vt ambiam hunc locum: quando tu sic
preoccupas: Semper colui doctos. Nullū vel tri-
uiale opus cuiuslibet authoris vnq̄ spreui. Nec
tuum certe sperno: etiam si aliquoties dissentio.
Studium tuum in hac re nunq̄ improbaui. Tantū
in te desydero plusculum diligentię/ac modestiæ:
& forte in quibusdam locis: iudiciij. Sati⁹ fuisset
non facere: q̄ tumultuarie/ac præcipitanter/dor-
mitanterq̄ facere. Opus orbi scribebatur: & opus
(ni par esse posses) periculosum: vt impium prope
fuerit non omnibus oculis vigilasse: nec tuis solū:
sed & alienis.

Nūc pleriq̄ dicūt te hoc cōsilio pmere præclaras
istas annotationes: vt me fatis functo: tum demū
ēdas: ἐξ ἡμῶν victurus: id est in gloriam victoriam re-
portaturus: quum nemo sit qui contra certet.

Nihil mihi cum vmbra tua: quę cum deus volet:
& salutē tuā hora sit commoda: per me quiescet in
pace. Certe ego mortem tuam non optarim: quin

E. doct. Leei. Annot. in Erasmi inu. p. 100.

Mihi fausta erit alea: si post hac arridebūt. Arride Edo.
bunt autē si doctis arriserint. Adhuc certe nō ar-
rident. Stultum fuerit præiudicare tibi sententiā:
si orbi scribas.

Quæ iuuenis gloriæ fama stimularis: ignoscendū ar
bitror. At quæ ista via grassaris ad gloriam: qui non
solum theologus: ac vir bonus: verū etiam sanctu-
lus haberi vis: nulla non improbabat posteritas: etiā
si non desunt fortasse qui nunc applaudant.

Gloriæ quidē fama quæ non stimulo: Erasmus idō.
neus testis est: qui gloriā mihi immortalē non ro-
gatus obtulerit: nec acceperit: imo ne gratias quidē
egerim. Vtinā sim vir bonus. Sanctulū nescio cur
dicas: nisi id te forte male habeat: quæ officia quæ vo-
cant horaria cotidie persoluo: reliquū ferme diem
domi mihi viuo & literis. Nulla prebeo foras in-
dicia sanctitatis: nec sancti nomē vnquā ambiui. Mi-
hi sane satis sit: donec viuā: si christianus sim. atque
vtinā certe sim. Nā multa quæ in me non agnosco:
cōplecti veri christiani nomen. Et tñ conabimur
esse aliquando: quod semper esse debemus.

Atque hanc fabulā iā ferme bienniū agis: atque ita dul
cescit actio: vt etiā immoriturus videaris.

Qui vero Erasmus egit. Nā Leeus nunquā egit quæcūque:
nisi puocat ab Erasmo. Vtinā licuisset tibi oculis
in præcordia mea penetrare. vt videre posses: quæ gra-
uatim quoties tu pungeres: relinquerim præscri-
pta studia mea: vt tuis notis responderem. Quum
ego altum quiescerem: beatum me putans: quæ frue-
rer meo dulci ocio: ac vt mihi videbatur securo: in
nec opinantē: sed quæ pacis sūt: magis cogitantē:

vero deum superosque obtestor: vt bonis literis mul-
tos annos super sis. si tamen is esse velis: quem ex-
petunt: tum hæc ætas: tum præter christianum of-
ficiū: duplex hic qui in te est ordo.

Eras. Alij prædicant interim vndique captare te: quid
quisque calumniet: nec tuum opus aliud futurum
quæ aliarum sycophantiarum rhapsodiam: in qua mi-
nima portio sit tui martis.

Edo. Si quis in meis annotationibus suas plumas agnos-
cet: licet repetat. Ego ne vnum quidem locum di-
dici ab vllō theologorū. Si secus sit: si in apud istos
mendax. Nec puto tam felices esse nostras anno-
tationes: vt certare de his quisque volet.

Eras. Ita periculum est ne fiat: quum tibi speraris opi-
mam laudem: minus ex tuo libro referas gloriæ:
quæ latomus rettulit ex suo illo frigido dialogo: in
quo ferunt totā theologorū cohortē desudasse.

Edo. Sic mihi æqua doctorum virorum iudicia contin-
gant: vt laudem ex hac re non spero: nisi forte eate-
nus quatenus prodesse volui. Iam tu vrges vt expe-
riar aleam. Scio quibusdā probata iri nostra. contra:
quibusdā tua. Forte neuter satis opimā laudem re-
feret ex hoc certamine. Mihi minus infelicitè ca-
det fors: quæ propiciam aleam non expectem: quæque
hoc meis rationibus non nihil prodesse debet apud
æquos rerum existimatores: quæ inuitus trahor in
harenam.

Eras. Nec dubito quin tibi valde nunc arrideant quæ
scribis: sed caue putes itidem omnibus arrisura:
quæ clarę luci lese cōmiserint.

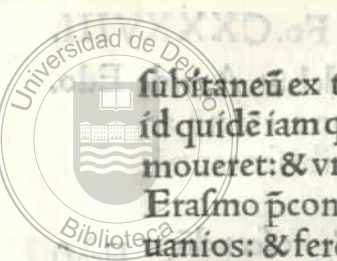
Edo. Secus. Annot. in Erasmo. p. 17. c. 1.

subitaneū ex tua pharetra missum fuerat telum. & id quidē iam quater: qđ nō me solū: sed & meos cōmoueret: & vniuersum tumultū pareret: vt iā diu Erasmo p̄cone: nullus sit sermo habitus apud Latinos: & fere apud meos Anglos: nisi de Leo. Vtinā nō tibi dulcior sit hęc actio: q̄ mihi. Sic nūq̄ res eo tumult⁹ p̄cessisset. Nec sum in hac fabula imoritur⁹. Nā postq̄ nūc votis tuis satisfactū ē: vt ignorantia nostra orbī prodatur: forte postq̄ hac narraturus sis fabulā furdo. Si per te licuisset: iam aliqd̄ forte essem in græcis & hebraicis literis. Infelix prorsus ego: cui talis obuenit occasio: qua toties diuellerer a dulcissimo ocio/ad odiosissimam palestram: nunq̄ antea doctus certare: & quidem certaturus tecum: vno omnium pugnacissimo: ac calidissimo bellatore.

Eraf. Nectamen ita tibi sum infensus: vt cupiam quępiam amicum tibi: vel pilo minus amicū esse mea causa. Tantum abest: vt grauius aliquod malum optem accidere. Sed res nusq̄ gētū sparsa nō est.

Edo. Mirum vero id quo pacto audeas dicere qui nullis non modis: totum doctorum orbem prouocas in meum caput: & aliquot amicos in Angliā contra me cōmouisti. Imo iam zizaniā seminas inter me & optimos ac doctissimos quosdā viros: qui tamen pro sua prudentia obsurdescēt (spero) ad hanc tuam incantationē. Et quod grauius malum cuiq̄ optes accidere q̄ vt nomen eius macules apud omnes: id quod de me: nullis non modis studes efficere. Sed quod hic ais: non dissimi-

le illi est: quod quodam loco de te ipso tam sancte profiteris: putare te neminem esse: qui vel tua legerit: vel tecum aliquam egerit consuetudinem: quin perspectissimum habeat: te nihil æque detestari: q̄ exempla libelli famosi: aut violentiæ. Id scilicet probe testantur duæ illæ virulentissimæ ac sycophantissimæ criminatiōes: quas euomis in me in colloquijs familiaribus: quæ adolescens ædidisti: sed senex haud ita multo pridem: plusq̄ iuueniliter: infano hoc auctario: & penę solo: nobilitasti. Ascribam ipsa colloquia. (Augusti. Quid si vnam aut alteram vmbra adduxero? Christi. Licet: modo ne nigras vmbas adduxeris. Augusti. Quid si. N. adduxero? Christ. Scotistam illum? Aug. Imo Scotum: si lubet. Chr. Age: admittet: modo domi relinquat gryphos sophisticos: mathematicas: sycophantias: supercilium: virulētias: risum sardonum: glorias thraconicas: philautiā. Aug. Citius caudam reliquerit.) Orbis agnoscat ex his verbis suum theologum: suum censorem: suum monachum: modestum suum: simplicem illum. simulq; illum Erasmicum pudorem: grauitatem: verecundiam: honestatem. Quid est: si hic libellus famosus non est? Sed vbi sonat hic nomen tuum iquis? Hic satis est: vnde facile sit augurari: quem perstringas. Quid tibi hic cum caudis bone viri? Num te pudet tam puerilis ac ridiculi scōmatis in gentem Anglicam: non male de te meritum: quum etiam probe scias rem secus habere? Si hęc tua modestia est: vtere ea erga alios: ego talē

Edo. Scio. Ammi. in Erasmo. in. 1. 5. 0.

Edov. fecit. Annot. in Erasmo. in. Y. G. G.

num seruum domino suo stantem aut cadentem?
Noli iudicare/vt non iudiceris. Hic ego si vellem
possem te remordere. Sed reprimo me. Nam nec
quæ dixi: plane dixissem: nisi vt modestiæ tuæ quā
tantopere ostentas: veluti simulachrū deliniarē:
quo ne ex nudis verbis gloriam reportes: quū fa-
cta nequaquā respondeant. Sed q̄ rem nusq̄ gentiū
sparsam non esse scribis: id tuis & tuorū literis fa-
ctum est: nō meis. Ego tantum ad aliquot amicos
in Anglia de hoc tumultu scripsi: & eos quidem
communes ac paucos. Tu vt vbiuis gentium amicos
habes: ita vbiuis sparsisti rumorem: nec satis
vere.

Eras. Et nosti impotentes germanorū animos: īgeniq̄
violentiam. At in his plurimi sunt qui mihi plus
fauent: q̄ velim. Literis meis stilum quorundam
cohibui: & cohibebo: quod quidem erit ī me. Sed
audio quosdam minari atrociora. Quod genus si
quid accideret: & vt est nunc prona hominū suspi-
tio: inuidia facti in meum quoq̄ caput recideret.
Vt spero nihil tale futurū: ita metuo ne quid acci-
dat. Si nihil eueniet: amice timui. Sin eueniet ali-
quid: amice præmonui: vt si videtur aliquo cōsilio
occurras malo: quod tuæ prudentiæ videbitur esse
commodissimum.

Ed. Non facile adducor vt credam hanc rē cordi esse
militibus germanis. Illis nihil cū balneo. At eru-
ditos Germaniæ: quorū: ex literis quarū hodie pri-
cipes sunt: metior pbitatē: nihil min⁹ cogitare pos-
sū: q̄ ad turpe scel⁹ p̄cipites fore. Nollē ego sic no-

tare meę Anglię viros doctos: vt tu notas Germa-
nos. Imo q̄cqd dicas: psuadeo mihi eruditos Ger-
manię hoies esse: q̄ nihil affectib⁹ decernāt: q̄ in cā-
rei literarię: sententiā gladijs nō pnūciēt. Si eo vē-
tū est: vt ferro res decernatur: solus sēdeat p̄ me li-
cet Erasmo i sua cathedra. Impune q̄ duis p̄scribat.
Ego pugnare gladijs nō didici. Et tñ vtinā dign⁹
sim: q̄ gladijs occubā in tā pia cā. Si minant̄ acro-
ra stilo: q̄s eos in me concitauit: nisi tu ipse: qui ni-
hil nō dicis: vñ me ledas? Quis tā fer⁹ est: vt seuiat
sua sponte: nulla rōne puocat⁹? Imo quid tam gra-
ue vñ irritari potuerint? Quin etiā si vera essent: q̄
contra me non minus falso: q̄ virulente torques in
hæc pistola: nū tantū sceleris hic est: vt nō nisi gla-
dio vindicari possit? Plane si verū sit: quod obliq̄
veluti sub aliena persona: mihi minaris: grauiora
de me effatisti: q̄ scribis. Nam hæc leuiora sunt:
q̄ vt aliquem bene sane stomachum ad fustes com-
mouere possint. Et vbi nunc Christianum pe-
ct⁹ tuū: q̄ nunq̄ spirat: nisi charitates: modestias:
facilitates & simplicitates? Tātū ne tibi places his
vocalibus? Siccine summā statuis Christianismi:
vt si verbis queas adumbrare: nihil non audendū:
sit sceleris: vt & tutus sit: qui crimen molitur: si in
aliorū q̄ti forte nihil cōscij sunt: caput possit reij-
cere? Quī vero age aliquādo: aut exhibe te eum vi-
rum: quem toties ostentas: aut exue personā: vt or-
bis cognoscat te qualis sis. Disputationem de li-
teris sacris: qui alicubi videri vis patronus pacis:

misces cum fustibus & gladijs: De me nihili homi-
 ne: vt nihil sit iactura: præcogita tamen tecum:
 quid ecclesia dei passura sit: si in eam (te authore)
 hoc exemplum irrepserit: vt de sacris literis diffi-
 dium quoties occurret: ad sicariorum examen res
 reuocetur. Et certo crede fore: vt posteritas habi-
 tura sit Erasmi nomen: tanq̃ pestilentia lue aliq̃
 & execrationem. Si quidem posteritati plus ob-
 ficturus es: etiam si moriar: q̃ mihi. Nec vero sic fi-
 defucis tuis: si quicq̃ mali hac de causa: mihi acci-
 derit: vt etiam si sacra omnia prophanasq̃ iures: ab
 huius sceleris infamia queas elabi. Si quis mihi in-
 fidiatur: Erasmus plane author est. Stilum vt co-
 hibueris: docent apologia ad dominum Iacobum
 Latonum: & Dialogus Trilingu: & infamatoriae
 scedulae valuis templorū Louanij affixe: ac demū
 epistolae ex officina frobeniana nuper emissae: &
 epistola ad Lupsetum. Ego non tā stupidus sum:
 vt hos tuos fucos nō persentia. Oīa agis: & nihil
 vis videri agere. Hostis es: & tamen amici personā
 induis. Sic fabulam agis: quasi spectatores habe-
 res lapides: & te solum putas posse præstigijs vti:
 quae nemo præter te sapiat. Vtinam vere is esses:
 quem vis videri. Sic nullum mihi tecum diffidium
 foret. Sic felicius: ac pacatius haberent res ec-
 clesiae. Nam si pergis: vt cepisti: vt in literario cam-
 po: si quisq̃ tecum nō eat: tales concitaturus sis tu-
 multus: aut alij itidem facturi sint tuo exemplo:
 vtinam non satis recte præfagiam fore aliquādo:
 vt his factionibus ecclesia sancta misere afflictetur

Ego si multis annis minor natu: exhortatione vel
 lem apud te vti: forte contemneres. Paulus te do-
 ceat: quiduis magis sustinere: q̃ vt ecclesia dei per
 te scādalum patiatur. Quem si sequeris magistrū:
 tum tibi bene consulturus es: tum ecclesiae. Ego ve-
 ro tā iuratus (vt forte tu putas) hostis: sedulo deū
 precabor: vt bonae mentis: & pacis spiritu te inspi-
 ret: quo te ipsum possis cognoscere: & captiuare in-
 tellectum tuum: in obsequium Christi: in ecclesie
 ædificationem: non in destructionem: quo sic ve-
 ram illam ac solidam gloriam: tum a deo: tum ab
 hominibus nancisci queas.

Iā q̃a nō libet: tā bonū ociū tā male pdere i hoc ge-
 nere certādi: qd̃ quū neutri nostrū futurū sit hono-
 rificum: tum pio lectori ingratum: quædam capita
 epistolae ad lupsetum: qua voluisti animos omniū
 ante libri nostri æditionē præoccupare: nec citatis
 huc: quod in priore epistola fecimus: verbis tuis:
 confutabimus. Et quoniā vehementer laboras: vt
 lectori persuadeatur te nihil impedisse: vt liber no-
 ster æderetur: cogis nos quod sæpe diximus iterū
 ab ouo (quod aiunt) repetere: & apertius cumula-
 tiusq̃ explicare.

Primum igitur id prorsus affirmo obstitisse te:
 quo minus liber noster æderetur. Indicia hæc
 sunt. Vesperī pridie q̃ typographus iam ha-
 bens characteres primæ formæ paratos ad præ-
 lium: indicauit mihi non ausum se progredi: q̃
 opus cōtra te foret: famulus tuus a quodam meo
 visus est ingredi domum typographi. Deinde:

E. d. v. f. e. r. i. Annot. in Erasmi h. v. l. g. o.

quum mane a socijs illius sciscitarer: quid nam il-
 lic vesperi ageret famul⁹ Erasmi: alter respōdit: in-
 tellexisse a magistro eū illic fuisse & secū colloca-
 tū: sed qd habuisset colloquij: ignorare se. Ego sta-
 tim accurro ad typographum. Percontor illum.
 Nam certe nō nihil doli suspicabar esse in forib⁹:
 & res nostra lente processerat. Ille non tantum cō-
 tentus inficiari famulum tuum apud se fuisse: etiā
 iusiurandum addit. Iam mihi suspecta erat homi-
 nis fides. Tacitus tamen mecum rem considera-
 bam: & præsagiebam quod euenit. Vix altera ho-
 ra peragitur: quum ille prorsus recusaret operam.
 Postea voluit nouasse pactum: sed fatis inique.
 Nam qui antea: quum opus ambiret: spondit
 daturum se mihi triginta exemplaria: iam pascisti
 contendit: vt ducenta ab eo meo impendio sume-
 rem. Et huic etiam conditioni accessissem: nisi mi-
 hi iam dubia hominis fides fuisset. Nam crede nō
 latuisse me: qd ipse molireris: vt quaterniones sta-
 tim a prælo per typographum tibi proderentur:
 vt tibi liberum esset: si res admodum vrgeret: siste-
 re cursum in medio impetu: aut si forte opus pro-
 cedere patereris: tantum intermissionis impetra-
 turus esses: quo respondere interea potuisses: vt
 simul in publicum æderetur cū meo opere: etiam
 tua respōsio. Ipse fassus es mihi subridēs: etiā si p-
 rexisset typographus: fuisse tamē rem p-
 trahendā in tertium mensem: quum is mecum trāssegisset: vt
 in tertiā ebdomadā prostaret. Vnde non obscurū

est: te dolum struxisse mihi. Nec etiam defunt qui
 putāt: allatā ad te primā chartulā furtim excusam
 Cuius rei duo mihi fidē faciūt. Alterū q̄ typogra-
 phus: postq̄ retrocessit a pacto: monit⁹ a me vt cha-
 racteres a retinaculis in cellulas suas: statim meo
 quodam spectante: distribueret: (nempe & has
 technas ipse tū præsensi) noluerit id facere. quum
 alioqui nulla esset idonea causa: cur facere recusa-
 ret: nisi vt quaternionem furtim excusum tibi pro-
 deret. Alterum: q̄ e tuis quidam: primi illius qua-
 ternionis quandam annotationem audiente quo-
 dam meo: recitauerit. Quin & typographus ipse
 hanc prætexuit excusationem: e socijs quendam
 uoluisse tibi chartulas statim a prælo prodidisse:
 & propterea desciuisse se a pactione: ne alieno
 scelere: hac labe spargeretur. Et tamen quicquid
 ille nunc mentiatur: certum est se ipsum concin-
 nasse hunc dolum: sed abs te plectum. Huc acce-
 dit q̄ quum postea in quodam nostro colloquio
 in templo diui Petri Louanij: negassem fuisse me
 traditurū typographo librum: nisi ipse monuisses
 id tibi gratissimum fore: plane inficiabar: te vnq̄
 id dixisse. Sed nisi premi posset rumor: dicebas
 maluisse te ædi: q̄ premi librum. At iam adest
 quiddam certius iudicio. Posses nominare cui di-
 xisti: iā pœnitere te: q̄ æditionē libri impedisses.
 At nihil minus credo: q̄ voluisse illum quicq̄ fin-
 gere contra te. Nā ex his est: qui te obseruat. Post-
 q̄ hic iam reiecit rem: Hillemum postea tento:

E. d. v. f. v. i. Annot. in Erasmi h. v. l. v. i.

Edov. feci. Annot. in Prosa. in Y. G. G.

Et is prope ambiens re: die dicit Mercurij futurum ad auspiciu operis. Vix iam praterierat horula: quum alia esset sententia: dubio procul abs te & tuis: aut pecunia corruptus: aut minis deterritus. Et tamen rethoricaris: indigne tulisse te: quod res ad nihilum reciderit: & mox accito typographo: egisse ut pacto ne restauraret: sed me mutata sententia: memem iam subduxisse. Ecquid non pudet in pudetis mendacij? Ego post reiectu opus sabbato hora decima ante meridianam: mansi Antuerpię sabbatu totu & dnu totu: usque ad lune septima antemeridianam. Nec tamen interea quicquam ad me accessit. Imo ne te redies fallerem: diligenter obseruans quid ego agerem: proximo curru secutus es curru meu a Mechlinia usque Louaniu: nec sic contentus: quo certior esses me esse in curru: descendisti & inspexisti in meum currum: meis videntibus: & id mihi postea referentibus: quum ego alio tum intentus essem. Hoc scit monocus ille tuus Petrus: gloria tuę preco: qui te tunc comitatus est. Ego mutata sententia: subduxi me: Imo vehemeter mihi doluit: quod re infecta redisset domum. Nam rumor iam sparsus erat: quod additionem libri molirer: ita ut puderet repulse. Quasi mori literę iam noua cogitantem non me prauerissent: non sic cessassem: Et nunquid ipse fassus es mihi: postquam intellexisses etiam Hillemum mutasse sententiam: dixisse te (iam res salua est: alij non sunt hic typographi prater hos duos qui habent characteres grecos.) Sed & iam secundo quis in causa erat: quominus successit res apud Hillemum?

qui ex 16. de rebus amantibus. sicut occipit. Castoratus super illud psal. humilitatis sum. Montro vel tuo mirabil magistero.

Sic tractasti rem: ut perditis tibi in dies singulos singulis chartulis: potuisses ex arbitrio tuo opus quum velles reijcere e prelo: ut ego sic ex te penderem: tuo nutu oleum perditurus & impensam. Porro quod Hillemio dubitanti quo animo esses leturus: si librum meum excuderet: dicis te respondisse: ut maturaret: nam id tibi vehementer probari: scio quibus affirmasti respondisse: nec inhibere velle te: quominus faciat: nec item hortari ut faciat. Hęc responsio erat ancipitis animi: & in eam partem magis propensi: ut ne faceret. At quo animum tuum hunc esse amplius testareris: statim ad illum mittis paraphrasim in epistolas ad Timotheum & Titum: quum alioqui scires me iam transigisse cum illo: id quod hic confiteris. Itaque parum tecum constas: imo te ipsum palam redarguis. Si tam cordi fuisset tibi editio libri mei: nihil debuisses intermiscere: quo interturbaretur negocium. Sed quis tam lapis est: ut non perspiciat: quibus artibus aggressus es hanc rem. Postquam statim pacto Antuerpiam venisses: typographus: qui in omnem horam antea paratus erat pro meo libro: distulit rem ad duodecimum diem ante natalem dominicum: hoc est in quadragesimum prope diem: post eum qui prestitutus erat. Quis hic non videt: praesertim successum rei spectans: tantum temporis in rem tuam fuisse prorogatum: tum ut paraphrases absolueres: tum ut cocinnares ac emitteres hanc tuam epistolam: quo fucis istis ac mendacijs omnium animos preoccupares.

Nempe scibas id tua plurimum interesse: quod pre-
 mis querimonijs plus æquo plerumque solet de-
 ferri. Et tamen non omisi ad diem destinatum fra-
 trem meum mittere Antuuerpium. Quem ut pri-
 mum vidit Hillenius: dixit paraphrases tuas ha-
 bere se in manibus. Postea tamen ubi ut consenta-
 neum est tuos consulisset: (nam tu iam Louanij
 eras: concinnans forte hanc epistolam) illum ip-
 sium diem designauit ad auspiciam operis: quo primū
 hæc epistola ad Lupsetum: apud Typographum
 Theodericum Louaniensem e prelo mittebatur:
 ac prostabat. Ut vel cæco appareat non alio consi-
 lio procrastinatū esse: nisi ut prius quàm meo liber sub
 prelo esset: tu iam omnium oculos noua hac fabu-
 la perstringeres: quam ceu oraculum obtruderis
 ignaro adhuc rerum lectori: simulque videri posses
 me urgere ad promulgandū opus: quasi inde cupias si-
 de esse factā lectori: non te impedisse euulgationē opis:
 quod tam ipse ambis ut euulget. His præstigijs: & tam
 fluenti calamo sisus: nihil non polliceris tibi pos-
 se te persuadere: sed stupidis forte: & his qui in re
 ipsam non satis penetrent. Mihi nunquam persuadebis:
 etiam si tibi stupidus sum. Nam quasi quouis trahe-
 re posses me in tuam sententiā: sic rethoricaris: (ni-
 mirum ipse sibi satis conscius rem longe secus habere)
 quum non sim mihi conscius. Quin vero tu tibi con-
 sciuses: rem longe secus habere quàm dicis. Et qui etiā
 tibi a secretis sunt: sibi conscijs sunt: apud sese taci-
 ti: mendacij: nihil dubita: te redarguentes. Nec de-
 sunt qui arbitrantur: non alio tendere: quod per tuos

quosdam: superiore estate a Germania & Lutecia
 prohibitus sum: si vellem salutem meam consultum:
 quum ut ne his locis liber meus excuderetur. Nam hic
 certo scibas: omnes typographorum officinas per-
 te mihi esse præclusas. Hoc est principale caput il-
 lius epistolæ: quod videor mihi abscidisse. Iam ad
 reliqua.

Nunquam mihi vel verbum fecisti de Theoderico:
 quum alioqui nulla spes esset: ut is tibi tam iuratus:
 satis ex fide ageret meum negotium.

Nec unquam dixi trecenta loca mihi notata: quum nemo
 posset diluere. Dixi forte quædam esse: quibus
 non satis esset procliuè: bene respondere.

Quum conditiones narras abs te mihi propositas: quæ-
 dam immisces nunquam mihi audita. Quod omnium
 equissimum erat: taces: videlicet quod domini Ioannis
 Atensis censuræ: vtriusque nostrum consensu: res-
 permittebatur: & illud item: quod hanc censuram
 subterfugeris. Sed & de ocio ad quod me reiecer-
 ras: ne verbum quidem facis. Nam hæc contra te
 faciunt: ut latius est videre ex nostra apologia. Et
 ut summam dicam: hæc sic ut tu dicis esse gesta:
 Leus inficias it.

Ad editionem prouocatum me abs te: non nego. Et
 tamē homo versipellis: alio videbaris niti. Nam
 si per te licuisset: orbis iam diu habuisset librum.

Quod dicis: ab his iactatum qui mihi fauent: sic excu-
 sum in librum: ut inter tibi maleuolentium manus
 volitans: post annum demum abs te deprehenderetur:
 An quisquam tam insanus est: ut credat tibi hæc dicere

E. de V. fecit. Annot. in Prosa. p. 1. 1. 1.

ti: Quis typographus non oibus & auide cōmu-
nicat libros a se emisso: Et mihi plane decretum
fuerat (quod sunt qui testari possunt) librū statim
ad te mittere: postq̄ ad meas manus excusus per-
uenisset. Sed de mittendo libro Coloniā: nihil
prorsus erat cogitatum.

Non suscepī negociū inimico animo. Nihil vnq̄
sincerius egi: & id quidem vsq̄ hunc diem. Cate-
rum q̄ a te abalienatus sum: id tuo vitio factum est
nō meo. Nunq̄ tamē fui hostis: nec adhuc sum.

Illud non meminī dixisse me tibi: quum primum
nouum testamentum tuum in manus susciperem:
præteritis præfationibus ad rem properasse me.

Et illud item me dixisse prorsus inficior: me mul-
ta refecuisse: vt iam a posteriore noui testamenti
editione superuacanea: quam nec tum in illo pro-
ximo colloquio videram: aut si videram: non con-
tuleram adhuc cum meis annotationib⁹. Nec est
est quod obiicias mihi σφάλμα μικρόν q̄ vtrumq̄
dixerim: & retexuisse me opus: & etiam nunq̄ fu-
turum: vt librū euulgarem. Etenim alterum fe-
ci in martio: quum (te consentiente) librū ad re-
uerendum Roffensem essem missurus. Et hoc qui-
dem tempore: secunda editio tua nondum prosta-
bat. Porro alterum dixi postea in Iulio: vbi multo-
rum amicorum literas ad concordiam nos hortan-
tes: accepissem. Hoc volui dare voluntatibus ami-
corum. Et plane tum habebam in animo quod di-
xi: modo reuerendus dominus Roffensis censurā
dignaretur suscipere: nec tu amplius pungeres ad

ædendum. Nihil hic fuisse factum nisi simplicissi-
mo animo deus scit: qui & scit: quā tum abhorruerim
ab hoc certamine: q̄ & dulce mihi fuerit illud
meum ocium cum literis græcis & hebraicis: quod
tu toties inturbasti: nulla prorsus a me iniuria
laceffitus: sed (quod vero simile est) aut opimam ti-
bi laudem: aut grande mihi malum pollicitus ex
hac pugna: aut etiam forte aliud in pectore habēs:
aliud in ore. Nam & rumoribus fuerat satisfaci-
endum: qui tua culpa sparsi sunt: non mea. Ego tati-
tum partes meas tutatus sum contra calumnias.
Tu nunq̄ cessasti apud pueros: apud laicos: apud
essedarios. Nam & in essedo intellexi te quædam
effutisse: vt in hoc: dodonęum es verius sis q̄ ego:
qui vbiq̄ ac perpetuo tinnieris: nec vnq̄ quieueris
ab illo die: quo primum te hortante hanc operam
ingressus sum: nimirum quiduis æquiore animo
ferens q̄ amicum monitorem: præsertim qui idem
sit ingenuus ac ex animo moneat: qui mos est syn-
ceriter amicorum.

Sed q̄ tam sitientē gloriæ facis me: vt vel scelere:
vel impudentia vel im eam mihi parare: (nam me
Herostroto similē facis: & nescio cui ortu vino gra-
tio) non videris mihi tecum satis constare: qui me
simul & glorię cupidum facias: & prorsus insanū.
Plane plusq̄ insanirem: si tam paratam habēs glo-
riam ex tuo pollicito: & tam leui opera: vt in tuis
erratis cęcutirem ad blandirerq̄: alia via quęrerem
cum laboriosa ac ancipiti: tum etiam multis nomi-
nibus periculosa. Tua illa iam præsens mihi erat:

E. d. v. l. x. v. i. Annot. in Prosa in h. v. l. x. v. i.

si licvellem: vt iam omnium ore cantarer: Leeus
 Erasmi ac musarum: omiumq; bonarum literarū
 amicus. Ex dubio hoc certamine si quæ expectet:
 serius tamen veniet: nec satis grata: q̄ cum multis
 molestijs ac periculis sit cōiuncta: nec satis solida:
 q̄ semper erit multorum Erasmeorum latratui ob
 noxia. Sed ea est tua modestia: vt semper mihi tri
 buas: quod tibi peculiare est: qui vt gloriam tibi
 parias: velut censoria virgula: de omnibus senten
 tiam fers: antiquitati non cedis: imo qui videri
 vis: plus vnus videre: q̄ viderint omnes illi ecclesie
 sanctæ sapientissimi heroes. Ego vni tantum tibi:
 & tot modis vrgenti: etiam si paulo liberius forte
 q̄ tu velles: nihil tamē plus iusto: aliquoties obstre
 po. Sed q̄ factum meum incendiarij exemplo nobi
 litas: viderit æquus quiuis: vter nostrum incen
 diaryum magis referat: ego ne: qui pio zelo coner
 liberare sacram lectionem: & ecclesiastica dogma
 ta a calūnijs (vtinā q̄ velim tā par esse queā) an tu:
 qui tot calumnijs impetas: qui fœdata ab hæreti
 cis exemplaria in orbem cures ppagari: vnde peric
 ulum sit & veram ac Germanam lectionem ali
 quoties contaminari: qui etiam non semel patro
 cinium videris suscipere hæreticorū: vt si quis al
 ter: tu maxime ignem suscitare videaris: nō facti
 ciæ dee templo exemplo Herostrati: sed ecclesie
 Iesu Christi: quam redemit sanguine suo: exēplo
 forte Arrhij & aliarum pestium: & talem ignem:
 qui vix restingui queat: si qua cœpisti/perges.
 Argumentum abs te susceptum nunq̄ improba:

ui. Nec vnq̄ arrogauī mihi: vt possem græce aut la
 tine: soluere (quod aiunt) corrigiā calciamenti tui.
 Nec certe cupiam par esse tibi: nisi & alia accedant
 quę desunt tibi. Ego quantum calamo possum: iā
 primum experior: & sentio me nihil posse. Et ta
 men vtcūq; balbutiēdū est: quādo tu lic pungis.
 Plus tibi permittis in nouo: q̄ ego mihi in veteri
 testamēto. Nam in nouo sic notas quæ tibi displi
 cent: vt doceas: ego tantum labilis memoriæ meæ
 subsidiarium compingo volumen: adhuc reptans
 non gradiens. Nam non procliuē fuerit progredi
 in offense in biblia hebraica: nisi primum hebrai
 corum vocabulorum radices collegeris. Hæc mi
 hi summa laboris est: vt memoriā iuuem: nō vt
 doceam. Certe si per hos tumultus licuisset: iam
 rem vtcūq; perduxissemus ad calcem.
 Illud vero q̄ præferat simplex: modestum ac chri
 stianum pectus tuum: q̄ zizaniā moliaris semē
 nare inter fratres: quādo scribis me in odium tui:
 amicissimum factum his: de quibus antea pessime
 & loquebar: & sentiebam. Nihil dubito pruden
 tiores esse quos inuis: q̄ vt tibi tali authori credāt.
 Veneratus sum semper hunc ordinem. Arctæ in
 nos amicitie: nullum hæctenus erat argumētum.
 Præter vnū & alterū forte: vix noiatim adhuc salu
 tare possum. Nec mihi vlla vnq̄ cum his fuit con
 suetudo. Nunq̄ eorum quęq; instigauī contra te.
 Si apud eos mendax: si vnq̄ feci. Nec vnq̄ de eis
 minus q̄ par erat honorifice: aut locutus sum: aut
 sensi.

E. d. v. f. v. i. Annot. in Erasmi h. v. g.

Edov. Scer. Ann. in Prosa. p. 150.

Calumniaris q̄ sparso rumore q̄ mortuus esses ba-
fileę: ego tum demum faustam occasionem (vt vide-
bar) nactus: totam hanc regionem & meā Angliā
sexcentis illis locis impleuerim. Ille rumor ad au-
res meas nunq̄ increbuit. Postq̄ iam redisses ex Ba-
filea: ac nescio quo morbo laborans decubares in
domo Theoderici Alustensis: memini semel mi-
hi nuntiatum a Matthæo Adriano hebreo: despe-
ratum prope esse de tua salute. Nūq̄ bene valeam:
nisi statim illi responderim: vehemēter dolere me:
si id verum sit. Nam facturas bonas literas magnā
in tua morte iacturam.

Impudēs essem si iactitassem sexcēta loca mihi col-
lecta: quando liber apud A tēsem erat vno aut al-
tero prope mense: vt tibi mearum annotationum
copiam faceret: si velles. Itaq̄ pręter notam: quam
incurrissem vani hominis apud A tēsem: tui ipsius
oculi vanitatem meam redarguissent.

Si tota hęc regio & mea Anglia exemplaribus re-
pleta sit: alterū sequi necesse est: aut te ne hic: nec
in angliā amicos habere: me vero magno numero
fidos A chates: aut te simulasse tantum cupere li-
brum habere: nec cupisse tamen: at me viam fecisse
quo haberes: qui tam late sparserim. Nam qui pos-
set fieri: vt tuas: ac tuorū manus tam diu euaderēt:
si tā late propagata fuissent: Hic nemo cui vel cor-
sit: tibi credat: vñ & metiri est: qualis sis & in reliq̄s
Et eiusdem farinae est: q̄ dicis me solis his negasse:
quos scirem tibi certos esse amicos: & percōctanti
tibi: cur illi cui dam non facerem copiam mei libri:

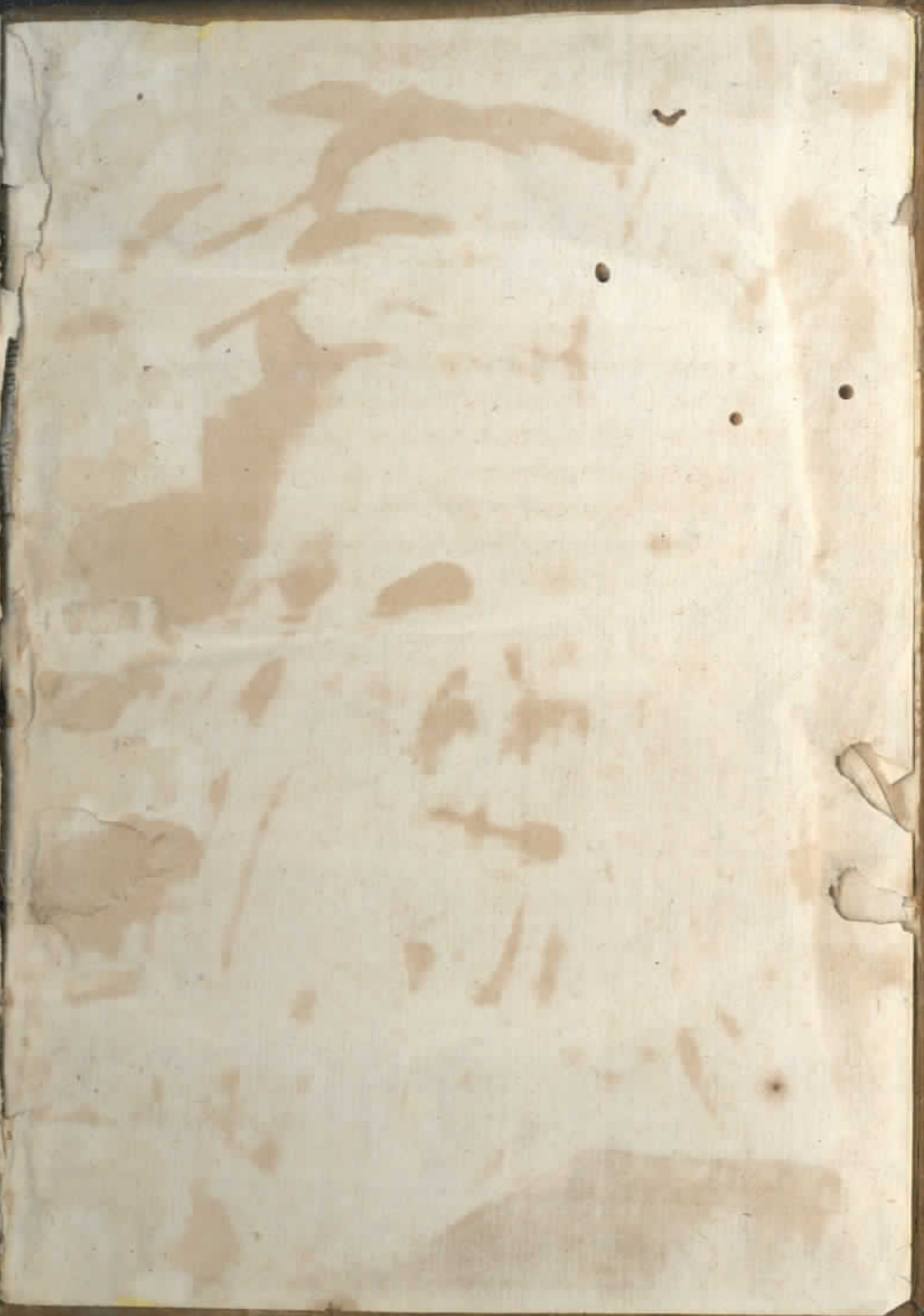
respondisse me: eum tibi synceriter amicum esse:
Louanij pręter A tēsem ex theologis vidit nemo:
qui tum erat amicus tibi: nec adhuc hostē credo.
Notarij q̄ descripserāt exemplaria: vtri nostrū meli⁹
velint: mihi incertū est: nisi q̄ vnū ex his sciam meas
tibi annotatiōes pdidisse. In Anglia viderūt tres
amici tui: reuerēdus Roffēsis: Morus: & Latime-
rus: & q̄ inimicus sit tibi: qđ sciam: nemo prorsus
vidit. Nec pręter hos in Angliā: conscius sum
mihi: ex omni forte quattuor vidisse. Sed q̄ dicis
me respondisse: propterea non ostendisse me illi
cuidam librum: q̄ synceriter fuerit tibi amicus: sic
respōdisse me: plane inficior. Mirum vero cur nō
nomines illum quendam. Sed hęc vt cetera: quo fi-
dem captes a lectore: sed quem spero: toties depre-
hensus: non amplius falles. Sic iam pręter q̄ expe-
ctaram: duabus his epistolis coactus sum respon-
dere. Nam quum putassem nostram apologiam
ad omnes prorsus diluendas calumnias: iustam sa-
tis: ac plenam satisfactiōem complecti: noua cō-
tra nos: & specie certiora: quippe multis tuis pha-
leris instructa: ingerunt hęc duæ epistolæ: quæ cō-
filiū non videbatur pręterire: ne videremur agno-
scere. Q̄ si plus satis quibusdam respondi nimīū
occasioni indulgens: ad id extimulauit me: eadē
res repetita his duabus epistolis. Et hortāte loco.
quæ antea non memineram: & tamen ad rem vi-
debātur pertinere: memorie succurrebant. Porro
si toties: & etiā acerbē stimulat⁹: paulo vehemēti⁹
videbor retorsisse telum: veniā mereor: q̄ prouo-

Edov. feci. Annot. in Prasm. p. 1. 1. 1.

catus id fecerim: nec tam mea causa: q̄ ecclesie: cuius zelus interdum non nihil mihi excussit. Deus scit me non multum dedisse affectui: etiam si non potuerim ubiq; mihi imperare: qualem tu forte cuperes: temperantiam. Simpliciter ac aperte dixi: quod sensi. Non usus fuce: nec odio unq; habui a consilio. Et tamen ut ingenuum videbatur rejicere crimina quae non agnosco: ita graue erat ac permolestum tecum digladiari: homine tam ubiq; celebrato: & mihi aliquandiu habito amico: imo tot communibus amicis non vulgariter amico. Sed praestare non debeo: quod vitare non possum. Mihi prorsus decretum erat silere: & ocio meo frui: si per te licuisset. Nam nihil mihi unq; contigit molestius: q̄ hoc certamen. Vale Louanij. Cal. Februa. An. M. D. xx.

... non... quod... tam... qualem... cuperes... temperantiam... quod... sensi... non... usus... fuce... nec... odio... unq;... habui... a... consilio... Et... tamen... ut... ingenuum... videbatur... rejicere... crimina... quae... non... agnosco... ita... graue... erat... ac... permolestum... tecum... digladiari... homine... tam... ubiq;... celebrato... &... mihi... aliquandiu... habito... amico... imo... tot... communibus... amicis... non... vulgariter... amico... Sed... praestare... non... debeo... quod... vitare... non... possum... Mihi... prorsus... decretum... erat... silere... &... ocio... meo... frui... si... per... te... licuisset... Nam... nihil... mihi... unq;... contigit... molestius... q̄... hoc... certamen... Vale... Louanij... Cal... Februa... An... M... D... xx...

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF DEUSTO